

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «КИЇВСЬКИЙ АВІАЦІЙНИЙ ІНСТИТУТ»

Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису

СОЛОВЕЙ НАТАЛІЯ МИКОЛАЇВНА

УДК 159.922.76-057.36:616.896:373.2(043.5)

ДИСЕРТАЦІЯ

**ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЖІНОК З ПРОБЛЕМАМИ
ГЕНДЕРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ**

Спеціальність 053 – Психологія

Галузь знань 05 – Соціальні та поведінкові науки

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ Наталія Миколаївна Соловей

Науковий керівник: Тетяна Володимирівна Вашека,
кандидат психологічних наук, доцент

Київ 2026

АНОТАЦІЯ

Соловей Н. М. Психологічні особливості жінок з проблемами гендерної ідентичності. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 053 – Психологія. Національний університет «Київський авіаційний інститут», Київ, 2026.

Дисертаційне дослідження Соловей Н. М. присвячене вивченню психологічних особливостей жінок із проблемами гендерної ідентичності. У роботі жіноча гендерна ідентичність розглядається як складний багатовимірний психічний феномен, що формується під впливом біологічних, психологічних, соціальних і культурних чинників та виявляється у ступені інтеграції тілесного досвіду, особливостях афективної регуляції, системі психологічних захисних механізмів, конфігурації внутрішніх заборон і дозволів, особливостях сексуальної сфери, характері міжособистісної взаємодії та рівні задоволеності життям як інтегральному показнику психологічної адаптивності.

Мета дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні та емпіричному дослідженні психологічних особливостей жінок з проблемами гендерної ідентичності у структурному, функціональному, психодинамічному та соціокультурному вимірах, а також у визначенні можливостей психоаналітично орієнтованої психокорекції як засобу глибинної трансформації особливостей психічного функціонування.

Наукова новизна одержаних результатів дисертаційної роботи полягає:

полягає у теоретичному обґрунтуванні та емпіричному дослідженні психодинамічних механізмів становлення жіночої гендерної ідентичності та представлена такими положеннями:

- Уперше теоретично обґрунтовано та концептуалізовано динамічну психоаналітичну модель становлення жіночої гендерної ідентичності, яка інтегрує тілесний, афективний, символічний, інтерсуб'єктивний та інтегративний рівні психічної організації та репрезентує її як процесуально-динамічну систему, що розгортається через їх взаємодію; доведено, що системоутворювальним

механізмом формування цілісної ідентичності виступає здатність до символізації досвіду, яка забезпечує інтеграцію суперечливих аспектів Я.

- Уперше розроблено та психометрично верифіковано авторський психодіагностичний інструмент – «Опитувальник психосоціальних чинників сексуальності та гендерної ідентичності жінок», який характеризується належними показниками внутрішньої узгодженості (α Кронбаха = 0,88), ретестової надійності та конструктної валідності й забезпечує комплексну оцінку структурних, тілесних і соціокультурних параметрів гендерної ідентичності.

- Уперше теоретично обґрунтовано та апробовано психоаналітично орієнтований метод символічної реконструкції симптома як ефективний інструмент психокорекційного впливу на внутрішньоособистісні конфлікти жінок із маскуліним типом гендерної ідентичності; доведено, що його застосування сприяє зниженню рівня конфліктності, послабленню ригідності захисних механізмів, підвищенню рівня інтеграції тілесності та сексуальності, а також зростанню суб'єктивної задоволеності життям;

- Удосконалено: емпірично встановлено закономірні зв'язки між типами гендерної ідентичності жінок і їх психодинамічними характеристиками, зокрема рівнем внутрішньоособистісної конфліктності, специфікою механізмів психологічного захисту, особливостями сексуальної сфери та рівнем суб'єктивної задоволеності життям як інтегрального показника адаптивності.

- Набули подальшого розвитку: побудовано та емпірично підтверджено структурну модель очікуваних результатів психоаналітичної інтервенції, яка відображає системні трансформації на рівні Я-структур, тілесно-сексуальної інтеграції, інтерсуб'єктивної взаємодії та загальної адаптивності особистості.

Практичне значення результатів дослідження полягає у можливості їх використання в індивідуальній і груповій психоаналітичній, психотерапевтичній та консультативній практиці, а також у сфері організаційної психології та управління персоналом. Зокрема, результати можуть бути застосовані для роботи з жінками, які переживають труднощі становлення гендерної ідентичності, внутрішню конфліктність, проблеми тілесності, сексуальності та афективної

регуляції.

Розроблена динамічна психоаналітична модель жіночої гендерної ідентичності може застосовуватися як концептуальна основа для клінічного аналізу внутрішніх конфліктів. Авторський психодіагностичний інструмент може використовуватися для комплексної оцінки структурних, тілесних і соціокультурних аспектів жіночої ідентичності. Метод символічної реконструкції симптома може застосовуватися у практиці глибинної психокорекції, індивідуального психологічного консультування, а також у психологічному супроводі персоналу.

Отримані результати можуть бути використані в освітньому процесі під час підготовки психологів, психотерапевтів і психоаналітиків, а також у подальших наукових дослідженнях.

Розділ 1. «Теоретико-психоаналітичні основи вивчення гендерної ідентичності жінок» присвячений аналізу теоретико-методологічних засад дослідження жіночої гендерної ідентичності з урахуванням сучасних наукових підходів, зокрема психоаналітичного, гендерного, когнітивного, соціально-конструктивістського, гуманістичного та гештальт-підходу. У розділі систематизовано класичні та сучасні психоаналітичні підходи до розуміння становлення жіночої ідентичності та обґрунтовано провідну роль психоаналітичного підходу у її дослідженні. Визначено значення ранніх об'єктних відносин, процесів ідентифікації, інтеріоризації та символізації у формуванні жіночої гендерної ідентичності. На основі теоретичного аналізу розроблено авторську динамічну психоаналітичну модель становлення жіночої гендерної ідентичності, яка відображає її багаторівневу організацію та процес інтеграції тілесного, афективного, символічного й інтерсуб'єктивного досвіду.

Розділ 2. «Емпіричне вивчення психологічних особливостей жінок з різними типами гендерної ідентичності» присвячений представленню результатів емпіричного дослідження психічної організації жінок із фемінним, маскуліним та андрогінним типами гендерної ідентичності. У розділі обґрунтовано вибір психодіагностичного інструментарію, зокрема методики С. Бем, Г. Айзенка,

Р. Плутчика та Е. Дінера, а також представлено авторський опитувальник психосоціальних чинників сексуальності та гендерної ідентичності жінок.

Здійснено багаторівневий аналіз психологічних особливостей досліджуваних, що дозволив виявити специфіку внутрішніх конфліктів, механізмів психологічного захисту, особливостей сексуальної сфери та рівня задоволеності життям. Емпірично встановлено, що тип гендерної ідентичності пов'язаний зі специфікою психічної організації жінок та особливостями їхньої адаптивності. Визначено, що задоволеність життям виступає інтегральним показником адаптивності та відображає ступінь внутрішньої інтеграції психічної організації особистості.

Розділ 3. «Розроблення та апробація методу символічної реконструкції симптома у роботі з проблемами гендерної ідентичності жінок із маскулінними рисами» присвячений обґрунтуванню, розробленню та апробації авторського психоаналітично орієнтованого методу та оцінці його ефективності. У розділі описано структуру та етапи психокорекційної роботи, спрямованої на опрацювання внутрішніх конфліктів, трансформацію механізмів психологічного захисту та символічне осмислення симптома. Метод апробовано на експериментальній групі жінок із маскулінними рисами гендерної ідентичності. Отримані результати засвідчили позитивну динаміку, що проявляється у зниженні внутрішньої конфліктності, послабленні ригідних захисних механізмів, підвищенні прийняття тілесності та сексуальності та зростанні рівня задоволеності життям. Встановлено, що ці зміни мають системний характер і відображають позитивну динаміку у способах внутрішньопсихічної регуляції.

Узагальнення результатів теоретичного, емпіричного та психокорекційного етапів дозволило сформулювати відповідні висновки.

1. Систематизовано сучасні теоретико-методологічні підходи до розуміння жіночої гендерної ідентичності, зокрема психоаналітичний, гендерно-психологічний, когнітивний, соціально-конструктивістський, феміністичний та гуманістичний. Встановлено, що гендерна ідентичність є динамічною психічною структурою, яка формується у взаємодії біологічних, психологічних, соціальних

і культурних чинників та відображає взаємодію свідомих і несвідомих процесів, афективного досвіду, тілесності та інтеріоризованих норм. Обґрунтовано, що провідне методологічне значення для її глибинного аналізу має психоаналітичний підхід, у межах якого гендерна ідентичність розглядається як результат взаємодії Я, Понад-Я та Несвідомого, процесів ідентифікації, внутрішніх конфліктів і об'єктних відносин. На основі теоретичного аналізу розроблено авторську динамічну психоаналітичну модель становлення жіночої гендерної ідентичності, яка відображає її багаторівневу організацію та включає тілесний, афективний, символічний, інтерсуб'єктивний та інтегративний рівні функціонування.

2. Проаналізовано основні теоретичні підходи до розуміння та психокорекції проблем гендерної ідентичності жінок та обґрунтовано їхні психологічні засади. Встановлено, що у сучасній науці гендерна ідентичність розглядається як багатовимірний феномен, що формується у взаємодії біологічних, психологічних, соціальних і культурних чинників. Показано, що різні теоретичні підходи акцентують увагу на різних рівнях психічного функціонування. Когнітивно-поведінковий підхід зосереджується на когнітивних схемах і поведінкових паттернах. Гуманістичний підхід орієнтований на самоприйняття та особистісне зростання. Соціально-конструктивістський і феміністичний підходи підкреслюють вплив соціальних норм і гендерних сценаріїв. Гештальт-підхід акцентує увагу на цілісності досвіду та процесах усвідомлення.

Обґрунтовано, що психоаналітичний підхід займає провідне місце у дослідженні гендерної ідентичності. Він дозволяє аналізувати її як результат взаємодії несвідомих процесів, ідентифікацій та об'єктних відносин. У цьому контексті гендерна ідентичність розглядається як динамічний процес. Вона формується у взаємодії з первинними об'єктами та пов'язана з внутрішніми конфліктами, механізмами психологічного захисту та символізацією досвіду.

Узагальнення теоретичних положень дозволило обґрунтувати доцільність використання психоаналітично орієнтованої стратегії роботи. Це стало

підґрунтям для розроблення авторського методу символічної реконструкції симптома.

3. Розроблено та реалізовано програму емпіричного дослідження психологічних особливостей жіночої гендерної ідентичності, що ґрунтується на поєднанні психоаналітичного підходу з методами кількісної психодіагностики. Визначено логіку та етапи дослідження, які включали формування вибірки жінок віком 23–55 років, діагностику типу гендерної ідентичності, аналіз особливостей психічної організації та оцінку змін у результаті психокорекційного впливу.

Обґрунтовано вибір психодіагностичного інструментарію, що забезпечив комплексне вивчення різних рівнів функціонування гендерної ідентичності. Використано методику С. Бем для визначення типу гендерної ідентичності, методику Плутчика–Келлермана–Конте для дослідження механізмів психологічного захисту, методику Г. Айзенка для аналізу сексуальної сфери та шкалу задоволеності життям Е. Дінера як інтегральний показник адаптивності.

Розроблено та психометрично обґрунтовано авторський опитувальник психосоціальних чинників сексуальності та гендерної ідентичності жінок, що дозволяє здійснювати комплексну оцінку тілесного, соціального та індивідуально-психологічного компонентів ідентичності та характеризується достатнім рівнем внутрішньої узгодженості.

Визначено ключові показники емпіричного аналізу, зокрема внутрішню конфліктність, механізми психологічного захисту, рівень інтеграції тілесності та сексуальності та задоволеність життям як інтегральний показник адаптивності. Це дозволило розглядати гендерну ідентичність як цілісну психічну систему, що проявляється на різних рівнях функціонування.

Побудовано узагальнену модель психічної організації жіночої гендерної ідентичності, яка відображає взаємозв'язок структурного, функціонального, соціального та адаптивного рівнів і дозволяє аналізувати її як динамічну систему, що визначає ступінь інтеграції внутрішнього досвіду та рівень життєвої задоволеності.

4. Визначено та емпірично обґрунтовано психологічні особливості жінок із різними типами гендерної ідентичності та встановлено їх зв'язок із психічним функціонуванням, механізмами психологічного захисту, особливостями сексуальності, тілесності та рівнем життєвої задоволеності.

Показано, що тип гендерної ідентичності пов'язаний зі своєрідністю внутрішньопсихічного функціонування особистості, зокрема з особливостями взаємодії Я, Понад-Я та несвідомих процесів, конфігурацією внутрішніх конфліктів і способами їх опрацювання.

Встановлено, що маскулінний тип гендерної ідентичності пов'язаний із підвищеною внутрішньою конфліктністю, домінуванням ригідних механізмів психологічного захисту, труднощами інтеграції тілесно-сексуального досвіду та зниженим рівнем життєвої задоволеності. Фемінний тип характеризується орієнтацією на міжособистісну взаємодію, доступністю афективного досвіду, залежністю психологічного благополуччя від якості стосунків і водночас найвищим рівнем суб'єктивної життєвої задоволеності. Андрогінний тип відзначається найбільшою інтегрованістю психічного функціонування, гнучкістю захисних механізмів, кращою інтеграцією тілесності та сексуальності та високим рівнем життєвої задоволеності.

Узагальнення результатів показало, що адаптивність жінок визначається ступенем інтеграції різних рівнів психічного функціонування, а життєва задоволеність виступає її інтегральним показником.

5. Розроблено, теоретично обґрунтовано та апробовано авторський психоаналітично орієнтований метод символічної реконструкції симптома, спрямований на глибинне опрацювання внутрішніх конфліктів, трансформацію механізмів психологічного захисту та інтеграцію тілесного та сексуального досвіду у функціонування Я в межах жіночої гендерної ідентичності. Метод ґрунтується на розумінні симптома як форми символічного вираження несвідомого конфлікту та передбачає його інтерпретацію, осмислення і поступове включення у цілісну структуру психічного досвіду. Описано структуру та етапи психокорекційної роботи, що включають діагностико-

аналітичний, аналітико-рефлексивний та інтеграційно-завершальний етапи, у межах яких здійснюється послідовне виявлення, символізація та трансформація внутрішньопсихічних конфліктів. Визначено, що ключовим механізмом психокорекційного впливу є розширення можливостей символізації, яке забезпечує перехід від тілесно-симптомного реагування до усвідомлення та інтеграції внутрішнього досвіду. Апробацію методу здійснено на вибірці жінок із маскулінними рисами гендерної ідентичності, що дозволило дослідити його ефективність у роботі з внутрішньою конфліктністю, ригідністю захисних механізмів і труднощами інтеграції тілесно-сексуального досвіду. За результатами повторної діагностики встановлено системний характер позитивних змін, що охоплюють різні рівні психічного функціонування.

Зокрема, зафіксовано зниження показників сексуальної невротичності, сором'язливості та відрази до сексуальності, що свідчить про послаблення внутрішніх заборон і зменшення конфліктності у сфері тілесного досвіду. Виявлено підвищення рівня сексуальної задоволеності та прийняття власної тілесності, що відображає більш інтегроване переживання тілесно-сексуального аспекту ідентичності. Встановлено зменшення вираженості примітивних механізмів психологічного захисту та посилення ролі більш зрілих форм, що свідчить про зміцнення інтегративної функції Я. Доведено, що внаслідок психокорекційного впливу відбувається послаблення внутрішньої конфліктності, пов'язаної з протиставленням маскулінних і фемінних тенденцій, та формуються передумови для більш узгодженої взаємодії психічних інстанцій і функціонування Я. Зафіксовано зростання показників життєвої задоволеності як інтегрального показника адаптивності, що свідчить про позитивні зміни не лише на рівні окремих симптомів, а й у загальному переживанні якості життя.

Отримані результати дають підстави розглядати авторський метод символічної реконструкції симптома як ефективний інструмент глибинної психокорекції, спрямований на трансформацію внутрішніх конфліктів, модифікацію захисних механізмів та підвищення рівня психічної інтеграції жінок із маскулінними рисами гендерної ідентичності.

Узагальнення результатів теоретичного, емпіричного та психокорекційного етапів дослідження дозволило встановити, що жіноча гендерна ідентичність є цілісною динамічною системою, функціонування якої визначається ступенем інтеграції тілесного, афективного, символічного та інтерсуб'єктивного досвіду. Виявлено, що недостатня інтеграція пов'язана з підвищеною внутрішньою конфліктністю, домінуванням ригідних механізмів психологічного захисту, труднощами у сфері тілесності та сексуальності та зниженням життєвої задоволеності. Встановлено зв'язок між типом гендерної ідентичності та особливостями психічного функціонування, що проявляється у характері внутрішніх конфліктів, конфігурації захисних механізмів, афективній регуляції та рівні інтеграції тілесно-сексуального досвіду. Показано, що адаптивність у психоаналітичному контексті пов'язується зі здатністю до інтеграції суперечливих тенденцій, зокрема поєднання автономії та близькості, контролю та афективної відкритості, маскулінних і фемінних способів переживання.

Обґрунтовано, що ключовим механізмом гармонізації гендерної ідентичності є розширення можливостей символізації внутрішнього досвіду, яке забезпечує його осмислення та інтеграцію. Доведено, що застосування методу символічної реконструкції симптома сприяє зниженню внутрішньої конфліктності, трансформації механізмів психологічного захисту, покращенню інтеграції тілесно-сексуального досвіду та підвищенню життєвої задоволеності.

Таким чином, результати дослідження розширюють уявлення про психодинамічні механізми формування жіночої гендерної ідентичності та обґрунтовують ефективність психоаналітично орієнтованого підходу як засобу глибинної психокорекції.

Ключові слова: *гендерна ідентичність, маскулінність, фемінність, андрогінність, психологічні механізми захисту, психічна адаптивність, життєва задоволеність, ідентичність, внутрішній конфлікт, психологічна автономія, психологічні бар'єри, несвідомі конфлікти, сексуальна невротичність*

ABSTRACT

Solovey N. M. Psychological Features of Women with Gender Identity Difficulties. Doctor of Philosophy (PhD) Dissertation in Specialty 053 – Psychology. National University «Kyiv Aviation Institute», Kyiv, 2026.

This dissertation is devoted to the investigation of the psychological characteristics of women with gender identity problems. Within the framework of the study, female gender identity is conceptualized as a complex and multidimensional psychological construct shaped by the interplay of biological, psychological, social, and cultural determinants. It is manifested in the level of integration of bodily experience, the characteristics of affect regulation, the organization of psychological defense mechanisms, the configuration of internal prohibitions and permissions, the features of the sexual domain, the patterns of interpersonal interaction, and the level of life satisfaction as an integral indicator of psychological adaptability.

The aim of the research is to provide a theoretical substantiation and empirical investigation of the psychological characteristics of women with gender identity problems in structural, functional, psychodynamic, and sociocultural dimensions, as well as to determine the possibilities of psychoanalytically oriented psychocorrection as a means of deep transformation of the features of mental functioning.

Scientific novelty of the obtained results: consists in the theoretical substantiation and empirical investigation of the psychodynamic mechanisms underlying the formation of female gender identity and is presented through the following provisions:

1. For the first time, a dynamic psychoanalytic model of the formation of female gender identity has been theoretically substantiated and conceptualized. This model integrates bodily, affective, symbolic, intersubjective, and integrative levels of psychic organization and represents it as a processual-dynamic system unfolding through their interaction; it has been demonstrated that the system-forming mechanism of the development of a coherent identity is the capacity for symbolization of experience, which ensures the integration of contradictory aspects of the Self.

2. For the first time, an original psychodiagnostic instrument, the “Questionnaire of Psychosocial Factors of Sexuality and Gender Identity in Women,” has been developed and psychometrically verified, which is characterized by appropriate indicators of internal consistency (Cronbach’s $\alpha = 0.88$), test–retest reliability, and construct validity, and provides a comprehensive assessment of structural, bodily, and sociocultural parameters of gender identity.

3. For the first time, a psychoanalytically oriented method of symbolic reconstruction of the symptom has been theoretically substantiated and tested as an effective tool of psychocorrective influence on intrapsychic conflicts of women with a masculine type of gender identity; it has been demonstrated that its application contributes to a decrease in the level of conflict, a reduction in the rigidity of defense mechanisms, an increase in the level of integration of corporeality and sexuality, as well as a growth in subjective life satisfaction.

4. Improved: empirical regularities have been established between types of female gender identity and their psychodynamic characteristics, in particular the level of intrapsychic conflict, the specificity of psychological defense mechanisms, features of the sexual sphere, and the level of subjective life satisfaction as an integral indicator of adaptability.

5. Further developed: a structural model of the expected results of psychoanalytic intervention has been constructed and empirically confirmed, which reflects systemic transformations at the level of ego structures, bodily-sexual integration, intersubjective interaction, and overall personality adaptability.

The practical significance of the research results lies in the possibility of their application in individual and group psychoanalytic, psychotherapeutic, and counseling practice, as well as in the field of organizational psychology and human resource management. In particular, the findings may be applied in work with women experiencing difficulties in the development of gender identity, internal conflict, and problems related to bodily experience, sexuality, and affect regulation.

The developed dynamic psychoanalytic model of female gender identity may be used as a conceptual framework for the clinical analysis of internal conflicts. The

author's psychodiagnostic instrument can be employed for the comprehensive assessment of structural, bodily, and sociocultural aspects of female identity. The method of symbolic reconstruction of the symptom may be applied in the practice of depth-oriented psychological intervention, individual psychological counseling, and in psychological support within organizational settings.

The obtained results may also be utilized in the educational process in the training of psychologists, psychotherapists, and psychoanalysts, as well as in further scientific research.

Chapter 1. «Theoretical and Psychoanalytic Foundations for the Study of Female Gender Identity» – is devoted to the analysis of the theoretical and methodological foundations of research on female gender identity, taking into account contemporary scientific approaches, including psychoanalytic, gender, cognitive, socio-constructivist, humanistic, and Gestalt approaches. The chapter systematizes classical and contemporary psychoanalytic approaches to understanding the formation of female identity and substantiates the leading role of the psychoanalytic approach in its study. The significance of early object relations, processes of identification, internalization, and symbolization in the formation of female gender identity is determined. Based on the theoretical analysis, an authorial dynamic psychoanalytic model of the formation of female gender identity has been developed, which reflects its multilevel organization and the process of integration of bodily, affective, symbolic, and intersubjective experience.

Chapter 2. «Empirical Study of the Psychological Characteristics of Women with Different Types of Gender Identity» – is devoted to the presentation of the results of an empirical investigation of the psychic organization of women with feminine, masculine, and androgynous types of gender identity. The chapter substantiates the selection of psychodiagnostic instruments, including the methods developed by S. Bem, H. Eysenck, R. Plutchik, and E. Diener, and presents the author's questionnaire assessing psychosocial factors of sexuality and gender identity in women. A multilevel analysis of the psychological characteristics of the participants was conducted, which made it

possible to identify the specific features of internal conflicts, defense mechanisms, characteristics of the sexual domain, and the level of life satisfaction.

It has been empirically established that the type of gender identity is associated with the specific features of the psychic organization of women and the peculiarities of their psychological adaptability. Life satisfaction has been identified as an integral indicator of adaptability, reflecting the degree of internal integration of the individual's psychic organization.

Chapter 3. «Development and Validation of the Method of Symbolic Reconstruction of the Symptom in Work with Gender Identity Issues in Women with Masculine Traits» – is devoted to the substantiation, development, and testing of the author's psychoanalytically oriented method and the evaluation of its effectiveness. The chapter describes the structure and stages of psychocorrectional work aimed at addressing internal conflicts, transforming defense mechanisms, and achieving the symbolic understanding of the symptom.

The method was tested on an experimental group of women with masculine traits of gender identity. The obtained results demonstrated positive dynamics manifested in a reduction of internal conflict, weakening of rigid defense mechanisms, increased acceptance of bodily and sexual experience, and an increase in life satisfaction. It was established that these changes have a systemic character and reflect positive dynamics in the modes of intrapsychic regulation.

The generalization of the results of the theoretical, empirical, and psychocorrectional stages made it possible to formulate the corresponding conclusions.

1. Contemporary theoretical and methodological approaches to the understanding of female gender identity have been systematized, including psychoanalytic, gender-psychological, cognitive, social constructionist, feminist, and humanistic approaches. It has been established that gender identity constitutes a dynamic psychic structure formed through the interaction of biological, psychological, social, and cultural factors, and reflects the interplay of conscious and unconscious processes, affective experience, embodiment, and internalized norms. It has been substantiated that the psychoanalytic approach holds primary methodological significance for its in-depth analysis, within

which gender identity is conceptualized as the result of the interaction of the Ego, Superego, and the unconscious, as well as processes of identification, internal conflicts, and object relations. Based on the theoretical analysis, an original dynamic psychoanalytic model of the development of female gender identity has been developed, reflecting its multilevel organization and including bodily, affective, symbolic, intersubjective, and integrative levels of functioning.

2. The main theoretical approaches to understanding and psychocorrection of women's gender identity problems have been analyzed, and their psychological foundations have been substantiated. It has been established that in modern science gender identity is considered a multidimensional phenomenon. It is formed through the interaction of biological, psychological, social, and cultural factors. It has been shown that different theoretical approaches focus on different levels of mental functioning. The cognitive-behavioral approach focuses on cognitive schemas and behavioral patterns. The humanistic approach is oriented toward self-acceptance and personal growth. The socio-constructivist and feminist approaches emphasize the influence of social norms and gender scripts. The Gestalt approach focuses on the integrity of experience and processes of awareness.

It has been substantiated that the psychoanalytic approach occupies a leading position in the study of gender identity. It allows it to be analyzed as a result of the interaction of unconscious processes, identifications, and object relations. In this context, gender identity is considered a dynamic process. It is formed in interaction with primary objects and is associated with internal conflicts, defense mechanisms, and the symbolization of experience.

It has been shown that effective psychocorrection involves not only changes in external behavioral manifestations. It is aimed at the transformation of modes of intrapsychic functioning. It also involves a reduction of internal conflict, integration of bodily and sexual experience, and expansion of the capacity for symbolization.

The generalization of theoretical provisions made it possible to substantiate the feasibility of using a psychoanalytically oriented strategy of work. This served as the

basis for the development of the author's method of symbolic reconstruction of the symptom.

3. A program of empirical research on the psychological characteristics of female gender identity has been developed and implemented, based on the integration of the psychoanalytic approach with methods of quantitative psychodiagnostics. The logic and stages of the study have been defined, including the formation of a sample of women aged 23–55, the assessment of gender identity type, the analysis of features of psychic organization, and the evaluation of changes resulting from psychocorrective intervention. The selection of psychodiagnostic instruments has been substantiated, ensuring a comprehensive examination of different levels of functioning of gender identity. The Bem Sex-Role Inventory was used to determine gender identity type, the Plutchik–Kellerman–Conte method to assess defense mechanisms, Eysenck's method to analyze the sexual domain, and Diener's Satisfaction with Life Scale as an integral indicator of adaptability. An original questionnaire assessing psychosocial factors of sexuality and gender identity in women has been developed and psychometrically substantiated, enabling a comprehensive evaluation of bodily, social, and individual-psychological components of identity and demonstrating an adequate level of internal consistency. Key indicators of the empirical analysis have been identified, including internal conflict, defense mechanisms, the level of integration of bodily and sexual experience, and life satisfaction as an integral indicator of adaptability. This made it possible to conceptualize gender identity as a holistic psychic system manifested at different levels of functioning. A generalized model of the psychic organization of female gender identity has been constructed, reflecting the interrelation of structural, functional, social, and adaptive levels, and allowing its analysis as a dynamic system that determines the degree of internal integration and life satisfaction.

4. The psychological characteristics of women with different types of gender identity have been identified and empirically substantiated, and their relationship with the specific features of psychic organization, defense mechanisms, characteristics of the sexual domain, and the level of life satisfaction has been established. It has been shown that the type of gender identity is associated with the specificity of the

individual's intrapsychic organization, in particular with the features of the interaction of the Ego, Superego, and unconscious processes, the configuration of internal conflicts, and the ways of their psychic elaboration. It has been established that the masculine type of gender identity is associated with increased internal conflict, the predominance of rigid defense mechanisms, difficulties in the integration of bodily and sexual experience, and a lower level of life satisfaction. The feminine type is characterized by a greater orientation toward interpersonal interaction, accessibility of affective experience, dependence of psychological well-being on the quality of relationships, and, at the same time, the highest level of subjective life satisfaction. The androgynous type is characterized by the most integrated psychic organization, flexibility of defense mechanisms, better integration of bodily and sexual experience, as well as a high level of life satisfaction. The generalization of the results has shown that women's adaptability is determined by the degree of integration of different levels of psychic organization, while life satisfaction serves as an integral indicator of the harmony of personality functioning.

5. An original psychoanalytically oriented method of symbolic reconstruction of the symptom has been developed, theoretically substantiated, and empirically tested. The method is aimed at the in-depth working through of internal conflicts, transformation of defense mechanisms, and integration of bodily and sexual experience within the structure of female gender identity. It is grounded in the understanding of the symptom as a form of symbolic expression of unconscious conflict and involves its interpretation, elaboration, and integration into the coherent structure of psychic experience. The structure and stages of the psychocorrective process have been described, including diagnostic-analytical, analytical-reflective, and integrative-final stages, within which the identification, symbolization, and transformation of intrapsychic conflicts are carried out. It has been determined that the key mechanism of psychocorrective influence is the expansion of symbolization capacities, enabling the transition from somatic-symptomatic responding to the awareness and integration of internal experience. The method was tested on a sample of women with masculine traits of gender identity, allowing its effectiveness to be examined in addressing internal

conflict, rigidity of defense mechanisms, and difficulties in the integration of bodily and sexual experience. The results of repeated assessment revealed systemic positive changes affecting different levels of psychic functioning. In particular, a decrease in sexual neuroticism, shyness, and aversion to sexuality was recorded, indicating a weakening of internal prohibitions and reduction of conflict within the sphere of bodily experience, while an increase in sexual satisfaction and acceptance of one's own body reflected a more integrated experience of the bodily-sexual dimension of identity. A decrease in primitive defense mechanisms and an increased role of more mature forms indicated the strengthening of the integrative function of the Ego. It has been demonstrated that psychocorrective intervention reduces internal conflict associated with the opposition of masculine and feminine tendencies and promotes more coherent functioning of psychic organization. An increase in life satisfaction as an integral indicator of adaptability reflects positive changes not only at the level of individual symptoms but also in the overall experience of quality of life. The obtained results provide grounds for considering the method of symbolic reconstruction of the symptom as an effective tool of depth-oriented psychological intervention aimed at transforming internal conflicts, modifying defense mechanisms, and enhancing psychic integration in women with masculine traits of gender identity.

The generalization of the results of the theoretical, empirical, and psychocorrectional stages of the study made it possible to establish that female gender identity is a coherent dynamic system. Its functioning is determined by the degree of integration of bodily, affective, symbolic, and intersubjective experience. It was found that insufficient integration is associated with increased internal conflict, the dominance of rigid defense mechanisms, difficulties in the sphere of bodily and sexual experience, and decreased life satisfaction. A relationship between the type of gender identity and the characteristics of mental functioning was established. It is manifested in the nature of internal conflicts, the configuration of defense mechanisms, affective regulation, and the level of integration of bodily and sexual experience. It was shown that adaptability in the psychoanalytic context is associated with the ability to integrate contradictory

tendencies. These include the combination of autonomy and closeness, control and affective openness, and masculine and feminine modes of experiencing.

It was substantiated that the key mechanism of harmonization of gender identity is the expansion of the capacity for symbolization of inner experience. This ensures its comprehension and integration. It was proven that the application of the method of symbolic reconstruction of the symptom contributes to the reduction of internal conflict, the transformation of defense mechanisms, the improvement of the integration of bodily and sexual experience, and the increase in life satisfaction.

Thus, the results of the study expand the understanding of the psychodynamic mechanisms of the formation of female gender identity and substantiate the effectiveness of the psychoanalytically oriented approach as a means of deep psychocorrection.

Keywords: gender identity, masculinity, femininity, androgyny, defense mechanisms, psychological adaptability, life satisfaction, identity, internal conflict, psychological autonomy, psychological barriers, unconscious conflicts, sexual neuroticism.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях України:

1. Соловей Н.М. Відмова від жіночності та психогенна фригідність як результат конфлікту жіночої ідентичності: психоаналітичний погляд. *Наукові інновації та передові технології*. 2025. № 8(48). С. 1671-1684. DOI: 10.52058/2786-5274-2025-8(48)-1671-1683
2. Соловей Н.М. Ранній досвід і жіноча гендерна ідентичність: психоаналітичні механізми ідентифікації та інтроєкції. *Наукові інновації та передові технології*. 2025. № 9(49). С. 1480-1494. DOI: 10.52058/2786-5274-2025-9(49)-1480-1493
3. Соловей Н.М. Гендерна ідентичність і життєва задоволеність жінок: психологічні особливості та адаптивні ресурси. *Наукові перспективи*. 2025. № 9(63). С. 1912-1925. DOI: 10.52058/2708-7530-2025-9(63)-1912-1925

4. Соловей Н.М. Метод символічної реконструкції симптома як інструмент трансформації захисних механізмів та розвитку гендерної ідентичності. *Наукові інновації та передові технології*. 2025. № 12(52). С. 1156-1173. DOI: 10.52058/2786-5274-2025-12(52)-1156-1173

Наукові праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

1. Соловей Н. М. Психологічні особливості жінок з проблемами гендерної ідентичності. *Політ. Сучасні проблеми науки за напрямом «Гуманітарні науки»*: тези доп. XXIII Міжнародна наук.-практ. конф. здобувачів вищої освіти і молодих учених. м. Київ, 4-7 квіт. 2023 р. Київ, 2023. Т. 1. С. 130–131.

2. Solovei N. Gender identity of a modern woman: a psychoanalytic perspective. *Promising Areas of Theoretical and Applied Research: International Conference*. USA, November 20–21, 2023. USA, 2023. P. 115–119.

3. Соловей Н. М. Феномен комплексу маскулінності: реалії та перспективи. *Політ. Сучасні проблеми науки за напрямом «Гуманітарні науки»*: тези доп. XXIV Міжнар. наук.-практ. конф. здобувачів вищої освіти і молодих учених. м. Київ, 2-5 квіт. 2024 р. Київ, 2024. С. 142–143.

4. Соловей Н. М. Феномен ідентифікації з батьком: психоаналітичний погляд на вибір маскулінної позиції. *Політ. Сучасні проблеми науки за напрямом «Гуманітарні науки»*: тези доп. XXV Міжнар. наук.-практ. конф. здобувачів вищої освіти і молодих учених. м. Київ, 1-4 квіт. 2025 р. Київ, 2025. Т. 1. С. 662–663.

5. Соловей Н. М. Психоаналітичні механізми конфлікту жіночої ідентичності та вибір чоловічої ролі. *Індивідуальність у психологічних вимірах спільнот та професій*: тези доп. V Міжнар. наук.-практ. конф. м. Київ, 17 квіт. 2025 р. Київ, 2025. С. 58–64.

6. Соловей Н. М. Маскулінність як форма психологічного захисту у жінок: психоаналітичний аналіз. *Політ. Сучасні проблеми науки за напрямом «Гуманітарні науки»*: тези доп. XXVI Міжнар. наук.-практ. конф. м. Київ, 16 квіт. 2026 р. Київ, 2026.

ЗМІСТ

ВСТУП	23
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПСИХОАНАЛІТИЧНІ ОСНОВИ ВИВЧЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ЖІНОК	38
1.1. Гендерна ідентичність як психологічний феномен.....	38
1.2. Психоаналітичні підходи до формування жіночої гендерної ідентичності.....	45
1.3. Психологічні механізми та внутрішня динаміка формування жіночої гендерної ідентичності.....	55
1.4. Динамічна психоаналітична модель становлення жіночої гендерної ідентичності.....	67
Висновки до Розділу 1	77
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ВИВЧЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ЖІНОК З РІЗНИМИ ТИПАМИ ГЕНДЕРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ	80
2.1. Методологія та організація дослідження	80
2.2. Структурні особливості гендерної ідентичності жінок різних типів.....	90
2.3. Функціональні прояви психологічної регуляції у жінок різних типів ідентичності.....	117
2.4. Психологічні наслідки для адаптації та задоволеності життям жінок різних типів гендерної ідентичності.....	134
Висновки до Розділу 2.....	144
РОЗДІЛ 3. РОЗРОБЛЕННЯ ТА АПРОБАЦІЯ МЕТОДУ СИМВОЛІЧНОЇ РЕКОНСТРУКЦІЇ СИМПТОМА У РОБОТІ З ОСОБЛИВОСТЯМИ ГЕНДЕРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ЖІНОК ІЗ МАСКУЛІННИМИ РИСАМИ	148
3.1. Метод символічної реконструкції симптома у роботі з жінками із маскулінними рисами.....	148
3.2. Організація та методичне забезпечення експериментального дослідження.....	158

3.3. Емпіричні результати апробації методу та оцінка його ефективності.....	163
3.4. Психоаналітична інтерпретація результатів	187
Висновки до Розділу 3.....	191
ВИСНОВКИ	195
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	200
ДОДАТКИ	214

ВСТУП

Актуальність теми. Формування жіночої гендерної ідентичності є однією з центральних проблем сучасної психології та психоаналізу, оскільки безпосередньо пов'язане з питаннями психічної цілісності, тілесно-сексуальної адаптації, здатності до близьких стосунків і суб'єктивного благополуччя жінки. У цьому контексті гендерна ідентичність постає не як сукупність соціальних ролей або стабільних особистісних характеристик, а як динамічна психічна структура, що формується у процесі розвитку та зазнає постійних трансформацій під впливом внутрішніх конфліктів, афективного досвіду та змін соціокультурного середовища.

Сучасні соціальні трансформації суттєво ускладнили процес становлення жіночої гендерної ідентичності. Розширення соціальних і професійних можливостей жінки, зміна традиційних гендерних ролей за одночасного збереження високих очікувань щодо емоційної включеності та відповідальності за інших створюють поле внутрішньої напруги. Воно розгортається між автономією та залежністю, силою й вразливістю, контролем і тілесно-афективною спонтанністю. В українському соціокультурному контексті ці суперечності додатково загострюються умовами війни, у яких жінки дедалі частіше змушені перебирати на себе функції, пов'язані з маскулініними сценаріями виживання та відповідальності, що підвищує ризик структурної дисгармонії гендерної ідентичності.

Попри активний розвиток гендерних досліджень у сучасній психології, більшість наявних робіт зосереджуються переважно на соціальних, рольових або когнітивних аспектах гендерної ідентичності. Значно меншою мірою представлені емпіричні дослідження, у яких жіноча ідентичність аналізується як структурно організований психічний феномен, пов'язаний із динамікою Я, Понад-Я та Несвідомого, особливостями афективної регуляції, символізації фрустрацій і тілесного досвіду. В українському науковому просторі ця проблема

набуває особливої актуальності, оскільки психоаналітично орієнтовані емпіричні підходи до дослідження жіночої гендерної ідентичності представлені обмежено.

Проблема гендерної ідентичності особистості, зокрема особливостей її становлення у жінок, перебувала в полі уваги як зарубіжних, так і вітчизняних дослідників.

У вітчизняній психологічній науці різні аспекти гендерної ідентичності, гендерної соціалізації, жіночих рольових моделей, самосприйняття та соціального функціонування жінок досліджували С. Максименко, О. Кікінежді, Т. Титаренко, Н. Ліщина, Т. Іванова, М. Карч, Л. Комарніцька, І. Завадська, В. Татенко, М. Богачевська-Хомяк, М. Боровцова, Т. Говорун, О. Кісь, С. Ситник, М. Гречаник, В. Петрів, Л. Матохнюк, О. Плетка, Л. Акімова, О. Бабчук, В. Венгеловська, І. Бондаревська, Т. Кубриченко та інші.

У межах їхніх наукових праць розкрито особливості становлення гендерної ідентичності в умовах сучасних соціокультурних трансформацій, вплив гендерних стереотипів і нормативних очікувань на розвиток особистості жінки, а також зв'язок гендерної ідентичності з процесами адаптації, самореалізації та суб'єктивного благополуччя. Водночас у вітчизняному науковому просторі психоаналітичний підхід до дослідження жіночої гендерної ідентичності представлений меншою мірою порівняно з іншими теоретичними напрямками.

У зарубіжній психології та психоаналізі окремі аспекти формування жіночої ідентичності, співвідношення фемінності, маскулінності та андрогінії, впливу ранніх об'єктних стосунків, соціокультурних норм і символічних структур на становлення жіночності висвітлено у працях З. Фрейда, К. Хорні, Р. Столлера, О. Кернберга, Н. Мак-Вільямс, С. Мітчелла, Дж. Бенджамін, С. Бем, Дж. Батлер, М. Кляйн, М. Малер, Д. Віннікотта, Ж. Лакана, А. Ґріна, Ф. Дольто, Л. Ірігарей, Б. Еттінгер та інших.

У працях цих авторів розглядаються психодинамічні, соціокультурні та символічні аспекти становлення жіночої ідентичності, роль ранніх об'єктних відносин, тілесності, символізації та інтерсуб'єктивної взаємодії у формуванні уявлень про жіночність. Зокрема, К. Хорні наголошувала на ролі

соціокультурних чинників у формуванні жіночої психології. С. Бем розробила теорію гендерних схем і концепт андрогінії. Дж. Батлер обґрунтувала розуміння гендеру як перформативного процесу. Н. Чодоров досліджувала роль сімейних відносин у формуванні гендерної ідентичності. Дж. Бенджамін акцентувала значення інтерсуб'єктивного визнання у становленні суб'єкта.

У психоаналітичному підході жіноча гендерна ідентичність розглядається як результат складної взаємодії кількох рівнів психічної організації: тілесного переживання жіночності, афективних стосунків із первинними об'єктами, інтеріоризації культурних і моральних норм, формування Понад-Я та здатності до інтерсуб'єктивного визнання. Порушення інтеграції між цими рівнями призводять до глибинних внутрішніх конфліктів, що проявляються у ригідності захисних механізмів, зниженні самоцінності, труднощах у побудові близьких стосунків, конфлікті з тілесністю та сексуальністю, а також супроводжуються зниженням суб'єктивного відчуття життєвого благополуччя.

Клінічна практика свідчить, що труднощі жіночої гендерної ідентичності дедалі частіше мають не ситуативний, а структурний характер. Особливої уваги потребують жінки з переважно маскуліним типом ідентичності. У них адаптація підтримується за рахунок гіперінвестиції у контроль, автономію та самодисципліну, жорстких і ригідних захисних механізмів, а також витіснення фемінних аспектів Я як таких, що переживаються загрозливими для цілісності та самодостатності суб'єкта. Така конфігурація може забезпечувати високий рівень соціального функціонування та зовнішньої результативності, проте супроводжується хронічною внутрішньою напругою, афективною скутістю, обмеженням тілесно-емоційної спонтанності та зниженням суб'єктивного відчуття життєвої задоволеності.

У цьому контексті психоаналітичний підхід відкриває принципово інші можливості дослідження та корекції жіночої гендерної ідентичності, оскільки спрямований на аналіз і реконструкцію внутрішньої психічної структури. Він передбачає опрацювання несвідомих уявлень про жіночність, тілесність і стосунок з Іншим, а також на переведення внутрішніх конфліктів із рівня

симптоматичного функціонування у простір символічного осмислення. Це зумовлює необхідність створення теоретично обґрунтованої, емпірично перевіреної моделі жіночої гендерної ідентичності та розробки психоаналітично орієнтованих підходів до її глибинної корекції, що й визначає актуальність даного дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційне дослідження виконано в межах науково-дослідної теми кафедри авіаційної психології Національного університету «Київський авіаційний інститут» «Життєстійкість особистості як фактор здоров'язбереження в умовах невизначеності» (реєстраційний номер № 23-2022/12.01.11).

Тему дисертації «Психологічні особливості жінок з проблемами гендерної ідентичності» та наукового керівника – кандидата психологічних наук, доцента, доцента кафедри авіаційної психології Т. Вашеку – затверджено на засіданні вченої ради Державного університету «Київський авіаційний інститут» (протокол № 10 від 25.09.2024).

Об'єкт дослідження – гендерна ідентичність жінок.

Предмет дослідження – психологічні особливості жінок з проблемами гендерної ідентичності та можливості психокорекції у контексті психоаналітичного підходу.

Мета дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні та емпіричному дослідженні психологічних особливостей жінок з проблемами гендерної ідентичності у структурному, функціональному, психодинамічному та соціокультурному вимірах, а також у визначенні можливостей психоаналітично орієнтованої психокорекції як засобу глибинної трансформації особливостей психічного функціонування.

Гіпотеза дослідження: передбачається, що тип гендерної ідентичності жінки (фемінний, маскулінний, андрогінний) пов'язаний із специфікою її психічної організації та визначає особливості психічного функціонування. Зокрема характер внутрішніх конфліктів, конфігурацію взаємодії Я, Понад-Я та

Несвідомого, систему психологічних захисних механізмів, рівень інтеграції тілесності й сексуальності, а також суб'єктивну задоволеність життям.

Очікується, що у жінок із переважно маскулінним типом гендерної ідентичності низький рівень інтеграції фемінних аспектів супроводжується підвищеною внутрішньою напругою, домінуванням ригідних і менш зрілих захисних механізмів, труднощами у сфері тілесності та сексуальності, що може відображатися у зниженні рівня життєвої задоволеності.

Передбачається, що фемінний тип гендерної ідентичності характеризується вищою афективною включеністю, орієнтацією на стосунки та емоційну близькість, більш гармонійною інтеграцією тілесності й сексуальності. Водночас він може супроводжуватися підвищеною залежністю від зовнішнього схвалення та особливостями афективної регуляції, що зумовлює специфічний характер адаптації.

Очікується, що андрогінний тип гендерної ідентичності відзначається більшою психічною гнучкістю, інтеграцією фемінних і маскулінних аспектів Я, переважанням зрілих захисних механізмів, здатністю до символізації афектів і фрустрацій, що забезпечує вищий рівень адаптивності та суб'єктивного благополуччя.

Також висувається припущення, що застосування психоаналітично орієнтованого методу символічної реконструкції симптома сприятиме підвищенню рівня інтеграції фемінних і маскулінних складових гендерної ідентичності, зниженню внутрішньої конфліктності, пом'якшенню захисних механізмів. Це також передбачає покращення інтеграції тілесності й сексуальності та зростання суб'єктивної задоволеності життям.

Відповідно до мети та гіпотези дослідження було визначено такі **завдання**:

1. Здійснити комплексний теоретико-методологічний аналіз проблеми становлення жіночої гендерної ідентичності у психоаналітичному контексті з урахуванням впливу сучасних соціокультурних трансформацій і трансформації гендерних сценаріїв.

2. Розробити та операціоналізувати авторську динамічну психоаналітичну

модель становлення жіночої гендерної ідентичності шляхом виокремлення системи психодинамічних показників, придатних до емпіричної верифікації.

3. Здійснити емпіричне дослідження психологічних особливостей жінок із фемінним, маскуліним та андрогінним типами гендерної ідентичності, зокрема специфіки внутрішньоособистісних конфліктів, афективної регуляції, механізмів психологічного захисту, рівня інтеграції тілесності та сексуальності, а також суб'єктивної задоволеності життям як інтегрального індикатора адаптивності, з подальшим визначенням типу гендерної ідентичності, що характеризується підвищеною конфліктністю та зниженим рівнем адаптаційного потенціалу.

4. Розробити та апробувати психоаналітично орієнтований метод символічної реконструкції симптома, спрямований на опрацювання внутрішніх конфліктів і трансформацію особливостей психічного функціонування жінок із маскуліним типом гендерної ідентичності.

5. Здійснити емпіричну перевірку ефективності авторського методу символічної реконструкції симптома у жінок із маскуліним типом гендерної ідентичності на основі оцінки динаміки механізмів психологічного захисту, особливостей тілесності та сексуальності, а також рівня суб'єктивної задоволеності життям.

Теоретико-методологічним підґрунтям дисертаційного дослідження є положення класичного та сучасного психоаналізу, а також напрацювання гендерної психології, когнітивного, соціально-конструктивістського, феміністичного та гуманістичного підходів. У сучасній науці гендерна ідентичність розглядається як багатовимірний феномен. Вона формується у взаємодії біологічних, психологічних, соціальних і культурних чинників.

Провідне методологічне значення має психоаналітичний підхід. У його межах гендерна ідентичність розглядається як результат взаємодії несвідомих процесів, ідентифікацій, внутрішніх конфліктів та об'єктних відносин.

Основи цього підходу були закладені у працях З. Фрейда, К. Абрахама, А. Фройд, М. Кляйн, М. Малер, Д. Віннікотта, Р. Шпіца, Дж. Боулбі. У цих дослідженнях формування ідентичності пов'язується з психосексуальним

розвитком, ранніми об'єктними відносинами та процесами ідентифікації. Важливу роль відіграє інтеріоризація батьківських фігур.

Подальший розвиток психоаналітичної думки відбувався у межах теорії об'єктних відносин і реляційного психоаналізу. До цього напряму належать праці М. Кляйн, М. Малер, Д. Віннікотта, В. Біона, В. Р. Д. Фейрберна, Г. Гантріпа, О. Кернберга, Н. Мак-Вільямс, Н. Чодоров, Дж. Бенджамін, С. Мітчелла, Л. Арона, Т. Огдена.

У цих підходах гендерна ідентичність розглядається як результат інтеграції раннього досвіду взаємин із первинними об'єктами. Вона пов'язана із символічними уявленнями про фемінність і маскулінність. Важливу роль відіграє інтерсуб'єктивна взаємодія.

Вагоме значення мають психоаналітичні концепції символізації та структури психіки. Вони представлені у працях Ж. Лакана, А. Гріна, Ж. Лапланша, Ю. Крістевої, Ф. Дольто. Ці підходи дозволяють аналізувати роль несвідомих процесів у становленні ідентичності.

Поряд із психоаналітичним підходом значний внесок зробили когнітивні теорії. Серед них роботи А. Бандури, А. Бека, С. Бем, Дж. Т. Спенса, Р. Гельмрайха, Г. Айзенка. У цих теоріях гендерна ідентичність пояснюється через систему когнітивних схем. Вони організовують сприйняття соціальної реальності.

Особливе місце посідає гендерно-схемна теорія С. Бем. Вона описує процес інтеріоризації культурних уявлень про маскулінність і фемінність. У результаті формуються гендерні схеми. Саме цей підхід став основою методики *Bem Sex-Role Inventory*.

Соціально-конструктивістський підхід розглядає гендер як соціальний конструкт. Він представлений у працях П. Бергера, Т. Лукмана, М. Кімела. Гендер формується у системі соціальних відносин і культурних норм. Гендерна ідентичність є результатом соціалізації.

Феміністичні теорії акцентують роль культурних дискурсів і соціальних практик. Вони представлені у працях Дж. Мітчелл, Л. Ірігарей, Дж. Батлер,

Н. Чодоров, Дж. Бенджамін. Гендер розглядається як процес, що відтворюється через соціальні дії.

Гуманістичний підхід підкреслює роль особистісного розвитку. Він представлений у працях К. Роджерса та Ф. Перлза. У центрі уваги перебувають самоприйняття, автентичність і цілісність особистості.

Таким чином, сучасні підходи демонструють інтеграцію різних теоретичних перспектив у дослідженні гендерної ідентичності. Водночас психоаналітична традиція дозволяє найглибше аналізувати внутрішню динаміку формування жіночого «Я», оскільки розкриває взаємодію несвідомих процесів, раннього досвіду взаємин і внутрішніх конфліктів.

3. Методи дослідження. Для розв'язання поставлених завдань у дисертаційному дослідженні використано комплекс взаємодоповнюючих теоретичних, емпіричних та математико-статистичних методів, що забезпечив цілісність і валідність отриманих результатів.

Теоретичні методи: аналіз і синтез психоаналітичних, психодинамічних і гендерних концепцій, що застосовувалися для систематизації та теоретичного осмислення підходів до розуміння гендерної ідентичності, у результаті чого визначено теоретико-методологічні засади дослідження; порівняльний аналіз наукових підходів до проблеми становлення жіночої гендерної ідентичності, спрямований на виявлення спільних і відмінних концептуальних засад різних підходів, що дозволило обґрунтувати наукову позицію дослідження; узагальнення результатів вітчизняних і зарубіжних теоретичних та емпіричних досліджень, спрямоване на інтеграцію наукових даних, що забезпечило обґрунтування напрямку емпіричного дослідження.

Емпіричні методи:

- включене клінічне спостереження у процесі індивідуальної психоаналітичної роботи, що застосовувалося для дослідження особливостей психічного функціонування респонденток, що дало змогу виявити особливості психічного функціонування та динаміку внутрішньоособистісних конфліктів;

- напівструктуроване психоаналітично орієнтоване інтерв'ю, спрямоване на аналіз досвіду становлення гендерної ідентичності, тілесного самосприйняття та міжособистісної взаємодії, що дозволило отримати емпіричні дані щодо особливостей формування гендерної ідентичності.

Психодіагностичні методи, зокрема:

- методика визначення гендерної ідентичності С. Бем (Bem Sex-Role Inventory, BSRI), що використовувалася для ідентифікації типів гендерної ідентичності (фемінний, маскулінний, андрогінний) та оцінки ступеня інтеграції маскулінних і фемінних характеристик у структурі Я-образу, що дозволило визначити типологію гендерної ідентичності досліджуваних та рівень інтегрованості Я-образу; у дослідженні BSRI застосовано як базовий рівень діагностики;

- авторський опитувальник психосоціальних чинників сексуальності та гендерної ідентичності жінок (α Кронбаха = 0,88), спрямований на комплексну оцінку структурних, афективних, тілесних і соціокультурних компонентів гендерної ідентичності, що дозволило виявити особливості взаємозв'язків між її компонентами;

- методика дослідження механізмів психологічного захисту Р. Плутчика, Г. Келлермана та Х. Конте (Life Style Index, LSI), що дозволяє ідентифікувати провідні захисні механізми та оцінити рівень інтеграції Я, у результаті чого було визначено домінуючі захисні механізми та особливості інтеграції Я у досліджуваних;

- методика дослідження сексуальних установок Г. Айзенка (EysenckInventory of Attitudes to Sex, EIAS), спрямована на визначення параметрів сексуальних установок, рівня сексуальної свободи та ригідності, а також сексуальної невротичності, що дозволило визначити особливості сексуальних установок досліджуваних;

- шкала задоволеності життям Е. Дінера (Satisfaction With Life Scale, SWLS), що використовувалася для оцінки суб'єктивного рівня задоволеності

життям як інтегрального індикатора адаптивності, що дозволило визначити рівень задоволеності життям досліджуваних.

Математико-статистичні методи: методи описової статистики, що застосовувалися для узагальнення та первинної обробки емпіричних даних; кореляційний аналіз із використанням коефіцієнта кореляції Пірсона, спрямований на виявлення взаємозв'язків між досліджуваними змінними, що дозволило встановити статистично значущі зв'язки; t-критерій Стюдента для незалежних і залежних вибірок, що використовувався для перевірки відмінностей між групами, що забезпечило перевірку висунутих гіпотез і статистичну достовірність отриманих результатів.

Наукова новизна отриманих результатів: полягає у теоретичному обґрунтуванні та емпіричному дослідженні психодинамічних механізмів становлення жіночої гендерної ідентичності та представлена такими положеннями:

1. Уперше теоретично обґрунтовано та концептуалізовано динамічну психоаналітичну модель становлення жіночої гендерної ідентичності, яка інтегрує тілесний, афективний, символічний, інтерсуб'єктивний та інтегративний рівні психічної організації та репрезентує її як процесуально-динамічну систему, що розгортається через їх взаємодію; доведено, що системоутворювальним механізмом формування цілісної ідентичності виступає здатність до символізації досвіду, яка забезпечує інтеграцію суперечливих аспектів Я.

2. Уперше розроблено та психометрично верифіковано авторський психодіагностичний інструмент – «Опитувальник психосоціальних чинників сексуальності та гендерної ідентичності жінок», який характеризується належними показниками внутрішньої узгодженості (α Кронбаха = 0,88), ретестової надійності та конструктної валідності й забезпечує комплексну оцінку структурних, тілесних і соціокультурних параметрів гендерної ідентичності.

3. Уперше теоретично обґрунтовано та апробовано психоаналітично орієнтований метод символічної реконструкції симптома як ефективний інструмент психокорекційного впливу на внутрішньоособистісні конфлікти

жінок із маскулінним типом гендерної ідентичності; доведено, що його застосування сприяє зниженню рівня конфліктності, послабленню ригідності захисних механізмів, підвищенню рівня інтеграції тілесності та сексуальності, а також зростанню суб'єктивної задоволеності життям;

4. Удосконалено: емпірично встановлено закономірні зв'язки між типами гендерної ідентичності жінок і їх психодинамічними характеристиками, зокрема рівнем внутрішньоособистісної конфліктності, специфікою механізмів психологічного захисту, особливостями сексуальної сфери та рівнем суб'єктивної задоволеності життям як інтегрального показника адаптивності.

5. Набули подальшого розвитку: побудовано та емпірично підтверджено структурну модель очікуваних результатів психоаналітичної інтервенції, яка відображає системні трансформації на рівні Я-структур, тілесно-сексуальної інтеграції, інтерсуб'єктивної взаємодії та загальної адаптивності особистості.

Теоретичне значення дослідження полягає в тому, що:

1. Поглиблено психоаналітичне розуміння становлення жіночої гендерної ідентичності як багаторівневої психічної організації, що формується у взаємодії тілесного, афективного, символічного, інтерсуб'єктивного та інтегративного компонентів.

2. Уточнено психодинамічні механізми функціонування жіночої ідентичності з різними типами її організації (фемінний, маскулінний, андрогінний), а також їхній зв'язок із внутрішніми конфліктами, афективною регуляцією, особливостями сексуальної сфери та рівнем життєвої задоволеності.

3. Розширено теоретичні уявлення про структурні, функціональні та соціокультурні чинники жіночої гендерної ідентичності шляхом інтеграції психоаналітичних концепцій із аналізом сучасних гендерних трансформацій.

4. Удосконалено концептуальний апарат психоаналітичної теорії через обґрунтування можливості операціоналізації глибинних психоаналітичних конструктів у дослідженні жіночої гендерної ідентичності, зокрема тілесного прийняття, інтеграції бажань і афектів, реляційної зрілості та здатності до символізації негативного досвіду.

5. Поглиблено розуміння ролі симптома в психоаналітичній теорії як форми символічної регуляції внутрішніх конфліктів жіночої ідентичності та теоретично обґрунтовано можливість його реконструкції як механізму психічної інтеграції й розвитку.

6. Результати дослідження доповнюють психоаналітичну теорію жіночності, зокрема в частині осмислення взаємодії маскулінних і фемінних аспектів як ключового чинника переходу від внутрішньої конфліктності до психічної цілісності.

Особистий внесок здобувача. Дисертаційне дослідження виконано здобувачем самостійно. Автором особисто здійснено теоретичний аналіз проблеми, організовано та проведено емпіричне дослідження, розроблено авторський психодіагностичний інструмент і психоаналітично орієнтований метод символічної реконструкції симптома, а також здійснено обробку, інтерпретацію отриманих результатів і формулювання висновків. Усі положення, винесені на захист, і результати дослідження отримані автором особисто.

Практичне значення полягає в можливості використання отриманих теоретичних положень, розробленої моделі жіночої гендерної ідентичності та психоаналітично орієнтованого методу символічної реконструкції симптома у психотерапевтичній, консультативній та психокорекційній практиці, а також у сфері організаційної психології та управління персоналом.

Розроблена авторська програма психоаналітичної інтервенції, структурована за діагностико-аналітичним, аналітико-корекційним та інтеграційно-завершальним етапами (Табл. 3.2), може застосовуватися в індивідуальній і груповій роботі з жінками, які переживають внутрішню конфліктність гендерної ідентичності, труднощі у сфері тілесності, сексуальності, афективної регуляції та реляційної взаємодії.

Авторський психодіагностичний опитувальник психосоціальних чинників сексуальності та гендерної ідентичності жінок може бути використаний у клінічній і консультативній практиці для комплексної оцінки структурних, афективних, тілесних і соціокультурних аспектів жіночої ідентичності, а також для планування індивідуальних стратегій психотерапевтичної допомоги.

Отримані результати можуть бути використані в освітньому процесі при підготовці психологів, психотерапевтів і психоаналітиків, зокрема в курсах із психоаналітичної теорії особистості, клінічної психології, психології сексуальності та гендерної психології, а також у подальших наукових дослідженнях, присвячених проблемам гендерної ідентичності та психічної інтеграції.

Результати дисертаційного дослідження та авторський метод символічної реконструкції симптома були впроваджені у приватну психоаналітичну практику автора під час індивідуальної психотерапевтичної роботи з клієнтками, які зверталися із запитом, пов'язаним з внутрішніми конфліктами гендерної ідентичності, труднощами прийняття власної жіночності, проблемами тілесного самоприйняття, сексуальності, самоцінності та міжособистісної взаємодії. Застосування методу дозволило здійснювати глибинний аналіз внутрішніх конфліктів, пов'язаних з інтеграцією фемінних і маскулінних аспектів «Я», та сприяло символічному опрацюванню витіснених переживань і трансформації симптоматичного функціонування.

Результати дослідження також впроваджено у діяльність громадської організації «Українська психотерапевтична ліга». У практичну діяльність організації впроваджено розроблені авторкою методичні рекомендації та психокорекційні підходи, що ґрунтуються на психоаналітично орієнтованому методі символічної реконструкції симптома. Зазначені підходи застосовуються у роботі з жінками, які мають труднощі у сфері гендерної ідентичності, зокрема з маскулінними її проявами, та сприяють поглибленню усвідомлення внутрішніх конфліктів і особливостей особистісної ідентичності. Використання результатів дослідження сприяє підвищенню ефективності психокорекційної роботи, удосконаленню практичних підходів психотерапевтичної допомоги та збагаченню освітнього і супервізійного компонентів підготовки фахівців.

Результати дисертаційного дослідження були впроваджені у практику роботи з персоналом у ТОВ «Гермес Трединг Груп» (мережі магазинів Larin House, Classic Club), де автор обіймала посаду HR-директора та корпоративного психолога. У межах професійної діяльності здійснювалося застосування

психоаналітично орієнтованих підходів до роботи з внутрішньоособистісними конфліктами працівників, зокрема із використанням методу символічної реконструкції симптома, спрямованого на усвідомлення внутрішньопсихічних процесів та особливостей формування ідентичності. Отримані результати використовувалися у процесах психологічної діагностики, професійного відбору, індивідуального консультування, а також у супроводі адаптації та розвитку персоналу. Застосування результатів дослідження сприяло підвищенню психологічного благополуччя працівників, покращенню якості міжособистісної взаємодії в колективі та підвищенню ефективності управління людськими ресурсами.

Результати дисертаційного дослідження впроваджено у практику професійної підготовки здобувачів вищої освіти за освітньо-професійними програмами «Психологія» та «Психологія бізнесу»: у змісті навчальних дисциплін «Психодіагностика», «Експериментальна психологія», «Диференційна психологія», «Психологія сім'ї», а також у процесі організації практичної підготовки.

Теоретичні положення та практичні результати **впроваджено** та використовуються у діяльності: професійних психотерапевтичних організацій, зокрема громадської організації «Українська психотерапевтична ліга» – у психотерапевтичній та супервізійній практиці (акт про впровадження від 08.04.2026); суб'єктів господарювання приватного сектору, зокрема ТОВ «Гермес Трединг Груп» – у системі управління персоналом (психодіагностика, консультування, розвиток персоналу) (акт про впровадження від 10.03.2026); закладів вищої освіти, зокрема кафедри авіаційної психології КАІ – в освітньому та науковому процесах (акт про впровадження від 09.04.2026), що підтверджено відповідними довідками.

Апробація та впровадження результатів дослідження. Основні положення, теоретичні узагальнення та результати дисертаційного дослідження апробовано в ході участі автора у міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях, зокрема: XXIII Міжнародній науково-практичній конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених «ПОЛІТ. Сучасні

проблеми науки» (Київ, квітень 2023); міжнародній конференції «Promising Areas of Theoretical and Applied Research» (USA, 20–21 листопада 2023 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «ПОЛІТ. Сучасні проблеми науки» (Київ, квітень 2024); V Міжнародній науково-практичній конференції «Індивідуальність у психологічних вимірах спільнот та професій» (Київ, квітень 2025); Міжнародній науково-практичній конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених «ПОЛІТ. Сучасні проблеми науки» (Київ, квітень 2025); XXVI Міжнародній науково-практичній конференції «ПОЛІТ. Сучасні проблеми науки» (Київ, квітень 2026).

Результати дисертаційного дослідження впроваджено в навчальний та науковий процес кафедри авіаційної психології та управління людським фактором Національного університету «Київський авіаційний інститут» упродовж 2022–2025 років. Отримані наукові результати використано при оновленні змісту навчально-методичного забезпечення підготовки студентів-психологів за освітньо-професійними програмами «Психологія» та «Психологія бізнесу» зі спеціальності 053 «Психологія» та формуванню у них здатності до науково обґрунтованої професійної діяльності у сфері психологічного консультування, психотерапевтичної допомоги, гендерної психології, підтримки психічного здоров'я, а також у сфері психології організації та управління персоналом.

Публікації з теми дисертації. Теоретичні положення та основні результати дисертаційного дослідження відображено у 10 наукових публікаціях автора: 4 статті опубліковано у фахових наукових виданнях, затверджених МОН України, 6 публікацій у збірниках матеріалів конференцій різного рівня, які додатково відображають та апробують наукові результати дисертаційного дослідження.

Структура та обсяг дисертаційної роботи. Дисертація складається із вступу, трьох розділів, висновку та списку використаних джерел. Основний текст дисертаційної роботи включає 177 сторінок. У дисертаційному дослідженні представлено 45 таблиць, 4 рисунки, 8 додатків. Список літератури включає 170 джерел.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИКО-ПСИХОАНАЛІТИЧНІ ОСНОВИ ВИВЧЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ЖІНОК

1.1. Гендерна ідентичність як психологічний феномен

Проблема гендерної ідентичності займає важливе місце в сучасній психології. Вона відображає взаємодію біологічних, соціальних і психічних чинників. Уявлення про неї змінювалися від біологічного розуміння статі до трактування гендеру як складного психічного конструкту. У цьому конструкті поєднуються впливи культури, мови та несвідомого досвіду.

Гендерна ідентичність розглядається як багатовимірний феномен. Вона включає анатомічні, психологічні та соціокультурні компоненти. Йдеться не лише про усвідомлення біологічної статі. Важливим є внутрішнє відчуття гендерної належності. Саме воно визначає, як людина переживає та виражає маскулінні й фемінні риси. Гендерна ідентичність охоплює як тілесний досвід і несвідомі процеси, так і соціальні моделі поведінки. (Бем [52], Кімел [103], Коннел [72]).

Термін «гендер» увів Дж. Мані у 1955 році. Він запропонував розрізняти біологічну стать (sex) і соціокультурні аспекти самосприйняття (gender). У подальших дослідженнях було введено поняття «гендерна ідентичність» як внутрішнє переживання себе в певній гендерній ролі. Це переживання може збігатися або не збігатися з біологічною статтю [134]. Такий підхід започаткував міждисциплінарне вивчення гендеру.

Подальший розвиток ці ідеї отримали у працях Р. Столлера. Він чітко розмежував біологічну стать і гендер як психологічний конструкт. Гендерна ідентичність, за Столлером, формується у взаємодії біологічних передумов, раннього досвіду та соціальних очікувань. Важливу роль відіграють батьківські фігури та внутрішні конфлікти Столлер [160].

Хоча З. Фройд не використовував поняття «гендерна ідентичність», його теорія стала основою для її подальшого осмислення [93]. Ідентичність формується у процесі психосексуального розвитку. Ключовим є переживання внутрішніх конфліктів на різних стадіях. Особливе значення має Едіпів комплекс. У цьому процесі дитина ідентифікується з батьком своєї статі. Через це формується відчуття приналежності до певної статі та прийняття соціальних ролей. Ідентифікація виступає центральним механізмом становлення Я.

У подальших психоаналітичних підходах це розуміння було розширене. К. Юнг запропонував концепцію аніми та анімуса як внутрішніх жіночих і чоловічих аспектів психіки [41]. Зрілість особистості пов'язується з інтеграцією цих аспектів. Це дозволяє подолати жорстке розмежування гендерних ролей.

К. Хорні критично переосмислила фройдівську концепцію жіночності. Вона заперечувала ідею «заздрості до пеніса» та підкреслювала соціальну природу почуття меншовартості у жінок [39]. Формування гендерної ідентичності вона пов'язувала з досвідом ранніх стосунків, зокрема з переживанням прийняття та підтримки.

У межах теорії об'єктних відносин М. Кляйн акцентувала увагу на ранньому досвіді взаємодії з материнською фігурою. Саме через ці відносини дитина формує уявлення про себе [106]. Ранні об'єктні зв'язки стають основою подальших ідентифікацій. Вони визначають здатність до прив'язаності та прийняття власної ідентичності.

Подальший розвиток психоаналізу пов'язаний із роботами Ж. Лакана. Він розглядав становлення суб'єкта через символічні структури. У центрі його концепції – «дзеркальна стадія». У цей момент дитина вперше усвідомлює себе як цілісне «Я» через образ Іншого [111]. Гендерна ідентичність у цьому підході формується через мову, культурні норми та символічні відносини.

Отже, уявлення про гендерну ідентичність еволюціонували від біологічних пояснень до психодинамічного розуміння. Сучасні підходи розглядають її як динамічну систему. Вона формується через взаємодію несвідомих процесів, ідентифікацій і соціального контексту. Психоаналітична парадигма дозволяє

бачити гендер як процес становлення, а не як фіксовану характеристику.

Розуміння гендерної ідентичності як багатовимірного феномену, сформоване у зарубіжній психології, стало підґрунтям для розвитку вітчизняних досліджень. Українські науковці розглядають цей феномен не лише у соціокультурному вимірі, а й через глибинні психологічні процеси. Це свідчить про інтеграцію світового та національного наукового досвіду.

Вітчизняні дослідження гендерної ідентичності формувалися під впливом загальносвітових тенденцій. Вони мають власну специфіку. Вона зумовлена культурними та соціально-історичними умовами України. Активне використання поняття «гендер» у вітчизняній науці почалося у 1990-х роках. Ранні підходи спиралися на ідеї соціальної детермінації та статевої соціалізації (Т. В. Говорун, О. М. Кікінежді [9]).

Гендерна ідентичність розглядається як складний психологічний феномен. Вона має багатовимірну структуру (Т. В. Іванова, М. О. Карч [10], Л. М. Комарніцька, І. М. Завадська [17]). Гендер також осмислюється як багатовимірна система (С. М. Іванченко [11]). Дослідники підкреслюють її зв'язок із загальною структурою особистості (С. Д. Максименко [21], В. О. Татенко [31], Т. М. Титаренко [32], О. Федорець [34]). Гендерна ідентичність є складовою соціальної ідентичності (І. О. Бондаревська, М. О. Бондаревська [6], Т. В. Кубриченко [19]).

Становлення гендерної ідентичності відбувається у процесі онтогенезу. Воно зумовлене впливом соціалізації та сімейного середовища (О. М. Кікінежді [13], М. С. Боровцова [7], М. О. Нестеренко, В. Б. Мисюра [26], В. Р. Петрів [28]). Важливу роль відіграють соціальні норми та очікування (Ю. М. Галустян, В. П. Новицька [8]). Гендерні стереотипи впливають на формування самосприйняття (Л. Н. Акімова [1], О. Г. Бабчук, В. П. Венгеловська [3]). Особливості розвитку гендерної ідентичності у підлітковому віці пов'язані з процесами самовизначення (Н. С. Токарева [33]).

Гендерна ідентичність формується у соціокультурному контексті. Вона відображає трансформації уявлень про жіноче та чоловіче (Н. О. Копилова [18],

О. І. Морозова-Ларіна [24], Н.В. Чепелева [40]). Історичні та культурні чинники визначають особливості гендерних ролей (М. Богачевська-Хом'як [4], О. Кісь [14]). Гендер розглядається як система соціальних значень і норм (М. М. Скорик [27]). Гендерна ідентичність також розглядається як складова права особистості на самовираження (Л. П. Амелічева [2]).

Окремі дослідження акцентують увагу на особистісних та емоційних аспектах. Гендерна ідентичність пов'язана з переживанням самотності та кризових станів (Ю. С. Киричок [12], Н. В. Ліщина [20]). Вона також співвідноситься з рівнем емоційного інтелекту (С. І. Ситник, С. Г. Полшкова, Д. О. Трофімова [30]). Ставлення до гендерних питань формується під впливом сучасних соціальних змін (Т. О. Ковалькова [15]).

Важливим є тілесний та символічний вимір гендерної ідентичності. Тілесний досвід впливає на формування образу себе (Г. А. Козак, Л. І. Магдисюк [16]). Архетипні уявлення про фемінність визначають внутрішню структуру жіночої ідентичності (А. В. Мирошнеченко [23]).

Гендерна ідентичність впливає на міжособистісні відносини. Вона визначає особливості побудови сімейних взаємин (С. М. Бондаревич, О. А. Діколь-Кобріна, В. В. Ціпле [5]). Питання психологічної корекції гендерної ідентичності розглядається у контексті арт-терапевтичних підходів (О. Т. Плетка [29]).

Сучасні підходи підкреслюють динамічність гендерної ідентичності. Вона розглядається як змінна та контекстуально зумовлена (А. А. Марчишина [25]). Гендерна ідентичність формується у взаємодії біологічних, психологічних і соціокультурних чинників (Т. В. Іванова, М. О. Карч [10]). Вона є результатом інтеграції внутрішнього досвіду та зовнішніх впливів і виступає важливою складовою структури особистості.

Такий підхід створює підґрунтя для подальшого аналізу основних напрямів вивчення гендерної ідентичності.

У наукових уявленнях про гендерну ідентичність сформувалося кілька основних підходів до її розуміння. Найчастіше йдеться про біологічний, соціокультурний і психологічний підходи. Кожен із них висвітлює окремий

аспект цього феномену. Їх поєднання дає змогу цілісніше зрозуміти структуру гендерної ідентичності, механізми її формування та динаміку розвитку.

Біологічний підхід розглядає гендерну ідентичність як таку, що ґрунтується на анатомічних і фізіологічних характеристиках людини. У межах цього підходу відмінності між чоловічою і жіночою поведінкою пояснюються дією гормональних, генетичних і нейрофізіологічних чинників. Біологічна стать при цьому постає як первинна основа подальшого психічного і соціального розвитку. Дж. Мані та Р. Столлер розглядали стать як багаторівневу систему, у якій біологічні, психологічні та соціальні аспекти взаємопов'язані, хоча саме біологічна диференціація задає загальний напрям розвитку [134; 161].

Водночас біологічний підхід має обмеження. Він не дає повного пояснення варіативності гендерних ролей і форм самовизначення особистості. Саме тому увага дослідників поступово зміщувалася до соціальних і психологічних механізмів формування гендерної ідентичності.

Соціокультурний підхід виходить із того, що гендерна ідентичність формується у процесі соціалізації. Визначальне значення тут мають культурні норми, символічні структури суспільства, мова, виховання і комунікація. Гендер у цьому підході розглядається як соціальний конструкт, що відображає уявлення суспільства про «чоловіче» і «жіноче».

Представники цього напрямку, зокрема С. Бем, Р. Коннел, Дж. Батлер, М. Кімел, наголошували, що сім'я, освіта, медіа і релігія формують систему гендерних очікувань, у межах якої людина засвоює певні моделі поведінки [53; 72; 66]. Такі очікування впливають не лише на зовнішню поведінку, а й на внутрішнє переживання себе. У межах цього підходу важливим стало поняття гендерної ролі як соціального сценарію, який людина інтеріоризує та намагається узгодити з власним досвідом. Соціокультурний підхід також підкреслює, що гендерна ідентичність не є сталою і може змінюватися під впливом суспільних трансформацій.

Психологічний підхід розглядає гендерну ідентичність як внутрішню структуру особистості, у якій поєднуються свідомі й несвідомі компоненти. У

центрі уваги тут перебуває становлення образу «Я». На нього впливають не лише біологічні та соціальні чинники, а й емоційний досвід, самооцінка, тілесне самосприйняття та особливості внутрішнього світу.

Формування гендерної ідентичності у межах психологічного підходу пов'язується з такими психічними механізмами, як ідентифікація, інтеріоризація, формування системи цінностей і психологічний захист. Ці механізми підтримують цілісність особистості та допомагають зменшувати внутрішню напругу, що виникає між потребами, образом себе і соціальними очікуваннями. Важливу роль відіграє і самосвідомість. Саме вона дає змогу людині осмислювати власні переживання та інтегрувати різні риси у відносно цілісну систему уявлень про себе.

Отже, жоден із підходів не пояснює природу гендерної ідентичності повністю. Біологічний підхід окреслює природні передумови її становлення. Соціокультурний розкриває зовнішні умови формування. Психологічний зосереджується на внутрішніх механізмах інтеграції досвіду. Тому в сучасній психології дедалі більшого значення набуває інтегративний підхід. У його межах гендерна ідентичність розглядається як багатовимірне утворення, що формується на перетині біологічних, соціальних і психологічних процесів. Саме такий підхід є важливим для подальшого аналізу психоаналітичних концепцій гендерної ідентичності.

Сучасна наука розглядає гендерну ідентичність як багатовимірний феномен. Вона формується у взаємодії біологічних, психологічних, соціальних і культурних чинників. Психоаналіз заклав основу для розуміння глибинних механізмів цього процесу. Він показав, що ідентичність виникає у взаємодії несвідомих процесів, ідентифікацій та об'єктних відносин. Подальший розвиток психологічних, соціологічних і феміністичних підходів розширив це бачення. У центрі уваги опинилися соціальні, культурні та когнітивні аспекти гендеру як динамічного процесу (Бем [52], Кімел [103], Коннел [72]).

Психоаналітичний підхід зосереджується на внутрішніх процесах формування ідентичності. Він виходить із того, що розвиток особистості

визначається не лише свідомими намірами, а передусім несвідомими конфліктами, бажаннями та механізмами ідентифікації. Сучасні психоаналітики підкреслюють роль об'єктних відносин і символічних структур у цьому процесі (Чодоров [69], Бенджамін [54], Лапланш [115]). Гендерна ідентичність формується у взаємодії з первинними об'єктами, насамперед батьківськими фігурами. У центрі цього підходу перебуває динаміка між «Я» та «Іншим». Маскулінні і фемінні аспекти психіки не є вродженими. Вони формуються через досвід, заборони і несвідомі бажання. Гендер у цьому контексті розглядається як процес становлення.

Когнітивно-поведінковий підхід пояснює гендерну ідентичність через систему когнітивних схем (Бек [51], Бандура [48]). Особливе місце тут займає гендерно-схемна теорія С. Бем. Вона розглядала гендерну ідентичність як результат засвоєння когнітивних структур, які організовують сприйняття соціальної реальності (Bem [52]). Гендерні схеми виступають як фільтри. Вони визначають, як людина інтерпретує інформацію про себе та інших.

С. Бем також підкреслювала, що особистість поєднує маскулінні та фемінні характеристики. Психологічна зрілість пов'язана зі здатністю гнучко їх інтегрувати. Такий стан вона визначила як андрогінію. Для її дослідження була створена методика «Bem Sex Role Inventory (BSRI)». Вона дозволяє оцінити вираженість маскулінних, фемінінних та андрогінних рис. Ця методика використовується у нашому дослідженні як основний інструмент емпіричного аналізу.

Гештальт-підхід акцентує увагу на цілісному досвіді особистості (Перлз [138]). Формування гендерної ідентичності розглядається як процес усвідомлення власних потреб, почуттів і меж у взаємодії з іншими. Порушення цього процесу може призводити до внутрішніх конфліктів. Вони виникають тоді, коли соціальні очікування не збігаються з автентичним переживанням себе. У цьому підході важливою є інтеграція досвіду, зокрема прийняття тілесності та емоцій.

Феміністичні підходи розглядають гендер як соціально сконструйоване

явище (Дж. Мітчелл [130], Ірігарей [100]). Дж. Батлер показала, що гендер формується через повторювані дії та мовні практики (Butler [33]). Ідентичність виникає не до дій, а в процесі їх виконання. Таким чином, гендерна ідентичність підтримується через культурні сценарії та соціальні практики.

Соціально-конструктивістський підхід розглядає гендер як результат соціальних взаємодій (Бергер і Лукман [58], Коннел [72], Кімел [103]). Р. Коннел підкреслює роль ієрархій у формуванні моделей маскулінності й фемінінності. М. Кімел звертає увагу на вплив соціальних змін на трансформацію гендерних ролей. Гендерна ідентичність у цьому підході розглядається як змінна соціальна конструкція.

Гуманістичний підхід акцентує значення самоприйняття та автентичності (Роджерс [146], Маслоу [125]). Зріла гендерна ідентичність формується тоді, коли людина може вільно виражати себе без страху соціального осуду. Важливою умовою є прийняття власної унікальності.

Отже, сучасні підходи демонструють тенденцію до інтеграції. Гендерна ідентичність розглядається як цілісний і динамічний процес. Психоеаналіз зберігає ключове значення, оскільки дозволяє зрозуміти, як соціальні норми стають частиною внутрішнього світу особистості. Несвідомі процеси виступають механізмом їх засвоєння.

Таким чином, попри різноманітність підходів, психоеаналітична традиція залишається центральною у дослідженні гендерної ідентичності. Вона дозволяє пояснити вплив раннього досвіду, несвідомих конфліктів і внутрішніх структур на становлення жіночого «Я». Це створює підґрунтя для подальшого аналізу психоеаналітичних концепцій.

1.2. Психоеаналітичні підходи до формування жіночої гендерної ідентичності

Зигмунд Фрейд заклав теоретичні основи розуміння психічних процесів, які лежать в основі формування гендерної ідентичності. Хоча він не використовував

цей термін, його концепція психосексуального розвитку, механізм ідентифікації та уявлення про структури «Я» і «Понад-Я» стали підґрунтям для подальших досліджень цього феномену [93].

Фройд розглядав розвиток особистості як послідовність психосексуальних стадій. У їх межах формуються базові психічні структури і механізми регуляції потягів. Ідентичність виникає у процесі засвоєння тілесного досвіду, задоволення і заборон. На кожному етапі розвитку дитина переживає конфлікти між несвідомими потягами та зовнішніми обмеженнями [92].

Ключову роль у становленні гендерної ідентичності відіграє Едіпів комплекс. Він визначає ставлення дитини до власної статі та до батьківських фігур. У дівчат цей процес має специфіку. Усвідомлення статевих відмінностей супроводжується переживанням, яке Фройд описував як «заздрість до пеніса». Це зумовлює амбівалентне ставлення до матері та перенесення емоційної прихильності на батька. Надалі відбувається ідентифікація з матір'ю і засвоєння жіночих ролей [91].

Формування «Понад-Я» у дівчат, за Фройдом, має свої особливості. Воно менш пов'язане з жорсткими заборонами і більше залежить від емоційних стосунків. Унаслідок цього жіноча ідентичність набуває амбівалентного характеру. Вона формується у напруженні між бажаннями, заборонами і ставленням до батьківських фігур [36].

Центральним механізмом цього процесу є ідентифікація. Саме вона забезпечує перехід від зовнішніх відносин до внутрішніх структур психіки. Через ідентифікацію дівчинка засвоює образ матері, який стає частиною її «Я» і визначає подальше сприйняття себе.

Водночас концепція Фрейда зазнала критики. Її вважають біологічно детермінованою та орієнтованою на чоловічу норму. Подальші психоаналітики запропонували інші підходи до розуміння жіночої ідентичності. У цих підходах вона розглядається як самостійна структура, а не як похідна від чоловічої.

Отже, ідеї Фрейда стали вихідною точкою для психоаналітичного розуміння гендерної ідентичності. Він сформулював ключові поняття, такі як потяг,

ідентифікація, «Понад-Я» і несвідомий конфлікт. Вони залишаються важливими і в сучасних теоріях. Подальший розвиток цих ідей пов'язаний із роботами інших психоаналітиків.

Подальший розвиток психоаналізу не заперечував ідеї З. Фрейда, а розширював їх. Акцент поступово зміщувався від внутрішніх конфліктів до взаємодії з Іншим, символічних структур і соціокультурного контексту. У цьому напрямі важливими є концепції К. Юнга [41], К. Хорні [38] та Н. Чодороу [71]. Вони по-новому осмислили становлення жіночої ідентичності, підкреслюючи її автономність і реляційний характер.

Подальший розвиток цих ідей відображено у працях С. де Бовуар [50] П. Бергера, Т. Лукмана М [58], Дж. Боулбі [62], Дж. Мані [134], М, Л. Арона [45], М, І. Гофмана [99].

К. Юнг розглядав гендерну ідентичність у межах концепції архетипів. Він ввів поняття Аніми і Анімуса як внутрішніх жіночих і чоловічих аспектів психіки [42]. У процесі індивідуації жінка інтегрує Анімус із власною фемінністю. Це забезпечує цілісність психіки. Гендерна ідентичність у цьому підході є результатом інтеграції свідомих і несвідомих структур, а не лише біологічних чи соціальних чинників [41].

К. Хорні критично переосмислила фрейдівську концепцію жіночності. Вона заперечувала ідею «заздрості до пеніса» і пов'язувала почуття меншовартості з соціальними умовами, а не з біологією. Гендерна ідентичність, за Хорні, формується у міжособистісних стосунках. Вона залежить від досвіду прийняття, безпеки і любові в дитинстві. Зріла ідентичність пов'язана з внутрішньою цілісністю, а не з адаптацією до зовнішніх норм [38].

Н. Чодороу поєднала психоаналітичний і соціологічний підходи. Вона показала, що гендерна ідентичність формується в межах сімейних відносин. Дівчатка зберігають емоційний зв'язок із матір'ю, що сприяє формуванню реляційної ідентичності, орієнтованої на близькість і турботу [70]. Хлопчики, навпаки, формують ідентичність через дистанціювання, що посилює автономність їхнього «Я».

Концепції Юнга, Хорні та Чодороу розширили психоаналітичне розуміння гендерної ідентичності. Вони доповнили класичну модель, враховуючи міжособистісні та соціокультурні чинники. Жіноча ідентичність у цих підходах розглядається як самостійна структура з власною логікою розвитку.

Таким чином, гендерна ідентичність постає як результат взаємодії несвідомих процесів і соціального досвіду. Це стало підґрунтям для подальших психоаналітичних концепцій, які досліджують формування ідентичності через об'єктні відносини та процеси індивідуації. Подальший розвиток психоаналізу пов'язаний із поглибленням розуміння ранніх емоційних зв'язків. Якщо попередні підходи акцентували автономність жіночої психіки, то теорія об'єктних відносин зробила центральним аналіз взаємодії з материнською фігурою. Ідентичність розглядається як результат інтеріоризації досвіду близькості, турботи та фрустрації у ранніх стосунках.

У цьому підході розвиток особистості визначається якістю первинних відносин із матір'ю. Саме вони формують здатність до любові, емпатії та самоприйняття, а також впливають на становлення гендерної ідентичності.

М. Кляйн показала, що формування Я починається на ранніх етапах життя. Дитина створює внутрішні образи «доброї» і «поганої» матері через процеси проєкції та інтроекції. Згодом ці образи інтегруються у цілісне уявлення про себе та світ. Для дівчинки важливим є поєднання ідентифікації з матір'ю і поступового відокремлення від неї. Порушення цього процесу може призводити до внутрішньої амбівалентності та труднощів у прийнятті власної ідентичності [107].

Д. Віннікот розвинув ці ідеї через концепцію «достатньо доброї матері». Материнська чутливість створює умови для формування базового відчуття існування – «Я є». Це стає основою подальшої ідентичності. У разі порушення раннього контакту може формуватися «фальшиве Я», що ускладнює становлення автентичної ідентичності [166].

М. Малер описала процес сепарації-індивідуації як шлях до формування автономного Я. Вона виділила етапи симбіозу, диференціації та становлення

індивідуальності. Для дівчинки цей процес поєднує потребу в близькості і прагнення до відокремлення. Підтримка з боку матері сприяє формуванню зрілої ідентичності [122].

Р. Фейрбейрн підкреслював, що психічне життя орієнтоване не лише на задоволення потягів, а на встановлення зв'язку з об'єктом [85]. Подальший розвиток цих ідей представлений у працях М. Балінта [46], Р. Шпіца [157], Д. Стерна [159], Г. Сегал [153], Е. Спілліус [156]. Особистість формується через інтроекцію внутрішніх образів значущих інших. Ці образи визначають подальші патерни стосунків.

Г. Гантріп [98] розвинув ці ідеї, звернувши увагу на ризик регресії до симбіотичного стану. Ці процеси також досліджуються у сучасних психоаналітичних роботах, що розглядають розвиток через призму ранніх відносин і афективного досвіду (К. Боллас [61], Т. Огден [135], П. Бромберг [64], А. Моделл [133], Г. Левін [119]). Зріла ідентичність, за його підходом, пов'язана з інтеграцією внутрішніх об'єктів і здатністю витримувати самотійність без втрати цілісності.

Отже, теорія об'єктних відносин розглядає гендерну ідентичність як результат інтеграції раннього емоційного досвіду. Її формування пов'язане з поєднанням близькості, автономії та внутрішньої безпеки.

Подальший розвиток психоаналізу пов'язаний із переходом до аналізу символічних структур. Якщо об'єктні відносини акцентували емоційний досвід, то лаканівський підхід зосереджується на ролі мови, бажання і символічного порядку у становленні суб'єкта. У цьому контексті гендерна ідентичність формується не лише через стосунки, а й через входження у символічний простір.

Ж. Лакан [113] переосмислив психоаналіз, змістивши акцент із потягів на мову і символічний порядок. Подальший розвиток цих ідей представлений у працях Ж. Лапланша [116], А. Гріна [96], Ж. Крістєвої [109]. Несвідоме, за його підходом, структуроване як мова. Людина стає суб'єктом через означення, які формують її бажання та психічну реальність. Ці процеси також розглядаються у сучасних психоаналітичних і реляційних підходах (Р. Столору [162],

Дж. Сендлер [148], І. Гофман [99]). Центральним є поняття Іншого. Це не лише конкретна особа, а структура мови, культури і закону. У взаємодії з Іншим дитина вчиться означувати себе, розпізнавати бажання і встановлювати межі між «Я» і «не-Я» [114].

Важливим етапом є стадія дзеркала. Дитина впізнає себе у відображенні і формує образ Я. Цей образ є цілісним, але водночас ілюзорним. У несвідомому зберігається відчуття нестачі і залежності від Іншого. У дівчинки цей процес пов'язаний також із культурними образами жіночності. Лакан підкреслював, що бажання завжди опосередковане Іншим [111]. Людина прагне визнання і любові. У цьому напруженні формується ідентичність. Для жінки це означає співвідношення між власним бажанням і очікуваннями Іншого.

Жіночність у цьому підході не зводиться до біології. Вона є позицією у структурі бажання. Частина жіночого досвіду залишається поза мовою, у сфері Реального, тобто того, що не може бути повністю означене [113].

Формування ідентичності відбувається у трьох вимірах:

1. Уявне, що пов'язане з формуванням образу Я;
2. Символічне, яке відображає входження у мову і закон;
3. Реальне, що охоплює досвід, який не піддається означенню.

Ця структура пояснює складність і незавершеність ідентичності.

Ф. Дольто розвинула ці ідеї, зосередившись на ролі мови у ранньому розвитку. Дитина включена у символічний простір ще до появи мовлення. Через мову вона отримує своє місце у структурі відносин [78]. Роль тілесності та раннього досвіду у формуванні суб'єкта також підкреслюється у працях Д. Анзье [44]. Ключову роль відіграє материнське слово. Воно надає дитині відчуття прийняття і символічного визнання. За відсутності такого прийняття може виникати розрив між тілесним досвідом і його символічним значенням. Для формування жіночої ідентичності важливим є прийняття тілесності. Дівчинка отримує цей досвід через ставлення матері до власної жіночності. Через матір формується можливість прийняти себе як жінку (Дольто [78]).

Отже, підходи Лакана і Дольто розширюють психоаналітичне розуміння

ідентичності. Вони показують, що її формування відбувається у взаємодії несвідомого, мови і соціального контексту. Гендерна ідентичність постає як процес, у якому поєднуються тілесний досвід, символічні структури і відносини з Іншим.

Після Лакана і Дольто психоаналітична думка продовжила розвиватися у напрямі глибшого осмислення жіночої суб'єктності. У центрі уваги опинилися тілесний, афективний і реляційний досвід. У цьому контексті праці (Х. Дейч [73], Д. Пайнз [140], Х. Кохута [108] та Ж. Лапланша [115]) розкривають різні аспекти становлення жіночої ідентичності: тілесність, материнство, емпатійне відображення та несвідому передачу смислів. Ці аспекти також досліджуються у сучасних клінічних і теоретичних роботах (П. Фонагі [86], А. Батмен [49], О. Кернберг [104], Ф. Йоманс, Дж. Кларкін [170]).

Х. Дейч однією з перших системно звернулася до питання жіночої суб'єктності у психоаналізі. Вона розглядала жіночість як окремий шлях психічного розвитку, що має власну логіку та внутрішню динаміку. Центральним для її підходу є поняття материнської ідентичності. Материнство вона розуміла не лише як біологічну функцію, а як психічну структуру, через яку жінка інтегрує досвід любові, турботи й емпатії. Ідентичність дівчинки формується через ідентифікацію з матір'ю, прийняття тілесності та освоєння жіночого символічного місця в культурі [74]. Дейч підкреслювала, що жіноча суб'єктність тісно пов'язана з тілесним досвідом. Менструація, вагітність, сексуальність і пологи набувають не лише біологічного, а й психологічного значення. Водночас вона описала феномен «псевдофемінності» як зовнішньої жіночності без глибинної інтеграції тілесного й емоційного досвіду. Така ідентичність є захисним утворенням і приховує внутрішній конфлікт [73].

Д. Пайнз розвинула цей напрям, поєднавши психоаналітичну теорію з клінічними спостереженнями. Вона показала, що жіноча ідентичність формується не лише через об'єктні відносини, а й через тілесний досвід: менструацію, вагітність, сексуальність і материнство [140]. Ці переживання стають частиною структури «Я» лише тоді, коли отримують психічне значення.

Пайнз зазначала, що тілесність може бути для жінки джерелом сили або сорому. Якщо ранній досвід стосунків із матір'ю був амбівалентним або травматичним, виникає конфлікт між прийняттям і відторгненням власної жіночності. Важливою є її ідея про тілесні симптоми як мову несвідомого. Тіло, у цьому контексті, виражає те, що не може бути сказане словами. Отже, Пайнз [141], поєднала у своєму підході тілесний, психічний і символічний виміри жіночої ідентичності. Подальший розвиток цих ідей відображено у працях Х. Левіна [119], А. Лемма [118], Н. Симінгтона [164].

Х. Кохут змістив акцент із тілесності на внутрішню структуру «Я». У межах психології селф він розглядав формування ідентичності через досвід емпатійного відображення з боку значущих інших [108]. На відміну від класичного психоаналізу, Кохут зосередився не на конфлікті, а на розвитку цілісності особистості. Подальший розвиток цих ідей представлений у працях Р. Рікера [144], К. Строзієра [163]. У центрі підходу Кохута лежить концепція селф-об'єктів. Це значущі люди, через яких людина підтримує відчуття внутрішньої єдності та самоцінності. Дефіцит емпатійного відображення у дитинстві призводить до нарцисичних травм. У дорослому віці це може проявлятися як залежність від зовнішнього схвалення, страх автономії або труднощі з прийняттям власної тілесності [108]. Жіноча ідентичність у цій перспективі формується як здатність зберігати стабільність і самоцінність завдяки інтеріоризації емпатійного досвіду.

Ж. Лапланш розвинув інший вимір психоаналітичного розуміння ідентичності. Він переніс акцент із емпатії на несвідому передачу смислів від Іншого до суб'єкта. У його концепції дитина отримує від значущих дорослих «загадкові послання», які містять елементи їхнього несвідомого бажання [115]. Ці послання не можуть бути одразу зрозумілими, тому дитина змушена їх «перекладати». Саме процес такого перекладу стає, за Лапланшем, основою психічного життя. Ці процеси також розглядаються у сучасних теоретичних і клінічних підходах (Г. Макарі [124], А. Еліотт [81]). Несвідоме не виникає лише зсередини, а формується через вплив Іншого. Тому жіноча ідентичність постає як

результат постійного осмислення чужих бажань, що були спрямовані на дитину і залишили слід у її психіці [80]. У цьому підході становлення жіночого «Я» є безперервним процесом взаємодії тілесного, афективного і символічного.

Отже, у працях Х. Дейч, Д. Пайнз, Х. Кохута та Ж. Лапланша психоаналітичне розуміння жіночої ідентичності набуває більшої глибини. Від осмислення материнства і тілесності воно переходить до аналізу емпатійних зв'язків, структури «Я» та несвідомої комунікації. Усі ці підходи показують, що жіноча суб'єктність формується на перетині тілесного, афективного і символічного досвіду. Подальший розвиток цієї проблематики представлений у сучасних психоаналітичних і міждисциплінарних дослідженнях (Л. Лейтон [117], Д. Шарфф [149], Г. Шахар [152]). Подальший розвиток цієї проблематики пов'язаний із працями Дж. Мітчелл [131], Ю. Крістєвої [109], Дж. Бенджамін [56], Б. Етгінгер [82] та О. Кернберга [104]. У цих концепціях акцент зміщується на мову, культуру, реляційність і сучасні форми осмислення жіночого досвіду.

Сучасний психоаналіз суттєво розширив розуміння жіночої гендерної ідентичності. Ці процеси також досліджуються у сучасних клінічних підходах (Е. Фоа, Т. Кін, М. Фрідман, Дж. Френсіс [80], Г. Льовальд [121]). Він поєднав класичні уявлення про несвідоме з мовними, культурними та інтерсуб'єктивними підходами. Якщо постфрейдистська традиція акцентувала тілесність, об'єктні відносини і символічне означення, то сучасні психоаналітики зосередилися на мові, взаємності та реляційній природі жіночої суб'єктності.

Дж. Мітчелл переосмислює психоаналіз через феміністичну оптику. Вона підкреслює, що психоаналіз дає змогу зрозуміти, як культура стає психічною реальністю [131]. Жіноча ідентичність, за Мітчелл, формується у взаємодії тілесного досвіду, несвідомих процесів і символічного порядку. Особливу увагу вона приділяє ролі мови, соціальних ролей і родинних позицій у структурі жіночого «Я». Едіпів сюжет у її підході є не лише внутрішнім конфліктом, а й механізмом входження суб'єкта у мову, закон і культуру. Отже, жіноча ідентичність постає не як природно задана, а як така, що формується у системі культурних норм і сценаріїв бажання [130].

Ю. Крістева розрізняє символічне як сферу мови і культури та семіотичне як тілесно-афективний вимір, пов'язаний із материнським. Її поняття «суб'єкт у процесі» означає, що ідентичність не є сталою, а постійно формується у русі між символічним і тілесним. Материнське у Крістеві є важливим простором, де перетинаються любов, відкидання, втрата і мова бажання [110]. У цьому підході жіноче «Я» не є фіксованим, а постійно перекладає афективне у символічне.

У реляційному психоаналізі Дж. Бенджамін центральним стає досвід взаємного визнання. Вона вважає, що жіноча ідентичність формується у напрузі між потребою близькості та потребою автономії. Порушення виникають тоді, коли стосунки будуються за моделлю «панування – підпорядкування». Зріла жіноча ідентичність можлива там, де зберігаються і зв'язок, і межі. У такому просторі жінка може бути не лише об'єктом любові, а й суб'єктом власного бажання [55].

Б. Еттінгер розвиває міжсуб'єктний вимір жіночої суб'єктності через поняття матриціального простору співбуття [82]. У її підході суб'єктність формується не лише через відокремлення, а й через співприсутність, емпатію і зв'язок. Це дозволяє інакше осмислити жіночу ідентичність: як таку, що може розвиватися у близькості без втрати меж. Таким чином, жіноча суб'єктність постає не лише в символічному порядку, а й в етиці співбуття.

О. Кернберг, спираючись на теорію об'єктних відносин, розробив структурну модель особистості, у якій важливим є рівень інтеграції Я-образів та образів об'єкта. Для жіночої ідентичності його підхід значущий тим, що показує роль розщеплення, ідеалізації, девальвації та інтеграції афектів. Тривалий тиск ідеалізованих норм жіночності може підтримувати внутрішній поділ між «доброю» жіночністю і неприйнятими бажаннями чи агресією. Зріла ідентичність, за Кернбергом, пов'язана зі здатністю інтегрувати суперечливі переживання і зберігати цілісність Я у близьких стосунках [105].

Отже, сучасні психоаналітичні концепції розглядають жіночу гендерну ідентичність як динамічний і багаторівневий процес. У ньому поєднуються символічний, реляційний і структурний виміри психічного життя. Мітчелл і

Крістева підкреслюють значення мови і символічного порядку. Бенджамін [54] і Еттінгер [82] акцентують взаємність, визнання і співбуття. Кернберг звертає увагу на інтеграцію внутрішніх об'єктів і цілісність Я. Така перспектива створює підґрунтя для подальшого аналізу психічних механізмів формування жіночої гендерної ідентичності.

1.3. Психологічні механізми та внутрішня динаміка формування жіночої гендерної ідентичності

Формування жіночої гендерної ідентичності є складним і багатовимірним процесом, у якому поєднуються тілесні, афективні, когнітивні та соціокультурні компоненти психічного життя. З психоаналітичної точки зору, цей процес не є лінійним, а розгортається як динамічна взаємодія між залежністю і автономією, тілесністю і символічністю, бажанням і заборобою. Жіноча ідентичність формується як система взаємодії свідомих і несвідомих структур. У цьому процесі ключову роль відіграють ідентифікація, інтеріоризація батьківських образів, формування Понад-Я та опрацювання внутрішніх конфліктів. Саме через ці механізми вибудовується індивідуальний спосіб переживання себе як жінки.

Становлення жіночої ідентичності можна розглядати як процес інтеграції тілесного досвіду, афективних зв'язків і символічних значень у структурі «Я». Основні механізми цього процесу діють у взаємозв'язку та визначають цілісність і стабільність жіночого «Я». Початковим рівнем цього процесу є ідентифікація. Вона задає базове відчуття себе та спосіб переживання власної тілесності.

Первинні ідентифікації з матір'ю формують досвід безпеки та тілесного прийняття. Через материнське утримання і регуляцію афектів дитина засвоює базові способи самозаспокоєння (Д. Віннікотт [167], В. Біон [59], А. Модел [132]). Ці процеси також досліджуються у працях Р. Шпіца [158], Д. Стерна [159], К. Абрахама [43]. Подальший розвиток пов'язаний із процесом диференціації та появою батьківської функції. Вона вводить межі, закон і символічний порядок, що відкриває можливість відокремлення від матері та становлення автономії

(Ж. Лакан [112]).

У процесі розвитку можливі різні варіанти ідентифікації: інтеграція фемінних і маскулінних рис, формування негативної ідентичності або фіксація на ідеалізованих чи знецінених образах.

У межах селф-психології Х. Кохута важливим є досвід емпатійного віддзеркалення. Він забезпечує стабільність ідентичності. Його дефіцит призводить до залежності від зовнішнього схвалення та труднощів у прийнятті себе [108].

Таким чином, ідентифікація створює основу для формування внутрішніх моральних структур, зокрема Понад-Я. Понад-Я є внутрішньою інстанцією, що визначає моральний вимір ідентичності та формується у процесі інтеріоризації батьківських норм, заборон і очікувань (З. Фройд [35]).

У психоаналітичному розумінні материнський і батьківський впливи мають різний характер і виконують відмінні функції у цьому процесі. Материнський вплив пов'язаний із раннім тілесним і афективним досвідом взаємодії з первинним об'єктом і включає формування базового відчуття безпеки, переживання задоволення і фрустрації, досвід залежності, а також становлення первинної самооцінки і здатності до регуляції афектів. Батьківський вплив пов'язаний із засвоєнням норм, заборон і соціальних вимог, формуванням уявлень про межі, закон і структуру взаємодії з іншими.

У процесі інтеріоризації ці впливи можуть по-різному поєднуватися, утворюючи різні конфігурації Понад-Я.

Залежно від особливостей цієї інтеріоризації можуть проявлятися, зокрема, такі модальності функціонування Понад-Я:

- Понад-Я, засноване на переживанні сорому, що проявляється у схильності до пригнічення власних бажань;
- Понад-Я караючого типу, що характеризується жорсткою самокритикою, перфекціонізмом і тенденцією до самознецінення;
- Понад-Я, орієнтоване на провину, що проявляється у підвищеному почутті відповідальності та схильності до надмірного самоконтролю;

- ідеалізоване Понад-Я, що пов'язане з формуванням високих внутрішніх стандартів і прагненням відповідати значущому ідеалу;

- інтегроване (зріле) Понад-Я, що характеризується внутрішньою узгодженістю, гнучкістю та здатністю до самоприйняття.

Зріле Понад-Я формується у процесі поступової інтеграції інтеріоризованих вимог і афективного досвіду та характеризується переходом від зовнішнього контролю до внутрішньо узгодженої системи цінностей (Х. Кохут [108], Д. Віннікотт [168], Г. Вайс [108]). Особливості сформованих конфігурацій Понад-Я можуть впливати на процес становлення гендерної ідентичності, зокрема через специфіку переживання тілесності, самоствавлення та внутрішніх норм і заборон.

Якщо попередні механізми описують процес становлення жіночої ідентичності, то захисні механізми психіки забезпечують її стабільність, цілісність і адаптивність у подальшому розвитку. Вони регулюють внутрішню динаміку афектів і конфліктів. Завдяки цьому «Я» підтримує рівновагу між потягами, моральними вимогами та реальністю.

Захисні механізми дозволяють психіці утримувати внутрішні суперечності у прийнятній формі. Структура та функції захисних механізмів також розглядаються у працях Р. Плутчика, Г. Келлермана, Х. Конте [142]. У другому розділі ці теоретичні положення реалізовано через використання відповідної психодіагностичної методики. Це запобігає надмірній фрагментації та розщепленню. Водночас вони виконують не лише оборонну функцію. Вони також беруть участь у підтриманні жіночої ідентичності. Через них визначається спосіб переживання себе, власної тілесності та стосунків з Іншим.

У структурі жіночої психіки найбільш виразно проявляються, зокрема, такі захисні механізми:

- витіснення (З. Фройд [91]). Воно полягає у витісненні неприйнятних бажань і переживань у несвідоме;

- заперечення (З. Фройд [91]), А. Фройд [89]), Ж. Лакан [112]). Воно проявляється у відмові визнавати реальність або її окремі аспекти;

- розщеплення, ідеалізація та знецінення (М. Кляйн [106]). Ці механізми пов'язані з поділом образів на «добрі» і «погані». Вони дозволяють уникати амбівалентності. Водночас підтримують внутрішню нестійкість;

- проективна ідентифікація (В. Біон [60], Г. Сегал [154], Д. Шарфф, Дж. Шарфф [151]). Вона полягає у перенесенні несвідомих аспектів Self на іншого. Це дозволяє зберігати зв'язок навіть у ситуації конфлікту;

- регресія (А. Фройд [90], Д. Віннікотт [169]). Вона проявляється як повернення до більш ранніх форм функціонування. Це знижує психічну напругу;

- реактивні утворення (З. Фройд [93], К. Хорні [37]). Вони полягають у формуванні протилежних проявів. Наприклад, гіперскромність або гіперсексуалізація;

- інтелектуалізація та ізоляція афекту (А. Фройд [90], Р. Фейрбейрн [85]). Ці механізми передбачають відокремлення емоцій від переживання. У результаті виникає формальне осмислення без афективної включеності;

- заперечення тілесності (К. Хорні [38], Н. Чодороу [71]). Воно проявляється як відчуження від власного тіла;

- сублимація (З. Фройд [91], А. Фройд [90], Д. Віннікотт [168], Н. Чодороу [69]). Вона полягає у трансформації потягів у соціально прийнятні форми діяльності.

Таким чином, захисні механізми є не лише способами психологічного захисту. Вони виступають як динамічні процеси, що підтримують цілісність жіночого «Я». Вони визначають рівень інтегрованості тілесних, афективних і символічних аспектів особистості.

Зрілість жіночої ідентичності проявляється у здатності психіки підтримувати внутрішню узгодженість попри наявність суперечностей. Основними ознаками інтегрованої ідентичності є:

- когезія Self і стабільне відчуття самоцінності;
- прийняття тілесності як джерела досвіду;
- гнучке Понад-Я, що не суперечить самоприйняттю;
- здатність витримувати напругу між близькістю й автономією;

- символізація афектів замість їх несвідомого відреагування.

Отже, захисні механізми є важливим елементом внутрішньої організації жіночої ідентичності. Вони не лише знижують напругу, а й забезпечують інтеграцію досвіду, що створює умови для формування цілісного й стійкого «Я».

Несвідоме становить глибинний рівень психічної організації, у межах якого формуються первинні образи тіла, бажання та відмінності між статями. Саме тут закладається основа гендерної ідентичності, тобто спосіб, у який людина переживає себе як жінку або чоловіка. У цьому контексті доцільно використовувати поняття гендерної самоідентифікації, що підкреслює процесуальний характер формування уявлень про себе.

Як зазначають Н. Чодороу та Ж. Лапланш, самоідентифікація є динамічним процесом, у якому поєднуються тілесні відчуття, афективні зв'язки та символічні означення [71; 115]. Вона починається ще до усвідомлення соціальних ролей і розгортається через ранній досвід взаємодії з Іншим.

У перші місяці життя, за Д. Віннікоттом, психіка «записує» тілесний досвід як первинну мову несвідомого [166]. Досвід турботи, утримання та задоволення потреб формує базове відчуття буття-в-тілі. Оскільки на цьому етапі відсутнє чітке розмежування між «Я» і матір'ю, тілесні враження стають основою майбутніх уявлень про близькість і жіночність.

Материнський об'єкт, за М. Кляйн, виступає першим «дзеркалом», у якому дитина переживає власну тілесність як прийнятну або тривожну [107]. Порушення цього досвіду, як зазначав В. Біон, залишають сліди нестабільності, через що тіло може сприйматися як чужорідне або пов'язане із соромом [60]. Унаслідок цього формується амбівалентне ставлення до тілесності як до джерела бажання і водночас контролю. Подальший розвиток гендерної самоідентифікації пов'язаний із системою несвідомих ідентифікацій. Первинна ідентифікація з матір'ю закладає основу фемінного досвіду, тоді як поява батьківської функції вводить символічний вимір меж і заборони (З. Фройд [93], Ж. Лакан [114], Н. Чодороу [71]).

Ці процеси безпосередньо пов'язані з формуванням нарцисичних структур.

Г. Кохут підкреслював, що дефіцит емпатійного віддзеркалення формує нарцисичну вразливість і залежність від зовнішнього схвалення [108]. У жіночій ідентичності це проявляється як напруга між самоприйняттям і самокритикою.

У класичній теорії З. Фрейда гендерна ідентичність формується в межах Едипового конфлікту, де поєднуються ідентифікація з матір'ю і бажання бути об'єктом любові батька [93]. Це створює внутрішню подвійність між прагненням до злиття і потребою відокремлення.

К. Хорні переглянула цю позицію, підкреслюючи, що жіноче несвідоме не зводиться до «нестачі», а має власний творчий потенціал [39]. У цьому сенсі жіночність постає як простір продуктивності та смислотворення.

Як показала М. Кляйн, несвідоме функціонує через систему внутрішніх конфліктів, що підтримують психічну динаміку. Серед них ключовими є напруження між залежністю і автономією, любов'ю і агресією, бажанням і заборонаю [107]. Ці конфлікти не є патологічними, а становлять основу розвитку суб'єктності.

Ж. Лакан розглядав несвідоме як структуроване мовою [114]. У цьому контексті гендер постає не як фіксована сутність, а як позиція у символічному порядку. Водночас у психіці завжди зберігається те, що не піддається повному означенню, і саме цей залишок пов'язується з жіночою суб'єктивністю.

Ж. Лапланш підкреслював, що несвідоме формується через «послання Іншого», які дитина не може повністю перекласти у символічну форму [116]. Ці «неперекладені залишки» зумовлюють суперечності між свідомими уявленнями та несвідомими потягами.

У цьому контексті прийняття тілесності та сексуальності є процесом інтеграції несвідомого досвіду. Як зазначає Дж. Бенджамін, зрілість жіночого «Я» проявляється у здатності визнавати власне бажання і водночас зберігати взаємність у стосунку з Іншим [56].

Отже, несвідомі механізми формують основу гендерної самоідентифікації, поєднуючи тілесний, афективний і символічний виміри психічного життя. Зріла жіноча ідентичність не передбачає усунення внутрішніх конфліктів, а полягає у

здатності їх інтегрувати та символізувати. Саме ця напруга між протилежностями, зокрема любов'ю й агресією, залежністю й автономією, визначає амбівалентність жіночої ідентичності, яка стане предметом подальшого розгляду.

Амбівалентність є фундаментальною характеристикою психіки, що проявляється у здатності одночасно переживати протилежні почуття, бажання та установки. Цей феномен також досліджується у працях Г. Сегал [154]. У контексті жіночої ідентичності вона набуває особливого значення, оскільки саме через напругу між любов'ю і агресією, залежністю й автономією формується внутрішня цілісність. З. Фройд розглядав амбівалентність як природний прояв конфлікту потягів, зокрема між Еросом і Танатосом [35]. Психічна зрілість, за його підходом, полягає не в усуненні протилежностей, а у здатності їх витримувати.

М. Кляйн розвинула це положення, описавши перехід від шизоїдно-параноїдної позиції до депресивної, у якій любов і агресія інтегруються [106]. Саме ця інтеграція забезпечує цілісність «Я». У разі її порушення виникає розщеплення, коли жіночність сприймається або як повністю добра, або як загрозлива.

Н. Чодороу пов'язувала амбівалентність із подвійною ідентифікацією дівчинки з матір'ю і батьком [70]. Це створює поєднання досвіду близькості та прагнення до автономії. Така подвійність не є патологічною, а відображає широту внутрішнього світу. У межах селф-психології Кохут розглядав амбівалентність як прояв коливань між потребою у визнанні та прагненням до самодостатності [108]. У жіночій ідентичності це може проявлятися як напруга між самоприйняттям і самокритикою.

К. Хорні підкреслювала роль соціальних чинників у формуванні цієї напруги. Культурні очікування щодо жіночності створюють конфлікт між власними бажаннями та необхідністю відповідати зовнішнім нормам [38]. Таким чином, амбівалентність має як внутрішньопсихічну, так і соціальну природу.

Д. Віннікот і В. Біон розглядали здатність витримувати суперечливі почуття

як показник зрілості психіки [166; 59]. Для жінки це означає можливість зберігати зв'язок з Іншим, не втрачаючи власної окремості. Дж. Бенджамін пов'язувала цю здатність із формуванням суб'єктності, де поєднуються близькість і автономія [56].

На рівні тілесності амбівалентність проявляється у суперечливому ставленні до власного тіла як до джерела задоволення і водночас об'єкта оцінки. С. де Бовуар підкреслювала, що жіноче тіло є не лише біологічною, а й символічною реальністю [50]. У цьому контексті, за Дж. Бенджамін, тілесність стає простором напруги між бажанням бути суб'єктом і страхом об'єктивації [55].

Отже, амбівалентність є умовою розвитку жіночої ідентичності. Вона забезпечує здатність інтегрувати протилежні переживання та формує глибину внутрішнього досвіду.

Її витримування дозволяє жінці зберігати цілісність, поєднуючи в собі любов і агресію, близькість і автономію, силу і вразливість. Водночас витoki цієї амбівалентності пов'язані з раннім досвідом взаємодії з батьківськими фігурами, що визначає подальші сценарії переживання себе і власного бажання.

Дитячий досвід є базовим контекстом, у якому формуються уявлення про себе, іншого та межі дозволеного. Ці процеси також розглядаються у сучасних психоаналітичних дослідженнях раннього розвитку (Г. Дім-Віллі [75], П. Гарві [95]). Сімейні сценарії, повторювані схеми стосунків і емоційних ролей інтеріоризуються у вигляді внутрішніх заборон і моральних установок, що визначають конфігурацію жіночої ідентичності. Їхній вплив реалізується через ранні об'єктні стосунки, ідентифікацію та символічне опосередкування заборони і закону.

Досвід «бути втриманою» у взаємодії з первинним об'єктом формує базове відчуття буття в тілі та здатність регулювати афекти (Д. Віннікотт [169], В. Біон [60]). За умов достатнього материнського піклування афекти символізуються, тоді як порушення контейнменту спричиняє розщеплення, сором і відчуження від тілесності (М. Кляйн [106]). Для дівчинки це означає, що право на бажання і задоволення пов'язується з образом матері, який може бути приймаючим або

тривожним.

Сім'я передає не лише норми, а й несвідомі мандати щодо того, що «дозволено» відчувати і ким «можна» бути. Через ідентифікацію і проєктивну ідентифікацію дитина засвоює ролі, які згодом стають частиною жіночої ідентичності. Ж. Лапланш підкреслював, що «послання Іншого» залишають у психіці «неперекладені залишки», які впливають на вибір стосунків і спосіб самопереживання [115]. Унаслідок цього жінка може відтворювати знайомі сценарії близькості, провини за автономію або сорому за бажання. Подібні сценарії описані також у роботах, присвячених впливу батьківських фігур і травматичного досвіду (С. Форвард [88]).

Важливим аспектом є феномен «мертвої матері», описаний А. Гріном, який виникає за умов емоційної недоступності материнської фігури [96]. У цьому випадку формується досвід «живої порожнечі», що супроводжується внутрішніми заборонами на спонтанність, задоволення і прояв бажання [97]. Це призводить до жорсткої регуляції афектів, самознецінення і формування караючого Понад-Я.

Понад-Я формується через інтеріоризацію батьківських голосів і культурних норм. Батьківська функція вводить символічний закон і межі бажання (Ж. Лакан [114]). Якщо заборона не поєднується з визнанням суб'єкта, вона набуває караючого характеру. Натомість рефлексивне Понад-Я підтримує здатність до саморегуляції без пригнічення тілесності.

Соціальні сценарії жіночності (К. Хорні; Н. Чодороу) підсилюють ці процеси, формуючи очікування відповідності ідеалу та схильність до самоконтролю [37; 69]. У результаті внутрішні заборони підтримують амбівалентність між близькістю й автономією, бажанням і страхом об'єктивації (Дж. Бенджамін [56]).

На рівні тілесності це проявляється як коливання між самоприйняттям і самокритикою або як відчуження від власних відчуттів. Такі конфігурації пов'язані з установками щодо сексуальності, зокрема соромом і почуттям провини, що підтверджується емпіричними даними другого розділу (методика

Айзенка [83]).

Вихід за межі повторюваних сценаріїв пов'язаний із процесом символізації, тобто здатністю осмислювати та вербалізувати несвідомий досвід (В. Біон [59], Ж. Лапланш [115]). Роль символізації та клінічного розуміння досвіду також підкреслюється у працях П. Кейсента [68], Р. Бріттона [65]. Це включає інтеграцію афектів, поєднання любові й агресії (М. Кляйн [106]), визнання суб'єктності у стосунку з Іншим (Дж. Бенджамін [55]) та трансформацію Понад-Я у більш гнучку структуру.

Отже, дитячий досвід і сімейні сценарії визначають рамки становлення жіночої ідентичності, задаючи межі дозволеного для тілесності, бажання та автономії. Їх інтеграція стає можливою через символізацію і реляційний досвід, що дозволяє перейти від відтворення сценаріїв до формування власного способу бути жінкою.

Формування жіночої ідентичності невіддільне від взаємодії з Іншим, у якій вибудовуються межі, автономія та здатність до близькості. Саме спосіб витримування напруги між злиттям і відокремленням визначає можливість цілісної та автентичної ідентичності.

Формування жіночої ідентичності невіддільне від досвіду взаємодії з Іншим, який виступає дзеркалом, об'єктом бажання та джерелом символічного означення. Саме у стосунку з Іншим психіка набуває структури, в межах якої «Я» здатне відрізнити власні бажання, межі та почуття від проєкцій іншого. Взаємодія з Іншим є простором постійної регуляції між злиттям і відокремленням, між потребою у зв'язку та збереженням автономії. Ці процеси також розглядаються у реляційних і сучасних психоаналітичних підходах (П. Бромберг [64], К. Боллас [61], Д. Шарфф, Е. Бертлз [150]).

У психоаналітичній традиції Інший має декілька рівнів значення, зокрема як конкретна фігура (мати, батько, партнер), як носій символічного порядку мови та закону, і внутрішня інстанція, що структурує бажання (Ж. Лакан [113]). У ранньому досвіді Інший переживається як джерело задоволення або загрози, а згодом стає тим, хто вводить межі й визначає правила близькості та дистанції.

Саме через Іншого дитина відкриває відмінність і усвідомлює власну окремість, що є основою формування психічних меж [75].

Здатність зберігати контакт з Іншим без втрати себе, за В. Біоном, ґрунтується на функції контейнера, тобто здатності приймати, переробляти та повертати афекти у символічній формі [59]. За її порушення межі психічного простору залишаються нестабільними, що проявляється або страхом злиття, або труднощами у близькості. У жіночій ідентичності це може виявлятися як коливання між залежністю та відчуженням.

З позиції об'єктних відносин (М. Кляйн, Д. Віннікотт) межі формуються через інтеріоризацію досвіду утримання. Дитина, яку «утримують» емоційно й психічно, поступово набуває здатності утримувати себе зсередини. У разі нестабільного або інвазивного досвіду виникають або розмиті, або надмірно жорсткі межі, що ускладнює побудову близьких стосунків [106; 169].

У лаканівській концепції межі формуються через «вхід у символічний порядок», тобто через прийняття батьківської функції. «Ім'я Батька» розриває первинну єдність із матір'ю та вводить суб'єкта у систему відмінностей, де ідентичність визначається через позицію щодо Іншого [111]. Це відкриває можливість переживати себе не лише як об'єкт, а як суб'єкт власного бажання.

У сучасному психоаналізі (Дж. Бенджамін) підкреслюється, що зрілість ідентичності пов'язана зі здатністю до взаємного визнання [54]. Жіноча ідентичність досягає цілісності тоді, коли з'являється можливість бути у контакті, не втрачаючи себе, і визнавати Іншого як окремого суб'єкта.

Отже, формування меж психічного простору є процесом інтеграції, що поєднує визнання Іншого та збереження власної цілісності. Зріла жіноча ідентичність ґрунтується на балансі між автономією і зв'язком, між здатністю до близькості та збереженням власних меж.

Водночас навіть за умов сформованої здатності до взаємності жіноча ідентичність залишається динамічною. Її розвиток визначається взаємодією внутрішніх психічних процесів і зовнішніх соціокультурних чинників, що формують уявлення про жіночність і межі дозволеного. Саме ця взаємодія стане

предметом подальшого розгляду у наступному підрозділі.

Формування жіночої ідентичності є результатом взаємодії внутрішніх психічних процесів і зовнішніх соціокультурних впливів. Внутрішній рівень охоплює несвідомі механізми, ідентифікації, захисти, структуру Понад-Я та конфлікти, що визначають спосіб переживання себе як жінки. Зовнішній рівень включає соціальні очікування, культурні норми, гендерні ролі та міжособистісні стосунки, які надають цьому досвіду форму і значення.

Психоаналітична традиція підкреслює, що між цими рівнями існує не пряма детермінація, а постійний діалог. За Д. Віннікоттом, середовище є «достатньо добрим» тоді, коли воно підтримує розвиток внутрішньої реальності, дозволяючи суб'єкту переходити від залежності до автономії [168]. Відтак зовнішні впливи набувають психічного значення лише за умови їх інтеграції у внутрішню структуру.

Жіноча ідентичність формується на перетині інтрапсихічного і соціокультурного вимірів. Перший відображає особисту історію, несвідомі конфлікти та батьківські образи, тоді як другий охоплює символічні коди фемінності, уявлення про материнство, сексуальність і соціальні ролі. Н. Чодороу підкреслювала, що соціальні ролі відтворюються через виховання, але їх глибина визначається несвідомими ідентифікаціями з батьками [69].

За Ж. Лаканом, суб'єкт формується у символічному просторі Іншого, зокрема мови і культури, що задають координати бажання ([115]). Тому зовнішні моделі жіночності не лише засвоюються, а стають частиною несвідомої структури, впливаючи на уявлення про тіло, бажання і межі.

Водночас внутрішні психічні процеси визначають, як ці моделі переживаються. Травматичний досвід, дефіцит емпатійного віддзеркалення або жорстке Понад-Я можуть зумовлювати або опір соціальним нормам, або надмірну адаптацію до них. Зокрема, культурний ідеал «ідеальної жінки» здатен активізувати почуття провини, сорому або страх відкидання як відлуння ранніх конфліктів [112].

А. Грін звертав увагу на феномен «порожнечі бажання», коли множинність

соціальних ідентифікацій не супроводжується внутрішнім смислом [97]. Це посилює розрив між зовнішніми очікуваннями і внутрішньою цілісністю, роблячи ідентичність нестабільною.

У сучасному психоаналізі (Дж. Бенджамін) підкреслюється, що зріла жіноча ідентичність формується у процесі інтеграції, тобто здатності враховувати вплив соціальних норм, зберігаючи власну суб'єктність [56]. Це передбачає не відмову від зовнішніх моделей, а їх переосмислення у внутрішньому досвіді.

Таким чином, жіноча ідентичність постає як динамічна система, що підтримує рівновагу між адаптацією і самотворенням. Подібні процеси також розглядаються у сучасних теоретичних і клінічних підходах (М. Бувет [63], Б. Розенберг [147], Ф. Дюпарк [79]). Її зрілість полягає у здатності поєднувати соціальний контекст із внутрішньою автентичністю.

Отже, аналіз психоаналітичних механізмів становлення жіночої ідентичності показує, що цей процес є багаторівневим і динамічним. Він охоплює тілесно-афективний, символічний і соціокультурний виміри та ґрунтується на взаємодії несвідомих процесів, батьківських образів, внутрішніх заборон і зовнішніх норм. Саме їх інтеграція забезпечує цілісність і психічну зрілість жіночого «Я».

На основі проведеного аналізу у наступному підрозділі буде представлено авторську психоаналітичну модель становлення жіночої гендерної ідентичності, яка відображає взаємодію свідомих і несвідомих структур, а також умови її інтеграції та розвитку.

1.4. Динамічна психоаналітична модель становлення жіночої гендерної ідентичності

На основі здійсненого теоретичного аналізу побудовано авторську динамічну психоаналітичну модель становлення жіночої гендерної ідентичності. Вона інтегрує положення класичного психоаналізу (З. Фройд [93]), теорії об'єктних відносин (М. Кляйн, Д. Віннікотт, Т. Огден) [107; 169; 136], его-

психології та селф-психології (Г. Кохут [108]), лаканівської традиції символічного закону (Ж. Лакан [114]), інтерсуб'єктивного підходу Р. Сторолоу, Дж. Атвуд [162]). Концепції «первинної адресації» (Ж. Лапланш [115]), взаємного визнання (Дж. Бенджамін [56]) та роботи негативного (А. Грін [96]). Модель описує взаємодію тілесного, афективного, символічного та інтерсуб'єктивного рівнів, у межах яких відбувається становлення «жіночого Я» та його інтеграція у структуру особистості. Подібні інтегративні підходи також представлені у сихоаналітичних і міждисциплінарних дослідженнях (М. Беннетт [57], Дж. Мані [134], Дж. Спенс, Р. Гельмрайх [155]).

У межах цієї моделі виокремлено метатеоретичні положення, що визначають її концептуальну логіку та відображають сучасне психоаналітичне розуміння становлення жіночої гендерної ідентичності.

Таблиця 1.1

Метатеоретичний рівень. Вихідні припущення

Концепт	Зміст	Ключові автори
Нелінійність розвитку	Формування жіночої ідентичності – не послідовність етапів, а динамічна система взаємодіючих процесів і конфліктів, що рецидивують і переосмислюються протягом життя.	Д. Віннікотт, В. Біон, Н. Чодороу, Дж. Бенджамін
Багаторівневість організації	Ідентичність постає як функція чотирьох взаємопов'язаних рівнів: тілесного (сенсомоторні та гормонально-афективні сигнали), афективного (утримання/контейнмент афектів, проєктивні процеси), символічного (мова, закон, культурні означення фемінності), інтерсуб'єктивного (взаємне визнання, селф-об'єкти, адресація).	З. Фройд, М. Кляйн, Д. Віннікотт, Ж. Лакан, Н. Чодороу, Дж. Бенджамін, Т. Огден
Первинність стосунку	Ідентичність формується між суб'єктами – у просторі двох несвідомих, через взаємну регуляцію афектів та означень (інтерсуб'єктивність).	Дж. Бенджамін, С. Мітчелл, Т. Огден, Н. Чодороу
Робота негативного	Дефіцит життєвої інвестиції з боку первинного об'єкта («мертва мати») породжує внутрішні заборони, порожнечу бажання та «стоп-сигнали» для спонтанності; інтеграція потребує символізації негативного (А. Грін).	А. Грін, Ж. Лапланш, Д. Віннікотт
Амбівалентність як норма розвитку	Конфлікти любов/агресія, злиття/відокремлення, бажання/заборона – структурні для жіночої суб'єктності; зрілість полягає у витримуванні та інтеріоризації цих протилежностей.	М. Кляйн, Д. Віннікотт, Н. Чодороу, Дж. Бенджамін

Джерело: авторська розробка

Метатеоретичні положення, подані в Таблиці 1.1, окреслюють базові засади

авторської моделі.

По-перше, становлення жіночої ідентичності розглядається не як лінійна послідовність етапів, а як динамічний процес, у якому повторюються й переосмислюються інтеграція, розщеплення, конфлікт і відновлення цілісності.

По-друге, модель має багаторівневий характер. Тілесний, афективний, символічний та інтерсуб'єктивний рівні не існують ізольовано, а постійно взаємодіють між собою. Саме ця взаємодія забезпечує перехід від первинного досвіду до зрілої жіночої суб'єктності.

По-третє, ідентичність формується у стосунку. Первинність взаємодії з Іншим означає, що «жіноче Я» виникає не ізольовано, а в просторі визнання, відображення, прийняття і символічного означення.

По-четверте, важливим принципом моделі є робота негативного. Досвід дефіциту, втрати або неприйняття не лише травмує, а й може ставати підґрунтям для символізації та психічного зростання.

По-п'яте, амбівалентність розглядається як природна умова становлення жіночої суб'єктності. Здатність витримувати суперечливі почуття та інтегрувати їх у цілісний досвід є ознакою зрілості «жіночого Я».

Таким чином, метатеоретичний рівень задає загальну логіку авторської моделі та створює підґрунтя для виокремлення її динамічного рівня. Саме на цьому рівні конкретизуються психічні механізми, через які реалізуються базові принципи становлення жіночої гендерної ідентичності.

Таблиця 1.2

Динамічний рівень. Ключові механізми

Механізм/процес	Зміст	Ключові автори
Контейнмент і віддзеркалення	Через «достатньо добрий» досвід утримання афекти поступово перетворюються на уявлення, а потім на означення. Контейнмент створює внутрішній простір для мислення і перетворення сирих емоцій на символічні форми.	Д. Віннікот, В. Біон,
Несвідома адресація та переклад	Батьківські послання (часто еротизовані чи тривожні) залишаються «неперекладеними залишками», які продовжують впливати на сценарії бажання і вибір об'єктів.	Ж. Лапланш
Селф-об'єктні відносини	Інтеграція фрагментів Self відбувається у стосунку з тим, хто віддзеркалює, валідуює і підтримує цілісність «Я». Саме у таких стосунках формується здатність до самопідтримки і стабільної самооцінки.	Г. Кохут

Продовження Таблиці 1.2

Символічний закон і межі	«Ім'я Батька» впроваджує межі, відмінність і закон, переводячи тілесно-афективне у символічний порядок. Цей механізм відкриває простір бажання, але водночас задає рамки його реалізації.	Ж. Лакан
Взаємне визнання	Перехід від позиції «бути об'єктом любові» до позиції суб'єкта, здатного визнавати себе та Іншого. У цьому процесі з'являється зріла форма стосунку, де обидві сторони мають суб'єктність.	Дж. Бенджамін
Робота негативного	Інтеріоризована відсутність або відстороненість первинного об'єкта породжує внутрішні заборони і знецінення задоволення. Інтеграція можлива через символізацію втрати і прийняття амбівалентності.	А. Грін

Джерело: авторська розробка

Представлені в Таблиці 1.2 механізми утворюють динамічний рівень авторської моделі та відображають ключові психічні процеси, через які відбувається становлення жіночої гендерної ідентичності. Вони забезпечують зв'язок між тілесним, афективним, символічним та інтерсуб'єктивним вимірами психічного функціонування.

Контейнмент і віддзеркалення визначають можливість трансформації афектів у психічно опрацьований досвід, формуючи здатність до рефлексії та емоційної регуляції (Д. Віннікотт [168] , В. Біон [59]).

Несвідома адресація та переклад (Ж. Лапланш [115]) пояснюють, яким чином ранні послання Іншого зберігаються у вигляді «неперекладених залишків» і впливають на формування сценаріїв бажання та вибір об'єктів.

Селф-об'єктні відносини (Г. Кохут [108]) забезпечують інтеграцію «Я» через досвід віддзеркалення, підтримки та визнання з боку значущого Іншого.

Символічний закон (Ж. Лакан [112]) структурує психіку, вводячи межі та відмінність, що дозволяє відокремити власне бажання від бажання Іншого.

Взаємне визнання (Дж. Бенджамін [54]) визначає перехід до зрілої суб'єктності, у межах якої жінка здатна одночасно визнавати себе та Іншого як окремих суб'єктів.

Робота негативного (А. Грін [96]) відображає процес інтеграції досвіду втрати, відсутності та заборони, що є необхідною умовою психічного розвитку та формування цілісної ідентичності.

Таким чином, динамічний рівень моделі конкретизує психічні механізми, через які реалізуються її метатеоретичні засади. Він відображає процеси трансформації досвіду, що забезпечують інтеграцію різних рівнів психічної організації.

Перехід до структурного рівня моделі дозволяє розкрити, у яких саме вимірах психічного простору ці процеси розгортаються та яким чином вони взаємодіють між собою.

Таблиця 1.3

Структурний рівень. Рівні моделі та їх взаємодія

Рівні та напрям взаємодії	Зміст процесу	Ключові автори
Тілесний – Афективний	Тілесні сигнали отримують емоційне забарвлення за умови контейнменту; дефіцит веде до сорому та відчуження від тіла.	Д. Віннікотт, В. Біон, Ф. Дольто, Т. Огден
Афективний – Символічний	Афекти, що були утримані, набувають означників (мови/закону), формуючи внутрішні межі бажання.	Ж. Лакан, В. Біон
Символічний – Інтерсуб'єктивний	Культурні коди фемінності опосередковують досвід взаємного визнання; інтерсуб'єктивний діалог повертає символічному особистий зміст.	Дж. Бенджамін, Р. Сторолоу, Ж. Лапланш
Робота з негативним (дефіцит, втрата)	Перетинає всі рівні: блокує інвестицію лібідо в тіло й мову, посилює караюче Понад-Я; інтеграція відбувається через символізацію і взаємність.	А. Грін, Д. Віннікотт, Ж. Лапланш

Джерело: авторська розробка

Структурний рівень моделі (Табл. 1.3) відображає взаємодію ключових вимірів психічної організації, у межах яких розгортається становлення жіночої гендерної ідентичності. Його логіка полягає у послідовному переході від тілесного досвіду до символічного опосередкування та інтерсуб'єктивного визнання.

Тілесний рівень забезпечує формування базового відчуття цілісності та меж, пов'язаного з раннім досвідом взаємодії з первинним об'єктом. У разі дефіциту контейнменту цей рівень пов'язаний із переживанням сорому, фрагментарності та відчуження від тіла.

Афективний рівень виконує функцію переходу від тілесного до символічного, забезпечуючи перетворення тілесних збуджень на афекти, які

можуть бути утримані та осмислені. Саме на цьому рівні формується здатність до емоційної регуляції та диференціації внутрішніх станів.

Символічний рівень пов'язаний із наданням досвіду мовного та культурного оформлення. Тут афективні переживання інтегруються у систему значень, норм і заборон, що визначають межі бажання та формують внутрішню структуру «Я».

Інтерсуб'єктивний рівень відображає здатність до взаємного визнання, у межах якого суб'єкт утверджує себе як окрему, але включену у стосунок особистість. Саме на цьому рівні інтегруються попередні виміри психічного досвіду.

Робота з негативним пронизує всі рівні моделі, відображаючи процес інтеграції досвіду втрати, дефіциту та відсутності. Здатність до символізації цього досвіду є необхідною умовою психічної зрілості та цілісності жіночої ідентичності.

Таким чином, структурний рівень моделі демонструє взаємозв'язок тілесного, афективного, символічного та інтерсуб'єктивного вимірів психіки. Їхня інтеграція забезпечує формування цілісного «жіночого Я» та створює підґрунтя для емпіричної операціоналізації моделі, представленої у наступній Таблиці.

Операціоналізаційний рівень моделі (Табл. 1.4) відображає трансформацію теоретичних положень у систему вимірюваних психологічних змінних, придатних для емпіричної перевірки. Подібні підходи до операціоналізації психічних процесів представлені у сучасних психологічних дослідженнях особистості та благополуччя (К. Роджерс [146], Е. Дінер [77]). У межах кожного структурного рівня визначено відповідні прояви жіночої ідентичності, що співвідносяться з ключовими психоаналітичними концептами.

Представлені у Таблиці 1.4 показники демонструють, як базові механізми моделі набувають форми емпірично фіксованих характеристик.

Таблиця 1.4

Операціоналізаційний рівень. Емпірична перевірка

Рівень моделі	Теоретичний зміст та зв'язок	Очікувані прояви в структурі жіночої ідентичності
Тілесний (контейнмент)	Здатність до тілесного прийняття, відкритість до чуттєвості, відсутність сорому.	Ймовірно, вищий рівень тілесної прийнятності та природності у сексуальності буде поєднаний із більшою гармонійністю у сприйнятті себе як жінки.
Афективний (селф-об'єктна підтримка)	Самоцінність, стабільність самооцінки, здатність до емоційної регуляції.	Передбачається, що емоційна стабільність і внутрішня впевненість пов'язані з вищим рівнем зрілих захисних механізмів.
Символічний (межі бажання)	Гармонія між бажанням і заборонаю, інтеграція сексуальності у моральний простір.	Можлива амбівалентність між задоволенням і моральними обмеженнями; ступінь інтеграції визначає рівень внутрішнього конфлікту.
Інтерсуб'єктивний (визнання)	Реляційна зрілість, здатність визнавати себе й Іншого.	Зрілість у взаєминах передбачає здатність утримувати амбівалентність без втрати контакту; тенденція до взаємного визнання сприяє інтеграції жіночого «Я».
Рівень роботи з негативним	Опрацювання втрат, порожнечі, внутрішніх заборон.	Ймовірно, здатність символізувати відсутність і приймати амбівалентність зменшує рівень внутрішніх заборон і підвищує цілісність ідентичності.

Джерело: авторська розробка

Контейнмент пов'язаний із рівнем тілесного прийняття та емоційного комфорту. Селф-об'єктна підтримка пов'язана з відчуттям самоцінності та стабільністю самооцінки. Робота негативного пов'язана з вираженістю внутрішніх заборон і почуттям провини. Взаємне визнання пов'язане з реляційною зрілістю. Символічні межі пов'язані зі здатністю до інтеграції бажання і контролю.

Таким чином, авторська модель розглядає жіночу гендерну ідентичність як динамічну систему, що формується у взаємодії тілесного, афективного, символічного та інтерсуб'єктивного вимірів. Рівень її інтеграції визначається здатністю психіки до символізації досвіду, утримання амбівалентності та підтримання внутрішніх меж у взаємодії з Іншим.

Емпірична перевірка запропонованої моделі здійснюється у другому розділі дисертації шляхом формулювання системи гіпотез та використання стандартизованих методик (Айзенк [84], Плутчик–Келлерман–Конте [142],

Е. Дінер [77]) і авторського опитувальника «Психосоціальні чинники сексуальності та гендерної ідентичності жінок».

Узагальнюючи результати теоретичного аналізу, розроблено авторську динамічну психоаналітичну модель становлення жіночої гендерної ідентичності, що інтегрує тілесний, афективний, символічний, інтерсуб'єктивний та інтегративний рівні психічної організації.

Модель (Рис. 1.1) відображає процес становлення жіночого «Я» у континуумі від первинного тілесно-афективного досвіду до символічного та інтерсуб'єктивного самовираження, де всі рівні перебувають у постійній взаємодії. Ключовою умовою розвитку виступає здатність до символізації негативного досвіду, що забезпечує інтеграцію суперечливих аспектів жіночої ідентичності, зокрема тілесності й духовності, залежності й автономії, любові й агресії, у цілісну структуру.

ТІЛЕСНИЙ РІВЕНЬ

(Досвід первинної тілесної ідентифікації, рання материнська взаємодія, базова безпека, тілесне «Я»)

АФЕКТИВНИЙ РІВЕНЬ

(Несвідомі афекти, емпатійне віддзеркалення, потреба у прийнятті, емоційна амбівалентність любові й агресії)

СИМВОЛІЧНИЙ РІВЕНЬ

(Формування уявлень про жіночність, інтеріоризація культурних і моральних норм, робота з негативним — інтеграція втрати, заборони, відсутності)

ІНТЕРСУБ'ЄКТИВНИЙ РІВЕНЬ

(Динаміка взаємодії з Іншим, взаємне визнання, простір «аналітичного третього», баланс автономії та залежності)

ІНТЕГРАТИВНИЙ РІВЕНЬ

(Синтез тілесного, афективного, символічного й інтерсуб'єктивного; формування зрілого жіночого «Я», гармонізація ідентичності)

Рис. 1.1. Динамічна психоаналітична модель формування жіночої гендерної ідентичності

Джерело: авторська розробка

Авторська динамічна психоаналітична модель (Рис 1.1) відображає взаємодію п'яти рівнів психічної організації, що забезпечують становлення жіночої гендерної ідентичності.

Тілесний рівень формує базове відчуття цілісності та тілесного «Я». Афективний забезпечує емоційне наповнення досвіду та здатність до саморегуляції. Символічний інтегрує цей досвід у систему культурних і моральних значень. Інтерсуб'єктивний відкриває можливість взаємного визнання та діалогу з Іншим. Інтегративний рівень синтезує зазначені виміри, забезпечуючи цілісність ідентичності та здатність до утримання амбівалентності.

Модель демонструє, що жіноча ідентичність не є статичною структурою, а постає як динамічний процес взаємодії тілесного, афективного, символічного та реляційного досвіду.

На метатеоретичному рівні визначено базові принципи функціонування ідентичності як багаторівневої системи. Динамічний рівень відображає ключові психічні механізми (контейнмент, віддзеркалення, робота негативного, символізація, взаємне визнання), що забезпечують її розвиток. Структурний рівень описує взаємодію основних вимірів психічного досвіду, тоді як операціоналізаційний визначає можливість їх емпіричного дослідження через відповідні психологічні показники.

Таким чином, запропонована модель розкриває становлення жіночої гендерної ідентичності як процес інтеграції тілесного, афективного, символічного та інтерсуб'єктивного досвіду, спрямований на досягнення внутрішньої цілісності та психічної зрілості.

Процес становлення жіночої гендерної ідентичності розгортається у взаємодії свідомих і несвідомих структур, що визначають зміст і динаміку психічного життя. У межах авторської моделі ця взаємодія постає як діалектичний рух між тілесним досвідом, афективними переживаннями, символічними означеннями та інтерсуб'єктивними зв'язками, які формують цілісність жіночого «Я».

Несвідоме, за З. Фройдом, становить первинний шар психічного, у якому зосереджені витіснені бажання, страхи та амбівалентні потяги [92]. Його прояви виявляються у симптомах, фантазіях, снах і афектах, що відображають внутрішні конфлікти між прагненням до задоволення та вимогами реальності. Свідомі

структури при цьому виконують не лише регулятивну, а й символізуючу функцію, забезпечуючи інтеграцію несвідомого досвіду у прийнятну форму, що узгоджується з уявленням про інтеріоризацію та формування Понад-Я у працях Г. Левальда [120].

Жіноче «Я» формується на межі взаємодії цих двох рівнів. За Д. Віннікоттом, становлення цілісності можливе за наявності «достатньо доброго середовища», яке забезпечує контейнмент афектів і поступовий перехід від залежності до автономії [168]. Це передбачає трансформацію первинних переживань у здатність до саморефлексії та самоприйняття.

У лаканівській традиції ідентичність розглядається як ефект означення, що формується у символічному порядку. Відтак жіноча ідентичність не є сталою, а постійно вибудовується у процесі означення, між тим, що може бути висловлене, і тим, що залишається поза мовою. Несвідоме при цьому виступає структурною основою суб'єктності [111].

З позиції інтерсуб'єктивного підходу (Дж. Бенджамін) становлення жіночої суб'єктності передбачає здатність до взаємного визнання, що долає первинну нарцистичну замкненість і дозволяє утримувати амбівалентність без втрати цілісності [54].

Концепція «роботи негативного» (А. Грін) розкриває значення досвіду втрати, відсутності та заборони як умов психічної інтеграції [97]. Символізація такого досвіду забезпечує розвиток здатності витримувати порожнечу та підтримувати зв'язок із реальністю.

Отже, динаміка свідомих і несвідомих структур полягає у переході від тілесно-афективного досвіду до його символічного опосередкування та інтерсуб'єктивного визнання. Їх інтеграція створює умови для формування зрілої жіночої ідентичності, у якій несвідоме не витісняється, а набуває осмисленої форми.

Гармонізація жіночої ідентичності у психоаналітичному розумінні постає як динамічний процес інтеграції тілесного, афективного, символічного та інтерсуб'єктивного досвіду. Вона передбачає узгодження несвідомих потягів із

вимогами реальності, що забезпечує цілісність суб'єкта та здатність до самоприйняття. За З. Фройдом, ідентичність формується у конфлікті між потягом до задоволення та вимогами Понад-Я, а зрілість полягає у здатності цей конфлікт утримувати [93]. У жіночій суб'єктності це проявляється у прийнятті власних бажань і агресії без втрати здатності до любові та емпатії, що також відображено у клінічних спостереженнях Б. Джозеф щодо ролі заздрості та амбівалентності у психічному житті [101].

Д. Віннікотт пов'язував гармонізацію з формуванням «достатньо доброго» внутрішнього середовища, що забезпечує інтеграцію афектів і здатність витримувати фрустрацію [169]. Порухення цього процесу призводить до розщеплення та внутрішніх конфліктів між автентичністю і потребою у визнанні.

У лаканівській перспективі гармонізація пов'язана зі здатністю приймати неповноту як умову бажання [111]. Це передбачає символізацію втрати та визнання відкритого, незавершеного характеру ідентичності. Концепція «роботи негативного» (А. Грін [97]) доповнює це розуміння, підкреслюючи роль відсутності як ресурсу психічного розвитку. Інтерсуб'єктивний вимір гармонізації пов'язаний зі здатністю до взаємного визнання (Дж. Бенджамін [56]), що забезпечує баланс між автономією та близькістю.

Таким чином, гармонізація жіночої ідентичності є процесом утримання амбівалентності, інтеграції суперечностей і символізації втрат. Її результатом є не фіксована структура, а динамічна цілісність, у межах якої тілесність, афекти, бажання та стосунки інтегруються у єдиний психічний простір. У цьому полягає зріла фемінність як форма внутрішньої свободи, що формується у взаємодії свідомого і несвідомого та у діалозі з Іншим.

Висновки до Розділу 1

Проведений теоретико-методологічний аналіз проблеми становлення жіночої гендерної ідентичності у психоаналітичному контексті дозволив визначити її як складний, багаторівневий і динамічний процес, що охоплює як

свідомі, так і несвідомі виміри психічного життя. У сучасному психоаналітичному дискурсі жіноча ідентичність розглядається не як фіксована структура, а як система, що перебуває у постійному розвитку та трансформації під впливом внутрішніх конфліктів, тілесного досвіду, афективних зв'язків і символічних означень.

У ході аналізу встановлено, що формування жіночої гендерної ідентичності відбувається у взаємодії кількох взаємопов'язаних рівнів психічної організації: тілесного, афективного, символічного та інтерсуб'єктивного. Тілесний рівень формує первинне відчуття цілісності, безпеки та меж власного «Я». Афективний рівень забезпечує емоційне наповнення досвіду та здатність до його переживання й регуляції. Символічний рівень впорядковує досвід через мову, культурні норми та систему значень, тоді як інтерсуб'єктивний відкриває можливість взаємного визнання і формування суб'єктності у стосунку з Іншим. Взаємодія цих рівнів створює основу для інтеграції та цілісності жіночого «Я».

Показано, що становлення жіночої ідентичності тісно пов'язане з раннім досвідом об'єктних відносин, процесами первинної ідентифікації та інтеріоризацією батьківських і культурних моделей. Особливе значення у цьому процесі має контейнмент як здатність психіки утримувати та перетворювати афективний досвід. Саме завдяки контейнменту відбувається перехід від тілесно-афективного переживання до його символічного осмислення, що формує основу самоприйняття, довіри до світу та внутрішньої стабільності.

Визначено, що важливу роль у формуванні цілісної ідентичності відіграють селф-об'єктні відносини. Досвід емпатійного віддзеркалення, підтримки та прийняття сприяє інтеграції фрагментів Self і розвитку стабільної самооцінки. Натомість дефіцит такого досвіду зумовлює нарцисичну вразливість, залежність від зовнішнього схвалення та труднощі у формуванні внутрішньої опори.

Обґрунтовано значення символічного рівня як простору, у якому відбувається впорядкування внутрішнього досвіду через мову, культурні коди та моральні норми. Водночас саме на цьому рівні виникає напруга між індивідуальним бажанням і соціальними вимогами. Здатність витримувати цю

напругу без втрати цілісності є показником зрілої жіночої суб'єктності.

Підкреслено значення інтерсуб'єктивного виміру, у якому жіноча ідентичність формується через досвід взаємного визнання. У межах цього підходу становлення «Я» розглядається як процес, що відбувається у просторі взаємодії двох суб'єктів. Саме у такому діалозі формується здатність до близькості без втрати автономії, що є важливою характеристикою зрілої ідентичності.

Окрему увагу приділено концепції «роботи негативного», яка розкриває значення досвіду втрати, відсутності та фрустрації у процесі психічного розвитку. Показано, що здатність до символізації негативного досвіду є необхідною умовою інтеграції внутрішніх суперечностей і формування психологічної зрілості. Для жіночої ідентичності це означає прийняття амбівалентності як природної складової психічного життя.

У результаті теоретичного аналізу розроблено авторську динамічну психоаналітичну модель становлення жіночої гендерної ідентичності, яка інтегрує основні підходи класичного та сучасного психоаналізу. Модель відображає процес поступового переходу від тілесно-афективного досвіду до символічного та інтерсуб'єктивного рівнів, у межах якого відбувається формування цілісного жіночого «Я».

Запропонована модель має теоретичну значущість, оскільки забезпечує системне розуміння жіночої ідентичності як багатовимірного феномена, що формується у взаємодії внутрішніх і зовнішніх чинників. Вона також має практичне значення, оскільки може бути використана у психоаналітичній практиці для глибшого розуміння механізмів формування ідентичності та роботи з внутрішніми конфліктами.

Узагальнюючи результати теоретичного аналізу, встановлено, що становлення жіночої гендерної ідентичності є процесом інтеграції тілесного, афективного, символічного та інтерсуб'єктивного досвіду. Рівень цієї інтеграції визначає ступінь психологічної зрілості, здатність до самоприйняття, побудови стосунків і автентичного самовираження.

РОЗДІЛ 2.

ЕМПІРИЧНЕ ВИВЧЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ЖІНОК З РІЗНИМИ ТИПАМИ ГЕНДЕРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

2.1. Методологія та організація дослідження

Актуальність емпіричного дослідження полягає у необхідності поглибленого вивчення психологічних особливостей жінок із різними типами гендерної ідентичності у дорослому віці. У психоаналітичних концепціях (З. Фройд [92], К. Хорні [37], Н. Чодороу [71], Дж. Бенджамін [54], Г. Кохута [108], М. Малер [122], В. Біон [60], Е. Фромм [94], Б. Джозеф [102] та ін.) підкреслюється, що становлення жіночої ідентичності є результатом взаємодії дитячо-батьківських стосунків, несвідомих конфліктів, культурних очікувань і механізмів психологічного захисту.

Крайні форми ідентичності, виражена маскулінність або фемінність, можуть розглядатися як спосіб несвідомого розв'язання внутрішніх суперечностей. У дорослому віці це може проявлятися у підвищеній тривожності, невротичних рисах, труднощах у міжособистісній та сексуальній взаємодії, а також у зниженому рівні задоволеності життям. Натомість андрогінність розглядається як більш гнучкий і адаптивний варіант розвитку, що забезпечує інтеграцію маскулінних і фемінних якостей у цілісній структурі «Я».

Метою емпіричного дослідження було дослідження психологічних особливостей жінок із різними типами гендерної ідентичності (маскуліним, фемінним, андрогінним), а також виявлення відмінностей між ними та чинників, пов'язаних із можливими труднощами у формуванні гендерної ідентичності, зокрема емоційною стабільністю, задоволеністю життям, особливостями міжособистісної і сексуальної взаємодії, самосприйняттям та адаптацією.

Емпіричне дослідження проведено на вибірці 240 жінок віком від 23 до 55 років (середній вік – 36,2 року). Вибірка сформована методом добровільної участі за допомогою онлайн-опитувальника (Google Forms), що включав комплекс

психодіагностичних методик. Частина учасниць є клієнтками приватної практики авторки, що дозволило доповнити кількісні результати клінічними спостереженнями.

Учасниці перебувають на етапі життя, коли особистісна структура є відносно сформованою, а соціальні ролі є стабільними. Це забезпечує можливість більш точного аналізу особливостей функціонування гендерної ідентичності.

Відбір учасниць здійснювався відповідно до принципів добровільної участі, інформованої згоди та анонімності. Критеріями включення були: жіноча стать, вік від 23 до 55 років, відсутність тяжких психічних захворювань в анамнезі. Усі респондентки надали згоду на використання результатів у наукових цілях.

Розподіл респонденток за типами гендерної ідентичності здійснювався за методикою С. Бем (BSRI) [53].

Варто зазначити, що перед основним дослідженням було проведено пілотне дослідження у межах приватної психоаналітичної практики. До нього увійшли жінки з вираженим маскуліним типом гендерної ідентичності. Клінічні спостереження (підвищена тривожність, труднощі у близьких стосунках, складність прийняття жіночої ролі, а також труднощі у сфері сексуальності) стали підґрунтям для подальшого емпіричного дослідження та уточнення діагностичного інструментарію.

На основі пілотного етапу було сформовано комплекс психодіагностичних методик, спрямованих на вивчення структури гендерної ідентичності, особливостей її функціонування та наслідків для психологічної адаптації.

У дослідженні використано BSRI як один із найбільш валідних інструментів для діагностики гендерної ідентичності. Методика містить 60 рис особистості: 20 маскуліних, 20 фемінних і 20 нейтральних. Респондентки оцінювали ступінь їх вираженості у власному Я-образі за 7-бальною шкалою: від 1 («зовсім не властиво») до 7 («дуже властиво»).

Для кожної групи характеристик обчислювався середній бал. Порівняння показників дозволяло віднести респондентку до одного з типів гендерної ідентичності: маскуліного, фемінного, андрогінного або недиференційованого.

У дослідженні основну увагу приділено трьом типам: маскулінному, фемінному та андрогінному.

Застосування BSRI дозволило оцінити не лише тип гендерної ідентичності, а й ступінь інтеграції маскулінних і фемінних якостей у структуру «Я». Це дало можливість розглядати андрогінність як найбільш адаптивний варіант, що пов'язаний із більшою психологічною гнучкістю.

Водночас визначення структури ідентичності не є достатнім для розуміння її функціонування. Тому для подальшого аналізу було застосовано методику Г. Айзенка «Установки щодо сексу», яка дозволяє оцінити ставлення до сексуальності, рівень дозволеності, ступінь невротизації та особливості інтеграції лібідозних потягів у структуру «Я» [84].

Застосування цієї методики є важливим у психоаналітичному контексті, оскільки дозволяє простежити, як взаємодія принципу задоволення і принципу реальності проявляється у сфері тілесності та сексуальної поведінки, що безпосередньо пов'язано з глибинними аспектами формування жіночої ідентичності.

Це дозволило співвіднести структурні характеристики гендерної ідентичності з особистісними особливостями та виявити їхній зв'язок із показниками психологічної адаптації. Методика містить 159 тверджень, на які респондентки відповідають у форматі «так чи ні». Її шкали відображають різні аспекти сексуальності: дозволеність (Permissiveness), задоволеність (Satisfaction), сексуальна невротичність (Neurotic sex), знеособлений секс (Impersonal sex), ставлення до порнографії (Pornography), сексуальна сором'язливість (Sexual shyness), цнотливість (Prudishness), сексуальна відпраза (Sexual disgust), сексуальна збудливість (Sexual excitement), фізичний секс (Physical sex), агресивний секс (Aggressive sex). Водночас у структурі методики виділяються дві інтегральні шкали, «Сексуальне лібідо» та «Сексуальне задоволення», які узагальнюють окремі аспекти сексуальності та дозволяють оцінити її більш цілісно на рівні загальної лібідинозної активності та суб'єктивного переживання сексуального задоволення.

Обробка результатів дозволяє сформувати індивідуальний профіль сексуальних установок, оцінити рівень узгодженості ставлення до сексуальності та виявити можливі ознаки внутрішньої напруги у цій сфері. У психоаналітичному контексті сексуальність розглядається як простір прояву несвідомих конфліктів, заборон і механізмів витіснення.

Таким чином, застосування опитувальника Г. Айзенка дало змогу перейти від аналізу структури гендерної ідентичності (за С. Бем) до вивчення її функціональних проявів у сфері сексуальності. Це створило підґрунтя для подальшого аналізу механізмів психологічного захисту.

Для дослідження процесів психологічної регуляції використано методику «Індекс життєвого стилю» (Life Style Index) Р. Плутчика, Г. Келлермана та Х. Конте [142].

Методика містить 97 тверджень і дозволяє діагностувати основні механізми психологічного захисту:

1. витіснення – несвідоме усунення тривожних переживань;
2. регресія – повернення до більш примітивних форм поведінки;
3. заміщення – перенесення емоцій на безпечніший об'єкт;
4. заперечення – відмова визнавати травмуючі обставини;
5. проекція – приписування власних неприйнятних переживань іншим;
6. компенсація – розвиток одних якостей для подолання слабкості інших;
7. гіперкомпенсація, що включає реактивні утворення, ізоляцію, сублімацію, інтроспекцію;
8. раціоналізація – інтелектуальне пояснення подій для зниження напруги.

Обробка результатів передбачає підрахунок позитивних відповідей за кожною шкалою з подальшим визначенням рівня вираженості відповідних захисних механізмів. На цій основі формується індивідуальний профіль психологічного захисту.

У психоаналітичному підході механізми захисту розглядаються як несвідомі процеси, що забезпечують стабільність Я. Їхня зрілість визначає ефективність регуляції афектів, рівень тривоги та здатність до адаптації.

Застосування цієї методики дозволило перейти від аналізу структурних характеристик гендерної ідентичності (BSRI) та сексуальних установок (методика Г. Айзенка) до дослідження функціональних процесів психіки, що визначають внутрішню рівновагу та адаптивність жінок.

Проте навіть аналіз механізмів психологічного захисту не дає вичерпної відповіді щодо чинників, які визначають особливості формування гендерної ідентичності жінок. З метою вивчення впливу сімейного досвіду та соціокультурного контексту було розроблено авторський «Опитувальник психосоціальних чинників сексуальності та гендерної ідентичності жінок».

Метою опитувальника є комплексне дослідження внутрішніх (психогенних) і зовнішніх (соціокультурних) чинників, що впливають на становлення та самоприйняття жінки.

Теоретичною основою інструменту стали положення класичного психоаналізу, теорії об'єктних відносин і сучасних психоаналітичних концепцій гендеру (З. Фройд [93], М. Кляйн [107], Д. Віннікотт [169], М. Малер [123], О. Кернберг [105], К. Хорні [38], Н. Чодороу [69], Ж. Лакан [113], Г. Кохут [108], А. Грін [97]).

Опитувальник побудовано за принципом багатовимірної структури і включає чотири основні шкали, кожна з яких відображає окремий аспект формування жіночої ідентичності. Пункти сформульовані відповідно до змісту досліджуваних конструктів і узгоджені зі структурою теоретичної моделі.

Шкала 1. «Сексуальна задоволеність та тілесне прийняття». Шкала включає пункти Б1.1, Б1.4, Б1.5, Б1.7 і спрямована на оцінку рівня задоволення сексуальною близькістю, емоційної гармонії з партнером та прийняття власного тіла. Сумарний діапазон становить від 4 до 18 балів. Виокремлено три рівні інтерпретації: низький (4–8 балів), середній (9–13 балів) і високий (14–18 балів).

Шкала 2. «Сексуальні бар'єри, внутрішня напруга та моральні обмеження». Шкала охоплює пункти Б1.2, Б1.3, Б1.6, Б1.8, Б1.9 та відображає наявність внутрішніх труднощів, психологічного напруження і моральних суперечностей, що можуть обмежувати сексуальне задоволення. Діапазон значень становить від 5 до 19 балів. Низький рівень (5–9 балів) свідчить про відсутність виражених

бар'єрів, середній рівень (10–14 балів) характеризується наявністю окремих труднощів, а високий рівень (15–19 балів) характеризується значною внутрішньою напругою.

Шкала 3. «Соціальний вплив на жіночу ідентичність». Шкала включає пункти B2.1, B2.3, B2.9, B2.12 та спрямована на оцінку впливу сімейного та соціокультурного середовища на формування уявлень про жіночність. Два пункти мають зворотне кодування. Сумарний діапазон становить від 0 до 11 балів. Виділено три рівні: низький (0-3 бали), середній (4-7 балів), високий (8-11 балів).

Шкала 4. «Традиційне сімейне виховання». Шкала містить пункти B1.3, B1.4, B1.7, B1.8 та відображає особливості сімейного виховання, зокрема розподіл ролей, прийняття рішень і характер обговорення гендерних норм у родині. Діапазон значень становить від 1 до 9 балів. Визначено три рівні: низький (1–3 бали), середній (4–6 балів), високий (7–9 балів).

Таким чином, структура опитувальника відображає комплексний підхід до вивчення сексуальної задоволеності, внутрішніх бар'єрів, соціального впливу та сімейних чинників у формуванні жіночої ідентичності.

Психометричні характеристики авторського опитувальника, зокрема показники валідності, надійності та процедура стандартизації, наведені у Додатка В.

Внутрішню узгодженість шкал оцінено за коефіцієнтом α Кронбаха (Табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Внутрішня узгодженість шкал авторського опитувальника за коефіцієнтом α Кронбаха

Шкала	α Кронбаха
Сексуальна задоволеність та тілесне прийняття	0,71
Сексуальні бар'єри, внутрішня напруга та моральні обмеження	0,70
Соціальний вплив на жіночу ідентичність	0,57
Традиційне сімейне виховання	0,58
Загальний показник опитувальника	0,88

Джерело: складено авторкою за результатами емпіричного дослідження.

Застосування авторського опитувальника дозволяє інтегрувати

особистісний, тілесно-сексуальний, сімейний і соціальний виміри формування жіночої ідентичності. У поєднанні з іншими методиками (BSRI, опитувальником Г. Айзенка, LSI та методикою Р. Дінера) він забезпечує багатовимірний аналіз, що дає змогу простежити вплив внутрішніх психогенних і зовнішніх соціокультурних чинників на особливості гендерної ідентичності, емоційно-особистісного функціонування та адаптивності жінок.

Водночас аналіз окремих структурних і функціональних характеристик не дає повного уявлення про те, наскільки гармонійно ці аспекти інтегруються у внутрішньому житті особистості. У зв'язку з цим важливим є оцінювання загального рівня задоволеності життям як інтегрального показника психологічного благополуччя.

З цією метою у дослідженні застосовано Шкалу задоволеності життям Е. Дінера (SWLS) [76], яка є одним із найбільш визнаних інструментів для вимірювання когнітивної оцінки індивідом власного життя. Методика дозволяє визначити, наскільки людина сприймає своє життя як гармонійне, узгоджене з власними потребами та очікуваннями.

SWLS складається з 5 тверджень, що відображають узагальнене ставлення до життя (зокрема: «У більшості відношень моє життя наближається до ідеалу», «Я задоволений(а) своїм життям»). Оцінювання здійснюється за 7-бальною шкалою від «повністю не згоден» до «повністю згоден». Загальний показник визначається як сума балів за всіма пунктами. Вищі значення свідчать про вищий рівень задоволеності життям, а нижчі свідчать про його недостатність.

Застосування шкали Е. Дінера дозволило інтегрувати результати, отримані за іншими методиками, та оцінити суб'єктивне благополуччя як інтегральний показник адаптивності особистості. Це дало можливість простежити, як різні рівні психічної організації, від несвідомих механізмів регуляції до усвідомленого переживання власного життя, відображаються у відчутті гармонії та задоволеності життям.

Особливу увагу в дослідженні приділено психоаналітичним концепціям. У цих підходах ідентичність розглядається як результат взаємодії внутрішніх

конфліктів і соціальних впливів. У класичних і сучасних теоріях (З. Фройд [91], К. Хорні [37], Н. Чодороу [71], Ж. Лакан [114], М. Кляйн [106], О. Кернберг [104], Дж. Бенджамін [54]) підкреслюється значущість психосексуального розвитку, ранніх об'єктних відносин, символічних процесів і міжособистісної взаємності. Сучасні емпіричні дослідження також вказують на зв'язок гендерної ідентичності з показниками психологічного благополуччя та депресивних проявів (А. Реал [143], Е. Ріггл [145]).

Узагальнення теоретичних положень стало підґрунтям для організації емпіричного дослідження, спрямованого на виявлення психологічних особливостей жінок із різними типами гендерної ідентичності. На констатувальному етапі у дослідженні взяли участь жінки віком від 23 до 55 років, які добровільно погодилися на участь в опитуванні.

Опитування проводилося у форматі єдиної анкети Google Forms, що включала комплекс психодіагностичних методик, розташованих у логічній послідовності, від аналізу структурних характеристик гендерної ідентичності до її функціональних і соціально-психологічних проявів.

Першим етапом застосовувався опитувальник маскулінності–фемінності С. Бем (BSRI) [52], який дозволяв визначити тип гендерної ідентичності. Далі використовувався опитувальник Г. Айзенка «Установки щодо сексу» [84], спрямований на оцінку емоційно-ціннісних установок у сфері сексуальності.

Наступним етапом було застосування індексу життєвого стилю (LSI) Р. Плутчика, Г. Келлермана та Х. Конте [76], що дозволило дослідити особливості функціонування механізмів психологічного захисту. Після цього використовувався авторський опитувальник, спрямований на вивчення психосексуальних, сімейних і соціокультурних чинників формування жіночої ідентичності.

Завершальним інструментом стала шкала задоволеності життям Е. Дінера [76], яка дозволила оцінити інтегральний рівень життєвої задоволеності жінок.

Важливим принципом дослідження було дотримання етичних вимог, усі учасниці надавали інформовану згоду, участь була добровільною, а

конфіденційність результатів гарантованою.

Запропонована структура Google Forms забезпечила логічну послідовність дослідження: від діагностики структурних характеристик гендерної ідентичності (BSRI) до її функціональних проявів (опитувальник Г. Айзенка, LSI Плутчика–Келлермана–Конте), подальшого аналізу соціальних і сімейних впливів (авторський опитувальник) і завершальної інтегральної оцінки рівня життєвої задоволеності (шкала Е. Дінера).

Відповідно до логіки дослідження визначено його об'єкт і предмет.

Об'єкт дослідження – особливості гендерної ідентичності жінок.

Предмет дослідження – проблема гендерної ідентичності жінок віком 23–55 років у контексті психоаналітичного підходу: чинники її формування та можливості психокорекції.

На основі аналізу теоретичної літератури, попередніх емпіричних даних та клінічного досвіду у психоаналітичному підході було сформульовано гіпотези дослідження, що відображають його загальну логіку.

Методологічна схема дослідження відображає динамічну логіку становлення і прояву гендерної ідентичності, від її структурних характеристик через особливості афективної регуляції та психологічної адаптації до інтегрального показника задоволеності життям.

Такий підхід дозволяє інтегрувати структурний, функціональний і психосоціальний рівні аналізу та простежити, як тип гендерної ідентичності, особливості сексуальних установок, механізми психологічного захисту і впливи соціального середовища пов'язані із суб'єктивним відчуттям гармонії та життєвої задоволеності жінки.

Відповідно, гіпотези формулюються у трьох блоках: теоретичні, емпіричні та експериментальні.

1. Теоретичні гіпотези

1.1. Тип гендерної ідентичності (маскулінний, фемінний, андрогінний) зумовлює специфіку психологічного функціонування жінки: особливості афективної регуляції, сексуальної сфери, характер захисних механізмів та рівень

задоволеності життям.

1.2. Маскулінна ідентичність у жінок асоціюється з меншою інтегрованою Я-образу, що проявляється у підвищеній сексуальній невротичності, напрузі в афективній та сексуальній сфері, нижчій адаптивності й задоволеності життям.

1.3. Андрогінний тип ідентичності є найбільш адаптивним і пов'язаний із гнучкістю у використанні психологічних захистів, вищим рівнем афективної регуляції та гармонійним поєднанням сексуальної і соціальної сфер.

1.4. Сімейне виховання та соціокультурні впливи є важливими чинниками у становленні гендерної ідентичності жінки, визначаючи рівень її афективної стабільності, адаптивності та життєвої задоволеності.

2. Емпіричні гіпотези

2.1. У жінок із маскулінним типом ідентичності рівень сексуальної задоволеності нижчий, сексуальні бар'єри та внутрішня напруга вищі, а життєва задоволеність нижча, ніж у фемінних та андрогінних.

2.2. Жінки з фемінним типом характеризуються вищою сексуальною реалізованістю та задоволеністю життям, але при цьому демонструють більшу кількість внутрішніх моральних обмежень і суперечностей у сексуальній сфері.

2.3. Жінки з андрогінним типом мають найбільш гармонійну структуру сексуальної сфери (поєднання задоволеності й низьких бар'єрів), що вирізняє їх від маскулінних і фемінних.

2.4. Використання механізмів психологічного захисту відрізняється залежно від типу ідентичності. Маскулінні жінки частіше використовують витіснення, регресію, заміщення, проекцію, гіперкомпенсацію та раціоналізацію. Фемінні жінки переважно застосовують компенсацію. Андрогінні жінки частіше використовують раціоналізацію в поєднанні з більш зрілими формами захисту, зокрема сублімацією.

3. Експериментальні гіпотези

3.1. Психоаналітична інтервенція сприятиме підвищенню сексуальної задоволеності та зниженню сексуальних бар'єрів у жінок із маскулінним типом ідентичності (експериментальна група), тоді як у контрольній групі суттєвих змін

не очікується.

3.2. У результаті психоаналітичної роботи в експериментальній групі очікується покращення афективної регуляції, зростання життєвої задоволеності (за шкалою Дінера) та більша гнучкість у використанні механізмів психологічного захисту.

3.3. Психоаналітична інтервенція може зменшити надмірне домінування маскулінних рис у структурі Я-образу жінки, сприяючи більшій інтегрованості та гармонізації її гендерної ідентичності, з проявом тенденцій, характерних для андрогінного типу.

Таким чином, сформульовані гіпотези дозволяють комплексно дослідити взаємозв'язки між структурними, функціональними та психосоціальними чинниками гендерної ідентичності, а також перевірити ефективність психоаналітично орієнтованого методу символічної реконструкції симптома у процесі корекції її дисгармонійних проявів

2.2. Структурні особливості гендерної ідентичності жінок різних типів

Аналіз структурних особливостей гендерної ідентичності становить перший етап емпіричного дослідження, спрямованого на виявлення внутрішньої організації жіночого Я-образу та його зв'язку з афективною регуляцією, механізмами психологічного захисту, сексуальними установками і соціокультурними впливами.

На цьому етапі визначено типи гендерної ідентичності (маскулінний, фемінний, андрогінний), проаналізовано їх взаємозв'язки з ключовими психологічними характеристиками, а також здійснено порівняння груп за показниками адаптивності та життєвої задоволеності.

Такий підхід дозволяє простежити, як структура гендерної ідентичності пов'язана з особливостями психологічного функціонування та рівнем суб'єктивного благополуччя жінки.

На першому етапі емпіричного аналізу було здійснено розподіл

респонденток за типами гендерної ідентичності відповідно до опитувальника С. Бем (BSRI). Методика дозволила виокремити три основні групи, а саме жінки з маскулінним, фемінним та андрогінним типами ідентичності. Такий розподіл є методологічно значущим, оскільки він задає основу для подальшого аналізу афективної регуляції, механізмів психологічного захисту, особливостей сексуальної сфери та соціокультурних впливів.

Таблиця 2.2

Розподіл респонденток за типами гендерної ідентичності (n = 240)

Тип ідентичності	N	%
Маскулінний	44	18,33 %
Фемінний	32	13,34 %
Андрогінний	164	68,33 %

Джерело: складено авторкою за результатами емпіричного дослідження.

Як видно з даних Таблиці 2.2, найбільшою є група жінок з андрогінним типом ідентичності 68,33%, що свідчить про поширеність інтеграції маскулінних і фемінних рис у сучасному жіночому Я-образі. Маскулінний тип представлений 18,33 % респонденток, тоді як фемінний становить 13,34 %.

Отриманий розподіл відображає сучасні соціокультурні трансформації, у межах яких андрогінність виступає більш адаптивною формою гендерної ідентичності, тоді як виражені полярні типи трапляються рідше.

Для поглибленого аналізу структури гендерної ідентичності було здійснено описову статистику за шкалами BSRI (Табл. 2.3)

Таблиця 2.3

Описова статистика за шкалами BSRI

Шкала BSRI	Маскулінні (n = 44) M (SD)	Фемінні (n = 32) M (SD)	Андрогінні (n = 164) M (SD)
Маскулінність	0.94 (0.08)	0.15 (0.09)	0.77 (0.18)
Фемінність	0.40 (0.12)	0.89 (0.05)	0.69 (0.14)
Андрогінність	0.67 (0.09)	0.52 (0.03)	0.73 (0.11)

Джерело: складено авторкою за результатами емпіричного дослідження.

Як видно з даних Таблиці 2.3, респондентки з маскулінним типом ідентичності характеризуються високими показниками маскулінності та відносно нижчими показниками фемінності. Для фемінного типу, навпаки,

характерне домінування фемінних рис при низькому рівні маскулінності. Андрогінний тип ідентичності демонструє відносно високі показники як маскулінності, так і фемінності, що відображає поєднання різних рис у структурі Я-образу.

Отже, отриманий розподіл дозволяє окреслити відмінності у структурі гендерної ідентичності та слугує основою для подальшого аналізу їх взаємозв'язків із особливостями психологічного функціонування та рівнем задоволеності життям.

Для глибшого розуміння особливостей функціонування гендерної ідентичності було проведено кореляційний аналіз. Його метою було з'ясувати, яким чином рівні маскулінності та фемінності пов'язані з характеристиками сексуальної сфери, задоволеністю життям та механізмами психологічного захисту.

Для виявлення взаємозв'язків між рівнем маскулінності та показниками сексуальної сфери, захисних механізмів і задоволеності життям було застосовано Кореляційний аналіз Пірсона у загальній вибірці жінок ($N = 240$).

Розпочнемо з аналізу кореляційних зв'язків між рівнем маскулінності та досліджуваними показниками.

Таблиця 2.4

Кореляційні зв'язки рівня маскулінності з показниками сексуальної сфери, захисних механізмів та задоволеності життям ($N=240$)

№	Показник	Методика	Кореляція з маскулінністю	Інтерпретація
1	Сексуальна задоволеність	Опитувальник Г. Айзенка	$r = -0,189$, $p = 0,003$	Виявлено слабкий, але статистично значущий негативний зв'язок, за якого зі зростанням рівня маскулінності спостерігається зниження сексуального задоволення.
2	Сексуальна задоволеність та тілесне прийняття	Авторський опитувальник	$r = -0,384$, $p < 0,001$	Виявлено негативний зв'язок, за якого зі зростанням маскулінності знижується рівень тілесного прийняття та сексуальної задоволеності.

Продовження Таблиці 2.4

3	Сексуальні бар'єри, внутрішня напруга та моральні обмеження	Авторський опитувальник	$r = 0,362, p < 0,001$	Виявлено позитивний зв'язок, за якого вищий рівень маскулінності пов'язаний із більшою вираженістю внутрішніх обмежень та напруги у сексуальній сфері.
4	Сексуальна невротичність	Опитувальник Г. Айзенка	$r = 0,272, p < 0,001$	Виявлено позитивний зв'язок, за якого підвищення маскулінності пов'язане зі зростанням сексуальної невротичності.
5	Сексуальна сором'язливість	Опитувальник Г. Айзенка	$r = -0,384, p < 0,001$	Виявлено негативний зв'язок, за якого більш маскулінні респондентки характеризуються нижчим рівнем сексуальної сором'язливості.
6	Сексуальна відраза	Опитувальник Г. Айзенка	$r = 0,256, p < 0,001$	Виявлено позитивний зв'язок, за якого зростання маскулінності супроводжується більшою вираженістю відрази до сексу.
7	Раціоналізація	LSI (Р. Плутчик та ін.)	$r = 0,314, p < 0,001$	Виявлено позитивний зв'язок, за якого вищий рівень маскулінності асоціюється з більшою представленістю раціоналізації.
8	Проекція	LSI	$r = 0,295, p < 0,001$	Виявлено позитивний зв'язок, за якого зі зростанням маскулінності підвищується вираженість проекції.
9	Заміщення	LSI	$r = 0,290, p < 0,001$	Виявлено позитивний зв'язок, за якого вищий рівень маскулінності пов'язаний із більшою вираженістю заміщення.
10	Регресія	LSI	$r = 0,200, p = 0,002$	Виявлено позитивний зв'язок, за якого підвищення маскулінності пов'язане зі зростанням регресивних тенденцій.
11	Задоволеність життям	Е. Дінер	$r = -0,388, p < 0,001$	Виявлено статистично значущий негативний зв'язок, за якого вищий рівень маскулінності пов'язаний із нижчою задоволеністю життям.

Джерело: складено авторкою за результатами емпіричного дослідження.

У Таблиці наведено лише статистично значущі кореляційні зв'язки ($p < 0,05$).

Як видно з даних Таблиці 2.4, показник маскулінності має статистично

значущі зв'язки з рядом характеристик, що дозволяє розкрити особливості функціонування цього типу гендерної ідентичності.

Виявлено негативні кореляції між маскулінністю та показниками сексуального задоволення ($r = -0,189$, $p = 0,003$), а також тілесного прийняття і сексуальної задоволеності ($r = -0,384$, $p < 0,001$), що свідчить про зниження рівня задоволення у сексуальній сфері та труднощі у прийнятті власного тіла при зростанні маскулінності. Такі результати можуть бути пов'язані з внутрішнім конфліктом між Я та несвідомими імпульсами, у якому тілесні й сексуальні переживання частково витісняються. Як зазначав З. Фройд [92], подібна динаміка супроводжується формуванням заборон щодо переживання насолоди. Ж. Лакан [114] підкреслював, що тілесність опосередковується символічними структурами, а її недостатня інтеграція може проявлятися як відчуження від власного тіла.

Позитивна кореляція маскулінності зі шкалою «Сексуальні бар'єри, внутрішня напруга та моральні обмеження» ($r = 0,362$, $p < 0,001$) вказує на наявність внутрішньої напруги та моральних обмежень у сексуальній сфері. Це може інтерпретуватися як прояв конфлікту між Я і Понад-Я, коли інтеріоризовані соціальні норми обмежують можливість вільного переживання бажання. У працях З. Фройд [92], К. Хорні [38] та О. Кернберга [105] подібна динаміка розглядається як результат внутрішньої суперечності між прагненням до автономії та необхідністю відповідати соціальним очікуванням.

Позитивний зв'язок маскулінності за шкалою «Сексуальна невротичність» ($r = 0,272$, $p < 0,001$) свідчить про підвищений рівень напруги та амбівалентності у сфері інтимних стосунків. Згідно з психоаналітичним підходом (З. Фройд [92], О. Кернберг [105], Ненсі Мак-Вільямс [127]), тривожність є сигналом внутрішнього конфлікту, що активує захисні механізми та водночас підтримує психічну напругу. У цьому контексті сексуальна сфера може виступати полем прояву несвідомих суперечностей між бажанням і заборонаю.

Встановлено негативний зв'язок маскулінності за шкалою «Сексуальна сором'язливість» ($r = -0,384$, $p < 0,001$) та позитивний зв'язок з сексуальною

відразу ($r = 0,256$, $p < 0,001$). Це свідчить про поєднання зниження зовнішніх проявів сором'язливості з внутрішньою амбівалентністю щодо сексуальності. Такі результати можна інтерпретувати як прояв внутрішнього конфлікту, в якому сексуальне бажання поєднується з несвідомими заборонами та почуттям провини (О. Кернберг [104], Н. Мак-Вільямс [127]). Подібна амбівалентність також описується як результат співіснування протилежних імпульсів (М. Кляйн [106]) і впливу символічних вимог соціального середовища (Ж. Лакан [113]).

Виявлено позитивні кореляції маскулінності зі шкалами «Рационалізація» ($r = 0,314$, $p < 0,001$), «Проекція» ($r = 0,295$, $p < 0,001$), «Заміщення» ($r = 0,290$, $p < 0,001$) та «Регресія» ($r = 0,200$, $p = 0,002$). Це свідчить про використання як інтелектуалізованих, так і більш примітивних механізмів психологічного захисту. Така комбінація може відображати прагнення Я зберегти внутрішню стабільність у ситуації актуалізації витіснених імпульсів. Рационалізація дозволяє інтелектуально контролювати переживання (А. Фройд [90]), тоді як проекція та заміщення сприяють зниженню напруги через перенесення афекту на зовнішні об'єкти (М. Кляйн [107], Н. Мак-Вільямс [126]). Регресія може вказувати на повернення до більш ранніх способів реагування у ситуації тривоги.

Виявлено негативний зв'язок маскулінності із задоволеністю життям ($r = -0,388$, $p < 0,001$), що свідчить про нижчий рівень узгодженості між внутрішніми потребами та їх реалізацією. У психоаналітичному підході це може розглядатися як наслідок внутрішнього конфлікту між потягами та вимогами Понад-Я (З. Фройд [92]), а також як результат орієнтації на зовнішні очікування за рахунок власних потреб (К. Хорні [39], Д. Віннікотт [166]).

Отримані результати свідчать, що маскулінний тип гендерної ідентичності у жінок пов'язаний із рядом особливостей психологічного функціонування, зокрема:

1. зниженням рівня сексуальної задоволеності та тілесного прийняття;
2. наявністю сексуальних бар'єрів і напруги у сексуальній сфері;
3. підвищеною амбівалентністю у переживанні сексуальності;
4. використанням різнорівневих механізмів психологічного захисту;

5. нижчим рівнем задоволення життям.

У психоаналітичному вимірі це може свідчити про наявність внутрішніх конфліктів, пов'язаних із суперечністю між імпульсами, вимогами Понад-Я та можливостями їх інтеграції у структурі Я. Така конфігурація супроводжується підвищеною внутрішньою напругою і потребою у використанні захисних механізмів, які, з одного боку, сприяють її зниженню, а з іншого боку можуть підтримувати її, ускладнюючи інтеграцію переживань.

Загалом отримані результати вказують на більш напружену та менш узгоджену організацію психологічного функціонування, пов'язану з вищим рівнем маскулінності у жінок, що може обмежувати реалізацію у сфері міжособистісних стосунків і знижувати рівень задоволеності життям.

Для повнішого розуміння структури гендерної ідентичності доцільно розглянути особливості фемінного типу, який демонструє інші кореляційні зв'язки.

Аналіз кореляційних зв'язків показав, що рівень фемінності також має статистично значущі взаємозв'язки з характеристиками сексуальної сфери, механізмами психологічного захисту та показниками задоволення життям.

Таблиця 2.5

Кореляційні зв'язки фемінності з показниками сексуальної сфери, захисних механізмів та задоволеності життям (N=240)

№	Показник	Методика	Кореляція з фемінністю	Інтерпретація
1	Задоволеність	Опитувальник Г. Айзенка	$r = 0,447; p < 0,001$	Вищий рівень фемінності пов'язаний із вищим рівнем задоволеності у сексуальній сфері
2	Сексуальне задоволення	Опитувальник Г. Айзенка	$r = 0,578; p < 0,001$	Вищий рівень фемінності пов'язаний із вищим рівнем безпосереднього переживання сексуального задоволення
3	Сексуальна задоволеність і тілесне прийняття	Авторський опитувальник	$r = 0,518; p < 0,001$	Вищий рівень фемінності пов'язаний із кращим прийняттям власного тіла та вищою сексуальною задоволеністю

Продовження Таблиці 2.5

4	Сексуальні бар'єри, внутрішня напруга та моральні обмеження	Авторський опитувальник	$r = 0,505; p < 0,001$	Вищий рівень фемінності пов'язаний із більшою вираженістю сексуальних бар'єрів та внутрішньої напруги
5	Сексуальна невротичність	Опитувальник Г. Айзенка	$r = -0,358; p < 0,001$	Вищий рівень фемінності пов'язаний із нижчим рівнем сексуальної невротичності
6	Сексуальна відраза	Опитувальник Г. Айзенка	$r = -0,422; p < 0,001$	Вищий рівень фемінності пов'язаний із меншою вираженістю відрази до сексу
7	Заміщення	Life Style Index (LSI)	$r = -0,255; p < 0,01$	Вищий рівень фемінності пов'язаний із меншою вираженістю заміщення
8	Проекція	Life Style Index (LSI)	$r = -0,183; p = 0,004$	Вищий рівень фемінності пов'язаний із меншою вираженістю проекції
9	Компенсація	Life Style Index (LSI)	$r = 0,303; p < 0,001$	Вищий рівень фемінності пов'язаний із більшою вираженістю компенсації
10	Задоволеність життям	Шкала Е. Дінера	$r = 0,544; p < 0,001$	Вищий рівень фемінності пов'язаний із вищою задоволеністю життям

Джерело: складено авторкою за результатами емпіричного дослідження.

Наведені у Таблиці 2.5 результати свідчать, що фемінність пов'язана з особливостями сексуальної сфери, використанням захисних механізмів і рівнем задоволення життям.

По-перше, виявлено позитивні кореляції між фемінністю та показниками сексуальної сфери за шкалою «Задоволеність» опитувальника Г. Айзенка ($r = 0,447, p < 0,001$), шкалою «Сексуальне задоволення» ($r = 0,578, p < 0,001$), а також шкалою «Сексуальна задоволеність та тілесне прийняття» авторського опитувальника ($r = 0,518, p < 0,001$). Це свідчить про те, що зі зростанням рівня фемінності підвищується задоволеність у сексуальній сфері, інтенсивність переживання сексуального задоволення та прийняття власного тіла. Також виявлено позитивні зв'язки з показниками «Дозволеність» ($r = 0,180, p = 0,005$) і «Фізичний секс» ($r = 0,154, p = 0,017$), що може вказувати на більшу відкритість до сексуального досвіду. У психоаналітичному контексті це можна інтерпретувати як більшу інтеграцію між Я та несвідомими потягами, що знижує внутрішню напругу і дозволяє переживати тілесність як джерело задоволення.

З. Фройд [93] підкреслював значення компромісного задоволення потягів для психічної рівноваги. Д. Віннікотт [166] пов'язував тілесне прийняття з досвідом «достатньо доброї матері». К. Хорні [37] розглядала фемінність як здатність до близькості без руйнівного суперництва, а Н. Чодороу [71] як результат тривалого зв'язку з материнським об'єктом, що формує відкритість до близькості. Д. Пайнз [141] зазначала, що амбівалентність у фемінності інтегрується у структуру Я і не перетворюється на заборону чи тривогу.

По-друге, встановлено позитивний зв'язок між фемінністю та шкалою «Сексуальні бар'єри, внутрішня напруга та моральні обмеження» ($r = 0,505$, $p < 0,001$). Це вказує на те, що поряд із відкритістю до сексуальності зберігаються сексуальні бар'єри та внутрішня напруга. Це можна пояснити як прояв конфлікту між Я і Понад-Я: відкритість до тілесності поєднується з інтеріоризованими моральними вимогами. З. Фройд [92] розглядав Понад-Я як джерело заборон, що зберігають вплив навіть у зрілих структурах. А. Фройд [89] підкреслювала їх захисну функцію. М. Кляйн [107] пов'язувала напругу з амбівалентністю любовних і агресивних імпульсів, тоді як К. Хорні [39] і Д. Пайнз [141], пов'язували її з поєднанням прагнення до близькості та страху залежності. Н. Чодороу [69] акцентувала роль соціокультурних норм, що інтеріоризуються і підтримують внутрішні обмеження.

По-третє, за шкалою «Сексуальна невротичність» виявлено негативний зв'язок із фемінністю ($r = -0,358$, $p < 0,001$), а також негативні зв'язки зі шкалами «Агресивний секс» ($r = -0,270$, $p < 0,001$), «Сексуальне лібідо» ($r = -0,349$, $p < 0,001$) і «Знеособлений секс» ($r = -0,215$, $p < 0,001$). Це свідчить про зниження напруженості, імпульсивності та агресивних компонентів у сексуальній сфері. У психоаналітичному підході (З. Фройд [92], О. Кернберг [104], Н. Мак-Вільямс [128]) це можна інтерпретувати як результат більшої інтеграції потягів і зниження внутрішнього конфлікту, що зменшує потребу у їх спотвореному або імпульсивному прояві.

По-четверте, встановлено негативний зв'язок між фемінністю та показником «Сексуальна відраза» ($r = -0,422$, $p < 0,001$), а також слабший негативний зв'язок

із «Сексуальною збудливістю» ($r = -0,142$, $p = 0,027$). Це вказує на меншу схильність до уникання сексуальної сфери та більш стабільне, не гіперреактивне переживання сексуальності. За З. Фройдом [92] і А. Фройд [89], відраза пов'язана з витісненням і внутрішніми заборонами. Зниження цього показника свідчить про меншу потребу у захистах і більшу толерантність до тілесності. К. Хорні [38] і Н. Чодороу [71] підкреслювали, що відкритість до близькості знижує ризик формування тривоги та уникання сексуальності.

По-п'яте, виявлено позитивний зв'язок фемінності за шкалою «Компенсація» ($r = 0,303$, $p < 0,001$) та негативні зв'язки із витісненням ($r = -0,419$, $p < 0,001$), заміщенням ($r = -0,255$, $p < 0,01$) і проекцією ($r = -0,183$, $p = 0,004$) за методикою LSI (Р. Плутчик, Г. Келлерман, Х. Конте). Це свідчить про переважання більш конструктивних форм психологічного захисту та меншу вираженість примітивних механізмів. У психоаналітичному ключі це можна розглядати як показник більш інтегрованої структури Я. А. Фройд [89] описувала компенсацію як адаптивний механізм подолання конфліктів, тоді як проекція і заміщення характерні для менш зрілих форм захисту. О. Кернберг [105], М. Кляйн [107], Н. Мак-Вільямс [127] підкреслювали, що зниження використання примітивних захистів пов'язане з вищою диференціацією об'єктних відносин і толерантністю до амбівалентності.

По-шосте, за шкалою «Задоволеність життям» Е. Дінера виявлено позитивний зв'язок із фемінністю ($r = 0,544$, $p < 0,001$), що свідчить про вищий рівень задоволеності життям. У психоаналітичному контексті це можна пояснити більшою інтеграцією різних аспектів ідентичності. З. Фройд [91] пов'язував психічне благополуччя з узгодженістю між Я, Воно і Понад-Я. О. Кернберг [104] наголошував на ролі зрілої ідентичності та здатності до інтимності. М. Малер [123] підкреслювала значення процесу сепарації–індивідуації, а Г. Кохут [108] розглядав цілісність Self як основу життєвої задоволеності.

Узагальнюючи, фемінний тип гендерної ідентичності у жінок характеризується:

– вищим рівнем сексуальної задоволеності та тілесного прийняття;

–нижчою сексуальною невротичністю та бідьш відкритим ставленням до сексуальності

– переважанню більш зрілих механізмів психологічного захисту;

– вищим рівнем задоволеності життям;

– наявністю сексуальних бар'єрів, внутрішньої напруги та моральних обмежень. У психоаналітичному контексті це може свідчити про більш інтегровану, хоча й амбівалентну організацію ідентичності. З одного боку, відбувається інтеграція тілесно-сексуальних імпульсів у структуру Я, з іншого боку зберігається вплив Понад-Я у вигляді внутрішніх заборон. Така конфігурація не порушує цілісність психічного функціонування, а відображає здатність поєднувати відкритість до близькості з регуляцією внутрішніх імпульсів. На емпіричному рівні це проявляється у високому рівні задоволеності життям і сексуальної реалізації, при одночасній наявності внутрішніх обмежень.

Отримані результати свідчать про наявність як спільних, так і відмінних тенденцій у представниць маскулінного та фемінного типів ідентичності. Для узагальнення виявлених зв'язків побудовано порівняльну матрицю (Табл. 2.6).

Таблиця 2.6

Матриця зв'язків типів ідентичності зі шкалами

Шкали	Маскулінність	Фемінність
Сексуальна задоволеність (Айзенк)	–	+
Сексуальна задоволеність та тілесне прийняття (Авторський)	–	+
Сексуальні бар'єри, внутрішня напруга та моральні обмеження (Авторський)	+	+
Сексуальна невротичність (Айзенк)	+	–
Сексуальна сором'язливість (Айзенк)	–	—
Сексуальна відраза (Айзенк)	+	–
Раціоналізація (LSI)	+	+
Проекція (LSI)	+	–
Заміщення (LSI)	+	–
Регресія (LSI)	+	–
Компенсація (LSI)	—	+
Задоволеність життям (Дінер)	–	+

Джерело: складено авторкою за результатами емпіричного дослідження.

Порівняльний аналіз типів гендерної ідентичності (Табл. 2.6) свідчить про відмінності у характері психічної організації та способах регуляції внутрішніх конфліктів.

Маскулінний тип ідентичності характеризується більш напруженою внутрішньою динамікою, що проявляється у труднощах у сфері тілесності та сексуальності, використанні менш зрілих механізмів психологічного захисту та нижчому рівні задоволеності життям. У психоаналітичному контексті це може бути пов'язано з більшою вираженістю конфліктів між Я, Понад-Я та Несвідомим.

Фемінний тип ідентичності, навпаки, демонструє більш інтегровану, хоча й амбівалентну структуру. Це проявляється у вищому рівні сексуальної задоволеності, тілесного прийняття та задоволеності життям, а також у переважанні більш зрілих механізмів психологічного захисту. Водночас зберігається вплив Понад-Я, що проявляється у внутрішніх бар'єрах і моральних обмеженнях.

Таким чином, виявлені відмінності відображають різні способи інтеграції тілесного, емоційного та соціального досвіду у структурі гендерної ідентичності.

Після проведення кореляційного аналізу, який дозволив виявити взаємозв'язки між типами гендерної ідентичності та характеристиками особистісного функціонування, наступним етапом стало порівняння груп. Було здійснено попарні порівняння між групами маскулінних і фемінних жінок, маскулінних і андрогінних, а також фемінних і андрогінних респонденток.

З метою виявлення відмінностей у сексуально-психологічних характеристиках жінок із маскулінним, фемінним та андрогінним типами ідентичності було проведено аналіз за допомогою t-критерію Ст'юдента. У Таблиці 2.9 подано середні значення (M), стандартні відхилення (SD) та результати попарних порівнянь між групами (t, p), що дозволяє простежити як загальні тенденції, так і специфіку окремих показників.

На першому етапі порівняльного аналізу досліджено особливості сексуальної сфери за методикою Г. Айзенка (Табл.2.7). Порівняння проводилося між усіма групами за основними шкалами, що відображають різні аспекти сексуальності, зокрема задоволеність, невротичність, сором'язливість, відразу до сексу та інші показники.

Таблиця 2.7

Результати порівняння груп жінок із різними типами гендерної ідентичності за методикою Установки до сексу Г. Айзенка

Шкала	M ± SD (Маскулінні)	M ± SD (Фемінні)	M ± SD (Андрогінні)	t, p (M vs Ф)	t, p (M vs А)	t, p (Ф vs А)
Дозволеність	7.46 ± 1.32	8.50 ± 0.72	8.71 ± 1.44	t(74) = -4.060, p < .001	t(206) = -5.212, p < .001	—
Задоволеність	4.46 ± 0.90	6.13 ± 1.48	5.27 ± 1.58	t(74) = -6.112, p < .001	t(206) = -3.268, p = .001	t(194) = 2.831, p = .005
Сексуальна невротичність	7.82 ± 1.13	6.13 ± 1.64	6.32 ± 1.89	t(74) = 5.336, p < .001	t(206) = 5.040, p < .001	—
Знеособлений секс	7.82 ± 0.84	6.88 ± 0.61	6.95 ± 1.57	t(74) = 5.386, p < .001	t(206) = 3.534, p < .001	—
Ставлення до порнографії	3.55 ± 1.25	3.50 ± 0.88	3.63 ± 1.12	—	—	—
Сексуальна сором'язливість	3.73 ± 0.87	5.13 ± 0.34	4.27 ± 0.94	t(74) = -8.598, p < .001	t(206) = -3.439, p < .001	t(194) = 5.081, p < .001
Цнотливість	3.64 ± 0.65	3.50 ± 0.72	3.66 ± 0.90	—	—	—
Сексуальна відраза	3.82 ± 1.21	1.75 ± 1.32	2.59 ± 1.23	t(74) = 7.093, p < .001	t(206) = 5.916, p < .001	t(194) = -3.466, p < .001
Сексуальна збудливість	3.36 ± 0.78	3.50 ± 0.88	3.05 ± 1.08	—	—	t(194) = 2.215, p = .028
Фізичний секс	4.36 ± 1.24	5.13 ± 0.94	5.05 ± 1.52	t(74) = -2.913, p = .005	t(206) = -2.756, p = .006	—
Агресивний секс	3.18 ± 0.95	1.38 ± 0.71	1.85 ± 1.50	t(74) = 9.100, p < .001	t(206) = 5.593, p < .001	—
Сексуальне лібідо	16.55 ± 0.90	15.00 ± 1.90	15.61 ± 2.42	t(74) = 4.721, p < .001	t(206) = 2.519, p = .013	—
Сексуальне задоволення	6.46 ± 1.17	9.00 ± 1.44	8.71 ± 2.08	t(74) = -8.501, p < .001	t(206) = -6.886, p < .001	—

Джерело: складено авторкою за результатами емпіричного дослідження.

Результати, наведені в Таблиці 2.7, демонструють статистично значущі відмінності у показниках сексуальності між маскулінними, фемінними та

андрогінними жінками. Це дозволяє виявити специфіку поєднання тілесного та емоційного досвіду, а також особливості функціонування сексуальної сфери залежно від типу гендерної ідентичності, що стане основою для подальшої інтерпретації отриманих даних.

За шкалою «Дозволеність» виявлено статистично значущі відмінності. Фемінні та андрогінні жінки демонструють вищий рівень цього показника порівняно з маскулінними. Між фемінними та андрогінними жінками статистично значущих відмінностей не виявлено. Отримані результати можуть свідчити про нижчий рівень прийняття власної сексуальності у маскулінних жінок. Це може бути пов'язано з більш вираженим внутрішнім контролем і стримуванням імпульсів. Н. Мак-Вільямс [127] пов'язує такі процеси з дією захисних механізмів, які обмежують безпосереднє переживання досвіду.

Вищі показники фемінних та андрогінних жінок можуть вказувати на більшу гнучкість у регуляції сексуальності. Це означає, що тілесні імпульси інтегруються з меншим рівнем внутрішніх обмежень. О. Кернберг [105] пов'язує таку гнучкість з більш інтегрованими об'єктними відносинами і здатністю витримувати амбівалентність.

За шкалою «Задоволеність» виявлено статистично значущі відмінності між усіма групами. Фемінні жінки демонструють найвищий рівень показника, тоді як андрогінні займають проміжну позицію, а маскулінні характеризуються найнижчими значеннями. Таким чином, усі групи статистично відрізняються між собою. Отримані результати можуть свідчити про те, що фемінні жінки більшою мірою переживають задоволення від сексуального життя як цілісного досвіду. Це включає емоційну близькість, прийняття та відчуття контакту з іншим. Дж. Боулбі [62] пов'язував здатність до переживання задоволеності з досвідом прив'язаності та безпеки у стосунках.

Нижчі показники у маскулінних жінок можуть вказувати на більш стримане або суперечливе переживання задоволеності. Це може бути пов'язано з труднощами інтеграції емоційного і тілесного досвіду. Н. Мак-Вільямс [127] описує подібні прояви як результат внутрішніх конфліктів та дії захисних

механізмів, що обмежують повноту переживання. Андрогінні жінки займають проміжне положення. Це може свідчити про відносну гнучкість у переживанні сексуального досвіду. Водночас їх показники не досягають рівня фемінної групи, що може вказувати на часткове збереження внутрішніх обмежень.

За шкалою «Сексуальна невротичність» виявлено статистично значущі відмінності. Маскулінні жінки демонструють вищий рівень цього показника порівняно з фемінними та андрогінними. Між фемінними та андрогінними жінками статистично значущих відмінностей не виявлено. Отримані результати можуть свідчити про вищий рівень тривожності та внутрішньої напруженості у сфері сексуальності у маскулінних жінок. У психоаналітичному контексті це пов'язано з більш вираженим внутрішнім конфліктом між імпульсами та внутрішніми заборонами. З. Фройд [92] розглядав його як напруження між потягами та Понад-Я. Це проявляється у тривозі та амбівалентності у переживанні сексуальності. Така динаміка також може вказувати на труднощі інтеграції тілесного і афективного досвіду. Д. Анзье [44] підкреслював роль тілесного Я у формуванні цілісного переживання. Д. Пайнз [140] розглядала жіночу сексуальність як амбівалентну і таку, що потребує інтеграції. У разі її ускладнення внутрішня напруга зростає.

Нижчий рівень сексуальної невротичності у фемінних та андрогінних жінок може вказувати на більш узгоджену регуляцію цієї сфери. Це знижує рівень внутрішнього конфлікту.

За шкалою «Знеособлений секс» виявлено статистично значущі відмінності. Маскулінні жінки демонструють вищий рівень цього показника порівняно з фемінними та андрогінними. Між фемінними та андрогінними жінками статистично значущих відмінностей не виявлено.

Отримані результати можуть свідчити про більшу схильність маскулінних жінок до відокремлення тілесного досвіду від емоційної залученості. Це може бути пов'язано з ізоляцією афекту. А. Фройд [92] описувала її як відокремлення емоцій від переживання. У цьому випадку тілесний досвід зберігається, але емоційна включеність знижується. Така динаміка також може вказувати на

труднощі інтеграції тілесного і афективного компонентів досвіду. О. Кернберг [105] пов'язував це з менш інтегрованими об'єктивними відносинами і зниженням здатності до переживання інтимності.

Відсутність відмінностей між фемінними та андрогінними жінками може вказувати на більш узгоджене поєднання тілесних і емоційних аспектів сексуальності. Це забезпечує збереження афективної залученості у близьких стосунках.

За шкалою «Ставлення до порнографії» статистично значущих відмінностей між жінками з різними типами гендерної ідентичності не виявлено. Отримані результати можуть свідчити про відносну однорідність ставлення до порнографії незалежно від типу гендерної ідентичності.

За шкалою «Сексуальна сором'язливість» виявлено статистично значущі відмінності. Фемінні жінки демонструють найвищий рівень цього показника, андрогінні займають проміжну позицію, маскулінні мають найнижчі значення. Отримані результати можуть свідчити про відмінності у регуляції сексуальності. Вищий рівень сором'язливості у фемінних жінок пов'язаний із більш вираженими внутрішніми обмеженнями. З. Фройд [92] розглядав Понад-Я як джерело заборон і почуття сорому. К. Хорні [38] підкреслювала роль соціальних норм у їх формуванні. Нижчий рівень сором'язливості у маскулінних жінок може вказувати на зниження інтенсивності переживання сорому через захисні механізми. А. Фройд [89] описувала ізоляцію афекту як відокремлення емоцій від досвіду. Це зменшує переживання сорому, але може підтримувати внутрішню напруженість. Проміжні показники андрогінних жінок свідчать про більш гнучку регуляцію, у якій поєднуються тілесні імпульси та внутрішні обмеження.

За шкалою «Цнотливість» статистично значущих відмінностей між жінками з різними типами гендерної ідентичності не виявлено. Отримані результати можуть свідчити про подібний рівень ставлення до стриманості у сексуальній сфері незалежно від типу гендерної ідентичності.

За шкалою «Сексуальна відраза» виявлено статистично значущі відмінності між усіма групами. Маскулінні жінки демонструють найвищий рівень цього

показника, фемінні найнижчий, андрогінні займають проміжну позицію. Отримані результати можуть свідчити про більш виражений внутрішній конфлікт у маскулінних жінок. У психоаналітичному контексті відразу може виконувати захисну функцію у відповідь на лібідозні імпульси. З. Фройд [92] пов'язував такі реакції з внутрішніми заборонами та витісненням. Нижчий рівень відрази у фемінних жінок може вказувати на більшу інтеграцію сексуальності у структуру Я. Андрогінні жінки займають проміжну позицію, що може свідчити про менш виражену поляризацію у ставленні до сексуальності.

За шкалою «Сексуальна збудливість» виявлено статистично значущі відмінності між фемінними та андрогінними жінками. Фемінні жінки демонструють вищі показники порівняно з андрогінними. Між маскулінними та фемінними, а також між маскулінними та андрогінними жінками статистично значущих відмінностей не виявлено. Отримані результати можуть свідчити про більш виражену здатність до переживання тілесного збудження у фемінних жінок. У психоаналітичному підході тілесні переживання розглядаються у зв'язку з емоційним досвідом і міжособистісними відносинами. С. Мітчелл [128] підкреслював, що афективні та тілесні стани формуються у контексті взаємодії з іншими і впливають на здатність до переживання задоволення.

Нижчі показники у андрогінних жінок можуть вказувати на більш стриману регуляцію тілесних реакцій. Це може бути пов'язано з особливостями інтеграції тілесного і афективного досвіду. П. Фонагі [87] розглядав здатність усвідомлювати внутрішні стани як важливу умову їх регуляції, що впливає на інтенсивність переживань.

За шкалою «Фізичний секс» виявлено статистично значущі відмінності. Маскулінні жінки демонструють нижчі показники порівняно з фемінними та андрогінними. Між фемінними та андрогінними жінками статистично значущих відмінностей не виявлено. Отримані результати можуть свідчити про нижчу залученість тілесного компонента сексуальності у маскулінних жінок. Це може вказувати на труднощі інтеграції тілесного і афективного досвіду. Д. Анзье [44] підкреслював роль тілесного Я у формуванні цілісного переживання себе.

Вищі показники у фемінних та андрогінних жінок можуть вказувати на більшу представленість тілесного компоненту у структурі переживання сексуальності. Д. Віннікотт [168] пов'язував це з більш цілісним переживанням досвіду.

За шкалою «Агресивний секс» виявлено статистично значущі відмінності. Маскулінні жінки демонструють вищі показники порівняно з фемінними та андрогінними. Між фемінними та андрогінними жінками статистично значущих відмінностей не виявлено. Отримані результати можуть свідчити про більшу представленість агресивного компоненту у сексуальності маскулінних жінок. У психоаналітичному контексті це може бути пов'язано з особливостями інтеграції агресії у структуру лібідо. О. Кернберг [105] розглядав це як поєднання агресивних і лібідозних імпульсів у межах об'єктних відносин. За недостатньої інтеграції агресія може проявлятися більш прямо.

Нижчі показники у фемінних та андрогінних жінок можуть вказувати на меншу вираженість агресивного компоненту у сексуальності. Н. Мак-Вільямс [127] пов'язувала особливості прояву агресії з характером організації психічних процесів та способами регуляції імпульсів.

За шкалою «Сексуальне лібідо» виявлено статистично значущі відмінності. Маскулінні жінки демонструють вищі показники порівняно з фемінними та андрогінними. Між фемінними та андрогінними жінками статистично значущих відмінностей не виявлено. Отримані результати можуть свідчити про більш виражену інтенсивність лібідозних імпульсів у маскулінних жінок. У психоаналітичному контексті це може бути пов'язано з особливостями переживання та вираження потягів. О. Кернберг [105] пов'язував це з характером організації об'єктних відносин та взаємодією лібідозних і агресивних імпульсів. Нижчі показники у фемінних жінок можуть вказувати на менш виражену інтенсивність лібідозних імпульсів. Андрогінні жінки займають проміжну позицію, що може свідчити про менш поляризоване переживання цієї сфери.

За шкалою «Сексуальне задоволення» опитувальника установок щодо сексу Г. Айзенка виявлено статистично значущі відмінності. Маскулінні жінки

демонструють нижчий рівень цього показника порівняно з фемінними та андрогінними, тоді як між останніми статистично значущих відмінностей не виявлено. Отримані результати можуть свідчити про менш виражене суб'єктивне переживання сексуального задоволення у маскулінних жінок. Це може бути пов'язано з особливостями переживання тілесних імпульсів та їх зв'язку з емоційним досвідом. Н. Мак-Вільямс [127] пов'язує подібні стани з внутрішньою критикою та напруженням, які можуть обмежувати повноту переживання досвіду.

Узагальнення отриманих результатів за методикою «Установки щодо сексу» Г. Айзенка свідчить про наявність системних відмінностей у сексуальних установках жінок із різними типами гендерної ідентичності. Маскулінні жінки характеризуються більш вираженими проявами, пов'язаними з напруженістю у сексуальній сфері, що відображається у вищих показниках сексуальної невротичності, відрази до сексу, агресивного та знеособленого сексу, а також у нижчому рівні сексуальної задоволеності та нижчих показниках за шкалою «Фізичний секс». Водночас у маскулінних жінок зафіксовано найвищий рівень сексуального лібідо. Така конфігурація показників може свідчити про наявність внутрішніх суперечностей у переживанні сексуальності та труднощі узгодження інтенсивності потягів із їх емоційним та поведінковим переживанням.

Фемінні жінки, навпаки, демонструють більш узгоджений профіль сексуальних установок, що проявляється у вищому рівні сексуальної задоволеності, більшій відкритості до сексуального досвіду та нижчих показниках за шкалами, пов'язаними з проявами напруженості у сексуальній сфері (зокрема сексуальної невротичності та відрази до сексу). Водночас підвищений рівень сексуальної сором'язливості може вказувати на збереження внутрішніх обмежень, які, однак, не порушують загальної цілісності переживання сексуальності.

Андрогінні жінки у більшості випадків займають проміжне положення між маскулінною та фемінною групами, що може свідчити про більш гнучку та менш поляризовану регуляцію сексуальності. Такий профіль відображає відносний

баланс між тілесними імпульсами та внутрішніми обмеженнями без виражених крайніх проявів.

Подальший аналіз отриманих результатів зумовлює необхідність дослідження механізмів психологічного захисту. З цією метою було використано методику «Індекс життєвого стилю» (Р. Плутчик, Г. Келлерман, Х. Конте), що дозволяє оцінити провідні захисні стратегії у регуляції внутрішньої напруги.

Таблиця 2.8

Результати за методикою «Індекс життєвого стилю» (Р. Плутчик, Г. Келлерман, Х. Конте)

Шкала	M (M ± SD)	Φ (M ± SD)	A (M ± SD)	t, p (M vs Φ)	t, p (M vs A)	t, p (Φ vs A)
Витіснення	4.46 ± 0.98	3.50 ± 0.76	3.38 ± 1.15	t(74)=4.605, p<.001	t(206)=5.672, p<.001	—
Регресія	4.46 ± 1.00	3.75 ± 0.67	3.84 ± 1.05	t(74)=3.458, p<.001	t(206)=3.472, p<.001	—
Заміщення	3.27 ± 1.44	2.00 ± 1.34	2.05 ± 1.27	t(74)=3.917, p<.001	t(206)=5.512, p<.001	—
Заперечення	4.09 ± 0.52	3.88 ± 0.61	3.95 ± 1.23	—	—	—
Проекція	3.21 ± 0.82	2.31 ± 1.18	2.38 ± 1.05	t(74)=3.892, p<.001	t(206)=4.848, p<.001	—
Компенсація	2.00 ± 1.06	2.75 ± 0.67	2.39 ± 1.47	t(74)=−3.527, p<.001	—	—
Гіперкомпенсація	3.77 ± 1.12	2.94 ± 0.76	3.51 ± 1.12	t(74)=3.655, p<.001	—	t(194)=−2.757, p=.006
Раціоналізація	4.46 ± 0.90	3.75 ± 0.67	4.49 ± 1.11	t(74)=3.730, p<.001	—	t(194)=−3.627, p<.001

Джерело: складено авторкою за результатами емпіричного дослідження.

Як видно з даних, наведених у Таблиці 2.8, між групами жінок із різними типами гендерної ідентичності виявлено відмінності у використанні механізмів психологічного захисту, що можуть бути інтерпретовані з позицій психоаналітичного підходу.

За шкалою «Витіснення» виявлено статистично значущі відмінності.

Маскулінні жінки демонструють вищі показники порівняно з фемінними та андрогінними. Між фемінними та андрогінними жінками статистично значущих відмінностей не виявлено. Отримані результати можуть свідчити про більш активне використання витіснення у маскулінних жінок. Це може бути пов'язано з усуненням неприйнятних імпульсів і афектів зі свідомості. З. Фройд [93] розглядав витіснення як базовий механізм регуляції внутрішнього конфлікту.

Нижчі показники у фемінних та андрогінних жінок можуть вказувати на більшу доступність афективного досвіду. Н. Мак-Вільямс [127] пов'язувала це з більш інтегрованою організацією психічних процесів.

За шкалою «Регресія» виявлено статистично значущі відмінності. Маскулінні жінки демонструють вищі показники порівняно з фемінними та андрогінними. Між фемінними та андрогінними жінками статистично значущих відмінностей не виявлено. Отримані результати можуть свідчити про більш часте використання регресії у маскулінних жінок як способу реагування на внутрішню напругу. А. Фройд [89] описувала регресію як повернення до більш ранніх форм психічного функціонування у ситуаціях конфлікту.

Нижчі показники у фемінних та андрогінних жінок можуть свідчити про менш виражене використання регресії та більш стабільне функціонування Я.

За шкалою «Заміщення» виявлено статистично значущі відмінності. Маскулінні жінки демонструють вищі показники порівняно з фемінними та андрогінними. Між фемінними та андрогінними жінками статистично значущих відмінностей не виявлено. Отримані результати можуть свідчити про більш часте використання заміщення у маскулінних жінок. Це проявляється у перенесенні неприйнятних імпульсів на безпечніші об'єкти. А. Фройд [89] розглядала заміщення як спосіб непрямого вираження афекту.

Нижчі показники у фемінних та андрогінних жінок можуть свідчити про менш виражене використання непрямих форм захисту та, відповідно, більшу доступність афективного досвіду.

За шкалою «Заперечення» статистично значущих відмінностей між маскулінними, фемінними та андрогінними жінками не виявлено. Це свідчить

про подібний рівень вираженості даного механізму психологічного захисту у досліджуваних групах.

За шкалою «Проекція» виявлено статистично значущі відмінності. Маскулінні жінки демонструють вищі показники порівняно з фемінними та андрогінними. Між фемінними та андрогінними жінками статистично значущих відмінностей не виявлено. Отримані результати можуть свідчити про більш часте використання проекції у маскулінних жінок. Це проявляється у приписуванні неприйнятних імпульсів іншим. З. Фройд [92] розглядав проекцію як спосіб зниження внутрішньої напруги через винесення переживань назовні.

Нижчі показники у фемінних та андрогінних жінок можуть вказувати на більшу здатність до інтеграції суперечливих емоцій у структуру Я.

За шкалою «Компенсація» виявлено статистично значущі відмінності. Фемінні жінки демонструють вищі показники порівняно з маскулінними. Між маскулінними та андрогінними, а також між фемінними та андрогінними жінками статистично значущих відмінностей не виявлено. Отримані результати можуть свідчити про більш активне використання компенсації у фемінних жінок. Це проявляється у посиленні окремих аспектів Я як способу подолання внутрішньої напруги. Н. Мак-Вільямс [127] розглядала компенсацію як відносно більш зрілий механізм психологічного захисту.

Нижчі показники у маскулінних та андрогінних жінок можуть свідчити про менш виражене використання компенсаторних стратегій.

За шкалою «Гіперкомпенсація» виявлено статистично значущі відмінності. Маскулінні та андрогінні жінки демонструють вищі показники порівняно з фемінними. Між маскулінними та андрогінними жінками статистично значущих відмінностей не виявлено. Отримані результати можуть свідчити про більш активне використання гіперкомпенсації у маскулінних та андрогінних жінок. Це проявляється у підсиленні контролю, автономії та сили як способу подолання внутрішньої вразливості. О. Кернберг [105] пов'язував подібні стратегії з особливостями регуляції внутрішніх суперечностей.

Нижчі показники у фемінних жінок можуть вказувати на менш виражене

використання компенсаторних стратегій і більшу опору на більш стабільні способи регуляції.

За шкалою «Раціоналізація» виявлено статистично значущі відмінності. Маскулінні та андрогінні жінки демонструють вищі показники порівняно з фемінними. Між маскулінними та андрогінними жінками статистично значущих відмінностей не виявлено. Отримані результати можуть свідчити про більш активне використання раціоналізації у маскулінних та андрогінних жінок. Це проявляється у логічному поясненні та виправданні внутрішніх суперечностей. Н. Мак-Вільямс [126] розглядала раціоналізацію як спосіб збереження узгодженого образу Я через логічне пояснення переживань.

Нижчі показники у фемінних жінок можуть вказувати на менш виражене використання раціоналізації та більшу безпосередність у переживанні афекту

Результати за методикою «Індекс життєвого стилю» свідчать про системні відмінності у використанні психологічних захистів залежно від типу гендерної ідентичності. Маскулінні жінки частіше використовують більш напружені та, відповідно до психоаналітичної традиції (зокрема класифікації Анна Фройд [89]), менш зрілі механізми психологічного захисту, зокрема витіснення, регресію, проекцію, заміщення та гіперкомпенсацію. Це може відображати більш виражену внутрішню напруженість і потребу у різних формах її регуляції. Фемінні жінки частіше використовують помірно зрілі механізми, зокрема компенсацію. Це свідчить про відносно узгоджене функціонування Я. Андрогінні жінки демонструють поєднання різних захисних стратегій, що може свідчити про більш диференційоване їх використання.

Таким чином, структура захисних механізмів пов'язана з типом гендерної ідентичності та відображає різні способи регуляції внутрішньої напруги.

Використання стандартизованих методик дозволило окреслити основні тенденції у сфері сексуальності та психологічних захистів. Наступним етапом дослідження стало застосування авторського «Опитувальника психосоціальних чинників сексуальності та гендерної ідентичності жінок», що дозволяє проаналізувати показники, пов'язані з тілесністю, сексуальністю та соціальними

чинниками. Узагальнені результати наведено в Таблиці 2.9.

Таблиця 2.9

Порівняння показників за шкалами авторського опитувальника у групах жінок з різними типами гендерної ідентичності

Шкала	M ± SD (Маскулінні)	M ± SD (Фемінні)	M ± SD (Андрогінні)	t, p (M vs Ф)	t, p (M vs A)	t, p (Ф vs A)
Сексуальна задоволеність та тілесне прийняття	7.64 ± 1.51	14.88 ± 2.76	12.07 ± 3.52	t = – 14.672, df = 74, p < .001	t = – 8.151, df = 206, p < .001	t = 4.253, df = 194, p < .001
Сексуальні бар'єри, внутрішня напруга та моральні обмеження	9.91 ± 2.22	15.50 ± 2.54	12.46 ± 2.54	t = – 10.203, df = 74, p < .001	t = – 6.082, df = 206, p < .001	t = 6.193, df = 194, p < .001
Соціальний вплив на жіночу ідентичність	3.98 ± 0.88	6.09 ± 2.15	5.49 ± 2.34	t = – 5.912, df = 74, p < .001	t = – 4.206, df = 206, p < .001	–
Традиційне сімейне виховання	5.25 ± 2.15	7.16 ± 1.61	7.24 ± 1.20	t = – 4.230, df = 74, p < .001	t = – 8.105, df = 206, p < .001	–

Джерело: складено авторкою за результатами емпіричного дослідження.

Результати, наведені в Таблиці 2.9, свідчать про статистично значущі відмінності за шкалою «Сексуальна задоволеність та тілесне прийняття». Маскулінні жінки мають найнижчі показники, фемінні мають найвищі показники, андрогінні займають проміжну позицію. Отримані результати можуть свідчити про нижчий рівень тілесного прийняття та сексуальної задоволеності. Це може бути пов'язано з напруженням між лібідозними імпульсами та їх контролем. Як зазначав З. Фройд [92] подібна напруга може виступати основою обмежень у переживанні задоволення.

Вищі показники у фемінних жінок можуть вказувати на більш узгоджене переживання тілесності та емоцій і здатність сприймати тіло як джерело задоволення. Андрогінні жінки займають проміжну позицію, відображаючи поєднання показників тілесного прийняття та контролю імпульсів.

За шкалою «Сексуальні бар'єри, внутрішня напруга та моральні

обмеження»» також виявлено статистично значущі відмінності. Найвищі показники виявлено у фемінних жінок, середні у андрогінних, найнижчі у маскулінних. Отримані результати можуть свідчити про більш виражені внутрішні обмеження у фемінних жінок, що може бути пов'язано з інтеріоризованими соціальними нормами у сфері сексуальності. Бар'єри не усувають задоволення, а співіснують із ним, формуючи амбівалентний досвід. Як зазначала Н. Чодороу [70], переживання жіночої сексуальності тісно пов'язане з інтеріоризованими нормами. Нижчі показники у маскулінних жінок можуть свідчити про меншу вираженість внутрішніх обмежень у сфері сексуальності.

Андрогінні жінки займають проміжну позицію, що відображає поєднання вираженості бажання та внутрішніх обмежень.

За шкалою «Соціальний вплив на жіночу ідентичність» виявлено статистично значущі відмінності. Маскулінні жінки мають нижчі показники порівняно з фемінними та андрогінними. Між фемінними та андрогінними жінками статистично значущих відмінностей не виявлено. Отримані результати можуть свідчити про меншу інтеріоризацію соціальних норм у маскулінних жінок та більшу автономність у формуванні ідентичності. Це вказує на знижений вплив внутрішніх заборон на поведінку. О. Кернберг [105] пов'язував подібні особливості з менш жорсткою організацією внутрішніх структур.

Вищі показники у фемінних та андрогінних жінок можуть вказувати на більшу чутливість до соціальних очікувань і значущу роль інтеріоризованих норм. Фемінні жінки тяжіють до нормативних моделей. Андрогінні жінки демонструють більш гнучке узгодження соціальних вимог та власних імпульсів.

За шкалою «Традиційне виховання» авторського опитувальника також виявлено статистично значущі відмінності. Маскулінні жінки мають нижчі показники порівняно з фемінними та андрогінними. Між фемінними та андрогінними жінками статистично значущих відмінностей не виявлено. Отримані результати можуть свідчити про меншу інтеріоризацію традиційних норм у маскулінних жінок та більшу автономність у формуванні ідентичності. Це вказує на знижений вплив внутрішніх заборон. К. Хорні [38] розглядала подібні

прояви як результат послаблення впливу соціально зумовлених очікувань.

Вищі показники у фемінних та андрогінних жінок можуть вказувати на значущу роль інтеріоризованих норм у структурі Я. Фемінні жінки більшою мірою орієнтовані на нормативні моделі. Андрогінні жінки демонструють гнучкі способи узгодження соціальних вимог та власних імпульсів.

Отримані результати за авторським опитувальником свідчать, що особливості жіночої ідентичності пов'язані не лише з рівнем сексуальної задоволеності, прийняттям тіла та характером внутрішніх обмежень, а й із ступенем інтеріоризації соціокультурних норм і впливом сімейного виховання на формування Я-образу.

Маскулінні жінки характеризуються нижчим рівнем задоволеності та тілесного прийняття, а також меншою інтеріоризацією соціальних норм. Це може вказувати на дистанціювання від тілесності та орієнтацію на контроль. Фемінні жінки демонструють вищий рівень задоволеності та узгоджене переживання тілесності і внутрішніх вимог. Андрогінні жінки займають проміжну позицію та відзначаються більшою гнучкістю у поєднанні імпульсів і соціальних норм.

Таким чином, тип гендерної ідентичності пов'язаний зі специфікою психічного функціонування. Маскулінні жінки характеризуються більшою автономністю та дистанціюванням від тілесного досвіду. Фемінні та андрогінні жінки демонструють більшу узгодженість переживань і гнучкість у регуляції.

Для подальшого аналізу було враховано рівень суб'єктивного благополуччя за методикою Е. Дінера «Шкала задоволеності життям». Результати подано у Таблиці 2.10.

Таблиця 2.10

Показники за методикою Е. Дінера «Задоволеність життям»

Шкала	M ± SD (Маскулінні)	M ± SD (Фемінні)	M ± SD (Андрогінні)	t, p (M vs Ф)	t, p (M vs A)	t, p (Ф vs A)
Задоволеність життям (Е. Дінер)	11.55 ± 4.01	25.38 ± 9.39	19.54 ± 7.74	t = – 8.75, p < .001	t = – 6.69, p < .001	t = 3.73, p < .001

Джерело: складено авторкою за результатами емпіричного дослідження.

Як видно з даних, наведених у Таблиці 2.10, рівень задоволеності життям

відрізняється залежно від типу гендерної ідентичності, що дозволяє проаналізувати ці відмінності у контексті психоаналітичного підходу.

За шкалою «Задоволеність життям» (Е. Дінер) виявлено статистично значущі відмінності між групами. Маскулінні жінки мають нижчі показники порівняно з фемінними та андрогінними. Фемінні жінки мають вищі показники порівняно з андрогінними. Отримані результати можуть свідчити про нижчий рівень суб'єктивного благополуччя у маскулінних жінок, що може бути пов'язано з напруженням між лібідозними імпульсами та їх регуляцією і труднощами інтеграції принципу задоволення у структуру Я (З. Фройд [36], О. Кернберг [105]).

Натомість високі показники у фемінних жінок можуть вказувати на більш узгоджене співвідношення принципу задоволення та принципу реальності, що може бути пов'язано з більш цілісним переживанням власного досвіду. (Д. Віннікотт [168], Н. Чодороу [70]). Андрогінні жінки займають проміжну позицію, відображаючи поєднання показників задоволеності життям та особливостей регуляції переживань.

Отже, результати, отримані за методикою Г. Айзенка, опитувальником Плутчика, шкалою задоволеності життям Е. Дінера та авторським опитувальником, а також дані кореляційного аналізу і міжгрупових порівнянь свідчать, що різні типи гендерної ідентичності пов'язані з відмінностями у сексуальній сфері, особливостях використання психологічних захистів, рівні задоволеності життям і специфіці переживання жіночої ідентичності.

Це дозволяє розглядати гендерну ідентичність як структурне утворення, що пов'язане з різними способами організації внутрішнього досвіду та психологічної адаптації.

Отримані дані створюють підґрунтя для подальшого аналізу функціональних проявів психологічної регуляції у жінок з різними типами гендерної ідентичності.

2.3. Функціональні прояви психологічної регуляції у жінок різних типів ідентичності

Якщо у попередньому підрозділі увага була зосереджена на структурних характеристиках гендерної ідентичності та базових психоаналітичних конфліктах, наступним кроком є аналіз того, яким чином ці конфлікти регулюються у повсякденному функціонуванні жінки. Йдеться про динамічні процеси психічної регуляції, за допомогою яких підтримується рівновага, знижується внутрішня напруга та здійснюється адаптація до соціальних очікувань.

До таких процесів належать:

1. механізми психологічного захисту (несвідомі стратегії зниження тривоги);
2. сексуальні установки та бар'єри (індикатори інтеграції або витіснення тілесних і сексуальних імпульсів);
3. соціокультурні впливи (сімейні сценарії, соціальні норми), що формують переживання жіночності.

Таким чином, у подальшому аналізі виокремлюються три взаємопов'язані рівні психологічної регуляції: несвідомий (механізми захисту), емоційно-тілесний (сексуальні установки) та соціальний (сімейні й культурні впливи), які разом визначають динаміку гендерної ідентичності.

Аналіз функціонального рівня доцільно розпочати з механізмів психологічного захисту, оскільки вони виступають базовими способами несвідомої регуляції внутрішньої напруги. Якщо у попередньому підрозділі було окреслено специфіку психоаналітичних конфліктів, то в даному випадку важливо простежити, як саме вони проявляються та опрацьовуються у повсякденному функціонуванні.

У психоаналітичній традиції (А. Фройд [89], О. Кернберг [104], Н. Мак-Вільямс [127]) механізми захисту розглядаються як несвідомі стратегії, спрямовані на зниження тривоги, збереження цілісності Я та контроль над

неприйнятними імпульсами. Вони виконують подвійне завдання: можуть мати адаптивну функцію, водночас підтримуючи неусвідомлені конфлікти. Відповідно, профіль захистів відображає рівень зрілості психічної регуляції.

У дослідженні використано «Індекс життєвого стилю» (LSI) Р. Плутчика, Г. Келлермана та Х. Конте [142], що дозволяє оцінити сім базових механізмів психологічного захисту: витіснення, регресію, заміщення, проекцію, компенсацію, гіперкомпенсацію та раціоналізацію. У межах психоаналітичного підходу ці механізми розглядаються на континуумі від менш зрілих (регресія, проекція, витіснення) до більш зрілих (компенсація, гіперкомпенсація, раціоналізація).

Для узагальнення результатів сформовано профілі механізмів психологічного захисту (Табл. 2.11).

Таблиця 2.11

Узагальнені профілі механізмів психологічного захисту у жінок з різними типами гендерної ідентичності

Тип гендерної ідентичності	Домінуючі механізми захисту	Рівень зрілості захистів	Інтерпретація
Маскулінний	Витіснення, регресія, проекція, заміщення, гіперкомпенсація	Примітивні та помірно зрілі	Ригідність структури Я. Виражена орієнтація на контроль. Схильність до пригнічення афектів і зовнішнього розміщення внутрішніх конфліктів. Збереження зовнішньої стабільності за наявності внутрішньої напруги.
Фемінний	Компенсація, раціоналізація	Помірно зрілі	Більш інтегроване функціонування емоційної сфери. Здатність до адаптації; орієнтація на узгодження особистих потреб і соціальних вимог.
Андрогінний	Раціоналізація, компенсація, гіперкомпенсація	Помірно зрілі	Гнучке використання захисних механізмів. Поєднання когнітивних та емоційних стратегій. Здатність до варіативного узгодження внутрішніх імпульсів і соціальних вимог.

Джерело: складено автором на основі результатів емпіричного дослідження та їх психоаналітичної інтерпретації.

Отримані узагальнені профілі в Таблиці 2.11 свідчать, що використання

механізмів психологічного захисту пов'язане з особливостями організації внутрішнього досвіду у жінок з різними типами гендерної ідентичності.

Маскулінні жінки характеризуються переважанням примітивних захистів. Це проявляється у використанні витіснення, проекції, регресії, заміщення та гіперкомпенсації. Така конфігурація захистів вказує на виражену потребу в контролі, труднощі утримання суперечливих переживань у внутрішньому просторі та схильність до їх екстерналізації. П. Фонагі [87] пов'язує подібні патерни з недостатньою менталізацією афектів і труднощами їх психічної обробки.

Фемінні жінки демонструють переважання помірно зрілих захистів, зокрема раціоналізації та компенсації. Це вказує на більш інтегроване функціонування емоційної сфери та здатність до адаптації. А. Фрейд [89] розглядала такі захисти як характерні для більш організованого рівня функціонування Я.

Андрогінні жінки також використовують помірно зрілі захисти, зокрема раціоналізацію, компенсацію та гіперкомпенсацію, однак відзначаються більшою гнучкістю їх застосування. Це проявляється у здатності поєднувати когнітивні та емоційні стратегії та варіативно узгоджувати внутрішні імпульси із соціальними вимогами. Дж. Мітчелл [131] підкреслювала, що гнучкість у використанні захистів пов'язана з більш адаптивним психічним функціонуванням.

Отримані профілі механізмів психологічного захисту відображають відмінності у способах психічної регуляції жінок із різними типами гендерної ідентичності. Маскулінні жінки тяжіють до більш ригідних форм захисту та зовнішнього опрацювання внутрішніх конфліктів. Фемінні жінки орієнтовані на використання компенсаторних стратегій та підтримання внутрішньої узгодженості. Андрогінні жінки демонструють гнучкість у використанні захистів та здатність до варіативного узгодження внутрішніх імпульсів і соціальних вимог.

Отже, механізми психологічного захисту можна розглядати як ключовий компонент психологічної регуляції, що визначає способи опрацювання внутрішніх суперечностей та адаптації до соціального середовища.

Сексуальна сфера є одним із ключових вимірів гендерної ідентичності, оскільки в ній проявляється інтеграція тілесності, емоційності та соціокультурних очікувань. У психоаналітичному підході сексуальність розглядається як простір взаємодії потягів і внутрішніх заборон, тому характер сексуальних установок може відображати рівень інтеграції або внутрішньої конфліктності. Наявність або відсутність сексуальних бар'єрів у сфері інтимних стосунків пов'язана зі ступенем інтеграції тілесності у структуру Я та ефективністю механізмів психологічного захисту.

У дослідженні використано опитувальник Г. Айзенка та авторський опитувальник, що дозволило оцінити як поведінкові, так і суб'єктивні аспекти сексуальності. Узагальнені результати наведено в Таблиці 2.12.

Таблиця 2.12

Специфіка сексуальних установок, бар'єрів і психологічної регуляції у жінок різних типів гендерної ідентичності

Тип гендерної ідентичності	Особливості сексуальних установок	Особливості сексуальних бар'єрів	Домінуючі механізми психологічного захисту	Психоаналітична інтерпретація
Маскулінний	Підвищена сексуальна невротичність, знеособленість, вираженість агресивних сексуальних установок, знижене задоволення. Тіло переживається як об'єкт контролю або внутрішнього конфлікту.	Бар'єри мінімальні або функціонують через витіснення. Емоційна близькість сприймається як загроза.	Витіснення, регресія, проекція, заміщення, гіперкомпенсація, раціоналізація	Недостатня інтеграція потягів, конфлікт між бажанням і заборонаю, тілесність переживається як джерело амбівалентних почуттів, водночас потягу і тривоги.
Фемінний	Висока сексуальна задоволеність, тілесне прийняття, емоційна включеність.	Бар'єри підвищені, але нормативного характеру, пов'язані зі «скромністю» і соціальними уявленнями про жіночність.	Компенсація, раціоналізація	Баланс між бажанням і соціальною нормою, лібідо катектується через образ «бажаної для іншого», стабільна, але соціально зумовлена ідентичність.

Продовження Таблиці 2.12

Андрогінний	Висока задоволеність, низька невротичність, гармонійне поєднання тілесності й афективності, автономії й близькості.	Бар'єри помірно низькі, свідчать про зрілу інтеграцію тілесності та бажання.	Раціоналізація, компенсація, гіперкомпенсація	Високий рівень інтеграції психічної структури, усвідомлена регуляція афектів і потягів, здатність до автентичного контакту з Іншим та цілісного переживання тілесності.
-------------	---	--	---	---

Джерело: складено авторкою за результатами емпіричного дослідження.

Згідно з даними Таблиці 2.12, показники сексуальних установок, рівень сексуальних бар'єрів і характер використання психологічних захистів варіюють залежно від типу гендерної ідентичності. Це може вказувати на відмінності у способах інтеграції тілесності, бажання та соціально зумовлених норм у структурі Я. Розглянемо ці особливості детальніше.

За результатами опитувальника Г. Айзенка маскулінні жінки характеризуються підвищеними показниками сексуальної невротичності, агресивного сексу та більш знеособленого ставлення до інтимності, водночас демонструючи нижчий рівень сексуального задоволення і дозволеності. Високий рівень лібідо поєднується з труднощами у досягненні емоційної близькості, що може свідчити про внутрішню напругу між потягом і контролем, бажанням і страхом вразливості.

У психоаналітичній логіці це відображає конфлікт між Я, Понад-Я та Несвідомим. Тілесні імпульси стикаються з внутрішніми заборонами, що супроводжується переживаннями провини та сорому. Домінуючі механізми захисту, виявлені у підрозділі (2.2, Табл. 2.9) забезпечують регуляцію цієї напруги, проте мають ригідний характер. Витіснення обмежує усвідомлення імпульсів, регресія пов'язана з поверненням до більш ранніх форм реагування, проекція дозволяє приписувати неприйнятні переживання іншому, тоді як заміщення і гіперкомпенсація переводять напругу у контрольовані форми. Раціоналізація забезпечує їх когнітивне опосередкування. Такі захисні стратегії підтримують функціонування Я, однак можуть знижувати рівень емоційної

інтеграції та обмежувати можливість переживати тілесність як джерело задоволення. У результаті формується дисбаланс між інтенсивністю внутрішньої напруги та здатністю до близькості.

Дані авторського опитувальника підтверджують цю тенденцію. У маскулінних жінок виявлено низький рівень тілесного прийняття та сексуального задоволення при відносно невисоких сексуальних бар'єрах у сфері інтимності. Це може свідчити про амбівалентність сексуальності, коли зниження зовнішніх обмежень не супроводжується внутрішнім переживанням свободи. Лібідозна енергія не повною мірою інвестується у тілесність як джерело задоволення і частково трансформується в агресивні прояви.

Ці результати узгоджуються з концепцією Хелен Дейч [74] про відчуження від жіночої тілесності, у межах якої сексуальність втрачає емоційний вимір і може переживатися радше як спосіб зниження напруги, ніж як взаємність. У її концепції «бажання бути бажаною» така динаміка пов'язана із запереченням власної потреби у визнанні. Натомість формується прагнення бажати, що дозволяє зберігати контроль і уникати залежності від Іншого. Водночас, як зазначав Жак Лакан [113], бажання пов'язане з Іншим, тому його заперечення не усуває потреби у визнанні, а трансформує її форму. У цьому випадку вона може проявлятися як зміщення від потреби у близькості до прагнення автономії та контролю.

Таким чином, сексуальність маскулінних жінок може набувати характеру внутрішнього конфлікту між потягом і заборобою, а також між потребою близькості та страхом вразливості. Тіло у цьому випадку не завжди переживається як джерело задоволення, а радше як простір напруження, у якому взаємодіють Я, Понад-Я та Несвідоме. У результаті інтимність може набувати характеру подолання внутрішнього опору, а не цілісного переживання.

За результатами методики Г. Айзенка фемінні жінки демонструють вищі показники сексуальної задоволеності, тілесного прийняття та відкритості до інтимного досвіду, а також нижчі рівні сексуальної невротичності, агресивних сексуальних установок та знеособленого ставлення до сексу. Для них менш

характерні тривожність і дистанціювання, що може свідчити про кращу інтеграцію афективних і тілесних компонентів сексуальності. У психоаналітичному контексті така конфігурація може відображати більш інтегроване включення потягів у структуру Я, коли еротичні та агресивні імпульси співіснують у відносно узгодженій формі. У теорії Мелані Кляйн [107] це наближається до депресивної позиції, за якої суб'єкт здатний витримувати амбівалентність почуттів і визнавати як любовні, так і агресивні імпульси.

Домінуючі механізми психологічного захисту, зокрема компенсація та раціоналізація пов'язані з регуляцією афектів без їх глибокого витіснення. Компенсація підтримує позитивний образ Я через інвестиції у стосунки та емоційну включеність, тоді як раціоналізація сприяє узгодженню внутрішніх суперечностей між бажанням і соціальними нормами.

За результатами авторського опитувальника фемінні жінки демонструють високий рівень тілесного прийняття, виражене сексуальне задоволення та водночас підвищені сексуальні бар'єри. Ці бар'єри можуть мати переважно нормативно-ціннісний характер і відображають інтеріоризовані уявлення про допустиму сексуальну поведінку. Вони не блокують сексуальність, а радше організовують її, забезпечуючи узгодженість між індивідуальними бажаннями та культурними нормами. Як зазначала Хелен Дейч [73], для жінки важливим є не лише прагнення кохати, а й «бажання бути бажаною», що виступає центральним елементом фемінної ідентичності. У цьому контексті тілесність набуває символічного значення, оскільки через неї підтверджується власна привабливість і жіночність. Підвищений рівень сексуальних бар'єрів можна розглядати як форму несвідомого компромісу між бажанням і заборобою, що формується під впливом соціальних норм. У цьому сенсі бар'єри можуть виконувати регулятивну функцію.

З позицій Карен Хорні [37] жіноча ідентичність у межах культурних очікувань часто пов'язана з напруженням між самореалізацією та прагненням до прийняття. У фемінних жінок це напруження може пом'якшуватися через гармонізацію тілесності та емоційності, хоча ці аспекти залишаються частково

соціально зумовленими. Лібідо у цьому випадку катектується не лише у тілесність як джерело насолоди, а й в образ себе як бажаної для Іншого, що може зумовлювати певну залежність від зовнішнього визнання, водночас підтримуючи внутрішню стабільність.

Отже, фемінний тип гендерної ідентичності може характеризуватися більшою інтегрованістю психічних структур, меншим рівнем внутрішніх суперечностей між Я, Понад-Я та Несвідомим і більш зрілою афективною організацією. Це пов'язано з емоційною стабільністю, більш гармонійним переживанням сексуальності та здатністю до глибших об'єктних стосунків.

За результатами методики Г. Айзенка андрогінні жінки демонструють збалансований профіль сексуальних установок. Для них характерні високий рівень сексуального задоволення, помірна дозволеність і низька сексуальна невротичність, а також незначна вираженість агресивних сексуальних установок і знеособленого ставлення до сексу. Показники сором'язливості та відрази до сексу мають помірний характер і поєднуються з достатнім рівнем фізичної сексуальності. Отримані результати можуть вказувати на інтеграцію тілесних і емоційних аспектів сексуальності, що пов'язано з внутрішньою узгодженістю між потягами, афектами та образом Я. У психоаналітичній перспективі це може відповідати більш збалансованому співвідношенню принципу задоволення і принципу реальності, описаному З. Фройдом [92], коли Я здатне регулювати імпульси без їх вираженого витіснення або надмірного контролю.

За результатами авторського опитувальника андрогінні жінки демонструють помірно високі показники сексуальної задоволеності та тілесного прийняття при нижчих, ніж у фемінних, сексуальних бар'єрах. Це може вказувати на більш інтегроване ставлення до власної тілесності та здатність поєднувати чуттєвість із рефлексивністю. Соціальні норми у цьому випадку частіше сприймаються як орієнтири, що можуть переосмислюватися відповідно до власного досвіду. Як зазначала Хелен Дейч [73], важливим етапом розвитку жіночності є перехід від переживання себе як об'єкта до усвідомлення себе як суб'єкта бажання. У андрогінних жінок ця динаміка може набувати більш вираженого характеру,

оскільки вони здатні не лише бути бажаними, а й самі бажати. Це пов'язано з більш сформованою катектованістю, у якій лібідозна енергія спрямовується як на об'єкти, так і на власне Я, забезпечуючи інтеграцію тілесного і психічного досвіду. У межах концепції Карен Хорні [38] така структура може відображати послаблення конфлікту між автономією та потребою у прийнятті. Андрогінні жінки частіше переживають ідентичність не лише як відповідність зовнішнім вимогам, а як форму внутрішньої самореалізації, зберігаючи гнучкість у межах соціальних сценаріїв.

Домінуючі механізми психологічного захисту, зокрема раціоналізація, компенсація та гіперкомпенсація, виконують інтегративну функцію. Раціоналізація забезпечує когнітивне опосередкування внутрішніх суперечностей, компенсація підтримує цілісність образу Я, тоді як гіперкомпенсація пов'язана з підсиленням контролю як способом подолання внутрішньої вразливості. Для андрогінних жінок характерне поєднання цих механізмів, що відображає варіативність захисних стратегій. У цій конфігурації захисти трансформують афекти у прийнятні форми, а не блокують їх. У теоретичній логіці Д. Віннікотта [166] така організація може бути пов'язана зі здатністю до автентичного переживання себе у присутності іншого. Тілесність у цьому випадку сприймається не як загроза чи інструмент контролю, а як спосіб встановлення контакту.

Таким чином, андрогінні жінки можуть демонструвати вищий рівень інтеграції психічної структури, у якій тілесність, емоційність і соціальні уявлення перебувають у відносній рівновазі. Це пов'язано з внутрішньою стабільністю, здатністю до близькості без втрати автономії та узгодженістю між бажанням, реальністю і культурними нормами.

Отримані результати дозволяють розглядати сексуальні установки та сексуальні бар'єри як прояви психологічної регуляції тілесності та бажання у жінок із різними типами гендерної ідентичності.

Для маскулінних жінок сексуальна сфера частіше виступає зоною внутрішнього напруження між потягом і заборонаю. Підвищена сексуальна

невротичність, виражені показники агресивного сексу поєднуються з нижчим рівнем задоволеності, що може бути пов'язано з домінуванням ригідних захисних механізмів. Тілесність у цьому випадку нерідко переживається як джерело напруги, а не задоволення, що вказує на недостатню інтеграцію психічної структури.

Фемінні жінки демонструють більш виражену інтеграцію емоційності та тілесності, прийняття тіла та задоволеність сексуальністю. Підвищені сексуальні бар'єри мають переважно нормативно-ціннісний характер і виконують регулятивну функцію. Домінування компенсації та раціоналізації пов'язане з узгодженням бажання і соціальних вимог та підтриманням відносно стабільного образу Я.

Андрогінні жінки характеризуються більш інтегрованою формою поєднання тілесного та психічного досвіду. Високий рівень задоволеності, низька невротичність і відсутність виражених бар'єрів поєднуються з використанням інтегративних захисних механізмів. Це може сприяти гнучкому поєднанню автономії та близькості, здатності до автентичного контакту та більш цілісному психічному функціонуванню.

У цілому специфіка сексуальних установок і бар'єрів відображає рівень інтеграції тілесності, афективності та соціально зумовлених уявлень про жіночність. Вищий рівень узгодженості між внутрішніми потягами і зовнішніми вимогами більшою мірою простежується у андрогінних жінок, тоді як у маскулінних частіше виявляється внутрішня конфліктність між бажанням і контролем, а у фемінних формується адаптивний, хоча й нормативно опосередкований баланс.

Формування гендерної ідентичності відбувається у контексті взаємодії внутрішньопсихічних процесів і соціокультурних впливів. Сімейне виховання та соціальне оточення виступають ключовими агентами інтеріоризації норм і цінностей, через які формується уявлення про жіночність, прийнятну поведінку та рольові очікування.

У психоаналітичній традиції ці чинники розглядаються як важливі у

становленні Понад-Я як інстанції, що акумулює моральні настанови, соціальні вимоги та заборони і формує внутрішні критерії прийнятності Я. Через ідентифікацію з батьківськими фігурами та значущими іншими жінка засвоює моделі поведінки, тілесності та емоційного самовираження. Аналіз соціокультурних чинників дозволяє простежити, як ці норми інтегруються у внутрішній психічний простір і впливають на функціонування жіночої ідентичності.

Отримані дані дали змогу виокремити особливості взаємодії соціальних і внутрішньопсихічних чинників у жінок із різними типами гендерної ідентичності.

Таблиця 2.13

Особливості впливу соціокультурних чинників на становлення ідентичності у жінок різних типів

Тип ідентичності	Соціальний вплив	Виховні чинники	Особливості Я-образу	Психоаналітична інтерпретація
Маскулінний	Нижчий рівень чутливості до соціальних норм і очікувань	Менш виражена орієнтація на традиційні моделі сімейного виховання	Орієнтація на автономію, самостійність і контроль	Менша інтеріоризація соціальних вимог може поєднуватися з напруженням між імпульсами та внутрішнім контролем. тілесність може Переживатися як менш інтегрована частина Я
Фемінний	Висока чутливість до соціальних норм і орієнтація на схвалення	Вищий рівень засвоєння традиційних сімейних установок	Орієнтація на міжособистісні стосунки, чутливість до оцінки інших	Посилена інтеріоризація соціальних норм підвищує роль Понад-Я. Поведінка регулюється відповідністю очікуванням, що може обмежувати автономію
Андрогінний	Помірна чутливість до соціального впливу	Гнучке засвоєння сімейних і соціальних норм	Поєднання автономії та орієнтації на стосунки	Більш інтегроване Я забезпечує узгодження внутрішніх імпульсів і соціальних вимог. Конфлікти мають менш виражений характер

Джерело: складено авторкою на основі результатів емпіричного дослідження та їх психоаналітичної інтерпретації.

Результати, наведені у Таблиці 2.13 та отримані у підрозділі 2.2,

відображають зв'язок між інтеріоризацією соціальних норм, особливостями сімейного впливу та формуванням конфігурації Я і Понад-Я у жінок із різними типами гендерної ідентичності. У психоаналітичній традиції ці чинники розглядаються як такі, що визначають характер внутрішніх регуляторів і спосіб організації психічного життя (З. Фройд [93], К. Хорні [38], Н. Чодороу [69]).

Для маскулінних жінок характерні нижчі показники чутливості до соціальних норм і менший вплив традиційних виховних установок. Це узгоджується з результатами підрозділу 2.2 і вказує на тенденцію до автономії та відносної незалежності від зовнішніх очікувань. Водночас у внутрішній структурі зберігаються інтеріоризовані вимоги, пов'язані з контролем, стриманістю та орієнтацією на досягнення. У психоаналітичному розумінні це може відображати специфіку функціонування Понад-Я як інстанції, що підтримує високий рівень самоконтролю та внутрішніх стандартів (З. Фройд [93]). Подібна орієнтація на автономію може розглядатися як спосіб регуляції внутрішньої напруги та зниження залежності від зовнішнього схвалення (К. Хорні [39]). Водночас, як зазначає Н. Чодороу [69], процеси формування гендерної ідентичності пов'язані з особливостями інтеріоризації соціальних і сімейних моделей, що можуть зумовлювати напруження між автономією та потребою у визнанні.

Для фемінних жінок характерна вища чутливість до соціального контексту та більш виражений вплив традиційних виховних установок, що також підтверджується результатами підрозділу 2.2. Їхня ідентичність значною мірою формується у полі соціальних очікувань і нормативних уявлень про жіночність. У психоаналітичному підході це може бути пов'язано з більшою роллю інтеріоризованого Понад-Я, яке підтримує орієнтацію на відповідність соціально схвалюваним моделям поведінки (З. Фройд [91], Х. Дейч [73]). Така конфігурація сприяє стабільності у міжособистісних стосунках, однак може супроводжуватися обмеженням автономності та підвищеною залежністю від зовнішньої оцінки. Як підкреслює К. Хорні [38], орієнтація на схвалення може виконувати функцію зниження тривоги, пов'язаної з можливістю втрати значущих стосунків. У свою

чергу, Н. Чодороу [69] вказує на значущість соціалізації у формуванні жіночої ідентичності, що визначає підвищену чутливість до міжособистісних зв'язків і очікувань.

Для андрогінних жінок характерне поєднання внутрішньої автономії та чутливості до соціального впливу. Результати підрозділу 2.2 свідчать про помірний рівень інтеріоризації соціальних норм і виховних моделей, що вказує на здатність засвоювати їх без повного ототожнення. Така конфігурація пов'язана з більш інтегрованим функціонуванням Я, яке забезпечує узгодження внутрішніх імпульсів і зовнішніх вимог (З. Фройд [36]). У психоаналітичному розумінні це відповідає більшій гнучкості психічної організації та здатності витримувати амбівалентність. За К. Хорні [39], це може бути пов'язано з можливістю усвідомленого вибору способів реалізації потягів без надмірного підпорядкування зовнішнім нормам. Ідеї Д. Віннікотта [166] та М. Малер [122] дозволяють інтерпретувати таку позицію як результат відносно збалансованого процесу сепарації та індивідуації, що забезпечує збереження автономії без втрати здатності до близькості. Концепція Дж. Бенджамін [55] також підкреслює важливість взаємного визнання, що передбачає одночасне утримання власної суб'єктності та визнання Іншого.

Отже, соціокультурні та сімейні чинники відіграють важливу роль у формуванні жіночої гендерної ідентичності, проте їхній вплив варіює залежно від типу її організації. Маскулінний тип пов'язаний із більшою автономією та меншою орієнтацією на традиційні норми. Фемінний тип пов'язаний із більшою включеністю у соціальний контекст і залежністю від зовнішніх очікувань, тоді як андрогінний тип поєднує ці тенденції, забезпечуючи більш гнучке узгодження внутрішніх і зовнішніх чинників.

Отримані результати дають підстави розглядати рівень інтегрованості гендерної ідентичності як такий, що пов'язаний зі способом адаптації особистості. У психоаналітичному підході це співвідноситься зі ступенем узгодженості між потягами, вимогами Понад-Я та функціонуванням Я, яке забезпечує внутрішню рівновагу та стабільність психічного функціонування.

У цьому контексті особливого значення набувають способи регуляції афектів, характер тілесного прийняття, специфіка захисних механізмів і рівень задоволеності життям. Саме вони дають змогу перейти від аналізу соціокультурних детермінант ідентичності до розгляду її внутрішньопсихічної динаміки. Задоволеність життям у цьому дослідженні розглядається як інтегральний показник адаптивності, оскільки вона відображає не окремий емоційний стан, а загальний рівень узгодженості внутрішніх структур, здатність витримувати напругу і трансформувати психічну енергію у форми самореалізації, близькості та осмисленої активності.

Відповідно, подальший аналіз зосереджено на механізмах психологічного захисту та задоволеності життям як емпіричних показниках, а також на їх психоаналітичній інтерпретації в контексті афективної регуляції, що дозволяє глибше простежити зв'язок між типом гендерної ідентичності та рівнем адаптивності особистості.

Афективна регуляція у цьому контексті розглядається як індикатор рівня узгодженості та цілісності внутрішніх структур Я. Вона пов'язана зі здатністю усвідомлювати, утримувати і переробляти афекти, надаючи їм символізованої форми, що сприяє поєднанню тілесного, емоційного і когнітивного досвіду.

У психоаналітичному розумінні афект виступає первинною реакцією психіки на внутрішні або зовнішні подразники. За більшої інтегрованості психічної структури він трансформується в усвідомлену емоцію, тоді як за її недостатності може витіснятися або перероблятися через захисні механізми. У цьому зв'язку рівень афективної регуляції можна розглядати як показник структурної зрілості Я.

Одним із ключових способів підтримання внутрішньої рівноваги є механізми психологічного захисту, які опосередковують взаємодію між потягами, афективною напругою та вимогами Понад-Я. Їх специфіка пов'язана зі способом організації психічного життя, характером емоційних реакцій і міжособистісної поведінки.

Інтерпретація результатів щодо сексуальної задоволеності, сексуальних

бар'єрів і захисних механізмів дозволяє глибше зрозуміти особливості афективної регуляції у жінок із різними типами гендерної ідентичності та показує, як структура Я пов'язана зі здатністю до близькості, переживанням тілесності та загальним рівнем психологічної рівноваги.

Маскулінні жінки демонструють нижчі сексуальні бар'єри при вищій сексуальній невротичності, що може вказувати на внутрішнє напруження між імпульсом бажання і потребою контролю. У такій конфігурації афект активується, але не набуває повноцінного емоційного вираження. У структурі психологічних захистів у цій групі переважають витіснення, проекція, регресія та заміщення, які обмежують можливість безпосереднього переживання імпульсів. У психоаналітичному контексті це пов'язано з більш ригідним функціонуванням Я, спрямованим на контроль несвідомих потягів, що описано у З. Фрейда [93] та А. Фройд [89]. Унаслідок цього афект частково від'єднується від уявлення і не набуває достатньої символізації, зберігаючись на рівні напруги або соматизованих переживань. Така динаміка відповідає класичному психоаналітичному уявленню про витіснення, при якому енергія потягу не зникає, а продовжує існувати у трансформованій формі. Така конфігурація пов'язана з фрагментарністю афективної регуляції, коли переживання не усвідомлюється як цілісне, а проявляється через напруження, тривогу або поведінкові заміщення. Подібні стани К. Хорні [39] пов'язувала з внутрішнім конфліктом між прагненням до автономії та уникненням залежності.

Таким чином, афективна регуляція у маскулінних жінок здійснюється переважно через захисні механізми, що обмежують символізацію та інтеграцію афекту, підтримуючи внутрішню напругу і ускладнюючи переживання емоцій як цілісного досвіду.

Ці особливості знаходять відображення і на рівні задоволеності життям: за шкалою Е. Дінера маскулінні жінки демонструють найнижчі показники серед досліджуваних груп, що може бути пов'язано з переважанням контролю та внутрішнього напруження, які обмежують переживання задоволення.

Фемінні жінки демонструють вищий рівень сексуального задоволення і

прийняття власного тіла, що свідчить про більшу включеність афекту в емоційний досвід та його зв'язок із переживанням близькості. У цій конфігурації афект не уникається, а утримується і проживається у контакті з Іншим.

Підвищені сексуальні бар'єри виконують регулятивну функцію, пов'язану з підтриманням відчуття безпеки, що вказує на модулювання інтенсивності переживань без їх витіснення. Афект у цьому випадку не блокується, а утримується в межах, які забезпечують його усвідомлення та переробку.

У структурі захистів у цій групі частіше представлені зрілі механізми, що зберігають зв'язок між афектом і уявленням та забезпечують його символізацію. У психоаналітичному контексті це пов'язано з більш інтегрованим функціонуванням Я, здатного витримувати амбівалентність без вдавання до розщеплення, що узгоджується з уявленнями М. Кляйн [106] та К. Хорні [38] щодо інтеграції об'єктних відносин і ролі базового відчуття безпеки.

Унаслідок цього афект не від'єднується від уявлення і не накопичується у формі напруги, а трансформується у символічний досвід і включається у міжособистісну взаємодію. Така організація знижує потребу у жорсткому контролі та дозволяє поєднувати тілесні й емоційні аспекти переживання.

Таким чином, афективна регуляція у фемінних жінок здійснюється через механізми, що забезпечують утримання, символізацію і інтеграцію афекту.

Ці особливості знаходять відображення і на рівні задоволеності життям, де за шкалою Е. Дінера фемінні жінки демонструють найвищі показники серед досліджуваних груп, що може бути пов'язано з більш повним переживанням емоційного досвіду. Це свідчить про те, що інтегрована афективна регуляція сприяє переживанню задоволення життям і підтриманню внутрішньої рівноваги без обмеження афекту.

Андрогінні жінки демонструють високий рівень сексуального задоволення та прийняття власного тіла, що свідчить про узгодженість афективної сфери, у якій тілесні імпульси не переживаються як загроза і не потребують жорсткого контролю. У цій конфігурації афект не уникається і не стримується, а включається у переживання як частина цілісного досвіду.

Сексуальні бар'єри мають помірний характер і виконують регулятивну функцію, що вказує на здатність модулювати інтенсивність переживань залежно від ситуації, зберігаючи баланс між вираженням і контролем. Афективна регуляція при цьому не зводиться ні до витіснення, ні лише до утримання, а передбачає гнучке управління афектом.

У структурі захистів у цій групі частіше представлені раціоналізація, компенсація та гіперкомпенсація, що свідчить про використання більш складних способів переробки внутрішнього напруження. Гіперкомпенсація, яка включає реактивні утворення, ізоляцію та сублимацію, пов'язана з більш опосередкованою і структурованою переробкою афекту, у межах якої він не лише стримується, а набуває символізованої форми.

У психоаналітичному контексті це відповідає більш інтегрованому функціонуванню Я, у якому потяги не вступають у різкий конфлікт із Понад-Я, а узгоджуються з ним, що узгоджується з уявленнями З. Фрейда [91] про трансформацію потягів, а також підходами Д. Віннікотта [167] щодо збереження автентичності та Дж. Бенджамін [54] щодо взаємного визнання.

Унаслідок цього афект не лише символізується, а й інтегрується у різні рівні психічного функціонування, стаючи ресурсом для емоційного досвіду, рефлексії та міжособистісної взаємодії. Таким чином, афективна регуляція у андрогінних жінок здійснюється через механізми, що поєднують інтеграцію і трансформацію афекту з гнучким саморегулюванням.

Ці особливості знаходять відображення і на рівні задоволеності життям: за шкалою Е. Дінера [76] андрогінні жінки займають проміжне положення між маскулініними та фемінними групами, що свідчить про відносно збалансований характер афективної регуляції, у якому поєднуються контроль і здатність до емоційного переживання.

Таким чином, результати, отримані за методиками Айзенка, Плутчика, Дінера та авторського опитувальника, дозволяють інтерпретувати виявлені відмінності як такі, що пов'язані зі специфікою афективної регуляції у жінок із різними типами гендерної ідентичності. Маскуліний тип характеризується

більш ригідною організацією психічного функціонування, у межах якої переважає контроль і обмежується символізація афекту. Фемінний тип пов'язаний із здатністю до утримання і переробки афектів, однак ця регуляція значною мірою здійснюється в межах інтеріоризованих норм і обмежень. Андрогінний тип характеризується найбільш інтегрованою і гнучкою організацією, що відображає поєднання контролю та емоційної включеності.

Відповідні відмінності знаходять відображення і на рівні задоволеності життям. Нижчі показники у маскулінних жінок, вищі у фемінних і проміжні у андрогінних пов'язані з різним ступенем узгодженості внутрішніх психічних процесів. У цьому контексті задоволеність життям може розглядатися як інтегральний показник адаптивності.

2.4. Психологічні наслідки для адаптації та задоволеності життям жінок різних типів гендерної ідентичності

Результати емпіричного дослідження дають підстави розглядати формування і функціонування жіночої ідентичності як багаторівневий процес. У ньому поєднуються структурні, динамічні та соціокультурні чинники. У психоаналітичному підході цей процес можна тлумачити через взаємодію трьох основних інстанцій. Йдеться про Я, Понад-Я та Несвідоме. Конфлікти між ними пов'язані з різними типами внутрішньої організації особистості та особливостями її адаптації.

Кожен тип гендерної ідентичності має власну конфігурацію взаємодії між Я, Понад-Я та Несвідомим. Це відображається у відмінностях захисних механізмів, особливостях афективної регуляції та способах переживання тілесності й близькості.

Для маскулінного типу більш характерною є орієнтація на контроль імпульсів та їх стримування. Це може бути пов'язано з напруженою взаємодією між Я, Понад-Я та несвідомими потягами.

У фемінному типі простежується більша включеність афекту у переживання

та його зв'язок із міжособистісною взаємодією. Це відображає таку конфігурацію психічних інстанцій, за якої контроль не усуває афект, а модулює його.

Андрогінний тип характеризується більш інтегрованою та збалансованою взаємодією між Я, Понад-Я та Несвідомим. За такої організації можливе поєднання контролю та афективної включеності без їх взаємного виключення. Це може бути пов'язано з більшою гнучкістю психічного функціонування.

Рівень задоволеності життям у такому контексті можна розглядати як інтегральний показник адаптивності. Він відображає взаємодію структурних компонентів ідентичності, функціональних механізмів психічного захисту та соціальних умов, у яких відбувається становлення Я.

Узагальнена модель, подана нижче на рисунку 1, дає змогу простежити цю взаємодію як систему взаємопов'язаних рівнів. До неї входять структурний, функціональний, соціальний та адаптивний рівні. Модель відображає не лише статику емпіричних показників, а й внутрішню динаміку психічного функціонування. Вона показує, як несвідомі процеси інтегруються у досвід Я. Вона також дає змогу простежити їхній зв'язок із рівнем узгодженості внутрішніх психічних процесів і життєвою задоволеністю жінки.

Рис. 2.1. Модель психічної організації жіночої ідентичності

Джерело: авторська розробка на основі результатів емпіричного дослідження.

Узагальнені результати щодо провідних внутрішніх конфліктів у жінок із

різними типами гендерної ідентичності подано в Таблиці 2.14.

Таблиця 2.14

Основні внутрішні конфлікти жінок із різними типами гендерної ідентичності

Тип ідентичності	Основний внутрішній конфлікт
Фемінний	Конфлікт Я і Понад-Я (суворі моральні заборони, почуття провини)
Маскулінний	Подвійний конфлікт: Я і Понад-Я (боротьба з вимогами жіночності) та Я і Несвідоме (витіснені жіночі потреби)
Андрогінний	Інтеграція: Я узгоджує вимоги Понад-Я та імпульси Несвідомого, забезпечуючи відносну динамічну рівновагу

Джерело: складено авторкою на основі результатів емпіричного дослідження та їх психоаналітичної інтерпретації.

Дані, наведені в Таблиці 2.14, дають змогу інтерпретувати структурний рівень формування жіночої ідентичності через співвідношення між Я, Понад-Я та Несвідомим. Саме ця взаємодія пов'язана з внутрішньою динамікою особистості, домінуючими конфліктами, способами їх регуляції та загальною спрямованістю психічного функціонування.

Для маскулінного типу характерний подвійний внутрішній конфлікт. Один із них пов'язаний із взаємодією Я і Понад-Я та проявляється у напруженні щодо соціокультурних вимог жіночності. Інший виникає у взаємодії Я і Несвідомого та пов'язаний із витісненням емоційно-чуттєвих імпульсів. Така конфігурація підтримує високий рівень внутрішньої напруги. Вона спрямована на збереження самоконтролю та автономії. Водночас це може обмежувати контакт із власними афектами. Понад-Я у цьому випадку може виконувати функцію внутрішнього цензора. Це ускладнює інтеграцію несвідомих бажань і знижує можливість переживання емоційного задоволення.

У фемінному типі простежується відносно узгоджена взаємодія між Я і Несвідомим. Вона проявляється у здатності приймати і виражати власні почуття. Водночас Понад-Я зберігає значний вплив. Воно задає моральні та соціальні обмеження і формує схильність до емоційної залежності та потреби у схваленні. Провідним динамічним чинником у цьому випадку виступає напруження між прагненням до близькості та необхідністю відповідати соціальним очікуванням.

Для андрогінного типу характерна інтегративна структура. У ній Я виконує

функцію посередника між вимогами Понад-Я та імпульсами Несвідомого. Це забезпечує відносну динамічну рівновагу між принципом реальності та принципом задоволення. Така організація може бути пов'язана з більшою психічною гнучкістю. Вона дає змогу не лише усвідомлювати власні імпульси, а й інтегрувати їх у особистісний досвід. Це сприяє збереженню внутрішньої стабільності та відчуття цілісності.

Описані внутрішні конфлікти пов'язані зі специфікою функціонування психіки на рівні захисних механізмів. Те, як Я регулює напругу між вимогами Понад-Я та імпульсами Несвідомого, впливає на характер афективної регуляції та тип адаптаційної поведінки.

Таким чином, внутрішня конфігурація інстанцій Я, Понад-Я і Несвідомого пов'язана з особливостями функціонування психіки на наступному функціональному рівні. Це проявляється у виборі захисних механізмів, особливостях афективної регуляції, способах інтеграції сексуальності та загальному функціональному результаті.

Таблиця 2.15

Функціональні особливості психічної регуляції жінок із різними типами
гендерної ідентичності

Тип ідентичності	Домінуючі механізми психологічного захисту	Особливості афективної регуляції	Інтеграція сексуальності (спосіб вираження лібідозної енергії)	Функціональний результат
Маскулінний	Витіснення, проєкція, регресія, раціоналізація, Заміщення	Контроль афектів, орієнтація на самодостатність, обмеження спонтанності	Сексуальність частково витісняється або раціоналізується. Тілесність контролюється як потенційна загроза автономії	Відносна стабільність через контроль, що може супроводжуватися підвищеним внутрішнім напруженням і проявами сексуальної невротичності

Продовження Таблиці 2.15

Фемінний	Компенсація, раціоналізація	Регуляція через емоційні зв'язки, потреба у взаємності, схильність до емоційної залежності	Сексуальність виражається через емоційну близькість і прийняття; тілесність пов'язана з переживанням почуттів	Підтримка внутрішньої гармонії через стосунки, що може супроводжуватися підвищеною чутливістю до міжособистісних фрустрацій
Андрогінний	Раціоналізація, компенсація, гіперкомпенсація	Гнучка регуляція афектів. Інтеграція протилежних імпульсів, толерантність до амбівалентності	Сексуальність інтегрована з емоційністю. Лібідо спрямовується на розвиток, творчість і взаємини	Високий рівень психічної інтеграції. Внутрішня стійкість, здатність до автентичних контактів

Джерело: складено авторкою на основі результатів емпіричного дослідження та їх психоаналітичної інтерпретації.

Аналіз результатів, поданих у Таблиці 2.15, дає змогу інтерпретувати функціональний рівень як систему внутрішньої регуляції. Саме через неї реалізуються структурні особливості ідентичності. Психологічні захисти, особливості афективної регуляції та способи символізації переживань пов'язані зі способом подолання внутрішніх суперечностей між свідомими і несвідомими тенденціями.

Важливою складовою цієї регуляції є інтеграція сексуальності як форми вираження лібідозної енергії. Вона поєднує тілесний і психічний досвід і пов'язана з емоційним наповненням та відчуттям цілісності.

Для маскулінного типу більш характерною є ригідна організація захистів. Переважають раціоналізація, витіснення, проекція та регресія. Ці механізми пов'язані з утриманням імпульсів під контролем. Це знижує ризик афективного перевантаження, але водночас обмежує повноцінне емоційне переживання і може супроводжуватися внутрішнім напруженням. Сексуальність у цьому випадку частіше пов'язана з контролем і раціоналізацією. Тілесність може сприйматися як потенційна загроза втрати автономії.

У фемінному типі частіше представлені компенсація та раціоналізація. Ці

механізми сприяють збереженню контакту з переживаннями, але підвищують чутливість до міжособистісних впливів. Афективна регуляція у цьому випадку частіше здійснюється через взаємодію з іншими. Напруга може знижуватися через близькість і взаємність. Сексуальність пов'язана з емоційним контактом. Тілесність сприймається як частина емоційного досвіду. Така конфігурація підтримує внутрішню рівновагу, але може супроводжуватися залежністю від значущих стосунків.

Для андрогінного типу характерне поєднання раціоналізації, компенсації та гіперкомпенсації. Це свідчить про більш складні способи переробки внутрішнього напруження. Афективна регуляція має більш гнучкий характер. Можливе поєднання контролю та емоційної включеності. Сексуальність інтегрується у структуру досвіду і не потребує жорсткого стримування. Афективні переживання можуть трансформуватися у діяльність, взаємодію та саморефлексію. Це пов'язано з відносною внутрішньою стабільністю та здатністю до адаптації.

Узагальнюючи, можна зазначити, що функціональний рівень відображає динаміку психічної регуляції, через яку реалізуються структурні особливості ідентичності. Саме на цьому рівні внутрішні конфлікти набувають конкретних форм. Вони проявляються у вигляді захисних механізмів, способів афективної регуляції та особливостей переживання сексуальності.

Отримані відмінності дають підстави припустити, що для маскулінного типу більш характерною є орієнтація на контроль і стримування імпульсів. Для фемінного типу більш значущою є залежність від міжособистісної взаємодії. Андрогінний тип пов'язаний із більш гнучким поєднанням цих стратегій.

Таким чином, функціональний рівень виступає проміжною ланкою між структурною організацією психіки та її поведінковими і соціальними проявами. Від особливостей цієї регуляції залежить характер взаємодії особистості із соціальними нормами та вимогами. Це стає предметом подальшого аналізу на соціальному рівні, який подано в Таблиці 2.16.

Таблиця 2.16

Соціальні детермінанти адаптивності жінок із різними типами гендерної
ідентичності

Тип ідентичності	Соціальні очікування та рольові норми	Реакція особистості на соціальний тиск	Соціально-психологічні наслідки
Фемінний	Орієнтація на традиційні уявлення про жіночність, турботу та емоційну залученість, значущість схвалення	Схильність до конформності, прагнення відповідати очікуванням, пристосування	Соціальна прийнятність, що може супроводжуватися ризиком втрати автономії та емоційного виснаження
Маскулінний	Соціальні очікування можуть суперечити потребі в автономії, самостійності та контролі	Схильність до опору соціальним нормам, формування компенсаторних стратегій, орієнтація на самодостатність	Напруга у взаєминах, тенденція до дистанціювання у міжособистісних контактах, при збереженні внутрішньої послідовності і самоповаги
Андрогінний	Гнучке ставлення до гендерних ролей, прийняття індивідуальних форм самореалізації	Інтеграція різних соціальних очікувань, здатність адаптувати ролі без втрати відчуття себе	Соціальна ефективність, баланс між автономією і міжособистісними зв'язками, відносно високий рівень задоволеності життям

Джерело: складено авторкою на основі результатів емпіричного дослідження та їх психоаналітичної інтерпретації.

Аналіз узагальнених даних, поданих у Таблиці 2.16, дає змогу розглядати соціальний рівень як такий, що відображає вплив культурних норм, рольових очікувань і міжпоколінних сценаріїв на формування жіночої ідентичності. Саме на цьому рівні відбувається інтеріоризація соціальних уявлень про жіночність. Вони можуть ставати частиною структури Понад-Я і впливати на характер внутрішніх конфліктів.

Для фемінного типу соціокультурні очікування частіше узгоджуються з ідентифікацією з традиційними уявленнями про жіночність. Це може сприяти соціальній прийнятності. Водночас підвищується залежність від зовнішнього схвалення.

У маскулінного типу соціальні вимоги частіше вступають у суперечність із внутрішніми установками, орієнтованими на автономію і самостійність. Це може

супроводжуватися напругою у взаєминах. Також може виникати потреба у формуванні компенсаторних стратегій поведінки.

Андрогінний тип пов'язаний із більш гнучкою взаємодією із соціальними нормами. Це проявляється у здатності поєднувати різні рольові моделі. Водночас зберігається відчуття цілісності та автентичності.

Таким чином, соціальний рівень можна розглядати як простір взаємодії внутрішніх психічних процесів із зовнішніми умовами. Він відображає, наскільки індивідуальний досвід може бути реалізований у межах соціальних очікувань. На цьому рівні відбувається перехід від внутрішньої регуляції до зовнішньої адаптації. Це пов'язано з відчуттям узгодженості між внутрішнім досвідом і соціальним середовищем.

Узагальнюючи, соціальний рівень можна розглядати як рівень зовнішньої адаптації. Саме тут проявляється ступінь узгодженості між індивідуальною психічною організацією та соціальними нормами, які інтеріоризуються у процесі становлення ідентичності.

Для фемінного типу адаптація частіше пов'язана з відповідністю соціальним очікуванням. Для маскулінного типу більш характерним є частковий опір цим очікуванням. Андрогінний тип пов'язаний із більш гнучким поєднанням різних соціальних вимог.

Рівень узгодженості між внутрішніми процесами і соціальними умовами може бути пов'язаний із показниками адаптивності та задоволеності життям. Це виступає завершальною ланкою узагальненої моделі становлення жіночої гендерної ідентичності.

Аналіз узагальнених даних, поданих у Таблиці 2.17, дає змогу розглядати адаптивний рівень як такий, що інтегрує результати взаємодії структурного, функціонального та соціального рівнів. Він відображає особливості психічного функціонування жінки у контексті внутрішньої узгодженості та суб'єктивного переживання задоволеності життям. На цьому рівні проявляється ступінь узгодженості внутрішніх конфліктів, способів їх регуляції та соціальних умов, у які включене Я.

Таблиця 2.17

Адаптивний рівень як узагальнений показник функціонування жіночої
ідентичності

Тип ідентичності	Характер адаптації	Емоційно-поведінкові прояви	Рівень задоволеності життям	Психоаналітична інтерпретація
Маскулінний	Контрольована, автономно орієнтована адаптація	Самодисципліна, раціональність, емоційна стриманість, орієнтація на досягнення	Нижчі показники серед досліджуваних груп, що можуть бути пов'язані з підвищеним внутрішнім напруженням і обмеженням афективного контакту	Подвійний внутрішній конфлікт між Я і Понад-Я та між Я і Несвідомим. Адаптація пов'язана з контролем і зниженням залежності. Тілесні й емоційні прояви можуть сприйматися як потенційна загроза автономії
Фемінний	Емоційно орієнтована, міжособистісно залежна адаптація	Потреба у схваленні, чутливість до відкидання, схильність до емоційного виснаження у стосунках	Вищі показники серед досліджуваних груп, що можуть бути пов'язані з включеністю у міжособистісні зв'язки	Провідним є конфлікт між Я і Понад-Я. Адаптація пов'язана з орієнтацією на близькість і прийняття. Стабільність значною мірою залежить від якості зовнішніх відносин
Андрогінний	Гнучка, інтегрована адаптація	Поєднання автономії та емоційної близькості, відкритість до нового досвіду	Відносно високі або збалансовані показники, що можуть відображати відносно збалансований характер внутрішньої регуляції	Відносний баланс між Я, Понад-Я і Несвідомим. Внутрішні конфлікти можуть інтегруватися і трансформуватися у більш зрілі форми переживання і взаємодії

Джерело: складено авторкою на основі результатів емпіричного дослідження та їх психоаналітичної інтерпретації.

Для фемінного типу адаптація більшою мірою пов'язана з афективною включеністю у міжособистісні зв'язки. Це може сприяти переживанню задоволеності життям. Водночас підвищується залежність від зовнішнього

схвалення і чутливість до фрустрацій.

У маскулінного типу адаптація частіше реалізується через контроль, автономію та раціоналізацію внутрішнього досвіду. Така організація може забезпечувати стабільність. Водночас вона пов'язана з внутрішнім напруженням і обмеженням емоційного переживання.

Андрогінний тип пов'язаний із більш гнучким поєднанням різних способів регуляції. Це проявляється у здатності поєднувати автономію та емоційну включеність. Така конфігурація може сприяти більш збалансованому психічному функціонуванню.

Отримані результати дають підстави припустити, що адаптивність визначається не відсутністю внутрішніх конфліктів, а здатністю психіки інтегрувати їх у цілісну систему. У такій системі принципи реальності і задоволення, автономії і залежності, контролю і спонтанності перебувають у відносній динамічній рівновазі. Саме ця інтеграція може бути пов'язана з рівнем суб'єктивного переживання задоволеності життям як узагальненим показником функціонування особистості.

Запропонована модель демонструє, що різні типи гендерної ідентичності пов'язані з різними способами організації психічного досвіду. Фемінний тип більше орієнтований на емоційні зв'язки. Маскулінний тип більше пов'язаний з контролем і автономією. Андрогінний тип пов'язаний із інтеграцією і гнучкістю.

Я виконує функцію узгодження вимог Понад-Я та імпульсів Несвідомого. Це забезпечує відносну цілісність психічної структури.

Таким чином, гармонійність психічного функціонування може розглядатися як результат інтеграції психічних інстанцій і узгодження внутрішніх процесів із соціальним контекстом. Вона проявляється не у відсутності суперечностей. Вона проявляється у здатності їх утримувати і трансформувати у досвід, що підтримує психологічне благополуччя та переживання задоволеності життям.

Висновки до Розділу 2

У другому розділі дисертації представлено результати емпіричного дослідження психологічних особливостей жіночої гендерної ідентичності у психоаналітичному контексті. Дослідження проведено на вибірці жінок віком 23–55 років із використанням валідних психодіагностичних методик, зокрема опитувальника маскулінності-фемінності С. Бем, методики «Установки щодо сексу» Г. Айзенка, Індексу життєвого стилю Р. Плутчика та співавт., а також Шкали задоволеності життям Е. Дінера. Додатково було розроблено та валідизовано авторський опитувальник психосоціальних чинників сексуальності та гендерної ідентичності жінок, що продемонстрував високий рівень надійності (α Кронбаха = 0,88).

На основі отриманих даних здійснено багаторівневий психоаналітичний аналіз жіночої гендерної ідентичності та побудовано узагальнену модель її психічної організації. Встановлено, що тип гендерної ідентичності (фемінний, маскулінний, андрогінний) визначає особливості взаємодії Я, Понад-Я та Несвідомого, впливаючи на характер внутрішніх конфліктів, механізми психологічного захисту, специфіку сексуальності, спосіб взаємодії із соціальними нормами та рівень задоволеності життям.

1. Структурний рівень: внутрішні конфлікти як основа організації ідентичності. Встановлено, що кожному типу гендерної ідентичності відповідає специфічна конфігурація взаємодії психічних інстанцій і провідний внутрішній конфлікт.

Маскулінний тип характеризується подвійним конфліктом між Я і Понад-Я та між Я і Несвідомим, що зумовлює орієнтацію на контроль, автономію і витіснення афективності. Фемінний тип визначається конфліктом між Я і Понад-Я при відносно гармонійній взаємодії з Несвідомим, що проявляється у здатності до емоційного переживання, але супроводжується залежністю від схвалення. Андрогінний тип демонструє інтегративну організацію, у якій Я узгоджує вимоги Понад-Я та імпульси Несвідомого, забезпечуючи внутрішню цілісність і

толерантність до суперечностей.

2. Функціональний рівень: механізми регуляції та психологічного захисту. Показано, що особливості внутрішніх конфліктів реалізуються у специфічних механізмах психологічного захисту та способах афективної регуляції.

У маскулінних жінок переважають витіснення, проекція, регресія, заміщення, гіперкомпенсація та раціоналізація. Ці механізми мають ригідний характер і спрямовані на контроль афекту, що обмежує спонтанність і емоційну відкритість. Афективна регуляція будується на самодисципліні та дистанціюванні від вразливості. Сексуальність частково витісняється або раціоналізується, а тілесність переживається як потенційна загроза автономії, що пов'язано з підвищеною сексуальною невротичністю та труднощами глибокої близькості.

У фемінних жінок домінують компенсація та раціоналізація, які виконують стабілізуювальну функцію. Афективна регуляція здійснюється через емоційні зв'язки: напруга зменшується завдяки близькості, турботі та взаємності. Сексуальність інтегрується через емоційну залученість, а тілесність переживається як продовження почуттів, що забезпечує внутрішню гармонію, хоча підвищує залежність від якості міжособистісних стосунків.

У андрогінних жінок спостерігається гнучке поєднання зрілих механізмів захисту: раціоналізації, компенсації, гіперкомпенсації. Афективна регуляція характеризується здатністю витримувати й осмислювати амбівалентні почуття без їх витіснення. Сексуальність інтегрована з емоційністю, а лібідозна енергія може реалізовуватися як у близьких стосунках, так і у творчій чи особистісній активності, що забезпечує високий рівень психічної інтегрованості та здатність до автентичного контакту з Іншим.

Таким чином, функціональний рівень виступає ланкою, що поєднує глибинну структурну організацію психіки зі способами переживання, поведінки та саморегуляції.

3. Сексуальна сфера як інтеграційний показник. Встановлено, що сексуальність виступає ключовою ланкою інтеграції тілесного, емоційного і

соціального досвіду. У маскулінних жінок вона є зоною конфлікту, поєднуючи високе лібідо з низьким задоволенням і підвищеною невротичністю. У фемінних жінок сексуальність інтегрується через емоційну близькість і характеризується високим рівнем задоволення, але залежить від міжособистісних відносин. У андрогінних жінок вона має найбільш інтегрований характер, поєднуючи тілесність, бажання і емоційність у цілісний досвід.

4. Соціальний рівень: роль норм і сценаріїв. Доведено, що соціокультурні норми інтеріоризуються та стають частиною Понад-Я, визначаючи характер адаптації. Фемінний тип орієнтується на відповідність соціальним очікуванням, що забезпечує прийнятність, але обмежує автономію. Маскулінний тип характеризується опором соціальним нормам, що підтримує самостійність, але створює напруження у взаєминах. Андрогінний тип демонструє гнучке переосмислення соціальних ролей без втрати автентичності.

5. Адаптивний рівень: задоволеність життям як інтегральний показник адаптивності. Адаптивний рівень моделі інтегрує результати взаємодії структурного, функціонального, сексуального та соціального рівнів. Показано, що задоволеність життям виступає не лише емоційним маркером благополуччя, а й індикатором інтегрованості Я, узгодженості між Понад-Я та Несвідомим і ефективності психічної регуляції. Маскулінний тип демонструє нижчий рівень життєвої задоволеності на тлі контрольованої, але емоційно обмеженої адаптації. Самодисципліна та орієнтація на автономію підтримують зовнішню стабільність, проте супроводжуються внутрішнім напруженням і дефіцитом афективного контакту. Фемінний тип характеризується високим, але потенційно нестабільним рівнем задоволеності життям, що значною мірою залежить від якості міжособистісних стосунків. Емоційна включеність і потреба у схваленні підтримують відчуття близькості, але можуть підвищувати вразливість до фрустрацій. Андрогінний тип демонструє найвищий і найбільш стабільний рівень адаптивності. Поєднання автономії та здатності до емоційної близькості, прийняття суперечливих імпульсів і гнучке реагування на соціальні вимоги забезпечують високий рівень внутрішньої інтегрованості.

Проведений аналіз показав, що адаптивність і задоволеність життям жінок із різними типами гендерної ідентичності визначаються не окремими чинниками, а ступенем інтеграції структурних, функціональних і соціальних рівнів психічної організації.

Фемінний тип забезпечує емоційне наповнення життя через опору на стосунки, але зберігає залежність від зовнішнього схвалення. Маскулінний тип підтримує автономію ціною афективної скутості й внутрішнього напруження. Андрогінний тип досягає найбільшої гармонії завдяки інтеграції протилежних тенденцій і здатності гнучко реагувати на вимоги середовища.

Таким чином, задоволеність життям виступає інтегральним показником адаптивності та одним із індикаторів гармонійності жіночої ідентичності, що відображає зрілість структури Я та здатність психіки підтримувати внутрішню цілісність у мінливих соціальних умовах. Гармонійна жіноча ідентичність у цьому контексті – це не відсутність суперечностей, а здатність їх інтегрувати й перетворювати на ресурс розвитку.

РОЗДІЛ 3.

РОЗРОБЛЕННЯ ТА АПРОБАЦІЯ МЕТОДУ СИМВОЛІЧНОЇ РЕКОНСТРУКЦІЇ СИМПТОМА У РОБОТІ З ОСОБЛИВОСТЯМИ ГЕНДЕРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ЖІНОК ІЗ МАСКУЛІННИМИ РИСАМИ

3.1. Метод символічної реконструкції симптома у роботі з жінками із маскулінними рисами

Результати констатувального етапу дослідження дають підстави припустити, що жінки з вираженими маскулінними рисами гендерної ідентичності можуть характеризуватися певними особливостями внутрішньопсихічної організації. Виявлені показники, зокрема за методиками Г. Айзенка, Р. Плутчика та співавт., шкалою задоволеності життям Е. Дінера, а також за авторським опитувальником психосоціальних чинників сексуальності та гендерної ідентичності жінок, опосередковано вказують на тенденцію до опосередкування афективних переживань через механізми психологічного захисту, серед яких переважають витіснення, проекція, заперечення, заміщення та раціоналізація.

Такі особливості можуть бути пов'язані з напруженою взаємодією між інстанціями Я, Понад-Я та Несвідомого і проявлятися у специфіці афективної регуляції, ставлення до тілесності та сексуальності, а також у загальному рівні психологічної адаптивності. Зокрема, показники сексуальної невротичності (за Г. Айзенком [84]), результати за шкалами «Сексуальна задоволеність та тілесне прийняття» і «Сексуальні бар'єри, внутрішня напруга та моральні обмеження» авторського опитувальника, а також рівень задоволеності життям (за Е. Дінером [77]) можуть свідчити про наявність внутрішньої суперечності між афективними потребами та механізмами їх обмеження.

Зниження показників сексуальної задоволеності та тілесного прийняття поряд із підвищеними значеннями за шкалою сексуальних бар'єрів і моральних обмежень може вказувати на утруднення інтеграції тілесно-афективного досвіду, що супроводжується напруженням між потребою у близькості та внутрішніми

заборами.

У цьому контексті симптом може розглядатися як один зі способів психічної регуляції, що опосередковує взаємодію між афектом, тілесністю та внутрішніми заборами. Він може виконувати функцію підтримання відносної стабільності. Я через обмеження переживань, пов'язаних із вразливістю та близькістю.

Отримані результати обґрунтовують доцільність розробки психокорекційного підходу, спрямованого не лише на зовнішні поведінкові чи емоційні прояви, а на опрацювання внутрішніх конфліктів, особливостей афективної регуляції та символічного змісту симптомів. На цій основі було розроблено авторський психоаналітично орієнтований метод символічної реконструкції симптома. Метод символічної реконструкції симптома – це авторський психоаналітично орієнтований психокорекційний метод, спрямований на опрацювання внутрішньопсихічного конфлікту, у якому симптом розглядається як символічне утворення, а його трансформація здійснюється через розгортання у спеціально організованому асоціативному полі.

Метод передбачає поетапний процес: актуалізацію симптома, його включення у асоціативне поле, розгортання індивідуальних і групових асоціацій, виявлення афективного та смислового змісту та подальшу символічну реконструкцію, що забезпечує інтеграцію витіснених переживань, послаблення внутрішньопсихічного конфлікту та зміну функції симптома у психічній організації. Ключовою відмінністю методу є використання асоціативного поля як простору символічного розгортання симптома.

Метод інтегрує класичні уявлення про симптомоутворення (З. Фройд [92]), концепцію символу та процес індивідуації (К. Юнг [41]), ідеї жіночої психології (К. Хорні [38]), теорію об'єктних відносин (М. Кляйн [106], Д. Віннікотт [167], О. Кернберг [105]), а також сучасні інтерсуб'єктивні та реляційні підходи, у межах яких симптом розглядається як феномен, що формується у взаємодії з Іншим. Водночас ураховуються сучасні уявлення про гендерну ідентичність як динамічний багаторівневий конструкт, що формується на перетині внутрішньопсихічних процесів і соціокультурного контексту.

У психоаналітичній перспективі гендерна ідентичність може розглядатися як система інтеріоризованих об'єктних відносин та ідентифікацій, через які суб'єкт засвоює моделі фемінності й маскулінності та формує власну позицію. Ранній досвід взаємодії з батьківськими фігурами, ставлення до тілесності та сексуальності, а також сформовані захисні механізми впливають на особливості гендерного самосприйняття в дорослому віці.

У цьому контексті маскулінні риси гендерної ідентичності у частини жінок можуть виконувати захисну функцію, пов'язану з обмеженням переживань залежності, вразливості та емоційної близькості.

Емпіричні дані, отримані в дослідженні (показники за Р. Плутчиком, Г. Айзенком, авторським опитувальником та шкалою Е. Дінера), вказують на наявність амбівалентного ставлення до тілесності та жіночності, а також на опосередкування афективних переживань через механізми психологічного захисту. У таких випадках афекти не стільки усвідомлюються і регулюються, скільки витісняються, заперечуються або набувають непрямого вираження.

Зокрема, поєднання знижених показників сексуальної задоволеності та тілесного прийняття з підвищеними показниками сексуальних бар'єрів і внутрішніх обмежень може свідчити про напруження між афективними потребами та внутрішніми заборонами. Показники сексуальної невротичності та особливості захисних механізмів доповнюють цю картину, вказуючи на утруднення інтеграції афективного і тілесного досвіду.

У таких умовах симптом може набувати тілесного або поведінкового характеру та виконувати функцію регуляції психічної напруги, пов'язаної з небажаними або неприйнятними переживаннями.

Центральним поняттям психоаналітичної концепції, на якій базується авторський метод, є симптом як символічне вираження несвідомого конфлікту між вимогами Понад-Я та потягами Несвідомого. У психоаналітичній традиції (З. Фройд [93], Ж. Лакан [114]) симптом розглядається як компромісне утворення, що одночасно фіксує внутрішній конфлікт і виконує захисну функцію, підтримуючи відносну психічну рівновагу суб'єкта.

Таким чином, симптом може розглядатися не лише як джерело страждання, а як носій індивідуального смислу, пов'язаного з історією об'єктних відносин, тілесністю та сексуальністю.

Виходячи з цього, авторський психокорекційний метод спрямований не на усунення симптома, а на його символічну реконструкцію. У межах цього процесу несвідомий конфлікт поступово переводиться у простір переживання та осмислення, розкривається латентний зміст симптома, інтегруються витіснені афекти, а також відновлюється зв'язок між тілесним, афективним і символічним рівнями психічної реальності.

У цьому підході симптом виступає як точка доступу до внутрішнього конфлікту, а його трансформація пов'язана зі зміною суб'єктивного смислу та поступовою інтеграцією витісненого досвіду у структуру Я.

Особливості гендерної ідентичності жінок із вираженими маскулініними рисами, на які спрямований метод, можуть бути пов'язані з дисбалансом у взаємодії психічних інстанцій. У таких випадках інтеріоризовані вимоги та заборони обмежують прояви тілесності, сексуальності та емоційної близькості, тоді як маскулінні установки виконують компенсаторну функцію, забезпечуючи відчуття контролю та стабільності.

Психокорекційна робота в межах авторського підходу передбачає розширення доступу до афективного та тілесного досвіду, усвідомлення витіснених переживань, роботу з переносом як способом реконструкції об'єктних відносин, послаблення жорстких внутрішніх заборон, розвиток більш гнучких форм психологічного захисту та інтеграцію різних аспектів Я.

Методологічною основою авторського психокорекційного методу символічної реконструкції симптома є система взаємопов'язаних принципів. Вони визначають логіку психоаналітичного процесу та забезпечують послідовний перехід від прояву симптома до його осмислення та інтеграції у структуру Я.

Принцип несвідомого детермінізму (З. Фройд [92], С. Мітчелл [128]) передбачає, що поведінка, емоційні реакції та міжособистісні патерни можуть

бути зумовлені несвідомими конфліктами, раннім досвідом і інтеріоризованими об'єктними відносинами, які беруть участь у формуванні гендерної ідентичності.

Принцип переносу і контрпереносу (З. Фройд [92], М. Кляйн [106], Т. Огден [137]) розглядає терапевтичні відносини як простір актуалізації ранніх об'єктних зв'язків. У цьому процесі можуть відтворюватися несвідомі сценарії взаємодії, пов'язані з батьківськими фігурами та внутрішніми уявленнями про жіночність.

Принцип інтерпретації (З. Фройд [92], А. Фройд [89], Н. Мак-Вільямс [126]) спрямований на усвідомлення латентного змісту симптомів, афектів і фантазій. Особлива увага приділяється переживанням, пов'язаним із контролем, залежністю та сексуальністю.

Принцип інтеграції протилежностей (К. Юнг [42], Н. Чодороу [69]) передбачає поєднання маскулінних і фемінних аспектів у межах єдиної структури Я. Це створює умови для зниження внутрішньої напруги та більш узгодженого психічного функціонування.

Принцип символізації (Ж. Лакан [113], Д. Анзье [44]) пов'язаний із переведенням несвідомого змісту у символічний простір через вербалізацію, інтерпретацію та тілесне переживання. Це сприяє переходу від примітивних форм захисту до більш інтегрованих способів психічного функціонування.

Принцип суб'єктності (Ж. Лакан [113], Дж. Бенджамін [56]) передбачає відновлення здатності переживати себе як суб'єкта власного досвіду. Це пов'язано з послабленням домінування інтеріоризованих вимог і формуванням більш автономної позиції Я.

Принцип афективної регуляції (Д. Віннікотт [168], П. Фонагі [87]) стосується розвитку здатності усвідомлювати, витримувати і вербалізувати афекти. Це створює умови для переходу від їх витіснення до символічного опрацювання.

Принцип цілісності психічної структури (З. Фройд [92], С. Мітчелл [128], Т. Огден [136]) передбачає узгодження взаємодії Я, Понад-Я та Несвідомого як умову інтеграції ідентичності.

У сукупності ці принципи реалізуються у методі символічної реконструкції симптома, який становить ядро психокорекційного процесу та визначає його структуру і послідовність.

У межах цього підходу симптом розглядається як символічне вираження несвідомого конфлікту. Він може виконувати як функцію фіксації конфлікту, так і функцію підтримання відносної стабільності Я. У цьому сенсі симптом пов'язаний з індивідуальною історією об'єктних відносин і нереалізованими потребами суб'єкта.

У процесі психокорекційної роботи відбувається усвідомлення і символізація латентного змісту симптома. Це може сприяти зниженню внутрішньої напруги, послабленню захисних механізмів і більш узгодженій взаємодії психічних інстанцій.

У результаті симптом поступово змінює свою функцію. Він переходить від утримання конфлікту до його осмислення. Це пов'язано з розвитком більш зрілих форм афективної регуляції та більш інтегрованої організації Я.

Таким чином, символічна реконструкція симптома виступає центральним психокорекційним механізмом авторського методу. Вона забезпечує інтеграцію психічного досвіду та формування більш цілісного образу Я.

Авторське психоаналітично орієнтоване психокорекційне втручання, побудоване на методі символічної реконструкції симптома, реалізовувалося як цілісна система роботи з жінками з маскулініними рисами гендерної ідентичності. Техніка поєднувала індивідуальні та групові форми роботи. Це дозволяло одночасно опрацьовувати внутрішньопсихічні конфлікти та міжособистісні патерни взаємодії.

Груповий формат створював умови для актуалізації об'єктних відносин. У взаємодії між учасницями проявлялися ідентифікації, перенос і проєкції. У груповому полі відтворювалися типові сценарії контролю, суперництва, дистанціювання та пошуку підтримки. Ці сценарії можуть розглядатися як відображення раннього досвіду взаємодії зі значущими іншими.

Індивідуальна робота забезпечувала інтеграцію цього досвіду. Вона включала осмислення переживань, аналіз симптомів та опрацювання переносних реакцій. У цьому процесі поступово формувалися більш гнучкі способи афективної регуляції. Поєднання індивідуального та групового форматів створювало умови для більш глибоких і стійких змін у структурі Я.

Методологічною основою інтервенції стали положення класичного та сучасного психоаналізу. У цих підходах гендерна ідентичність розглядається як результат взаємодії свідомих і несвідомих процесів, що формуються у системі об'єктних відносин та інтерсуб'єктивної взаємодії.

Метою психокорекційного втручання було опрацювання внутрішнього конфлікту, що лежить в основі особливостей гендерної ідентичності. Основні завдання включали зниження напруги між витісненими потягами і вимогами Понад-Я, трансформацію захисних механізмів у більш зрілі форми та розширення можливостей афективної регуляції. Це створювало умови для інтеграції витісненого досвіду і відновлення зв'язку з тілесністю та емоційною близькістю.

Структура психокорекційної техніки організована як послідовність взаємопов'язаних рівнів, що відображають динаміку процесу від актуалізації симптома до його осмислення та інтеграції у структуру Я (Рис. 3.1).

ДІАГНОСТИЧНО-АНАЛІТИЧНИЙ РІВЕНЬ

Включає виявлення симптомів і первинну оцінку захисних механізмів. На цьому етапі також актуалізується індивідуальна історія формування гендерної ідентичності.

АНАЛІТИКО-РЕФЛЕКСИВНИЙ РІВЕНЬ

Пов'язаний з усвідомленням внутрішніх суперечностей. Використовується робота з асоціаціями та формується символічне поле. Поступово знижується опір.

РІВЕНЬ СИМВОЛІЧНОГО ОПРАЦЮВАННЯ (ТРЕНІНГОВИЙ)

Передбачає застосування методу символічної реконструкції симптома, асоціативну роботу в групі та опрацювання захисних механізмів. Зменшується вплив жорстких внутрішніх заборон.

ІНТЕГРАТИВНИЙ РІВЕНЬ

Спрямований на інтерпретацію та переосмислення досвіду. Формується більш цілісний образ Я. Узгоджується взаємодії Я, Понад-Я та несвідомих процесів.

Рис. 3.1. Модель реалізації методу символічної реконструкції симптома

Джерело: авторська розробка.

Представлена модель відображає внутрішню логіку психоаналітичного процесу. Вона описує послідовний перехід від виявлення симптома до його осмислення та інтеграції у структуру Я.

Кожен рівень виконує окрему функцію.

- діагностичний рівень забезпечує первинне виявлення симптома та розуміння його структури;

- рефлексивний рівень відкриває доступ до внутрішніх суперечностей.

Рівень символічного опрацювання переводить конфлікт у площину осмислення;

- інтегративний рівень сприяє формуванню більш узгодженого способу переживання себе.

Подальша конкретизація цих рівнів представлена у Таблиці 3.1.

Таблиця 3.1

Етапи психоаналітичної інтервенції

Етап	Кількість сесій	Мета	Основні методи	Очікувані результати
1. Діагностико-аналітичний	3 (2 групові + 1 індивідуальна)	Усвідомлення особистої історії формування гендерної ідентичності. Дослідження ранніх ідентифікацій з матір'ю та батьком. Виявлення несвідомих конфліктів, пов'язаних із жіночністю.	Вільні асоціації; аналіз автобіографічних наративів. Проективні техніки («Моє Я-жінка»). Обговорення дитячих сценаріїв. Аналіз первинних захисних механізмів.	Формування первинної усвідомленості власних внутрішніх конфліктів. Зниження опору до теми жіночності. Актуалізація витіснених афектів. Підвищення відкритості до подальшої глибинної роботи.
2. Аналітико-корекційний (рівень символічного опрацювання)	9 (6 групових + 3 індивідуальні)	Опрацювання внутрішніх суперечностей між маскулініми та фемінними аспектами Я. Виявлення несвідомих страхів, провини, сорому та агресії. Реконструкція символічного змісту симптомів.	Аналіз переносів і контрпереносів. Робота зі сновидіннями. Асоціативні техніки; символічні вправи з тілесністю та образом тіла. Застосування методу символічної реконструкції симптома. Опрацювання механізмів захисту (витіснення, проекції, гіперкомпенсації).	Зниження внутрішньої тривоги. Підвищення толерантності до вразливості. Усвідомлення витіснених мотивів маскуліної поведінки. Пом'якшення впливу Понад-Я. Відновлення контакту з тілесністю та жіночністю.

Продовження Таблиці 3.1

3. Інтеграційно-завершальний	4 (2 групові + 2 індивідуальні)	Формування більш цілісного й інтегрованого образу Я. Узгодження фемінних і маскулінних аспектів ідентичності. Гармонізація емоційної та тілесної регуляції.	Вправа «Мій новий образ Я». Символічне завершення процесу. Вербалізація змін; аналіз трансформацій у стосунках. Інтеграція нових значущих образ	Зростання життєвої та сексуальної задоволеності. Посилення відчуття цілісності образу Я. Покращення якості емоційної та тілесної регуляції. Зниження внутрішньої напруги.
---------------------------------	---------------------------------	---	---	---

Джерело: авторська розробка.

Дані, наведені в Таблиці 3.1, свідчать про те, що психоаналітичне втручання має поетапну структуру та відображає логіку послідовного опрацювання внутрішньопсихічних процесів.

Реалізація техніки тривала чотири місяці та включала 16 сесій, з яких 10 були груповими і 6 індивідуальними. Групові зустрічі відбувалися один раз на тиждень і становили центральний компонент роботи. Груповий формат створював умови для актуалізації ідентифікацій, проєкцій і переносних реакцій. У взаємодії між учасниками відтворювалися характерні моделі об'єктних відносин, що дозволяло їх усвідомлювати та поступово переосмислювати. Індивідуальні сесії забезпечували поглиблене опрацювання переживань, що виникали у груповому процесі. У цьому форматі здійснювався аналіз афектів, переносних реакцій та внутрішніх образів значущих об'єктів. Психокорекційний процес відповідав загальній логіці психоаналітичного опрацювання. Спочатку відбувалася актуалізація витісненого матеріалу. Далі здійснювалося його осмислення і поступова інтеграція. У ході роботи відзначалося усвідомлення дії захисних механізмів, зокрема витіснення, проєкції, заміщення та заперечення. Це створювало умови для більш гнучкої афективної регуляції та зниження внутрішньої напруги. Також простежувалася зміна ставлення до тілесності. Зменшувалася її функція як об'єкта контролю і з'являлася можливість більш інтегрованого переживання тілесного досвіду.

Таким чином, застосування методу створювало умови для опрацювання

внутрішніх конфліктів, послаблення жорстких захисних структур і більш узгодженої взаємодії психічних інстанцій.

Очікувані результати психоаналітичної інтервенції визначалися з урахуванням теоретичних положень методу, даних констатувального етапу та дослідницьких припущень. Передбачалося, що зміни можуть стосуватися афективної регуляції, особливостей самосприйняття та інтеграції різних аспектів гендерної ідентичності.

Очікувані результати узагальнено за трьома напрямками:

1. Сфера тілесності та сексуальності. Можливе зниження внутрішніх обмежень щодо прояву чуттєвості. Передбачалося послаблення почуття провини та напруги, пов'язаних із тілесністю. Це могло проявлятися у підвищенні сексуальної задоволеності та більш приймаючому ставленні до власної тілесності.

2. Афективна регуляція та загальне психологічне функціонування. Очікувалося підвищення здатності до усвідомлення і вербалізації емоцій, а також зниження вираженості невротичних проявів. Також передбачалося зростання загальної задоволеності життям.

3. Гендерна ідентичність. Можлива поява більшої гнучкості у взаємодії маскулінних і фемінних аспектів Я. Передбачалося зменшення внутрішніх суперечностей і більш узгоджене самосприйняття.

Таким чином, очікувані результати узгоджуються з теоретичними положеннями психоаналізу та відображають логіку авторського методу як підходу до глибинної психічної трансформації. Їх емпірична перевірка була здійснена у формуальному експерименті, результати якого подано в підрозділі 3.3. Для візуалізації передбачуваних змін представлено структурну модель очікуваних результатів (Рис. 3.2).

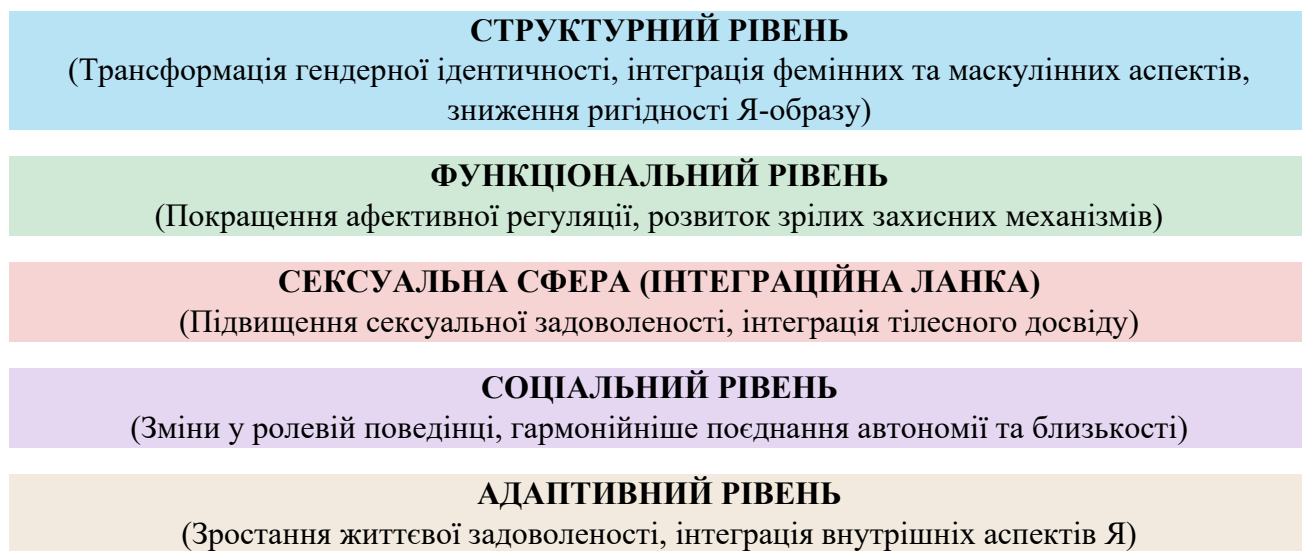

Рис. 3.2. Структурна модель очікуваних результатів психоаналітичної інтервенції

Джерело: авторська розробка

Представлена структурна модель (Рис. 3.2) узагальнює очікувані результати психоаналітичної інтервенції та відображає їх багаторівневий характер. Вона демонструє, що зміни можуть охоплювати як внутрішньопсихічні, так і поведінкові аспекти функціонування. Така логіка відповідає психоаналітичному розумінню розвитку як процесу інтеграції досвіду та узгодження психічних інстанцій.

Отже, запропонована модель конкретизує теоретичні положення методу та визначає підґрунтя для подальшої емпіричної перевірки його ефективності, що реалізовано у формуальному експерименті.

3.2. Організація та методичне забезпечення експериментального дослідження

У попередніх підрозділах було проаналізовано теоретичні та емпіричні аспекти становлення гендерної ідентичності жінок, а також виявлено психологічні особливості її різних типів. Отримані результати засвідчили, що жінки з вираженими маскулініними рисами характеризуються специфікою психологічного функціонування, яка проявляється у показниках сексуальної невротичності, структурі механізмів психологічного захисту, а також у рівнях

життєвої та сексуальної задоволеності.

Виявлені особливості дозволяють розглядати гендерну ідентичність не лише як описову характеристику, а як показник внутрішньопсихічної організації, що відображає спосіб регуляції афектів, ставлення до тілесності та рівень інтеграції різних аспектів Я. У психоаналітичному контексті це створює підстави для інтерпретації зафіксованих відмінностей як проявів внутрішньої напруженості у взаємодії між психічними інстанціями.

Отримані дані обґрунтовують доцільність переходу від опису виявлених особливостей до їх цілеспрямованого психокорекційного опрацювання. Це передбачає фокус не лише на зовнішніх проявах, а на внутрішніх механізмах їх формування, зокрема особливостях афективної регуляції, функціонуванні психологічних захистів та символічному змісті симптомів.

У зв'язку з цим було розроблено психоаналітично орієнтований підхід до психокорекції, спрямований на опрацювання внутрішніх конфліктів та розширення можливостей інтеграції досвіду. Центральним елементом цього підходу виступає метод символічної реконструкції симптома, теоретико-методологічні засади якого розкрито в підрозділі 3.1.

Метою експериментального дослідження було перевірити ефективність авторської психоаналітично орієнтованої психокорекційної техніки, а саме методу символічної реконструкції симптома, у роботі з жінками з вираженими маскулініними рисами гендерної ідентичності.

Для реалізації поставленої мети були визначені такі завдання експериментального дослідження:

- дослідити особливості афективної регуляції, провідні механізми психологічного захисту, рівень життєвої та сексуальної задоволеності до початку психокорекційного впливу;

- здійснити психокорекційну роботу з використанням авторської психоаналітично орієнтованої техніки символічної реконструкції симптома в експериментальній групі жінок із вираженими маскулініними рисами;

- провести повторне вимірювання відповідних психологічних показників

після завершення психокорекційної роботи з метою оцінки динаміки змін;

-здійснити міжгрупове порівняння результатів експериментальної та контрольної груп, а також внутрішньогрупове порівняння показників до і після психокорекційного впливу для статистичного підтвердження ефективності застосованого психокорекційного методу.

Для виконання зазначених завдань було організовано експериментальне дослідження, спрямоване на перевірку ефективності авторського психоаналітично орієнтованого методу символічної реконструкції симптома. На цьому етапі принципово важливим було забезпечення наукової обґрунтованості вибірки та її відповідності меті дослідження і умовам реалізації психоаналітичної інтервенції.

У дослідженні взяли участь 44 жінки віком від 23 до 55 років, які за результатами попереднього психодіагностичного обстеження виявили виражені маскулінні риси у структурі гендерної ідентичності. Формування вибірки здійснювалося цілеспрямовано на основі показників методики С. Бем «BSRI» (Bem Sex-Role Inventory), за якою було відібрано осіб, у яких показник маскулінності переважав показник фемінності.

Усі учасниці на початковому етапі пройшли первинне структуроване психодіагностичне інтерв'ю, за результатами якого були визначені вихідні психологічні показники, значущі для дослідження. Після цього їх було розподілено на дві групи: експериментальну та контрольну. Така організація дослідження дала змогу простежити динаміку змін під впливом психокорекційного втручання та здійснити міжгрупове і внутрішньогрупове порівняння результатів.

Критерієм включення до вибірки була готовність брати участь у повному циклі експериментальної програми. Усі учасниці надали інформовану згоду на участь у дослідженні, були ознайомлені з його метою, етапами, умовами конфіденційності отриманих даних і можливістю припинити участь у будь-який момент.

До експериментальної групи ($n = 22$) увійшли жінки, які дали згоду на

проходження психоаналітично орієнтованої психокорекційної техніки. До контрольної групи ($n = 22$) увійшли учасниці, які не брали участі у психокорекційному впливі. Групи були співставні за віком та показниками маскулінності й фемінності, що забезпечило валідність міжгрупових порівнянь.

Експериментальне дослідження проводилося у три етапи: констатувальний, формувальний та контрольньо-оцінний. Така структура дала змогу простежити динаміку змін психологічних показників під впливом психокорекційного втручання.

Метою констатувального етапу було визначення початкового рівня психологічних характеристик, пов'язаних із особливостями гендерної ідентичності. На цьому етапі здійснювалося первинне психодіагностичне структуроване інтерв'ю оцінювання учасниць обох груп. Досліджувалися такі параметри: рівень маскулінності та фемінності, механізми психологічного захисту, особливості ставлення до тілесності та сексуальності, рівень життєвої задоволеності, а також психосоціальні чинники формування гендерної ідентичності. Отримані результати стали базою для подальшого аналізу ефективності психокорекційного впливу.

На формувальному етапі в експериментальній групі застосовувалася авторська психоаналітично орієнтована психокорекційна техніка, а саме метод символічної реконструкції симптома. Робота була організована у форматі 10 групових і 6 індивідуальних сесій, що проводилися протягом чотирьох місяців.

Індивідуальні зустрічі проводилися один раз на тиждень паралельно з груповими. Це забезпечувало можливість більш глибокого опрацювання особистісних переживань, пов'язаних із динамікою переносу, опором та актуалізацією внутрішніх конфліктів. Індивідуальний формат дозволяв зосередитися на особливостях функціонування захисних механізмів і символічних проявах симптомів.

Групові сесії були спрямовані на формування досвіду емоційного контакту, усвідомлення захисних реакцій і відстеження взаємодії між психічними інстанціями. У груповій взаємодії актуалізувалися ідентифікаційні процеси та

відтворювалися типові моделі стосунків. Це створювало умови для подальшого опрацювання внутрішніх конфліктів за допомогою методу символічної реконструкції симптома.

Після завершення психокорекційної роботи всі учасниці повторно пройшли психодіагностичне обстеження. Це дало змогу оцінити динаміку змін та здійснити як міжгрупове, так і внутрішньогрупове порівняння результатів.

Усі етапи дослідження проводилися з дотриманням етичних принципів психологічної практики: добровільності участі, конфіденційності, поінформованої згоди та поваги до особистісних меж учасниць. Отримані дані використовувалися лише в узагальненому вигляді.

Для перевірки ефективності психокорекційного втручання було використано комплекс психодіагностичних методик, описаних у другому розділі. Вимірювання проводилися дворазово: до початку психокорекційної програми та після її завершення.

Методика BSRI (S. Bem [53]) використовувалася для визначення рівнів маскулінності та фемінності й формування вибірки дослідження.

Методика «Установки щодо сексу» (H. Eysenck [84]) застосовувалася для оцінки ставлення до сексуальності та рівня сексуальної невротичності.

Life Style Index (R. Plutchik, H. Kellerman, H. Conte [142]) використовувався для вивчення механізмів психологічного захисту.

Авторський опитувальник дозволив оцінити психосоціальні чинники сексуальності та гендерної ідентичності.

Шкала задоволеності життям (SWLS, E. Diener [76]) застосовувалася для оцінки рівня суб'єктивної задоволеності життям.

Застосований комплекс методик забезпечив багатовимірне дослідження гендерної ідентичності, механізмів психологічного захисту, особливостей ставлення до сексуальності та рівня задоволеності життям. Це дозволило простежити динаміку змін під впливом психокорекційного втручання.

Для статистичної перевірки значущості відмінностей між показниками було проведено порівняльний аналіз за допомогою t-критерію Стюдента.

Наступний підрозділ присвячено аналізу результатів експериментального дослідження та оцінці ефективності застосованого методу.

3.3. Емпіричні результати апробації методу та оцінка його ефективності.

Особливу увагу в межах міжгрупового порівняння було приділено показникам ставлення до сексуальності, оскільки саме ця сфера є чутливою до впливу як гендерної ідентичності, так і психокорекційного втручання. З огляду на це, доцільним є звернення до результатів методики Айзенка «Установки щодо сексу», яка дозволяє виявити особливості ставлення до сексуальності та простежити можливі зміни внаслідок проведеної роботи.

Таблиця 3.2

Результати міжгрупового порівняння показників експериментальної та контрольної груп за методикою «Установки щодо сексу» Г. Айзенка

Шкала	M ± SD (контрольна)	M ± SD (експериментальна)	t, df, p	Висновок
Дозволеність	8.09 ± 1.23	8.73 ± 1.32	t = -1.66, df = 42, p = .105	Тенденція до підвищення дозволеності, що може свідчити про більш гнучке ставлення до сексуальних норм
Задоволеність	5.23 ± 1.60	5.59 ± 1.59	t = -0.76, df = 42, p = .454	Статистично значущих змін не виявлено, показник залишається відносно стабільним
Сексуальна невротичність	4.82 ± 1.10	3.46 ± 0.96	t = 4.38, df = 42, p < .001	Зниження сексуальної невротичності, що свідчить про зменшення внутрішньої напруги та конфліктності у сексуальній сфері
Знеособлений секс	7.46 ± 0.86	6.55 ± 0.86	t = 3.52, df = 42, p = .001	Зниження тенденції до знеособленого сексу, що може вказувати на більшу включеність емоційного компонента у взаємодію
Ставлення до порнографії	3.23 ± 0.87	3.14 ± 0.89	t = 0.34, df = 42, p = .733	Статистично значущих змін не виявлено

Продовження Таблиці 3.2

Сексуальна сором'язливість	3.77 ± 1.02	3.00 ± 0.44	$t = 3.27, df = 42, p = .002$	Зниження сексуальної сором'язливості, що свідчить про зменшення внутрішніх заборон та напруження
Цнотливість	3.86 ± 1.08	3.32 ± 0.95	$t = 1.78, df = 42, p = .082$	Тенденція до зниження цнотливості, що може відображати послаблення жорстких нормативних установок
Сексуальна відраза	3.32 ± 1.25	2.23 ± 0.69	$t = 3.59, df = 42, p < .001$	Зниження відрази до сексу, що вказує на більш прийнятне та інтегроване ставлення до сексуальності
Сексуальна збудливість	3.55 ± 1.01	3.68 ± 0.78	$t = -0.50, df = 42, p = .619$	Статистично значущих змін не виявлено
Фізичний секс	4.59 ± 1.14	4.50 ± 1.06	$t = 0.27, df = 42, p = .785$	Статистично значущих змін не виявлено
Агресивний секс	2.50 ± 1.26	2.82 ± 1.10	$t = -0.89, df = 42, p = .377$	Статистично значущих змін не виявлено
Сексуальне лібідо	14.91 ± 1.31	16.68 ± 1.17	$t = -4.74, df = 42, p < .001$	Підвищення сексуального лібідо, що свідчить про зростання життєвої енергії та інтересу до сексуальної сфери
Сексуальне задоволення	7.32 ± 1.78	9.96 ± 1.25	$t = -5.67, df = 42, p < .001$	Підвищення сексуального задоволення, що може відображати більш гармонійне проживання сексуального досвіду

Джерело: складено авторкою на основі результатів емпіричного дослідження.

Дані, наведені в Таблиці 3.2, свідчать про наявність статистично значущих відмінностей між експериментальною та контрольною групами за більшістю показників методики «Установки щодо сексу» Г. Айзенка. Отримані результати відображають зміни у ставленні до сексуальності та характері переживання тілесності. У психоаналітичному контексті такі зміни можуть розглядатися як пов'язані з послабленням внутрішніх заборон, зменшенням напруги у сексуальній сфері та більшою інтегрованістю афективного досвіду.

За шкалою «Дозволеність» статистично значущих відмінностей між експериментальною та контрольною групами не виявлено. Показники

експериментальної групи є дещо вищими, однак ці відмінності не досягають рівня статистичної значущості. Це може свідчити про наявність тенденції до послаблення внутрішніх сексуальних заборон. Подібні установки належать до відносно стійких, оскільки формуються у процесі інтеріоризації і культурних заборон. З. Фройд [93] розглядав сексуальні заборони як ключовий елемент внутрішнього конфлікту між потягами та соціальними нормами, що зумовлює їхню відносну стабільність і потребу в тривалому опрацюванні.

За шкалою «Задоволеність» статистично значущих відмінностей між експериментальною та контрольною групами не виявлено. Отримані результати можуть свідчити про відносну стабільність даного показника та відсутність виражених змін у переживанні задоволення внаслідок впливу. Водночас незначне підвищення середніх значень в експериментальній групі може вказувати на тенденцію до зростання задоволеності, яка не досягає рівня статистичної значущості. Це може бути пов'язано з відотною стабільністю даного аспекту переживання, який змінюється повільніше та потребує більш тривалого впливу. У психоаналітичному підході здатність переживати задоволення пов'язується з рівнем інтеграції психічного досвіду та якістю об'єктних відносин. М. Кляйн [107] підкреслювала, що здатність до задоволення формується поступово в процесі розвитку і залежить від інтеграції амбівалентних переживань, що пояснює її відносну інерційність до змін у короткостроковій перспективі.

За шкалою «Сексуальна невротичність» також виявлено статистично значущі відмінності. Показники експериментальної групи є нижчими порівняно з контрольною. Це може свідчити про зниження тривоги, внутрішньої напруги та почуття провини у сфері сексуальності. У психоаналітичному контексті такі зміни можуть бути пов'язані з послабленням караючих аспектів Понад-Я та зростанням здатності Я утримувати афекти без їх витіснення. Н. Мак-Вільямс [127] підкреслювала, що зниження невротичної напруги є показником переходу до більш зрілих форм психічної регуляції.

За шкалою «Знеособлений секс» виявлено статистично значущі відмінності. У експериментальній групі показники є нижчими. Це може свідчити про

зменшення дистанційованості та зростання емоційної залученості у сексуальних стосунках. У психоаналітичному вимірі це може вказувати на відновлення зв'язку між тілесністю та афективною сферою. Д. Віннікотт [166] розглядав здатність до емоційної включеності як важливу умову формування автентичного досвіду взаємодії з Іншим.

За шкалою «Ставлення до порнографії» статистично значущих відмінностей між експериментальною та контрольною групами не виявлено. Це свідчить про стабільність показника та відсутність змін у ставленні до порнографії внаслідок впливу.

За шкалою «Сексуальна сором'язливість» також виявлено статистично значущі відмінності. Показники експериментальної групи є нижчими порівняно з контрольною. Це може свідчити про зменшення сорому, скутості та страху осуду у сфері сексуальності. У психоаналітичному контексті такі зміни можуть бути пов'язані зі зниженням внутрішніх заборон і пом'якшенням критичних аспектів. Понад-Я. З. Фройд [91] розглядав сором як афект, пов'язаний із внутрішніми заборонами та конфліктом між потягами і соціальними нормами.

За шкалою «Цнотливість» спостерігається тенденція до зниження показника в експериментальній групі, що може свідчити про послаблення орієнтації на стриманість та жорсткі нормативні установки у сфері сексуальності.

За шкалою «Сексуальна відраза» виявлено статистично значущі відмінності. У експериментальній групі показники є нижчими, ніж у контрольній. Це може свідчити про зниження внутрішнього конфлікту та більш приймаюче ставлення до сексуальності. У психоаналітичному вимірі це може вказувати на зменшення амбівалентності щодо тілесності та поступову інтеграцію витіснених афектів. О. Кернберг [105] зазначав, що подолання відрази до сексуальності пов'язане з інтеграцією агресивних і лібідинозних компонентів досвіду.

За шкалою «Сексуальна збудливість» статистично значущих відмінностей не виявлено, що може свідчити про відносну стабільність фізіологічного компоненту сексуальності та його меншу чутливість до психологічного впливу.

За шкалою «Фізичний секс» статистично значущих відмінностей між

групами не виявлено. Показники експериментальної та контрольної груп є близькими. Це може свідчити про відносну стабільність тілесного потягу, який меншою мірою піддається короткотривалому психокорекційному впливу. У психоаналітичному контексті це узгоджується з уявленням про лібідо як відносно стабільну енергетичну основу психічного життя, при цьому його тілесні та поведінкові прояви можуть залишатися менш чутливими до короткотривалих змін. З. Фройд [91] розглядав лібідо як базову психічну енергію, тоді як її розподіл і способи вираження можуть змінюватися залежно від внутрішніх умов. О. Кернберг [105] також зазначав, що сексуальний потяг інтегрується у структуру об'єктних відносин і змінюється повільніше, ніж когнітивні або поведінкові аспекти.

За шкалою «Агресивний секс» статистично значущих відмінностей також не виявлено. Показники експериментальної групи дещо вищі, однак ці відмінності не є значущими. Це може свідчити про невиражену, але помітну тенденцію до інтеграції агресивного компонента сексуальності. У психоаналітичному вимірі це може відображати поступове включення агресії у структуру лібідинозного досвіду. З. Фройд [92] підкреслював тісний зв'язок між лібідинозними та агресивними потягами.

За шкалою «Сексуальне лібідо» виявлено статистично значущі відмінності. Показники експериментальної групи є вищими порівняно з контрольною. Це може свідчити про зростання лібідинозної енергії та її більш вільне вираження. У психоаналітичному контексті такі зміни можуть бути пов'язані з послабленням витіснення та зниженням внутрішніх заборон. З. Фройд [92] розглядав вивільнення лібідо як наслідок зменшення внутрішніх конфліктів і більш узгодженої роботи психічних інстанцій.

За шкалою «Сексуальне задоволення» виявлено статистично значущі відмінності. В експериментальній групі показники є вищими, ніж у контрольній. Це може свідчити про підвищення здатності до переживання задоволення та більш узгоджене переживання тілесних і афективних компонентів сексуальності. У психоаналітичному вимірі такі зміни можуть бути пов'язані з послабленням

внутрішніх заборон і зниженням напруження між потягами та вимогами Понад-Я. Як зазначав Отто Кернберг [105], здатність до переживання сексуального задоволення може розглядатися як показник інтеграції афективного досвіду та зрілості Я.

Узагальнюючи результати міжгрупового порівняння за методикою Г. Айзенка, можна зазначити, що найбільш виражені відмінності стосуються показників сексуального задоволення, сексуальної невротичності, сексуального лібідо, сексуальної сором'язливості, сексуальної відрази та знеособленого сексу. Саме ці зміни найбільш переконливо відображають зрушення у сфері ставлення до сексуальності, тілесності та афективної залученості. Водночас відсутність значущих відмінностей за шкалами «Фізичний секс» і «Агресивний секс», а також лише тенденційні зміни за шкалою «Дозволеність» дають підстави вважати, що окремі компоненти сексуальної сфери є більш стабільними і потребують тривалішого психокорекційного впливу.

Проаналізувавши зміни у сфері сексуальності, доцільно перейти до дослідження динаміки механізмів психологічного захисту, які визначають способи переробки внутрішніх конфліктів і регуляції психічної напруги. З цією метою було застосовано методику «Індекс життєвого стилю» (Р. Плутчик, Г. Келлерман, Х. Конте), що дозволяє виявити провідні захисні механізми та оцінити їх зміну під впливом психокорекційного втручання.

Таблиця 3.3

Результати міжгрупового порівняння показників експериментальної та контрольної груп за методикою «Індекс життєвого стилю» (Р. Плутчик, Г. Келлерман, Х. Конте)

Механізм захисту	М ± SD (контрольна)	М ± SD (експериментальна)	t, df, p	Висновок
Витіснення	3.50 ± 0.86	2.18 ± 0.96	t = 4.805, df = 42, p < .001	Зниження витіснення, що свідчить про підвищення здатності усвідомлювати та витримувати афективні переживання

Продовження Таблиці 3.3

Регресія	3.91 ± 0.92	2.86 ± 0.77	$t = 4.075$, $df = 42$, $p < .001$	Зменшення регресивних форм реагування, що вказує на зростання зрілості емоційної регуляції
Заміщення	2.50 ± 1.37	1.50 ± 0.67	$t = 3.071$, $df = 42$, $p = .004$	Зниження схильності до заміщення, що відображає більш пряме та адекватне вираження емоцій
Заперечення	4.00 ± 0.76	3.00 ± 0.82	$t = 4.215$, $df = 42$, $p < .001$	Зниження заперечення, що свідчить про підвищення готовності стикатися з реальністю та власними переживаннями
Проекція	2.86 ± 1.13	2.18 ± 0.66	$t = 2.447$, $df = 42$, $p = .019$	Зменшення проєктивних тенденцій, що вказує на розвиток саморефлексії та відповідальності за власні почуття
Компенсація	3.14 ± 1.21	4.23 ± 0.53	$t = -3.884$, $df = 42$, $p < .001$	Зростання компенсаторних механізмів, що може свідчити про активізацію адаптивних способів подолання внутрішніх труднощів
Гіперкомпенсація	3.64 ± 0.95	4.05 ± 1.00	$t = -1.390$, $df = 42$, $p = .172$	Статистично значущих відмінностей не виявлено
Рационалізація	4.50 ± 0.74	5.23 ± 0.53	$t = -3.751$, $df = 42$, $p < .001$	Підвищення рівня раціоналізації, що може відображати зростання здатності до когнітивного опрацювання переживань

Джерело: складено авторкою на основі результатів емпіричного дослідження.

Результати, представлені в Таблиці 3.3, свідчать, що за шкалою «Витіснення» виявлено статистично значущі відмінності. Показники експериментальної групи є нижчими порівняно з контрольною. Це може свідчити про зниження ролі витіснення як провідного механізму психологічного захисту та підвищення здатності до усвідомлення афективного досвіду. За теорією А. Фройд [89], зменшення витіснення пов'язане зі зміцненням функцій Я та переходом до більш зрілих способів психічної регуляції.

За шкалою «Регресія» також виявлено статистично значущі відмінності. Показники експериментальної групи є нижчими порівняно з контрольною. Це

може свідчити про зниження регресивних тенденцій і підвищення здатності витримувати афективне напруження без повернення до інфантильних форм реагування. За підходом В. Біона [59], такі зміни відображають розвиток здатності психіки до переробки емоційного досвіду.

За шкалою «Заміщення» виявлено статистично значущі відмінності. Показники експериментальної групи є нижчими порівняно з контрольною. Це може свідчити про зменшення тенденції до непрямого вираження афектів та підвищення здатності до їх безпосереднього усвідомлення і вираження. За теорією А. Фройд [89], це відповідає переходу до більш зрілих форм регуляції імпульсів.

За шкалою «Заперечення» виявлено статистично значущі відмінності. Показники експериментальної групи є нижчими порівняно з контрольною. Це може свідчити про зниження тенденції до заперечення як механізму психологічного захисту та підвищення готовності до визнання як зовнішньої (об'єктивної), так і внутрішньопсихічної реальності. Згідно з психоаналітичною концепцією Анна Фройд [89], заперечення належить до примітивних захисних механізмів, які спрямовані на уникнення психічно болючого змісту. Його зниження може інтерпретуватися як показник послаблення ригідних захисних структур та переходу до більш зрілих форм функціонування Я, що забезпечують кращу інтеграцію досвіду та більш адекватне сприйняття реальності.

За шкалою «Проекція» виявлено статистично значущі відмінності. Показники експериментальної групи є нижчими порівняно з контрольною. Це може свідчити про зменшення тенденції приписувати власні переживання іншим та підвищення рівня саморефлексії. За концепцією О. Кернберга [105], зниження проекції пов'язане з більшою диференціацією Я та об'єкта.

За шкалою «Компенсація» виявлено статистично значущі відмінності. Показники експериментальної групи є вищими порівняно з контрольною. Це може свідчити про посилення адаптивних механізмів саморегуляції та використання внутрішніх ресурсів для подолання напруження. За теорією А. Фройд [89], компенсація належить до більш зрілих форм психологічного

захисту.

За шкалою «Гіперкомпенсація» статистично значущих відмінностей не виявлено. Показники експериментальної групи є дещо вищими порівняно з контрольною, однак ці відмінності не є значущими. Це може свідчити про відносну стабільність даного механізму. За підходом Д. Віннікотта [168], подібні стани можуть відображати перехідний етап психічної перебудови.

За шкалою «Раціоналізація» виявлено статистично значущі відмінності. Показники експериментальної групи є вищими порівняно з контрольною. Це може свідчити про посилення когнітивного опрацювання внутрішнього досвіду. За теорією Н. Мак-Вільямс [127], раціоналізація може виконувати проміжну функцію між примітивними захистами та більш інтегрованими формами усвідомлення.

Отже, отримані результати свідчать про наявність статистично значущих змін у структурі механізмів психологічного захисту в експериментальній групі. Спостерігається зниження показників за шкалами витіснення, регресії, заперечення, проекції та заміщення, що вказує на послаблення примітивних і невротичних форм захисту. Водночас зафіксовано зростання показників компенсації та раціоналізації, що може свідчити про активізацію більш зрілих механізмів психічної регуляції.

Такі зміни відображають посилення функцій Я, підвищення здатності до усвідомлення та опрацювання афективного досвіду, а також зниження внутрішньої напруги. У психоаналітичному контексті це може розглядатися як показник більш інтегрованої взаємодії між Я, Понад-Я та несвідомими потягами, що підтверджує ефективність застосованого психокорекційного методу.

Постає запитання: яким чином виявлені внутрішньопсихічні трансформації відображаються у ширшому психосоціальному контексті жіночої сексуальності та гендерної ідентичності? Зниження інтенсивності примітивних захистів, підвищення здатності до усвідомлення й утримування афектів, а також зміцнення функцій Я неминуче впливають на самосприйняття жінки, її взаємодію з тілесністю.

З метою аналізу цих змін було застосовано авторський опитувальник психосоціальних чинників сексуальності та гендерної ідентичності жінок, який дозволяє оцінити, як внутрішні психодинамічні процеси проявляються у поведінковому, емоційному та соціальному вимірах. Перехід до аналізу результатів за цим інструментом дає змогу простежити, яким чином глибинні психічні зміни інтегруються у структуру самосприйняття, тілесного досвіду та соціальної взаємодії.

Таблиця 3.4

Результати міжгрупового порівняння показників експериментальної та контрольної груп за шкалами авторського опитувальника психосоціальних чинників сексуальності та гендерної ідентичності жінок

Шкала	M ± SD (контрольна)	M ± SD (експериментальна)	t, df, p	Висновок
Сексуальна задоволеність та тілесне прийняття	11.41 ± 4.30	16.14 ± 1.81	t = -4.759, df = 42, p < .001	Зростання сексуальної задоволеності та прийняття тіла. Послаблення сорому, внутрішніх заборон, краща інтеграція тілесності
Сексуальні бар'єри, внутрішня напруга та моральні обмеження	12.32 ± 3.15	9.50 ± 1.92	t = 3.580, df = 42, p < .001	Зниження сексуальних бар'єрів. Менше внутрішніх заборон, вищий рівень прийняття сексуальності
Соціальний вплив на жіночу ідентичність	5.09 ± 1.69	4.41 ± 1.56	t = 1.390, df = 42, p = .172	Відсутність змін, оскільки показник відображає минулий досвід формування ідентичності
Традиційне сімейне виховання	5.82 ± 1.94	5.09 ± 1.51	t = 1.387, df = 42, p = .173	Відсутність змін, оскільки шкала описує фактичні умови виховання, що не можуть бути змінені програмою

Джерело: складено авторкою на основі результатів емпіричного дослідження.

Результати, представлені в Таблиці 3.4, свідчать, що за шкалою

За шкалою «Сексуальна задоволеність та тілесне прийняття» виявлено статистично значущі відмінності. Показники експериментальної групи є вищими порівняно з контрольною. Це може свідчити про підвищення рівня сексуальної задоволеності та прийняття власного тіла. Отримані результати вказують на

зменшення внутрішнього конфлікту, послаблення сорому та внутрішніх заборон, а також на покращення контакту з тілесністю. За підходом Д. Анзье [44] та О. Кернберга [105], такі зміни пов'язані з інтеграцією тілесного досвіду у структуру Я.

За шкалою «Сексуальні бар'єри, внутрішня напруга та моральні обмеження» також виявлено статистично значущі відмінності. Показники експериментальної групи є нижчими порівняно з контрольною. Це може свідчити про зниження внутрішніх обмежень у сфері сексуальності. Отримані результати вказують на послаблення інтеріоризованих заборон і зменшення внутрішньої напруги. За теорією З. Фрейда [92] та Н. Мак-Вільямс [127], це пов'язано зі зниженням впливу Понад-Я та більшою інтеграцією сексуальних імпульсів у структуру Я.

За шкалою «Соціальний вплив на жіночу ідентичність» статистично значущих відмінностей не виявлено. Це свідчить про те, що психокорекційний вплив не призводить до змін у вже сформованих структурах соціальних ідентифікацій.

Водночас відсутність кількісних змін за даною шкалою не означає відсутності впливу як такого. Метод спрямований на роботу з внутрішнім переживанням цього досвіду, його усвідомленням, символізацією та інтеграцією в структуру Я. Таким чином, зміни відбуваються на рівні ставлення до інтеріоризованих норм і ідентифікацій, а не на рівні їх формального змісту, що не фіксується даним інструментом.

За шкалою «Традиційне сімейне виховання» також не виявлено статистично значущих відмінностей. Показники експериментальної та контрольної груп є близькими. Це може свідчити про стабільність раннього досвіду, зміст якого сформований у процесі взаємодії з батьківськими фігурами та інтеріоризації сімейних норм і не змінюється під впливом психокорекційної програми. За підходом К. Хорні [37], зміни відбуваються не на рівні самого досвіду, а на рівні його осмислення та інтеграції в структуру Я.

Отже, отримані результати свідчать про наявність статистично значущих змін у сфері сексуальності та тілесного самосприйняття в експериментальній

групі. Спостерігається підвищення сексуальної задоволеності, прийняття тілесності та зниження внутрішніх обмежень і напруги.

Водночас відсутність змін за шкалами, що відображають ранній соціальний досвід, підтверджує, що психокорекційний вплив спрямований не на зміну самого досвіду, а на його інтеграцію та переосмислення. Це вказує на поглиблення внутрішньої узгодженості та більш цілісне переживання власної гендерної ідентичності.

Після аналізу результатів методик Г. Айзенка, Р. Плутчика–Келлермана–Конте та авторського опитувальника було виявлено зміни в установках щодо сексуальності, системі психологічних захистів і переживанні жіночої ідентичності. У зв'язку з цим наступним етапом аналізу є оцінка відображення цих змін у загальному відчутті життя, зокрема у рівні задоволеності життям за шкалою Е. Дінера.

Таблиця 3.5

Результати міжгрупового порівняння показників експериментальної та контрольної груп за шкалою Дінера

Шкала	M ± SD (контрольна)	M ± SD (експериментальна)	t, df, p	Висновок
Дінер (Задоволеність життям)	18.59 ± 9.17	27.55 ± 2.24	t = -4.448, df = 42, p < .001	Підвищення суб'єктивної задоволеності життям; зменшення внутрішньої напруги, посилення Я- функцій, відновлення почуття внутрішньої опори

Джерело: складено авторкою на основі результатів емпіричного дослідження.

Результати міжгрупового порівняння (Табл. 3.5) за шкалою «Задоволеність життям», свідчать. За шкалою «Задоволеність життям» виявлено статистично значущі відмінності. Показники експериментальної групи є вищими порівняно з контрольною. Це може свідчити про підвищення рівня суб'єктивної задоволеності життям в експериментальній групі після психокорекційного впливу. Отримані результати вказують на більш позитивне емоційне самосприйняття та загальне покращення психологічного благополуччя.

З урахуванням даних інших методик, зокрема зниження невротичності у сфері сексуальності та послаблення примітивних механізмів психологічного

захисту, ці зміни можуть опосередковано свідчити про зменшення афективної напруженості та більш узгоджене психічне функціонування.

У психоаналітичному контексті такі результати, за З. Фройдом [93], можуть бути пов'язані зі зменшенням внутрішнього конфлікту між потягами і вимогами. Понад-Я. Водночас, за О. Кернбергом [105], підвищення задоволеності життям може відображати кращу інтеграцію афективного досвіду та зміцнення функцій Я як структури, що забезпечує регуляцію внутрішніх і зовнішніх вимог.

Таким чином, зафіксоване зростання задоволеності життям можна розглядати як інтегральний показник позитивних змін у психічному функціонуванні, що виникають унаслідок психоаналітично орієнтованого психокорекційного впливу.

Після аналізу міжгрупових відмінностей доцільно перейти до внутрішньогрупового аналізу змін в експериментальній групі під впливом методу символічної реконструкції симптома.

Внутрішньогруповий аналіз дозволяє оцінити динаміку психологічних показників до і після психокорекційного впливу та простежити зміни у сфері сексуальності, тілесності, гендерної ідентичності, механізмів психологічного захисту та рівня задоволеності життям. Першим етапом внутрішньогрупового аналізу є оцінка змін в установах щодо сексуальності за методикою Г. Айзенка (Табл. 3.6)

Таблиця 3.6

Внутрішньогрупове порівняння показників за методикою

«Установки щодо сексу» Г. Айзенка

Шкала	До ($M \pm SD$)	Після ($M \pm SD$)	t, df, p	Висновок
Дозволеність	7.96 ± 1.2	8.73 ± 1.32	$t = -2.02$, df = 42, $p = .049$	Підвищення дозволеності, що свідчить про більш гнучке ставлення до сексуальних норм
Задоволеність	5.00 ± 1.60	5.59 ± 1.59	$t = -1.23$, df = 42, $p = .227$	Статистично значущих змін не виявлено

Продовження Таблиці 3.6

Сексуальна невротичність	6.41 ± 2.48	3.46 ± 0.96	t = 5.21, df = 42, p < .001	Значне зниження сексуальної невротичності, що свідчить про зменшення внутрішньої напруги та конфліктності
Знеособлений секс	7.46 ± 0.86	6.55 ± 0.86	t = 3.52, df = 42, p = .001	Зниження схильності до знеособленого сексу, що вказує на більшу емоційну включеність
Ставлення до порнографії	3.23 ± 0.87	3.14 ± 0.89	t = 0.34, df = 42, p = .733	Статистично значущих змін не виявлено
Сексуальна сором'язливість	4.14 ± 1.04	3.00 ± 0.44	t = 4.74, df = 42, p < .001	Виразене зниження сором'язливості, що відображає зменшення внутрішніх заборон
Цнотливість	3.68 ± 1.00	3.32 ± 0.95	t = 1.24, df = 42, p = .221	Статистично значущих змін не виявлено
Сексуальна відраза	3.09 ± 1.19	2.23 ± 0.69	t = 2.95, df = 42, p = .005	Зниження відрази до сексу, що свідчить про більш прийнятне ставлення до сексуальності
Сексуальна збудливість	3.36 ± 0.90	3.68 ± 0.78	t = -1.25, df = 42, p = .218	Статистично значущих змін не виявлено
Фізичний секс	4.36 ± 1.14	4.50 ± 1.06	t = -0.41, df = 42, p = .682	Статистично значущих змін не виявлено
Агресивний секс	2.41 ± 1.33	2.82 ± 1.10	t = -1.11, df = 42, p = .273	Статистично значущих змін не виявлено
Сексуальне лібідо	15.36 ± 1.29	16.68 ± 1.17	t = -3.55, df = 42, p < .001	Підвищення сексуального лібідо, що свідчить про зростання життєвої енергії та інтересу до сексуальності
Сексуальне задоволення	7.73 ± 2.23	9.96 ± 1.25	t = -4.09, df = 42, p < .001	Значне підвищення сексуального задоволення, що відображає більш гармонійне проживання сексуального досвіду

Джерело: складено авторкою на основі результатів емпіричного дослідження

Результати, представлені в Таблиці 3.6, свідчать про наявність статистично значущих змін за більшістю показників у межах експериментальної групи після проведення психокорекційного втручання.

За шкалою «Дозволеність» виявлено статистично значущі відмінності. Показники після втручання є вищими порівняно з показниками до початку психокорекції. Це може свідчити про зростання внутрішньої сексуальної дозволеності та зменшення жорсткості внутрішніх заборон. У психоаналітичному контексті такі зміни можуть бути пов'язані з послабленням тиску Понад-Я. З. Фройд [92] розглядав заборони як результат інтеріоризації

соціальних норм, які обмежують прояви потягів.

За шкалою «Задоволеність» статистично значущих відмінностей не виявлено. Показники після втручання не відрізняються від початкових. Водночас така динаміка може свідчити про те, що здатність до переживання задоволення формується поступово і потребує більш тривалого часу, ніж зниження внутрішніх заборон і напруження. У психоаналітичному контексті це узгоджується з уявленнями про те, що послаблення тиску Понад-Я та зниження інтенсивності захисних механізмів є передумовою для подальшого формування здатності до отримання задоволення. Як зазначав З. Фройд [92], можливість переживання задоволення пов'язана з інтеграцією потягів і зниженням внутрішньопсихічного конфлікту, що є процесом, який розгортається у часі.

За шкалою «Сексуальна невротичність» виявлено статистично значущі відмінності. Показники після втручання є нижчими порівняно з початковими. Це може свідчити про зниження тривоги, напруги, сорому та почуття провини у сфері сексуальності. У психоаналітичному контексті такі зміни можуть бути пов'язані з послабленням внутрішніх заборон і зниженням інтенсивності внутрішнього конфлікту. Н. Мак-Вільямс [127] підкреслювала, що зниження невротичної тривоги є показником переходу до більш зрілих форм психічної регуляції.

За шкалою «Знеособлений секс» виявлено статистично значущі відмінності. Показники після втручання є нижчими порівняно з початковими. Це може свідчити про зменшення дистанційованості у сексуальних стосунках та зростання емоційної включеності. У психоаналітичному контексті такі зміни можуть бути пов'язані з переходом до більш інтегрованих об'єктних відносин. Д. Віннікотт [167] розглядав здатність до емоційної включеності як умову автентичного контакту з Іншим.

За шкалою «Ставлення до порнографії» статистично значущих відмінностей не виявлено. Показники після втручання залишаються на рівні початкових.

За шкалою «Сексуальна сором'язливість» виявлено статистично значущі відмінності. Показники після втручання є нижчими порівняно з початковими. Це

може свідчити про зменшення сорому, скутості та страху оцінювання у сфері сексуальності. У психоаналітичному контексті такі зміни можуть бути пов'язані зі зниженням впливу внутрішніх заборон. З. Фройд [91] розглядав сором як афект, пов'язаний із конфліктом між потягами і соціальними нормами.

За шкалою «Цнотливість» статистично значущих відмінностей не виявлено. Показники після втручання не відрізняються від початкових. Це може свідчити про відносну стабільність установок, пов'язаних із ціннісно-нормативними аспектами сексуальності. У психоаналітичному контексті такі установки можуть бути пов'язані з інтеріоризованими нормами Понад-Я, які формуються у процесі соціалізації та змінюються повільніше порівняно з емоційними реакціями чи рівнем внутрішньої напруги.

За шкалою «Сексуальна відраза» виявлено статистично значущі відмінності. Показники після втручання є нижчими порівняно з початковими. Це може свідчити про зменшення внутрішнього відторгнення та більш приймаюче ставлення до сексуальності. У психоаналітичному контексті такі зміни можуть бути пов'язані з інтеграцією витіснених афектів і зниженням амбівалентності щодо тілесності. О. Кернберг [105] зазначав, що подолання відрази пов'язане з інтеграцією лібідинозних і агресивних компонентів досвіду.

За шкалою «Фізичний секс» статистично значущих відмінностей не виявлено. Показники до і після втручання залишаються близькими. Це може свідчити про відносну стабільність тілесно-інстинктивної складової сексуальності. У психоаналітичному контексті це узгоджується з уявленням про біологічну основу лібідо. З. Фройд [91] розглядав лібідо як відносно стабільну енергетичну основу психічного життя.

За шкалою «Агресивний секс» статистично значущих відмінностей не виявлено. Показники після втручання є дещо вищими, однак ці зміни не є значущими. Це може свідчити про відносну стабільність агресивного компонента сексуальності. У психоаналітичному контексті це може відображати поступову інтеграцію агресії у структуру лібідинозного досвіду. З. Фройд [91] підкреслював взаємозв'язок між агресивними і лібідинозними потягами.

За шкалою «Сексуальне лібідо» виявлено статистично значущі відмінності. Показники після втручання є вищими порівняно з початковими. Це може свідчити про зростання лібідинозної енергії та її більш вільне вираження. У психоаналітичному контексті такі зміни можуть бути пов'язані з послабленням витіснення та зниженням внутрішніх заборон. З. Фройд [92] розглядав вивільнення лібідо як наслідок зменшення внутрішніх конфліктів.

За шкалою «Сексуальне задоволення» також виявлено статистично значущі відмінності. Показники після психокорекції є вищими порівняно з початковими. Це може свідчити про підвищення здатності до переживання задоволення та більш приймаюче ставлення до власної тілесності. У психоаналітичному контексті такі зміни можуть бути пов'язані з інтеграцією лібідинозних імпульсів у структуру Я. Як зазначає Отто Кернберг [105], здатність до сексуального задоволення є показником інтегрованості афективного досвіду та зрілості особистісної організації.

Узагальнюючи отримані результати, можна констатувати, що внутрішньогрупова динаміка відображає статистично значущі зміни у сфері сексуальності. Зокрема, зафіксовано підвищення показників сексуальної дозволеності, сексуального задоволення та лібідо, а також зниження рівня сексуальної невротичності, сором'язливості, відрази до сексу та знеособленості сексуальних взаємодій. Такі зміни свідчать про зменшення вираженості внутрішніх обмежень і негативно забарвлених переживань у сфері сексуальності, а також про підвищення здатності до прийняття власної тілесності та переживання задоволення. У психоаналітичному контексті отримані результати можуть бути інтерпретовані як такі, що відображають зниження внутрішньої напруги та суперечливості у сфері сексуальності, а також більш узгоджене переживання лібідинозних імпульсів у структурі Я.

Виявлені зміни у сфері сексуальності потребують подальшого аналізу механізмів, що лежать в основі їх регуляції. У зв'язку з цим доцільно розглянути динаміку психологічних захистів за методикою Р. Плутчика–Келлермана–Конте.

Внутрішньогрупове порівняння показників за методикою «Індекс життєвого стилю» (LSI)

Показник	M ± SD (до)	M ± SD (після)	t, df, p	Висновок
Витіснення	3.636 ± 1.049	2.182 ± 0.958	t = 4.803, df = 42, p < .001	Виявлено статистично значуще зниження використання механізму витіснення, що свідчить про зменшення тенденції до несвідомого усунення неприйнятних імпульсів
Регресія	4.000 ± 0.976	2.864 ± 0.774	t = 4.278, df = 42, p < .001	Зафіксовано статистично значуще зниження регресивних форм реагування, що може вказувати на тенденцію до використання більш адаптивних способів емоційної регуляції
Заміщення	2.227 ± 1.541	1.500 ± 0.673	t = 2.029, df = 42, p = .049	Виявлено статистично значуще, проте слабо виражене зниження використання механізму заміщення, що може свідчити про зменшення непрямих форм вираження агресії
Заперечення	3.909 ± 0.811	3.000 ± 0.816	t = 3.705, df = 42, p < .001	Встановлено статистично значуще зниження використання заперечення як механізму психологічного захисту, що може свідчити про підвищення рівня усвідомлення переживань
Проекція	2.636 ± 1.177	2.182 ± 0.664	t = 1.577, df = 42, p = .122	Статистично значущих змін не виявлено; використання механізму проекції залишається відносно стабільним
Компенсація	2.909 ± 1.342	2.727 ± 1.162	t = 0.480, df = 42, p = .633	Статистично значущих змін не зафіксовано. Рівень використання компенсаторних механізмів не зазнав суттєвої динаміки
Гіперкомпенсація	3.636 ± 1.049	4.045 ± 0.999	t = -1.325, df = 42, p = .192	Спостерігається тенденція до зростання використання гіперкомпенсації, однак виявлені зміни статистично незначущі
Раціоналізація	4.364 ± 0.953	5.227 ± 0.528	t = -3.716, df = 42, p < .001	Виявлено статистично значуще зростання використання раціоналізації як способу когнітивного опрацювання внутрішніх переживань

Джерело: складено авторкою на основі результатів емпіричного дослідження.

Результати, представлені в Таблиці 3.7, свідчать про наявність статистично

значущих змін у структурі психологічних захисних механізмів у межах експериментальної групи після психокорекційного втручання.

За шкалою «Витіснення» виявлено статистично значущі відмінності, показники після втручання є нижчими порівняно з початковими. Це може свідчити про зниження використання витіснення як механізму психологічного захисту та підвищення здатності до усвідомлення і утримання афектів. У психоаналітичному контексті такі зміни можуть бути пов'язані зі зміцненням функцій Я. А. Фройд [89] розглядала зменшення витіснення як показник переходу до більш зрілих способів психічної регуляції.

За шкалою «Регресія» також виявлено статистично значущі відмінності, показники після втручання є нижчими порівняно з початковими. Це може свідчити про зниження регресивних форм реагування та більшу здатність витримувати афективне напруження без повернення до інфантильних способів розрядки. У психоаналітичному контексті такі зміни можуть вказувати на більш інтегроване психічне функціонування. В. Біон [60] підкреслював значення здатності психіки переробляти афекти без регресії.

За шкалою «Заміщення» виявлено статистично значущі, проте слабо виражені відмінності, показники після втручання є нижчими порівняно з початковими. Це може свідчити про тенденцію до зменшення непрямого вираження агресивних імпульсів і більш прямого їх усвідомлення. У психоаналітичному контексті такі зміни можуть бути пов'язані з частковою інтеграцією агресивних імпульсів у структуру Я. А. Фройд [89] описувала подібні зміни як перехід до більш адаптивних форм захисту.

За шкалою «Заперечення» виявлено статистично значущі відмінності, показники після втручання є нижчими порівняно з початковими. Це може свідчити про зниження тенденції ігнорувати або не визнавати психічно болісні переживання та більшу здатність стикатися з реальністю. У психоаналітичному контексті це може бути пов'язано зі зменшенням використання примітивних захистів. Н. Мак-Вільямс [127] розглядала зниження заперечення як показник більш зрілої психічної організації.

За шкалою «Проекція» статистично значущих відмінностей не виявлено, показники після втручання залишаються близькими до початкових. Це може свідчити про відносну стабільність схильності приписувати власні переживання зовнішнім об'єктам. У психоаналітичному контексті це може вказувати на більшу стійкість проєктивних процесів, які потребують тривалішого опрацювання. О. Кернберг [104] пов'язував зниження проєкції з глибшими змінами у структурі об'єктних відносин.

За шкалою «Компенсація» статистично значущих відмінностей не виявлено, показники після втручання залишаються близькими до початкових. Це може свідчити про стабільність компенсаторних механізмів як способу підтримання внутрішньої рівноваги. У психоаналітичному контексті компенсація може виконувати адаптивну функцію. А. Фройд [89] розглядала її як один із відносно зрілих механізмів психологічного захисту.

За шкалою «Гіперкомпенсація» статистично значущих відмінностей не виявлено, показники після втручання є дещо вищими, однак ці зміни не є значущими. Це може свідчити про тенденцію до посилення використання гіперкомпенсації як способу регуляції внутрішньої напруги, яка, однак, не досягає статистичної значущості. У психоаналітичному контексті такі зміни можуть відображати перебудову захисної системи. Д. Віннікотт [167] описував подібні стани як пошук внутрішнього балансу.

За шкалою «Раціоналізація» виявлено статистично значущі відмінності, показники після втручання є вищими порівняно з початковими. Це може свідчити про зростання використання раціоналізації як способу когнітивного опрацювання внутрішніх переживань. У психоаналітичному контексті це може бути пов'язано з більш активним залученням когнітивних механізмів до регуляції афекту. О. Кернберг [105] розглядав раціоналізацію як один із механізмів, що може сприяти інтеграції досвіду.

Узагальнюючи отримані результати, можна констатувати, що внутрішньогрупова динаміка відображає зниження інтенсивності примітивних і невротичних механізмів психологічного захисту та одночасне зростання ролі

більш зрілих форм саморегуляції. Це може свідчити про посилення функцій Я, підвищення здатності до усвідомлення і символічного опрацювання афективного досвіду, а також про більш узгоджену взаємодію між Я, Понад-Я та несвідомими потягами. Результати аналізу психологічних захистів зумовлюють необхідність подальшого розгляду змістових аспектів переживань. У зв'язку з цим наступним етапом є аналіз показників за авторським опитувальником психосоціальних чинників сексуальності та гендерної ідентичності жінок.

Таблиця 3.8

Внутрішньогрупова динаміка показників за авторським опитувальником психосоціальних чинників сексуальності та гендерної ідентичності жінок

Показник	ЕГ (до): M ± SD	ЕГ (після): M ± SD	t, df, p	Висновок
Сексуальна задоволеність та тілесне прийняття	11.909 ± 4.566	16.136 ± 1.807	t = -4.038, df = 42, p < .001	Значуще зростання прийняття тіла й задоволеності сексуальністю. Посилення позитивного образу жіночності
Сексуальні бар'єри, внутрішня напруга та моральні обмеження	12.136 ± 3.314	9.500 ± 1.921	t = 3.228, df = 42, p = .002	Виразене зниження бар'єрів. Зменшення внутрішніх заборон і тривоги у сексуальній сфері
Соціальний вплив на жіночу ідентичність	5.091 ± 1.688	4.409 ± 1.563	t = 1.390, df = 42, p = .172	Зміни статистично незначущі. Вплив родинних та соціальних установок залишається стабільним
Традиційне сімейне виховання	5.818 ± 1.943	5.091 ± 1.509	t = 1.387, df = 42, p = .173	Зміни статистично незначущі. Базові цінності та моделі виховання очікувано залишилися сталими

Джерело: складено авторкою на основі результатів емпіричного дослідження.

Результати внутрішньогрупового порівняння за авторським опитувальником (Табл. 3.8) свідчать про наявність статистично значущих змін за окремими показниками у межах експериментальної групи після психокорекційного втручання.

За шкалою «Сексуальна задоволеність та тілесне прийняття» виявлено статистично значущі відмінності. Показники після втручання є вищими

порівняно з початковими. Це може свідчити про підвищення рівня прийняття власного тіла та зростання сексуальної задоволеності. У психоаналітичному контексті такі зміни можуть бути пов'язані з інтеграцією тілесного досвіду та зменшенням внутрішнього конфлікту між потягами і заборонами. Д. Анзєс [44] розглядав тілесність як основу формування цілісного образу Я. О. Кернберг [105] пов'язував здатність до задоволення з інтегрованістю афективного досвіду.

За шкалою «Сексуальні бар'єри, внутрішня напруга та моральні обмеження» також виявлено статистично значущі відмінності. Показники після втручання є нижчими порівняно з початковими. Це може свідчити про зниження внутрішніх заборон, напруги та тривоги у сфері сексуальності. У психоаналітичному контексті такі зміни можуть бути пов'язані з послабленням інтеріоризованих вимог Понад-Я та зменшенням внутрішнього конфлікту. З. Фройд [92] розглядав внутрішні заборони як результат інтеріоризації соціальних норм. Н. Мак-Вільямс [127] підкреслювала, що зниження жорсткості заборон пов'язане з переходом до більш зрілої психічної регуляції.

За шкалою «Соціальний вплив на жіночу ідентичність» статистично значущих відмінностей не виявлено. Показники після втручання залишаються близькими до початкових. Це може свідчити про відносну стабільність соціально зумовлених аспектів гендерної ідентичності. У психоаналітичному контексті це узгоджується з уявленням про стійкість ранніх ідентифікацій. К. Хорні [38] розглядала вплив соціального середовища як один із базових чинників формування особистості. О. Кернберг [105] підкреслював, що зміни стосуються передусім способу переживання досвіду, а не самого досвіду.

За шкалою «Традиційне сімейне виховання» статистично значущих відмінностей не виявлено. Показники після втручання залишаються близькими до початкових. Це може свідчити про стабільність базових моделей виховання та цінностей, сформованих у ранньому досвіді. У психоаналітичному контексті такі результати можуть бути пов'язані з відотною стабільністю інтеріоризованих об'єктних відносин. Ненсі Чодороу [69] підкреслювала значення раннього сімейного досвіду у формуванні гендерної ідентичності.

Узагальнюючи отримані результати, можна констатувати, що внутрішньогрупова динаміка відображає позитивні зміни у сфері сексуальності та тілесного самосприйняття. Спостерігається зниження внутрішніх бар'єрів і підвищення прийняття власної тілесності. Водночас показники, пов'язані з раннім соціальним досвідом, залишаються стабільними. Це може свідчити про те, що психокорекційний вплив спрямований передусім на зміну способу переживання і інтеграції досвіду, а не на зміну його змісту.

Після аналізу виявлених внутрішньопсихічних трансформацій постає питання, якою мірою вони відображаються на загальному рівні функціонування особистості. У другому розділі задоволеність життям розглядається як інтегральний показник психологічної адаптивності, що відображає ступінь внутрішньої узгодженості психічного функціонування.

У цьому контексті застосування шкали Е. Дінера дозволяє оцінити, чи знаходять виявлені зміни своє відображення на рівні узагальненої оцінки власного життя. Йдеться про те, чи пов'язані трансформації у сфері афективної регуляції, ставлення до тілесності та сексуальності з підвищенням суб'єктивної задоволеності життям.

Таблиця 3.9

Показники задоволеності життям (Е. Дінер) у експериментальній групі до та після психокорекційної програми

Шкала	ЕГ (до): M $\pm$ SD	ЕГ (після): M $\pm$ SD	t, df, p	Висновок
Задоволеність життям	19.182 $\pm$ 9.465	27.545 $\pm$ 2.241	t = – 4.033, df = 42, p < .001	Значуще зростання задоволеності життям; підвищення психологічної адаптивності та інтегрованості досвіду

Джерело: складено авторкою за результатами емпіричного дослідження.

Отримані результати, представлені в Таблиці 3.9, свідчать про наявність статистично значущих змін за шкалою «Задоволеність життям». Показники після психокорекційного втручання є вищими порівняно з початковими. Це може свідчити про підвищення рівня суб'єктивної задоволеності життям та покращення загального психологічного функціонування.

У психоаналітичному контексті такі зміни можуть бути пов'язані зі зниженням внутрішнього конфлікту, послабленням тиску Понад-Я та більш узгодженою взаємодією психічних інстанцій. З. Фройд розглядав здатність до переживання задоволення як результат зменшення внутрішніх суперечностей. О. Кернберг [105] пов'язував підвищення задоволеності життям зі зростанням інтегрованості Я та стабільності внутрішнього світу.

Також отримані результати можуть свідчити про підвищення здатності до усвідомлення та утримання афектів без залучення примітивних захисних механізмів. П. Фонагі [87] підкреслював, що розвиток рефлексивної функції пов'язаний із підвищенням психологічної адаптивності та суб'єктивного благополуччя.

Узагальнюючи результати міжгрупових і внутрішньогрупових порівнянь, можна констатувати наявність системних позитивних змін у психічному функціонуванні жінок експериментальної групи під впливом психоаналітично орієнтованого психокорекційного втручання. Виявлена динаміка охоплює кілька взаємопов'язаних рівнів, зокрема афективний, поведінковий, тілесний і структурний.

На рівні сексуальності зафіксовано зниження невротичних проявів, зокрема тривоги, сорому, внутрішніх заборон і відрази до сексу, а також підвищення сексуального задоволення і лібідо. Це свідчить про більш приймаюче ставлення до власної тілесності та сексуальності і зменшення внутрішнього конфлікту у цій сфері.

На рівні психологічних захистів встановлено зниження інтенсивності примітивних і невротичних механізмів, таких як витіснення, регресія, заперечення та заміщення, і водночас посилення більш зрілих форм саморегуляції. Це відображає підвищення здатності до усвідомлення, утримання і психічної переробки афективного досвіду.

Результати авторського опитувальника підтверджують зростання прийняття власної тілесності та зниження внутрішніх бар'єрів у сфері сексуальності, тоді як показники, пов'язані з раннім соціальним досвідом, залишаються стабільними.

Це вказує на те, що психокорекційний вплив змінює не сам досвід, а спосіб його переживання та інтеграції.

Підвищення задоволеності життям свідчить про те, що виявлені зміни виходять за межі окремих психічних процесів і відображаються на рівні загального психологічного функціонування. Це може розглядатися як показник підвищення інтегрованості психічної організації та узгодженості внутрішнього досвіду.

У сукупності отримані результати підтверджують ефективність авторського методу символічної реконструкції симптома. Виявлені зміни свідчать про послаблення внутрішнього конфлікту, зниження жорсткості Понад-Я, інтеграцію витіснених афектів і зміцнення функцій Я. Це забезпечує більш гнучку і узгоджену взаємодію психічних інстанцій та формування більш цілісного способу переживання себе.

3.4. Психоаналітична інтерпретація результатів

Проведене емпіричне дослідження дозволило зафіксувати статистично значущі зміни за низкою психологічних показників, однак у межах психоаналітичного підходу принципово важливим є не лише їх опис, а й розуміння внутрішньопсихічних процесів, які зумовлюють виявлену динаміку. У зв'язку з цим інтерпретація отриманих результатів передбачає перехід від констатації змін до аналізу їх психодинамічних механізмів.

Виявлені зміни у сфері сексуальних установок, механізмів психологічного захисту, тілесного прийняття та задоволеності життям доцільно розглядати як взаємопов'язані прояви внутрішньопсихічної динаміки. У психоаналітичному вимірі вони можуть бути інтерпретовані як відображення змін у характері взаємодії між основними інстанціями психіки – Я, Понад-Я та Несвідомим.

Як було показано у теоретичному аналізі, для жінок із вираженими маскулініними рисами гендерної ідентичності характерною є специфічна конфігурація внутрішньопсихічної організації. Вона пов'язана з посиленням

впливом Понад-Я, інтеріоризованого через ранні об'єктні відносини, сімейні установки та соціокультурні очікування. У межах такої конфігурації тілесність, чуттєвість, емоційна залежність і вразливість можуть переживатися як небажані або загрозливі аспекти, що підлягають контролю або витісненню. Це створює внутрішню напругу між несвідомими потягами та інтеріоризованими заборонами і проявляється у формі сексуальної невротичності, сорому, амбівалентності щодо тілесності, а також у домінуванні захисних механізмів.

Результати дослідження, зокрема зниження сексуальної невротичності, сором'язливості, відрази до сексуальності та внутрішніх бар'єрів поряд зі зростанням сексуального задоволення і тілесного прийняття, можуть свідчити про пом'якшення жорстких і караючих аспектів Понад-Я. Заборони, які раніше функціонували як ригідні внутрішні імперативи, у процесі психокорекційної роботи стають більш диференційованими та доступними для усвідомлення. Це створює можливість їх часткової інтеграції у структуру Я.

На цьому тлі змінюється і характер функціонування Я. Якщо на початковому етапі воно виконувало переважно контролюючу та обмежувальну функцію, спрямовану на стримування імпульсів, то після психокорекційного впливу спостерігається посилення його інтегративної ролі. Я демонструє більшу здатність утримувати суперечливі переживання, витримувати афективну напругу та зберігати внутрішню цілісність у присутності амбівалентних імпульсів. Така динаміка відповідає уявленням про розвиток зрілих Я-функцій.

Виявлені зміни у структурі психологічного захисту підтверджують цю тенденцію. Зниження витіснення, регресії, заперечення, проєкції та заміщення може свідчити про зменшення потреби у використанні примітивних і невротичних способів регуляції. Водночас підвищення компенсації та раціоналізації відображає перехід до більш опосередкованих, когнітивно та символічно організованих механізмів. У психоаналітичному контексті така еволюція захистів пов'язана зі здатністю психіки утримувати афекти у полі свідомості без їх витіснення або спотворення.

Зміни у сфері афективної регуляції також свідчать про перехід від полярного

стилю реагування коли емоції або жорстко пригнічуються, або проявляються у формі неконтрольованої розрядки до більш інтегрованого способу функціонування. Учасниці демонструють більшу здатність усвідомлювати, вербалізувати та витримувати афекти. Це узгоджується з уявленням В. Біона [60] про розвиток здатності до переробки емоційного досвіду та формування функції контейнерування.

Особливого значення у цьому контексті набувають зміни у сфері тілесності та сексуальності. Зниження відрази, сорому та напруги поряд із підвищенням задоволеності може свідчити про послаблення внутрішнього конфлікту між потягами і заборонами та більш узгоджене включення тілесного досвіду у структуру Я. За Д. Анзье [44], інтеграція тілесності є важливою умовою формування цілісного образу Я, а за О. Кернбергом [105] показником більш зрілої організації афективного досвіду.

Важливим аспектом виявленої динаміки є трансформація співвідношення між маскулінними та фемінними компонентами особистості. На початковому етапі маскулінні риси виконували переважно захисну функцію, забезпечуючи дистанціювання від вразливості, тілесності та потреби у близькості. У процесі психокорекційної роботи вони поступово втрачають ригідний характер і інтегруються у більш гнучке функціонування Я поряд із прийнятими фемінними аспектами. Така динаміка може свідчити про зниження внутрішнього протиставлення між різними модальностями досвіду та формування більш узгодженої гендерної ідентичності.

Центральним механізмом цих змін виступає символічна реконструкція симптома. У психоаналітичній теорії симптом розглядається як компромісна формація, що одночасно виражає і маскує внутрішній конфлікт (З. Фройд [92]). На початковому етапі симптоми, пов'язані з сексуальністю та тілесністю, виконували функцію уникнення афектів і підтримання внутрішньої стабільності за рахунок обмеження переживань.

У процесі психокорекційної роботи симптом поступово набуває символічного значення. Він перестає бути лише способом захисту і стає носієм

смислу, пов'язаного з особистісною історією, внутрішніми заборонами та ранніми об'єктними відносинами. Це дозволяє встановити зв'язок між афектами, тілесністю та суб'єктивним досвідом, що сприяє їх інтеграції (Д. Віннікотт [168], О. Кернберг [105]).

Вирішальну роль у цьому процесі відіграє аналітична взаємодія. У межах переносу актуалізуються ранні сценарії взаємодії, пов'язані з очікуванням критики, покарання або відкидання за прояв вразливості. Досвід взаємодії з приймаючим і стабільним об'єктом, який витримує афекти без їх знецінення, створює умови для трансформації внутрішніх фігур Понад-Я. Вони стають менш караючими і більш підтримувальними, що знижує рівень внутрішньої напруги і розширює можливості переживання.

У результаті симптом поступово втрачає функцію єдиного способу регуляції внутрішнього конфлікту і стає доступним для психічного опрацювання. Це може розглядатися як перехід:

- від примітивних захисних механізмів до більш зрілих форм саморегуляції;
- від розщеплення досвіду до його інтеграції;
- до більш гнучкої організації психічного функціонування;
- від уникнення афектів до їх символічного осмислення.

Отримані результати також знаходять відображення у підвищенні задоволеності життям, що може розглядатися як інтегральний показник позитивної динаміки. У психоаналітичному контексті це пов'язано зі зниженням внутрішнього конфлікту, послабленням надмірного контролю Понад-Я та розширенням доступу до лібідинозної енергії (З. Фройд [93], О. Кернберг [104]).

Таким чином, виявлені зміни доцільно інтерпретувати як позитивну динаміку у напрямі більш інтегрованого психічного функціонування, що проявляється у:

- посиленні інтегрувальної функції Я;
- пом'якшенні жорсткості Понад-Я;
- розширенні можливостей символізації афективного досвіду;
- зниженні залежності від примітивних захисних механізмів;

- більш узгодженому включенні тілесності та сексуальності у структуру Я.

Отже, метод символічної реконструкції симптома створює умови для внутрішньопсихічних трансформацій, що виходять за межі окремих емпіричних показників і проявляються у зміні способу переживання себе та власного досвіду. Зафіксована динаміка відображає не стільки завершену перебудову психічної організації, скільки зміни у функціонуванні Я, зокрема посилення його інтегративних можливостей, зниження внутрішньої конфліктності та більш узгоджену взаємодію психічних інстанцій. Це дозволяє розглядати отримані результати як прояв більш інтегрованого психічного функціонування, що є ключовим результатом психоаналітично орієнтованого впливу.

Висновки до Розділу 3

Результати емпіричного дослідження та психокорекційної роботи дозволяють констатувати наявність статистично значущих змін за низкою психологічних показників у жінок із вираженими маскулініними рисами гендерної ідентичності. Виявлена динаміка має системний і багаторівневий характер та охоплює сферу сексуальних установок, механізмів психологічного захисту, тілесного прийняття, та загальної задоволеності життям. Отримані результати доцільно розглядати не як ізольовані зміни окремих показників, а як взаємопов'язані зрушення у функціонуванні внутрішньопсихічної організації.

По-перше, результати, отримані за методикою «Установки щодо сексу» Г. Айзенка, свідчать про позитивну динаміку у сфері сексуальності. Зокрема, зафіксовано статистично значуще зниження сексуальної невротичності, сексуальної сором'язливості, відрази до сексу та показників знеособленого сексу поряд зі зростанням сексуального задоволення і сексуального лібідо. Також виявлено тенденцію до підвищення сексуальної дозволеності. Такі зміни можуть свідчити про зменшення внутрішніх заборон, зниження афективної напруги та більш приймаюче ставлення до власної тілесності і сексуальності. У психоаналітичному контексті це може бути пов'язано з послабленням жорстких

вимог Понад-Я та підвищенням здатності Я утримувати афекти та опрацьовувати афекти, пов'язані з тілесністю, без їх витіснення або заперечення.

По-друге, результати за методикою «Індекс життєвого стилю» (Р. Плутчик, Г. Келлерман, Х. Конте) відображають зміни у структурі механізмів психологічного захисту. Виявлено статистично значуще зниження витіснення, регресії, заперечення, заміщення та частково проекції, що свідчить про зменшення використання примітивних і невротичних захистів. Водночас зафіксовано зростання раціоналізації та тенденцію до посилення компенсації. Така динаміка може інтерпретуватися як перехід до більш зрілих і опосередкованих форм регуляції, у межах яких афекти не усуваються, а частково усвідомлюються та опрацьовуються. Це вказує на посилення інтегративної функції Я та підвищення здатності до внутрішнього опрацювання конфліктів.

По-третє, результати авторського опитувальника психосоціальних чинників сексуальності та гендерної ідентичності жінок свідчать про статистично значуще зростання показників сексуальної задоволеності та тілесного прийняття, а також зниження сексуальних бар'єрів, внутрішньої напруги та моральних обмежень. Водночас показники, пов'язані із соціальним впливом та традиційним вихованням, не зазнали значущих змін, що є очікуваним, оскільки відображають стабільні аспекти життєвого досвіду. Отримані результати свідчать про зміну не самого досвіду, а способу його переживання та інтеграції, що проявляється у більш приймаючому ставленні до тілесності та жіночності.

По-четверте, результати за шкалою задоволеності життям Е. Дінера демонструють статистично значуще підвищення цього показника в експериментальній групі. Це дозволяє розглядати виявлені зміни як такі, що виходять за межі окремих сфер і інтегруються у більш загальний рівень суб'єктивного благополуччя. У психоаналітичному контексті підвищення задоволеності життям може бути пов'язане зі зниженням внутрішньої конфліктності, послабленням надмірного контролю з боку Понад-Я та розширенням можливостей Я у регуляції афектів і переживань.

По-п'яте, сукупність отриманих результатів свідчить про позитивну

динаміку у співвідношенні фемінних і маскулінних аспектів особистості. Зниження сексуальних бар'єрів, сорому та напруги поряд із підвищенням прийняття тілесності може вказувати на зменшення внутрішнього протиставлення між цими аспектами. Маскулінні риси поступово втрачають виключно захисний характер, а фемінні аспекти стають більш прийнятними, що сприяє формуванню більш узгодженого образу Я.

По-шосте, отримані результати свідчать про те, що застосування методу символічної реконструкції симптома супроводжується змінами у способі переживання внутрішнього досвіду. Показано, що ефективність психокорекційного впливу проявляється не лише у редукції окремих симптомів, а й у змінах способів психічної регуляції, характеру взаємодії Я, Понад-Я та Несвідомого, а також рівня інтеграції різних компонентів досвіду та ідентичності. Зокрема, зменшення сексуальної невротичності, внутрішніх заборон і примітивних захисних механізмів поряд із зростанням здатності до усвідомлення і вербалізації переживань відображає розширення можливостей символізації. У цьому контексті симптом перестає виконувати переважно захисну функцію та набуває значення об'єкта осмислення і психічного опрацювання.

По-сьоме, важливою умовою виявленої динаміки можна вважати особливості психоаналітичної роботи, зокрема процеси переносу і контрпереносу, які створюють можливість актуалізації та переосмислення внутрішніх об'єктних відносин. Це може сприяти пом'якшенню жорстких внутрішніх інстанцій, зменшенню самокритики та підвищенню толерантності до власних переживань.

Таким чином, застосований психоаналітично орієнтований підхід виявляє свою ефективність, що проявляється у зниженні внутрішньої напруги, пом'якшенні внутрішніх заборон, трансформації системи психологічних захистів, підвищенні прийняття тілесності та сексуальності, а також зростанні задоволеності життям. Сукупність виявлених змін дозволяє говорити про більш інтегровану та гнучку організацію психічного функціонування.

Отже, авторський метод символічної реконструкції симптома постає як

психоаналітично орієнтований інструмент, що забезпечує позитивну динаміку у сфері гендерної ідентичності та пов'язаних із нею внутрішньопсихічних процесів. Зафіксовані зміни відображають більш інтегрований рівень психічного функціонування, що проявляється у посиленні ролі Я, зменшенні жорсткості Понад-Я та більш узгодженому переживанні тілесного й афективного досвіду.

ВИСНОВКИ

У дисертаційному дослідженні здійснено теоретико-методологічне обґрунтування та емпіричне вивчення психологічних особливостей жінок із проблемами гендерної ідентичності у психоаналітичному контексті. На основі інтеграції класичних і сучасних психоаналітичних підходів уточнено розуміння жіночої гендерної ідентичності як складного внутрішньопсихічного процесу, що формується у взаємодії Я, Понад-Я та Несвідомого. Цей процес пов'язаний із ранніми об'єктними відносинами, особливостями афективної регуляції, механізмами психологічного захисту та рівнем інтеграції тілесного та сексуального досвіду у структуру Я і проявляється у показниках психологічної адаптивності та суб'єктивного благополуччя. У роботі поєднано теоретичний аналіз, побудову авторської психоаналітичної моделі, розроблення психодіагностичного інструменту, емпіричне дослідження психодинамічних характеристик жінок із різними типами гендерної ідентичності та апробацію психоаналітично орієнтованого психокорекційного підходу. Отримані теоретичні та емпіричні результати узагальнено в таких положеннях.

1. Теоретико-методологічний аналіз засвідчив, що жіноча гендерна ідентичність у психоаналітичному підході не зводиться до соціально-рольових характеристик або зовнішніх поведінкових проявів. Вона постає як динамічна психічна структура, що формується у процесі інтеграції тілесного, афективного та реляційного досвіду. Встановлено, що визначальну роль у її становленні відіграють ранні взаємини з первинними об'єктами, у межах яких формуються базові способи переживання близькості, залежності, автономії та тілесності. Показано, що гендерна ідентичність пов'язана з процесом внутрішнього узгодження суперечливих тенденцій між потягом і заборонаю, автономією і залежністю, контролем і вразливістю.

2. Розроблено динамічну психоаналітичну модель жіночої гендерної ідентичності, яка інтегрує структурний, функціональний, тілесно-сексуальний, соціальний та адаптивний рівні психічної організації. Структурний рівень

відображає взаємодію Я, Понад-Я та Несвідомого. Функціональний рівень характеризує систему психологічного захисту та способи афективної регуляції. Тілесно-сексуальний рівень описує ступінь інтеграції тілесності та сексуальності у структуру Я. Соціальний рівень пов'язаний з інтеріоризацією культурних норм і сімейних сценаріїв. Адаптивний рівень відображає результуючий ефект взаємодії цих компонентів і проявляється у суб'єктивному благополуччі. Запропонована модель забезпечує можливість комплексного аналізу гендерної ідентичності як цілісної системи.

3. У результаті емпіричного дослідження виявлено специфічні психодинамічні характеристики жінок із фемінним, маскулінним та андрогінним типами гендерної ідентичності. Встановлено зв'язок між типом гендерної ідентичності та особливостями внутрішніх конфліктів, сексуальних установок, системою психологічного захисту, афективною регуляцією та рівнем адаптивності. Отримані результати свідчать, що гендерна ідентичність пов'язана зі способом функціонування внутрішньої психічної реальності. Маскулінний тип асоціюється з більшою ригідністю захисної системи, вищими показниками сексуальної невротичності, нижчими показниками життєвої та сексуальної задоволеності, а також із труднощами тілесно-сексуальної інтеграції. У психоаналітичній інтерпретації це може розглядатися як компенсаторний спосіб організації Я. Фемінний тип характеризується більшою орієнтацією на міжособистісну взаємодію та емоційною включеністю, але супроводжується більшою залежністю від зовнішнього підтвердження. Андрогінний тип пов'язаний із більш інтегрованим характером психічного функціонування та гнучкішою афективною регуляцією.

4. Встановлено, що домінування маскулінної організації за умов недостатньої інтеграції фемінних аспектів пов'язане з більш вираженою внутрішньою конфліктністю, жорсткішим контролем з боку Понад-Я, нижчими показниками сексуального задоволення та прийняття тілесності, а також зі зниженням задоволеності життям. Водночас андрогінний тип пов'язаний із більшою психічною гнучкістю та узгодженістю внутрішніх процесів. Отримані

результати дозволяють розглядати психологічну зрілість не як домінування окремих характеристик, а як здатність до інтеграції суперечливих тенденцій.

5. Розроблено та психометрично обґрунтовано авторський психодіагностичний інструмент «Опитувальник психосоціальних чинників сексуальності та гендерної ідентичності жінок». Показник внутрішньої узгодженості за коефіцієнтом альфа Кронбаха становить 0,88, що свідчить про достатній рівень надійності. Опитувальник забезпечує можливість комплексної оцінки сексуальної задоволеності та тілесного прийняття, сексуальних бар'єрів і моральних обмежень, соціального впливу на жіночу ідентичність і впливу традиційного виховання. Його використання розширює можливості психодіагностики у психоаналітичному контексті.

6. Аналіз взаємозв'язку психодинамічних характеристик із рівнем адаптивності показав, що задоволеність життям виступає інтегральним показником адаптивності та може розглядатися як індикатор узгодженості психічного функціонування. Встановлено, що нижчі показники життєвої задоволеності пов'язані з більшою ригідністю захисних механізмів, вищими показниками сексуальної невротичності та труднощами афективної інтеграції. У жінок із маскулінними рисами гендерної ідентичності задоволеність життям більшою мірою визначається особливостями внутрішньої регуляції та структурної організації психіки, зокрема характером функціонування захисних механізмів і рівнем афективної інтеграції. У жінок із фемінним типом задоволеність життям більшою мірою залежить від якості міжособистісних стосунків. У жінок з андрогінним типом вона характеризується більшою стабільністю. Це підтверджує значущість внутрішньої інтеграції як чинника психологічного благополуччя.

7. Теоретично обґрунтовано та апробовано психоаналітично орієнтований метод символічної реконструкції симптома як засіб психокорекційної роботи з жінками, які мають виражені маскулінні риси гендерної ідентичності. Метод базується на розумінні симптому як форми, у якій відображається внутрішній конфлікт і яка водночас виконує регулятивну функцію. Його застосування

спрямоване на виявлення можливого несвідомого змісту симптома, розвиток процесів символізації та опрацювання афективного досвіду. Метод орієнтований на зміну способу психічного переживання симптома, а не лише на редукцію його зовнішніх проявів.

8. Результати апробації методу відображають зміни за низкою вимірюваних показників. За методикою Г. Айзенка виявлено зниження сексуальної невротичності, сором'язливості, відрази до сексу та показників знеособленого сексу, а також зростання сексуального задоволення і сексуального лібідо. За методикою «Індекс життєвого стилю» зафіксовано зниження витіснення, регресії, заперечення, заміщення, проекції, а також зростання раціоналізації. За авторським опитувальником встановлено підвищення сексуальної задоволеності та тілесного прийняття і зниження сексуальних бар'єрів, внутрішньої напруги та моральних обмежень. За шкалою Е. Дінера зафіксовано підвищення задоволеності життям. Апробація методу супроводжувалася змінами у сфері сексуальності, механізмів психологічного захисту, тілесного самосприйняття та задоволеності життям.

9. Психоаналітична інтерпретація результатів показує, що виявлені зміни пов'язані з трансформацією характеру функціонування Я та зменшенням жорсткості Понад-Я. Підвищується здатність до усвідомлення, утримання та символізації афектів. Симптом поступово втрачає функцію єдиного способу регуляції конфлікту і набуває більшого значення як об'єкт психічного опрацювання. Це створює умови для переходу від повторення до осмислення внутрішнього досвіду та до більш узгодженого способу психічного функціонування.

10. Побудовано модель очікуваних результатів психоаналітичної інтервенції, яка описує можливі зміни на рівні Я, афективної регуляції, тілесно-сексуальної інтеграції та адаптивності. Очікуваними результатами визначено зниження ролі примітивних захистів, пом'якшення тиску Понад-Я, розвиток здатності до символізації афектів, підвищення сексуальної задоволеності, тілесного прийняття та життєвої задоволеності.

11. Практичне значення дослідження полягає у можливості використання його результатів у психотерапевтичній, консультативній та психодіагностичній практиці. Запропонована модель може слугувати теоретичною рамкою для аналізу внутрішніх конфліктів, пов'язаних із гендерною ідентичністю. Авторський опитувальник може використовуватися як інструмент комплексної оцінки психосоціальних і внутрішньопсихічних параметрів жіночої гендерної ідентичності. Метод символічної реконструкції симптома може застосовуватися як психоаналітично орієнтований засіб психокорекційної роботи у випадках внутрішньої конфліктності, пов'язаної з тілесністю, сексуальністю та гендерною ідентичністю.

12. Отримані результати розширюють можливості психоаналітичного осмислення гендерної ідентичності як внутрішньопсихічного феномена. Показано, що її гармонійність пов'язана зі ступенем інтеграції різних аспектів досвіду та здатністю Я витримувати внутрішні суперечності без їх редукції до симптоматичних форм. У цілому встановлено, що гендерна ідентичність жінки є складною психодинамічною системою, пов'язаною з особливостями внутрішньої організації, характером конфліктів, системою психологічного захисту та рівнем адаптивності. Отримані теоретичні та емпіричні результати, розроблена модель, психодіагностичний інструмент і апробований психокорекційний підхід утворюють цілісну науково обґрунтовану систему, що розширює можливості дослідження і практичної роботи у сфері гендерної ідентичності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Акімова Л. Н. Гендерні стереотипи і гендерна ідентичність особистості. Інноваційні технології: актуальні проблеми теорії та практики. 2010. № 1. С. 112–117.
2. Амелічева Л. П. Гендерна ідентичність особи як об'єкт прав людини на особисте життя та на гідні умови праці. Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. 2021. С. 78–83.
3. Бабчук О. Г., Венгеловська В. П. Гендерна ідентичність особистості. The 7th International scientific and practical conference “Innovative areas of solving problems of science and practice” (November 08–11, 2022, Oslo, Norway). Oslo, 2022. International Science Group. P. 539.
4. Богачевська-Хомяк М. Білим по білому: жінки в громадському житті України 1884–1939. Київ: Либідь, 1995. 424 с.
5. Бондаревич С. М., Діколь-Кобріна О. А., Ціпле В. В. Дослідження впливу гендерної ідентичності особистості на формування сімейних відносин. Наукові інновації та передові технології. 2023. № 14 (28). С. 1171–1184. DOI: 10.52058/2786-5274-2023-14(28)-1171-1184.
6. Бондаревська І. О., Бондаревська М. О. Гендерна ідентичність як вид соціальної ідентичності. Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна». 2012. С. 23–27.
7. Боровцова М. С. Становлення гендерної ідентичності особистості. Проблеми сучасної психології. 2012. Вип. 16. С. 65–74.
8. Галусян Ю. М., Новицька В. П. Деякі аспекти гендерної ідентифікації та соціалізації особистості. Український соціум. 2004. С. 86–92.
9. Говорун Т. В., Кікінежді О. М. Гендерна психологія: навч. посіб. Київ: Академвидав, 2004. 308 с.
10. Іванова Т. В., Карч М. О. Гендерна ідентичність як мультиваріативний феномен. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Психологія. 2020.

Т. 31 (70). № 4. С. 28–33. DOI: 10.32838/2709-3093/2020.4/04.

11. Іванченко С. М. Багатовимірний модель гендера. Соціальна психологія. 2007. № 4. С. 157–173.

12. Киричок Ю. С. Гендерні особливості переживання самотності у підлітковому віці. Теорія і практика сучасної науки та освіти: матеріали XIV Міжнародної науково-практичної конференції (Львів, 9–10 січня 2025 р.). Львів: Львівський науковий форум, 2025. С. 51–53.

13. Кікінежді О. М. Гендерна ідентичність особистості: когнітивна парадигма. Наукові записки Національного університету Острозька академія. Психологія і педагогіка. 2013. № 22. С. 51–56.

14. Кісь О., Байдак М., Бежук О. Українські жінки у горнилі модернізації. Львів: Клуб сімейного дозвілля, 2017. 303 с.

15. Ковалькова Т. О. Дослідження ставлення студентів до гендерних проблем сучасності. Наукові записки Малої академії наук України. 2022. № 2(24). С. 44–57. DOI: <https://doi.org/10.51707/2618-0529-2022-24-06>

16. Козак Г. А., Магдисюк Л. І. Психологія тілесності: методичні рекомендації до курсу: курс лекцій. Волинський національний університет імені Лесі Українки, факультет психології, кафедра практичної психології та психодіагностики. Луцьк. 2023. 103 с.

17. Комарніцька Л. М., Завадська І. М. Гендерна ідентичність як психологічний феномен. Інклюзія і суспільство. 2024. Вип. 2 (7). С. 81–89.

18. Копилова Н. О. Гендерна ідентичність у соціокультурному контексті сучасності: трансформація сприйняття «чоловічого» та «жіночого» в культурі. Science and Education a New Dimension. Humanities and Social Sciences. 2017. Vol. 5 (20), Issue 116. С. 41–44.

19. Кубриченко Т. В. Ідентичність особистості у гендерному вимірі. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія психологічна. 2012. № 1. С. 54–61.

20. Ліщина Н. В. Співвідношення показників кризи, формально-динамічних властивостей особистості та гендерної ідентичності. Science and Education a New

Dimension. Pedagogy and Psychology. 2015. № 3(32). С. 76–80.

21. Максименко С. Д. Психологія особистості: змістовні ознаки. Наука і освіта. 2014. № 5. С. 45–52.

22. Максименко С. Д. Теоретико-методологічні проблеми психології особистості. Проблеми сучасної психології. 2010. № 7.

23. Мирошнеченко А. В. Гендерна соціалізація як процес формування гендерної ідентичності особистості. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Психологія. 2011. Вип. 48. С. 103–106.

24. Морозова-Ларіна О. І. Гендерна ідентичність та соціокультурне середовище. Проблеми сучасної психології. 2013. № 19. С. 251–258.

25. Марчишина А. А. Актуалізація поняття «гендерна ідентичність» у постмодерністському дискурсі. Одеський лінгвістичний вісник. 2015. № 5(2). С. 49–53.

26. Нестеренко М. О., Мисюра В. Б. Розвиток гендерної ідентичності в умовах сімейного середовища в підлітковому віці. Science and technology: challenges, prospects and innovations: proceedings of the 3rd International scientific and practical conference (Osaka, Japan, 2024). Osaka: CPN Publishing Group, 2024. С. 367–371.

27. Основи теорії гендеру: навч. посіб. / за ред. М. М. Скорик. Київ: К.І.С., 2004. 536 с.

28. Петрів В. Р. Механізми становлення гендерної ідентичності особистості. Траєкторії сталого розвитку українського суспільства: особистість і культура. Маріуполь: МДУ, 2019. Ч. 1. С. 192–195.

29. Плетка О. Т. Гендерна ідентичність: корекція та терапія казкою. Арт-терапія: вершини усвідомлення: матеріали IX Міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 2012). Київ, 2012. С. 142–146.

30. Ситник С. І., Полшкова С. Г., Трофімова Д. О. Особливості емоційного інтелекту в осіб з андрогінним типом гендерної ідентичності. Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права. 2021. № 2. С. 82–87.

31. Татенко В. О. Психологія суб'єкта: методологія і практика: монографія.

Київ: Міленіум, 2006. 390 с.

32. Титаренко Т. М. Життєвий світ особистості: у межах і за межами буденності. Київ: Либідь, 2003. 376 с.

33. Токарева Н. Сучасні тенденції становлення статево-рольової ідентичності підлітків. Проблеми сучасної психології. 2016. № 34.

34. Федорець О. Травма та репарація. Жертовність як центральний аспект репарації. Форум психіатрії та психотерапії. 2021. Т. 13. С. 113–128.

35. Фройд З. Тотем і табу. Харків: Фоліо, 2019. 272 с.

36. Фройд З. По той бік принципу задоволення. Я і Воно. Київ: Андронум, 2021. С. 58–168.

37. Хорні К. Невротична особистість нашого часу. Київ: Центр навчальної літератури, 2025. С. 95–158.

38. Хорні К. Невроз і особистісне зростання: боротьба за самореалізацію. Київ: Центр навчальної літератури, 2025. 492 с.

39. Хорні К. Психологія жінки. Київ: Сварог, 2025. 256 с.

40. Чепелева Н. В., Рудницька С. Ю., Смульсон М. Л., Зазимко О. В., Зарецька О. О. Дискурсивне конструювання досвіду у контексті розвитку особистості. 2022. Київ: Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2022. 194 с.

41. Юнг К. Г. Архетипи і колективне несвідоме. Львів: Астролябія, 2018. С. 128–207.

42. Юнг К. Г. Червона книга (Liber Novus). Київ: Центр навчальної літератури, 2024. 360 с.

43. Abraham K. Selected Papers on Psychoanalysis. London: Karnac Books, 1988. 528 p.

44. Anzieu D. The Notion of a Skin Ego. The Skin Ego: A Psychoanalytic Approach to the Self. New Haven: Yale University Press, 1989. P. 39–68.

45. Aron L. A Meeting of Minds: Mutuality in Psychoanalysis. Hillsdale, NJ: The Analytic Press, 1996. 303 p.

46. Balint M. The Basic Fault: Therapeutic Aspects of Regression. London:

Tavistock Publications, 1968. 205 p.

47. Balint M. The Three Areas of the Mind: Theoretical Considerations. *The International Journal of Psychoanalysis*. 1958. Vol. 39, No. 5. P. 328–340.

48. Bandura A. *Social Foundations of Thought and Action: A Social Cognitive Theory*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall, 1986. 617 p.

49. Bateman A. W., Fonagy P. *Psychotherapy for Borderline Personality Disorder: Mentalization-Based Treatment*. Oxford: Oxford University Press, 2004. 381 p.

50. Beauvoir S. de *The Second Sex* / trans. by C. Borde, S. Malovany-Chevallier. New York: Vintage Books, 2011. 800 p.

51. Beck A. T. *Cognitive Therapy and the Emotional Disorders*. New York: Penguin, 1976. 356 p.

52. Bem S. L. Gender Schema Theory: A Cognitive Account of Sex Typing. *Psychological Review*. 1981. Vol. 88, No. 4. P. 354–364. DOI: 10.1037/0033-295X.88.4.354.

53. Bem S. L. *The Lenses of Gender: Transforming the Debate on Sexual Inequality*. New Haven: Yale University Press, 1993. 287 p.

54. Benjamin J. *Beyond Doer and Done To: Recognition Theory, Intersubjectivity and the Third*. London; New York: Routledge, 2017. 280 p.

55. Benjamin J. *Like Subjects, Love Objects: Essays on Recognition and Sexual Difference*. New Haven: Yale University Press, 1995. 235 p.

56. Benjamin J. *The Bonds of Love: Psychoanalysis, Feminism, and the Problem of Domination*. New York: Pantheon Books, 1988. 303 p.

57. Bennett M. R. Kohut and Freud Models. *Childhood Stress, Trauma and Synapse Loss*. Singapore: Springer Nature Singapore, 2024. P. 109–117.

58. Berger P. L., Luckmann T. *The Social Construction of Reality*. London: Penguin Books, 1991. 249 p.

59. Bion W. R. *Learning from Experience*. London: Routledge, 2019. 128 p.

60. Bion W. R. *The Complete Works of W. R. Bion* / ed. by C. Mawson. London: Routledge, 2019. T. 4. 374 p.

61. Bollas C. *The Shadow of the Object: Psychoanalysis of the Unthought Known*.

New York: Columbia University Press, 1987. 283 p.

62. Bowlby J. A Secure Base: Parent-Child Attachment and Healthy Human Development. New York: Basic Books, 1988. 190 p.

63. Bouvet M. Clinical and Theoretical Contributions to Psychoanalysis. Reading French Psychoanalysis. London: Routledge, 2016. P. 115–135.

64. Bromberg P. M. Standing in the Spaces: Essays on Clinical Process, Trauma, and Dissociation. Hillsdale, NJ: The Analytic Press, 1998. 326 p.

65. Britton R. The Infant in the Adult. Psychoanalytic Psychotherapy. 1986. Vol. 2, No. 1. P. 31–44.

66. Butler J. Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity. New York: Routledge, 1990. 190 p.

67. Butler J. Who's Afraid of Gender? New York; London: Farrar, Straus and Giroux, 2024. 320 p.

68. Casement P. On Learning from the Patient. London: Routledge, 1985. 240 p.

69. Chodorow N. J. Femininities, Masculinities, Sexualities: Freud and Beyond. Lexington: University Press of Kentucky, 1994. 240 p.

70. Chodorow N. J. Individualizing Gender and Sexuality: Theory and Practice. New York; London: Routledge, 2012. 256 p.

71. Chodorow N. J. The Psychoanalytic Ear and the Sociological Eye: Toward an American Independent Tradition. New York; London: Routledge, 2020. 260 p.

72. Connell R. W. Masculinities. 2nd ed. Berkeley: University of California Press, 2005. 324 p.

73. Deutsch H. Selected Problems of Adolescence. New York: International Universities Press, 1967. 300 p.

74. Deutsch H. The Psychology of Women: A Psychoanalytic Interpretation. Vol. 1: Girlhood. London: Routledge, 2017. 247 p.

75. Diem-Wille G. The Early Years of Life: Psychoanalytical Development Theory According to Freud, Klein, and Bion. London: Routledge, 2011. 300 p.

76. Diener E. Subjective Well-Being. Psychological Bulletin. 1984. № 95(3). 542 p.

77. Diener E., Emmons R. A., Larsen R. J., Griffin S. The Satisfaction With Life Scale. *Journal of Personality Assessment*. 1985. Vol. 49, No. 1. P. 71–75.
78. Dolto F. *L'image inconsciente du corps*. Paris: Éditions du Seuil, 1984. 278 p.
79. Duparc F. Sublimation de vie, sublimation de mort. *Revue française de psychosomatique*. 2014. No. 46. P. 91–106.
80. *Effective Treatments for PTSD: Practice Guidelines from the International Society for Traumatic Stress Studies* / ed. by E. Foa, T. M. Keane, M. J. Friedman. New York: Guilford Press, 2000. 388 p.
81. Elliott A. *Psychoanalytic Theory: An Introduction*. 3rd ed. London: Bloomsbury Publishing (Red Globe Press), 2015. P. 101–142.
82. Ettinger B. L. *The Matrixial Borderspace*. Minneapolis: University of Minnesota Press, 2006. 248 p.
83. Eysenck H. J. Personality and Sexual Behaviour. *Journal of Psychosomatic Research*. 1972. № 16(3). p. 141-152
84. Eysenck H. J. *Sex and Personality*. London: Open Books, 1976. 255 p.
85. Fairbairn W. R. D. *Psychoanalytic Studies of the Personality*. London: Routledge, 1994. 312 p.
86. Fonagy P., Roth, A., Higgitt A. The outcome of psychodynamic psychotherapy for psychological disorders. *Clinical neuroscience research*, 2005. № 4(5-6). p. 367-377.
87. Fonagy P., Target M. *Psychoanalytic Theories: Perspectives from Developmental Psychopathology*. London: Whurr Publishers, 2003. 428 p.
88. Forward S., Glynn D. F. *Mothers Who Can't Love: A Healing Guide for Daughters*. New York: Harper, 2013. 304 p.
89. Freud A. *The Ego and the Mechanisms of Defence*. London: Hogarth Press, 1936. 192 p.
90. Freud A. *The Psycho-Analytical Treatment of Children*. London: Hogarth Press, 1965. 248 p.
91. Freud S. *New Introductory Lectures on Psycho-Analysis*. London: Hogarth Press, 1964. 202 p.

92. Freud S. On Narcissism: An Introduction. The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud. Vol. XIV. London: Hogarth Press, 1957. P. 67–102.
93. Freud S. The Ego and the Id. The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud. Vol. XIX. London: Hogarth Press, 1961. P. 1–66.
94. Fromm E. Anatomy of Human Destructiveness. New York: Holt Paperbacks, 1992. 576 p.
95. Garvey P. Melanie Klein: A Contemporary Introduction. London: Routledge, 2023. 122 p.
96. Green A. La clinique du négatif: Narcissisme, destructivité et dépression. Paris: Ithaque, 2022. 144 p.
97. Green A. The Work of the Negative. London; New York: Free Association Books, 1999. 317 p.
98. Guntrip H. Science, Psychodynamic Reality and Autistic Thinking. Journal of the American Academy of Psychoanalysis. 1973. Vol. 1, No. 1. P. 3–22.
99. Hoffman I. Z. Ritual and Spontaneity in the Psychoanalytic Process: A Dialectical-Constructivist View. Hillsdale, NJ: The Analytic Press, 1998. 296 p.
100. Irigaray L. This Sex Which Is Not One. Ithaca: Cornell University Press, 1985. 224 p.
101. Joseph B. Envy in Everyday Life. Psychoanalytic Psychotherapy. 1986. Vol. 1, No. 2. P. 135–148.
102. Joseph B. Thinking about a Playroom. Journal of Child Psychotherapy. 1998. Vol. 24, No. 1. P. 1–16.
103. Kimmel M. S. The Gendered Society. New York: Oxford University Press, 2000. 315 p.
104. Kernberg O. F. Hatred, Emptiness, and Hope: Transference-Focused Psychotherapy in Personality Disorders. Washington, DC: American Psychiatric Association Publishing, 2023. 276 p.
105. Kernberg O. F. Treatment of Severe Personality Disorders: Resolution of

Aggression and Recovery of Eroticism. Washington, DC: American Psychiatric Association Publishing, 2018. 319 p.

106. Klein M. Love, Guilt and Reparation: And Other Works 1921–1945. New York: Simon & Schuster, 2002. 480 p.

107. Klein M. The Oedipus Complex in the Light of Early Anxieties. *International Journal of Psychoanalysis*. 1945. Vol. 26. P. 11–33.

108. Kohut H. The Search for the Self: Selected Writings of Heinz Kohut 1950–1978. Vol. 1 / ed. by P. Ornstein. Chicago: University of Chicago Press, 1978. 552 p.

109. Kristeva J. *Le Génie féminin*. Vol. 1: Hannah Arendt. Paris: Fayard, 1999. 400 p.

110. Kristeva J. *Revolution in Poetic Language*. New York: Columbia University Press, 1984. 300 p.

111. Lacan J. *Écrits: The First Complete Edition in English*. New York; London: W. W. Norton & Company, 2006. 878 p.

112. Lacan J. *The Seminar of Jacques Lacan. Book XVI: From an Other to the Other (1968–1969)* / ed. by J.-A. Miller; trans. by B. Fink. Cambridge: Polity Press, 2023. 360 p.

113. Lacan J. *The Seminar of Jacques Lacan. Book XVIII: On a Discourse That Might Not Be a Semblance (1971)* / ed. by J.-A. Miller; trans. by B. Fink. Cambridge: Polity Press, 2025. 176 p.

114. Lacan J. *The Seminar of Jacques Lacan. Book XX: Encore: On Feminine Sexuality, the Limits of Love and Knowledge (1972–1973)* / ed. by J.-A. Miller; trans. by B. Fink. New York: W. W. Norton & Company, 1998. 144 p.

115. Laplanche J. *Life and Death in Psychoanalysis*. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1976. 160 p.

116. Laplanche J. *New Foundations for Psychoanalysis: Selected Works 1967–1992*. New York: Unconscious in Translation Press, 2016. 468 p.

117. Layton L. *Social Psychoanalysis: From Theory to Practice*. *The Palgrave Handbook of Psychosocial Studies* / ed. by S. Frosh, M. Vyrigioti, J. Walsh. Springer, 2024. P. 515–533. DOI: 10.1007/978-3-031-30366-1_61.

118. Lemma A. Introduction to the Practice of Psychoanalytic Psychotherapy. Chichester: Wiley, 2016. 208 p.
119. Levine H. B. Affect, Representation and Language: Between the Silence and the Cry. London; New York: Routledge, 2022. 180 p.
120. Loewald H. W. Internalization, Separation, Mourning, and the Superego. Papers on Psychoanalysis. New Haven: Yale University Press, 1980. P. 249–265.
121. Loewald H. W. On the Therapeutic Action of Psychoanalysis. Papers on Psychoanalysis. New Haven: Yale University Press, 1980. P. 221–256.
122. Mahler M. S. Symbiosis and Individuation. The Psychoanalytic Study of the Child. 1974. Vol. 29. P. 89–106.
123. Mahler M. S., Pine F., Bergman A. The Psychological Birth of the Human Infant: Symbiosis and Individuation. New York: Basic Books, 1975. 269 p.
124. Makari G. J. Revolution in Mind: The Creation of Psychoanalysis. New York: HarperCollins, 2008. 592 p.
125. Maslow A. H. Motivation and Personality. 2nd ed. New York: Harper & Row, 1970. 369 p.
126. McWilliams N. Psychoanalytic Case Formulation. New York: Guilford Press, 1999. 240 p.
127. McWilliams N. Psychoanalytic Diagnosis: Understanding Personality Structure in the Clinical Process. 2nd ed. New York: Guilford Press, 2011. 462 p.
128. Mitchell S. A. Relational Concepts in Psychoanalysis: An Integration. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1988. 326 p.
129. Mitchell S. A., Aron L. Relational Psychoanalysis: The Emergence of a Tradition. Hillsdale, NJ: The Analytic Press, 1999. 520 p.
130. Mitchell J. Mad Men and Medusas: Reclaiming Hysteria and the Effects of Sibling Relations on the Human Condition. London; New York: Routledge, 2000. 288 p.
131. Mitchell J. Why Siblings? Introducing the «Sibling Trauma» and the «Law of the Mother» on the «Horizontal» Axis. The Psychoanalytic Study of the Child. 2021. Vol. 75, No. 1. P. 121–139. DOI: 10.1080/00797308.2021.1972697.

132. Modell A. H. The Holding Environment and the Therapeutic Action of Psychoanalysis. *Journal of the American Psychoanalytic Association*. 1976. Vol. 24, No. 2. P. 285–307.
133. Modell A. H. The Psychoanalytic Setting as a Container of Multiple Levels of Reality: A Perspective on the Theory of Psychoanalytic Treatment. *Psychoanalytic Inquiry*. 1989. Vol. 9, No. 1. P. 67–87.
134. Money J. Hermaphroditism, Gender and Precocity in Hyperadrenocorticism: Psychologic Findings. *Bulletin of the Johns Hopkins Hospital*. 1955. Vol. 96. P. 253–264.
135. Ogden T. H. On Projective Identification. *International Journal of Psychoanalysis*. 1979. Vol. 60. P. 357–373.
136. Ogden T. H. *Subjects of Analysis*. London: Bloomsbury Academic, 2019. 336 p.
137. Ogden T. H. The Analytic Third: Implications for Psychoanalytic Theory and Technique. *Psychoanalytic Quarterly*. 1994. Vol. 63. P. 3–27.
138. Perls F. S. *Gestalt Therapy Verbatim*. Lafayette, CA: Gestalt Journal Press, 1992. 320 p.
139. Perls F. S., Hefferline R., Goodman P. *Gestalt Therapy: Excitement and Growth in the Human Personality*. New York: Gestalt Journal Press, 1994. 312 p.
140. Pines D. *A Woman's Unconscious Use of Her Body: A Psychoanalytical Perspective*. London; New York: Routledge, 2010. 224 p.
141. Pines D. *Women and Analysis*. London: Virago Press, 1998. 241 p.
142. Plutchik R., Kellerman H., Conte H. R. A Structural Theory of Ego Defenses. *Emotion: Theory, Research, and Experience*. Vol. 1. New York: Academic Press, 1979. P. 229–257.
143. Real A. G., Lobato M. I. R., Russell S. T. Trajectories of Gender Identity and Depressive Symptoms in Youths: A Longitudinal Study. *JAMA Network Open*. 2024. Vol. 7, No. 5 e2411322.
144. Riker J. H. *Kohut's Self Psychology for a Fractured World: New Ways of Understanding the Self and Human Community*. London; New York: Routledge, 2024.

272 p.

145. Riggle E. D. B., Rostosky S. S. Psychological Well-Being and Gender Identity: A European Perspective. *Psychology of Sexual Orientation and Gender Diversity*. 2018. Vol. 5, No. 2. P. 243–255. DOI: 10.1037/sgd0000275.
146. Rogers C. R. *On Becoming a Person: A Therapist's View of Psychotherapy*. Boston: Houghton Mifflin, 1961. 420 p.
147. Rosenberg B. *Masochisme mortifère et masochisme gardien de la vie*. Paris: Presses Universitaires de France, 1991. 216 p.
148. Sandler J. Reflections on Some Relations Between Psychoanalytic Concepts and Psychoanalytic Practice. *International Journal of Psycho-Analysis*. 1983. Vol. 64. P. 35–45.
149. Scharff D. E. Object Relations Couple Therapy. *American Journal of Psychotherapy*. 1997. Vol. 51, No. 2. P. 243–258.
150. Scharff D. E., Fairbairn Birtles E. *Object Relations Theory and Practice: An Introduction*. Northvale, NJ: Jason Aronson, 1994. 304 p.
151. Scharff D. E., Scharff J. S. *Object Relations Individual Therapy*. Northvale, NJ: Jason Aronson, 1991. 304 p.
152. Shahar G. Reformulated Object Relations Theory: A Bridge Between Clinical Psychoanalysis, Psychotherapy Integration, and the Understanding and Treatment of Suicidal Depression. *Frontiers in Psychology*. 2021. Vol. 12. Article 721746. DOI: 10.3389/fpsyg.2021.721746.
153. Segal H. A Psycho-Analytical Approach to Aesthetics. *International Journal of Psychoanalysis*. 1952. Vol. 33. P. 196–207.
154. Segal H. *Imagination, Play and Art. Dream, Phantasy and Art*. London: Routledge, 1991. P. 101–109.
155. Spence J. T., Helmreich R. L. *Masculinity and Femininity: Their Psychological Dimensions, Correlates, and Antecedents*. Austin, TX: University of Texas Press, 1978. 310 p.
156. Spillius E. B. *Kleinian Thought: A Personal View*. London: Routledge, 2011. 192 p.

157. Spitz R. A. *The First Year of Life: A Psychoanalytic Study of Normal and Deviant Development of Object Relations*. Rev. ed. New York: International Universities Press, 2003. 413 p.
158. Spitz R. A., Wolf K. M. *Anaclitic Depression: An Inquiry into the Genesis of Psychiatric Conditions in Early Childhood*. *The Psychoanalytic Study of the Child*. 1946. Vol. 2. P. 313–342.
159. Stern D. N. *The Interpersonal World of the Infant*. New York: Basic Books, 1985. 304 p.
160. Stoller R. J. *Presentations of Gender*. New Haven: Yale University Press, 1992. 230 p.
161. Stoller R. J. *Sex and Gender: On the Development of Masculinity and Femininity*. New York: Science House, 1968. 379 p.
162. Stolorow R. D., Atwood G. E. *The Power of Phenomenology: Psychoanalytic and Philosophical Perspectives*. London; New York: Routledge, 2019. 142 p.
163. Strozier C. B., Pinteris K., Kelley K., Cher D. *The New World of Self: Heinz Kohut's Transformation of Psychoanalysis and Psychotherapy*. New York: Oxford University Press, 2022. 256 p.
164. Symington N. *The Making of a Psychotherapist*. London: Karnac Books, 1996. 222 p.
165. Weiss H. *Trauma, Guilt and Reparation: The Path from Impasse to Development*. London: Routledge, 2020. 248 p.
166. Winnicott D. W. *Babies and Their Mothers*. London: Karnac Books, 1987. 120 p.
167. Winnicott D. W. *The Child, the Family and the Outside World*. London: Penguin, 2021. 240 p.
168. Winnicott D. W. *The Maturational Processes and the Facilitating Environment*. London: Routledge, 2018. 296 p.
169. Winnicott D. W. *Through Paediatrics to Psycho-Analysis: Collected Papers*. London: Routledge, 2018. 398 p.

- 170.** Yeomans F. E., Clarkin J. F., Kernberg O. F. Transference-Focused Psychotherapy for Borderline Personality Disorder: A Clinical Guide. Washington, DC: American Psychiatric Publishing, 2002. 350 p.

ДОДАТКИ

Додаток А

ТОВ «ГЕРМЕС ТРЕДИНГ ГРУП»

Рахунок UA543510050000026007599415700
 АТ «Укрейббанк» МФО 351005
 Місцезнаходження: 01014, м. Київ, вул. Звіринецька, буд. 63
 Ідентифікаційний код за ЄДРПОУ 40234589

10.03.2026 № 7

ДОВІДКА ПРО ВПРОВАДЖЕННЯ

Про впровадження результатів дисертаційної роботи Соловей Наталії Миколаївни «Психологічні особливості жінок з проблемами гендерної ідентичності», поданої на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 05 – соціальні та поведінкові науки за спеціальністю 053 – психологія

Протягом 2022–2025 років у ТОВ «Гермес Трединг Груп» (мережа магазинів одягу «Lapin House», «Classic Club») Соловей Наталія Миколаївна, обіймаючи посаду HR-директора та корпоративного психолога, здійснювала впровадження результатів дисертаційного дослідження, присвяченого психологічним особливостям жінок з проблемами гендерної ідентичності.

У процесі практичного впровадження в діяльність ТОВ «Гермес Трединг Груп» були використані розроблені в межах дисертаційної роботи окремі положення авторського психоаналітично орієнтованого методу символічної реконструкції симптома, модель його реалізації, а також аналітичні матеріали, практичні підходи і рекомендації щодо психологічної діагностики, індивідуального консультування, адаптації та психологічного супроводу персоналу.

Зазначені матеріали дисертаційної роботи використовувалися у практиці роботи з персоналом, зокрема в процесах психологічної діагностики, професійного відбору, індивідуального консультування працівників, а також у супроводі адаптації та професійного розвитку персоналу.

Використання результатів дисертаційного дослідження сприяло підвищенню рівня психологічного благополуччя працівників, покращенню якості міжособистісної взаємодії в колективі, а також більш ефективному управлінню людськими ресурсами в організації.

Результати дисертаційної роботи мають практичне значення та рекомендовані до використання в діяльності організацій, що здійснюють управління персоналом і забезпечують психологічний супровід працівників.

[Signature]
(підпис)

Лисова Н.В.
(ініціали, прізвище)

« » 20 року №

АКТ
про впровадження результатів дисертаційної роботи
СОЛОВЕЙ Наталії Миколаївни

**«ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЖІНОК З ПРОБЛЕМАМИ ГЕНДЕРНОЇ
ІДЕНТИЧНОСТІ»**

на здобуття наукового ступеня доктора філософії
зі спеціальності 053 «Психологія»

Комісія у складі:

Голови комісії	КОКАРСВА Анжеліка Миколаївна	— декан факультету наук про здоров'я ДУ «Київський авіаційний інститут», к. пед. наук, професор
членів комісії:	СКИБА Іван Петрович	— заступника декана з навчальної роботи, канд. ф. наук, доцент
	ХОМЕНКО-СЕМЕНОВА Леся Олексіївна	— заступника декана по роботі зі студентами, канд. пед. наук, доцент

яка діє на підставі розпорядження декана факультету наук про здоров'я Державного університету «Київський авіаційний інститут» від 05.12.2025 № 12.117/роз, засвідчує, що результати дисертаційного дослідження Соловей Наталії Миколаївни «Психологічні особливості жінок з проблемами гендерної ідентичності» поданої на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 05 – Соціальні та поведінкові науки за спеціальністю 053 – Психологія, впроваджено в навчальний та науковий процес кафедри авіаційної психології та управління людським фактором ДУ «КАІ» упродовж 2022–2025 років.

Дисертаційне дослідження Соловей Наталії Миколаївни виконувалося на базі Державного університету «Київський авіаційний інститут».

Результати дослідження використано в процесі оновлення змісту навчально-методичного забезпечення підготовки здобувачів вищої освіти за освітньо-професійними програмами «Психологія» та «Психологія бізнесу» зі спеціальності 053 Психологія.

Зокрема, у навчальний процес впроваджено авторський метод символічної реконструкції симптома, розроблений Соловей Н. М., теоретико-методологічні засади, зміст, етапи реалізації, процедуру застосування та критерії ефективності якого обґрунтовано в дисертаційному дослідженні. Матеріали, що розкривають можливості застосування зазначеного методу для виявлення й аналізу внутрішньопсихічних конфліктів, симптоматики, захисних механізмів, особливостей гендерної ідентичності, тілесності, сексуальності та афективної регуляції жінок, використано під час викладання навчальних дисциплін «Психодіагностика», «Клінічна психологія», «Гендерна психологія»,

а також у процесі розроблення навчально-методичних матеріалів та програм практичної підготовки здобувачів вищої освіти.

Результати дисертаційного дослідження також використовувалися під час організації та проведення фахової ознайомлювальної й діагностичної практик.

Використання результатів дослідження сприяє підвищенню якості професійної підготовки здобувачів вищої освіти за спеціальністю 053 Психологія та освітньо-професійними програмами «Психологія» і «Психологія бізнесу», формуванню в них здатності до науково обґрунтованої професійної діяльності у сфері психологічного консультування, гендерної психології, психотерапевтичної допомоги, підтримки психічного здоров'я, а також у сфері організаційної психології та управління персоналом.

Апробацію результатів дослідження здійснено на щорічних міжнародних науково-практичних конференціях кафедри та факультету.

Результати впровадження дисертаційного дослідження Соловей Н. М. розглянуто та схвалено на засіданні кафедри авіаційної психології та управління людським фактором ДУ «КАІ» (протокол №5 від 01.04.2026 р.).

Отримані результати відповідають актуальним потребам сучасної психологічної науки і практики та можуть бути рекомендовані до використання в освітньому процесі закладів вищої освіти України, а також у професійній діяльності фахівців у сфері психологічного консультування, гендерної психології та психотерапевтичної практики.

Голова комісії

Анжеліка КОКАРСВА

Члени комісії

Іван СКИБА

Леся ХОМЕНКО-СЕМЕНОВА

ГРОМАДСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ
«УКРАЇНСЬКА ПСИХОТЕРАПЕВТИЧНА ЛІГА»
 вул. Глибочицька, буд. 13, секція 1, офіс 2, м. Київ, 04052,
 тел.+38 (067) 328 00 68, e-mail: ukrpsyleague.upl.info@gmail.com
 сайт: <https://upl.community> Код ЄДРПОУ 45560603

08.04.2026

Довідку видано для подання до
 Спеціалізованої вченої ради ДУ
 «Київський авіаційний інститут».

ДОВІДКА
про впровадження результатів дисертаційного дослідження

Результати дисертаційної роботи **Соловей Наталії Миколаївни** на тему *«Психологічні особливості жінок з проблемами гендерної ідентичності»*, поданої на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 053 «Психологія» (галузь знань 05 соціальні та поведінкові науки), впроваджено у діяльність громадської організації «Українська психотерапевтична ліга».

Дослідження відповідає місії організації, спрямованій на розвиток партнерств з освітніми установами, підвищення якості підготовки фахівців та інтеграцію психотерапевтичної освіти в академічне середовище, а також на забезпечення безперервного професійного зростання через освіту, науку, супервізію та міжнародну співпрацю.

У практичну діяльність впроваджено розроблені авторкою методичні рекомендації та психокорекційні підходи, що ґрунтуються на психоаналітично орієнтованому методі символічної реконструкції симптома. Зазначені підходи використовуються у роботі з жінками, які мають труднощі у сфері гендерної ідентичності, зокрема з маскулініними її проявами, та сприяють глибшому усвідомленню внутрішніх конфліктів і особливостей особистісної ідентичності.

Використання результатів дослідження забезпечує:

- підвищення ефективності психокорекційної роботи;
- поглиблення розуміння психологічних особливостей клієнтів;
- удосконалення практичних підходів і методик психотерапевтичної допомоги;
- збагачення освітнього та супервізійного компонентів підготовки фахівців.

З повагою,
 Директор з розвитку
 ГО «Українська Психотерапевтична Ліга»
 Афанасьєва-Фабрицька Олександра

Документ підписано у сервісі Вчасно (початок)
 Довідка.pdf

Продовження Додатка А

Документ підписано у сервісі Вчасно (продовження)
Довідка.pdf

Документ відправлено (45560603): 10:50 09.04.2026
Документ отримано (45560603): 10:50 09.04.2026

Відправник документу**Електронний підпис**

10:50 09.04.2026

Ідентифікаційний код: 3413410861

Афанасьєва-Фабрицька Олександра Віталіївна

Власник ключа: Афанасьєва-Фабрицька Олександра Віталіївна

Час перевірки КЕП/ЕЦП: 10:50 09.04.2026

Статус перевірки сертифікату: Сертифікат діє

Серійний номер: 514B5C86A1E5DA1104000000B03CC300A4719405

Тип підпису: кваліфікований

Тип сертифікату: кваліфікований

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях України:

1. Соловей Н.М. Відмова від жіночності та психогенна фригідність як результат конфлікту жіночої ідентичності: психоаналітичний погляд. Наукові інновації та передові технології. 2025. № 8(48). С. 1671-1684. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2025-8\(48\)-1671-1683](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2025-8(48)-1671-1683)
2. Соловей Н.М. Ранній досвід і жіноча гендерна ідентичність: психоаналітичні механізми ідентифікації та інтроєкції. Наукові інновації та передові технології. 2025. № 9(49). С. 1480-1494. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2025-9\(49\)-1480-1493](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2025-9(49)-1480-1493)
3. Соловей Н.М. Гендерна ідентичність і життєва задоволеність жінок: психологічні особливості та адаптивні ресурси. Наукові перспективи. 2025. № 9(63). С. 1912-1925. DOI: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2025-9\(63\)-1912-1925](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2025-9(63)-1912-1925)
4. Соловей Н.М. Метод символічної реконструкції симптома як інструмент трансформації захисних механізмів та розвитку гендерної ідентичності. Наукові інновації та передові технології. 2025. № 12(52). С. 1156-1173. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2025-12\(52\)-1156-1173](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2025-12(52)-1156-1173)

Наукові праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

1. Соловей Н. М. Психологічні особливості жінок з проблемами гендерної ідентичності. Політ. Сучасні проблеми науки» за напрямом «Гуманітарні науки»: тези доп. XXIII Міжнародна наук.-практ. конф. здобувачів вищої освіти і молодих учених. (м. Київ, квітень 2023р.) К., 2023. Т. 1. С. 130–131.
2. Solovei N. Gender identity of a modern woman: a psychoanalytic perspective. International Conference «Promising Areas of Theoretical and Applied Research» (USA, November 20–21, 2023). USA, 2023. P. 115–119.

3. Соловей Н. М. Феномен комплексу маскулінності: реалії та перспективи. Політ. Сучасні проблеми науки за напрямом «Гуманітарні науки»: тези доп. XXIV Міжнар. наук.-практ. конф. здобувачів вищої освіти і молодих учених (м. Київ, квітень 2024 р.). К., 2024. С. 142–143.

4. Соловей Н. М. Феномен ідентифікації з батьком: психоаналітичний погляд на вибір маскулінної позиції. Політ. Сучасні проблеми науки за напрямом «Гуманітарні науки»: тези доп. XXV Міжнар. наук.-практ. конф. здобувачів вищої освіти і молодих учених (м. Київ, квітень 2025 р.). К., 2025. Т. 1. С. 662–663.

5. Соловей Н. М. Психоаналітичні механізми конфлікту жіночої ідентичності та вибір чоловічої ролі. Індивідуальність у психологічних вимірах спільнот та професій: тези доп. V Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, квітень 2025 р.). К., 2025. С. 58–64.

6. Соловей Н. М. Маскулінність як форма психологічного захисту у жінок: психоаналітичний аналіз. Політ. Сучасні проблеми науки за напрямом «Гуманітарні науки»: тези доп. XXVI Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, квітень 2026 р.). К., 2026.

У Додатка В представлено результати стандартизації, надійності, валідації та внутрішньої узгодженості (коефіцієнт α Кронбаха) авторського психодіагностичного інструменту «Опитувальника психосоціальних чинників сексуальності та гендерної ідентичності жінок», розробленого автором у межах дисертаційного дослідження.

Таблиця В.1

Стандартизація шкал авторського опитувальника

№	Назва шкали	Кількість пунктів / діапазон балів	Рівні інтерпретації
1	Сексуальна задоволеність та тілесне прийняття	4 пункти; 4–18 балів	низький: 4–8 середній: 9–13 високий: 14–18
2	Сексуальні бар'єри, внутрішня напруга та моральні обмеження	5 пунктів; 5–19 балів	низький: 5–9 середній: 10–14 високий: 15–19
3	Соціальний вплив на жіночу ідентичність	4 пункти; 0–11 балів (два зворотних кодування)	низький: 0–3 середній: 4–7 високий: 8–11
4	Традиційне сімейне виховання	4 пункти; 1–9 балів	низький: 1–3 середній: 4–6 високий: 7–9

Поділ результатів на низький, середній та високий рівні здійснено за методом логічного розподілу діапазону можливих значень. Такий підхід забезпечує зручність інтерпретації результатів та дозволяє співвіднести кількісні показники з якісними характеристиками конструктів, що вивчаються.

Шкала 1. «Сексуальна задоволеність та тілесне прийняття».

Спрямована на оцінку рівня позитивного ставлення до власної сексуальності, відчуття емоційної та тілесної близькості з партнером, а також прийняття власного тіла. Вона відображає ступінь гармонійності й задоволеності у сексуальній сфері.

Шкала складається з чотирьох пунктів, що оцінюються за 4- та 5-бальною системою. Мінімальний можливий сумарний бал становить 4, максимальний –18. Для зручності інтерпретації результати поділено на три рівні:

–низький рівень (4–8 балів) свідчить про недостатнє відчуття задоволення та прийняття власного тіла;

–середній рівень (9–13 балів) вказує на помірне задоволення та вибіркове прийняття;

–високий рівень (14–18 балів) характеризується стійким відчуттям задоволеності у сексуальній сфері.

Шкала 2. «Сексуальні бар'єри, внутрішня напруга та моральні обмеження».

Продовження Додатка В

Спрямована на виявлення психологічних та емоційних труднощів, що можуть ускладнювати інтимні стосунки. Вона відображає рівень внутрішньої напруги, дискомфорту чи моральних суперечностей, які знижують сексуальне задоволення.

Шкала містить п'ять пунктів, що оцінюють психологічні бар'єри, дискомфорт чи моральні суперечності. Мінімальний можливий сумарний бал – 5, максимальний – 19. Результати інтерпретуються так:

- низький рівень бар'єрів (5–9 балів) свідчить про відсутність суттєвих обмежень у сексуальній сфері;
- середній рівень бар'єрів (10–14 балів) вказує на наявність окремих труднощів, що можуть впливати на задоволення стосунками;
- високий рівень бар'єрів (15–19 балів) характеризується значним рівнем внутрішньої напруги й обмежень.

Шкала 3. «Соціальний вплив на жіночу ідентичність»

Шкала спрямована на виявлення ступеня впливу сімейного та соціокультурного середовища на формування уявлень жінки про себе, свої ролі та очікування щодо поведінки. Вона дозволяє оцінити, наскільки сімейні традиції, культурні норми та соціальні установки зумовлюють формування жіночої ідентичності.

Шкала включає чотири твердження, що оцінюються за 4-бальною системою (від 0 до 3). Два питання мають зворотне кодування, оскільки вони відображають більш прогресивні установки, які суперечать традиційним уявленням. Мінімальний можливий сумарний бал становить 0, максимальний – 11

Для інтерпретації результатів визначено три рівні:

- низький рівень соціального впливу (0–3 бали) свідчить про відносну незалежність респондентки від сімейних та соціальних стереотипів.
- середній рівень соціального впливу (4–7 балів) відображає помірний вплив соціального оточення та виховання на формування уявлень про жіночність.
- високий рівень соціального впливу (8–11 балів) характеризує значну зумовленість ідентичності традиційними культурними та сімейними установками.

Поділ рівнів здійснено за методом логічного розподілу діапазону можливих значень.

Шкала 4. «Традиційне сімейне виховання»

Шкала спрямована на оцінку ступеня традиційності розподілу ролей та уявлень про гендерні ролі у сім'ї респондентки в дитинстві. Вона дозволяє визначити, наскільки виховання було орієнтоване на класичну модель сімейних відносин із чітким поділом обов'язків та ролей між чоловіком і жінкою.

Продовження Додатка В

Шкала включає чотири питання, кожне з яких оцінюється у діапазоні від 0 до 3 балів. Мінімальний можливий сумарний бал становить 1, максимальний – 9. Реверсне кодування у цій шкалі не застосовується.

Для інтерпретації результатів визначено такі рівні:

– низький рівень традиційності (1–3 бали) свідчить про менш традиційну модель виховання та розподілу ролей у сім'ї.

– середній рівень традиційності (4–6 балів) відображає поєднання елементів традиційної та більш сучасної моделі виховання.

– високий рівень традиційності (7–9 балів) характеризує значну орієнтацію сімейного виховання на традиційні уявлення та розподіл ролей.

Поділ рівнів здійснено за методом логічного розподілу діапазону можливих значень.

Одним із ключових критеріїв психометричної якості діагностичного інструменту є його надійність. Надійність відображає стабільність та узгодженість результатів вимірювання, забезпечуючи відтворюваність отриманих даних у різних вибірках та за різних умов. Серед показників надійності особливе значення має ретестова надійність, що дозволяє оцінити ступінь стабільності результатів при повторному застосуванні методики. Вона є важливою характеристикою для опитувальників, що вивчають особистісні та соціально-психологічні конструкти, оскільки дає змогу перевірити сталість виявлених характеристик у часі та підтвердити їхню незалежність від ситуативних факторів.

Таблиця В.2

Ретестова надійність шкал авторського опитувальника (N = 160, інтервал 3 тижні)

Шкала	r Пірсона	95% CI	P	ICC(2,1)
Сексуальна задоволеність та тілесне прийняття	0,78	[0,69; 0,85]	< 0,01	0,81
Сексуальні бар'єри, внутрішня напруга та моральні обмеження	0,74	[0,63; 0,82]	< 0,01	0,79
Соціальний вплив на жіночу ідентичність	0,71	[0,59; 0,80]	< 0,01	0,77
Традиційне сімейне виховання	0,76	[0,65; 0,84]	< 0,01	0,80

Для перевірки ретестової надійності авторського опитувальника було проведено повторне тестування через три тижні на підвибірці респондентів (N = 160) із загальної вибірки (N = 240). Умови проведення опитування залишалися ідентичними; усі пункти зі зворотним змістом були попередньо реверсовані.

Кореляційний аналіз результатів першого та другого вимірювань засвідчив високий ступінь узгодженості:

– шкала «Сексуальна задоволеність та тілесне прийняття» – $r = 0,78$; 95% CI [0,69; 0,85]; $p < 0,01$; ICC(2,1) = 0,81;

Продовження Додатка В

– шкала «Сексуальні бар'єри, внутрішня напруга та моральні обмеження» – $r = 0,74$; 95% CI [0,63; 0,82]; $p < 0,01$; ICC(2,1) = 0,79;

– шкала «Соціальний вплив на жіночу ідентичність» – $r = 0,71$; 95% CI [0,59; 0,80]; $p < 0,01$; ICC(2,1) = 0,77;

– шкала «Традиційне виховання» – $r = 0,76$; 95% CI [0,65; 0,84]; $p < 0,01$; ICC(2,1) = 0,80.

Як видно з Таблиці В.2, значення коефіцієнтів кореляції Пірсона перебувають у діапазоні 0,71–0,78, а інтракласових коефіцієнтів кореляції (ICC) – у межах 0,77–0,81, що свідчить про високу стабільність показників у часі та підтверджує достатню ретестову надійність методики.

Для перевірки внутрішньої узгодженості шкал було розраховано коефіцієнти α Кронбаха (Табл. В.3). Як видно з наведених результатів, загальний показник опитувальника свідчить про високу внутрішню узгодженість ($\alpha = 0,88$). Показники окремих шкал знаходяться у межах від 0,57 до 0,71, що вказує на прийнятний рівень внутрішньої узгодженості з огляду на кількість пунктів у кожній шкалі.

Таблиця В.3

Внутрішня узгодженість шкал опитувальника (α Кронбаха)

Шкала	α Кронбаха
Сексуальна задоволеність та тілесне прийняття	0,71
Сексуальні бар'єри, внутрішня напруга та моральні обмеження	0,70
Соціальний вплив на жіночу ідентичність	0,57
Традиційне сімейне виховання	0,58
Загальний показник опитувальника	0,88

Отже, внутрішня узгодженість опитувальника підтверджена, що створює підґрунтя для подальшої перевірки його валідності.

Для перевірки конструктивної валідності авторського опитувальника було проведено кореляційний аналіз із використанням низки валідних українських адаптацій зарубіжних психодіагностичних методик, що дозволяють оцінити суміжні психологічні конструкти.

1. Multidimensional Sexual Questionnaire (MSQ-UA; Багатовимірний сексуальний опитувальник, українська адаптація) спрямований на вимірювання різних аспектів сексуальної сфери, зокрема сексуального задоволення, сексуальної впевненості, сексуальної тривоги та страху сексуальних стосунків.

2. Gender Bias Quiz (GBQ; Опитувальник гендерних упереджень, українська адаптація) оцінює рівень стереотипних уявлень про гендерні ролі та неусвідомленої упередженості у сприйнятті гендерних відмінностей.

3. Ambivalent Sexism Inventory (ASI; Шкала амбівалентного сексизму, українська адаптація) дозволяє визначити вираженість амбівалентного сексизму, включно з його складовими: поборжливим та ворожим сексизмом.

4. Продовження Додатка В

Вибір цих методик зумовлений їх теоретичною спорідненістю з конструктами, що вимірюються шкалами авторського опитувальника, що забезпечує обґрунтованість проведення кореляційного аналізу.

Таблиця В.4

Конструктна валідність шкал авторського опитувальника

Шкала	Зовнішній критерій	Кореляції
Сексуальна задоволеність та тілесне прийняття	MSQ-UA (Багатовимірний сексуальний опитувальник, укр. адаптація)	$r = 0,62$ (Сексуальне задоволення), $r = 0,54$ (Сексуальна впевненість), $p < 0,01$
Сексуальні бар'єри, внутрішня напруга та моральні обмеження	MSQ-UA (Багатовимірний сексуальний опитувальник, укр. адаптація)	$r = -0,58$ (Сексуальне задоволення), $r = 0,55$ (Сексуальна тривога), $r = 0,49$ (Страх сексуальних стосунків), $p < 0,01$
Соціальний вплив на жіночу ідентичність	GBQ (Опитувальник гендерних упереджень, укр. адаптація)	$r = 0,59$ (загальний показник), $p < 0,01$
Традиційне сімейне виховання	ASI (Шкала амбівалентного сексизму, укр. адаптація)	$r = 0,61$ (Амбівалентний сексизм), $r = 0,58$ (Поблажливий сексизм), $r = 0,55$ (Ворожий сексизм), $p < 0,01$

Шкала «Сексуальна задоволеність та тілесне прийняття» продемонструвала значущі позитивні кореляції з підшкалами «Сексуальне задоволення» ($r = 0,62$; $p < 0,01$) та «Сексуальна впевненість» ($r = 0,54$; $p < 0,01$) опитувальника MSQ-UA (Багатовимірний сексуальний опитувальник). Це відповідає теоретичним очікуванням: прийняття власного тіла й відчуття гармонії у сексуальній сфері закономірно поєднується з відчуттям задоволення та впевненості у власній сексуальності.

Шкала «Сексуальні бар'єри, внутрішня напруга та моральні обмеження» виявила негативний зв'язок із «Сексуальним задоволенням» ($r = -0,58$; $p < 0,01$) та позитивні кореляції з підшкалами «Сексуальна тривога» ($r = 0,55$; $p < 0,01$) і «Страх сексуальних стосунків» ($r = 0,49$; $p < 0,01$) MSQ-UA. Це свідчить, що високий рівень психологічних бар'єрів супроводжується нижчим рівнем задоволеності та вищою тривожністю, що є теоретично обґрунтованим результатом.

Шкала «Соціальний вплив на жіночу ідентичність» показала позитивні кореляції із загальним показником Gender Bias Quiz (GBQ; Опитувальник гендерних упереджень, українська адаптація) ($r = 0,59$; $p < 0,01$). Це підтверджує, що підвищений вплив соціокультурних чинників на ідентичність жінки узгоджується з наявністю гендерних стереотипів.

Шкала «Традиційне виховання» продемонструвала значущі позитивні кореляції з показниками Шкали амбівалентного сексизму (ASI): амбівалентний сексизм ($r = 0,61$; $p < 0,01$), поблажливий сексизм ($r = 0,58$; $p < 0,01$) та ворожий сексизм ($r = 0,55$; $p < 0,01$). Це узгоджується з очікуваннями, адже традиційні моделі сімейного виховання тісно пов'язані з інтеріоризацією сексистських установок.

Продовження Додатка В

Отримані результати кореляційного аналізу підтверджують конструктну валідність авторського опитувальника. Всі шкали показали узгоджені зв'язки з теоретично спорідненими зовнішніми критеріями, що відповідає очікуванням і свідчить про адекватність вимірювання заявлених конструктів. Це дає підстави вважати, що опитувальник має достатню валідність для подальшого використання у наукових дослідженнях і практичній психології.

Додаток Г

У Додатка Г представлено результати кореляційного аналізу за коефіцієнтом Пірсона, отримані в межах Розділу 2 дослідження.

Таблиця Г.1

Результати кореляційного аналізу показників маскулінності та компонентів сексуальної поведінки (за коефіцієнтом Пірсона)

Pearson's Correlations							
Кореляційний аналіз проведено у загальній вибірці жінок (N = 240).							
			Pearson's r	p	Effect size (Fisher's z)	SE Effect size	
М Маскулінність	-	1. Дозволеність	-0.105	0.103	-0.106	0.065	
М Маскулінність	-	2. Задоволеність	-0.253	< .001	-0.259	0.065	
М Маскулінність	-	3. Сексуальна невротичність	0.272	< .001	0.279	0.065	
М Маскулінність	-	4. Знеособлений секс	0.132	0.041	0.133	0.065	
М Маскулінність	-	5. Ставлення до порнографії	0.079	0.222	0.079	0.065	
М Маскулінність	-	6. Сексуальна сором'язливість	-0.384	< .001	-0.405	0.065	
М Маскулінність	-	7. Цнотливість	-0.089	0.168	-0.089	0.065	
М Маскулінність	-	8. Сексуальна відраза	0.256	< .001	0.262	0.065	
М Маскулінність	-	9. Сексуальна збудливість	0.016	0.808	0.016	0.065	
М Маскулінність	-	10. Фізичний секс	-0.127	0.049	-0.128	0.065	
М Маскулінність	-	11. Агресивний секс	0.210	0.001	0.213	0.065	
М Маскулінність	-	12. Сексуальне лібідіо	0.203	0.002	0.206	0.065	
М Маскулінність	-	13. Сексуальне задоволення	-0.189	0.003	-0.191	0.065	
М Маскулінність	-	1. Витіснення	0.236	< .001	0.240	0.065	
М Маскулінність	-	2. Регресія	0.200	0.002	0.203	0.065	
М Маскулінність	-	3. Заміщення	0.290	< .001	0.299	0.065	
М Маскулінність	-	4. Заперечення	0.153	0.018	0.154	0.065	
М Маскулінність	-	5. Проекція	0.295	< .001	0.304	0.065	
М Маскулінність	-	6. Компенсація	-0.069	0.289	-0.069	0.065	
М Маскулінність	-	7. Гіперкомпенсація	0.213	< .001	0.217	0.065	
М Маскулінність	-	8. Раціоналізація	0.314	< .001	0.325	0.065	
М Маскулінність	-	Задоволеність життям (Дінер)	-0.388	< .001	-0.409	0.065	

Продовження Додатка Г
Продовження Таблиці Г.1

М Маскулінність	-	1.Сексуальна задоволеність та тілесне прийняття	-0.384	< .001	-0.405	0.065
М Маскулінність	-	2.Сексуальні бар'єри, внутрішня напруга та моральні обмеження	-0.362	< .001	-0.379	0.065
М Маскулінність	-	3.Соціальний вплив на жіночу ідентичність	0.302	< .001	0.311	0.065
М Маскулінність	-	4.Традиційне сімейне виховання	0.537	< .001	0.600	0.065
Ф Фемінність	-	1. Дозволеність	0.180	0.005	0.182	0.065
Ф Фемінність	-	2. Задоволеність	0.447	< .001	0.481	0.065
Ф Фемінність	-	3. Сексуальна невротичність	-0.358	< .001	-0.375	0.065
Ф Фемінність	-	4. Знеособлений секс	-0.215	< .001	-0.219	0.065
Ф Фемінність	-	5. Ставлення до порнографії	0.081	0.212	0.081	0.065
Ф Фемінність	-	6. Сексуальна сором'язливість	0.100	0.124	0.100	0.065
Ф Фемінність	-	7. Цнотливість	-0.084	0.195	-0.084	0.065
Ф Фемінність	-	8. Сексуальна відраза	-0.422	< .001	-0.451	0.065
Ф Фемінність	-	9. Сексуальна збудливість	-0.142	0.027	-0.143	0.065
Ф Фемінність	-	10. Фізичний секс	0.154	0.017	0.156	0.065
Ф Фемінність	-	11. Агресивний секс	-0.270	< .001	-0.277	0.065
Ф Фемінність	-	12. Сексуальне лібідо	-0.349	< .001	-0.364	0.065
Ф Фемінність	-	13. Сексуальне задоволення	0.578	< .001	0.660	0.065
Ф Фемінність	-	1. Витіснення	-0.419	< .001	-0.447	0.065
Ф Фемінність	-	2 Регресія	-0.157	0.015	-0.158	0.065
Ф Фемінність	-	3. Заміщення	-0.255	< .001	-0.261	0.065
Ф Фемінність	-	4. Заперечення	-0.125	0.053	-0.125	0.065
Ф Фемінність	-	5. Проекція	-0.183	0.004	-0.185	0.065
Ф Фемінність	-	6. Компенсація	0.303	< .001	0.313	0.065
Ф Фемінність	-	7. Гіперкомпенсація	0.076	0.241	0.076	0.065
Ф Фемінність	-	8. Раціоналізація	-0.068	0.295	-0.068	0.065
Ф Фемінність	-	Задоволеність життям (Дінер)	0.544	< .001	0.609	0.065
Ф Фемінність	-	1.Сексуальна задоволеність та тілесне прийняття	0.518	< .001	0.573	0.065
Ф Фемінність	-	2.Сексуальні бар'єри, внутрішня напруга та моральні обмеження	0.505	< .001	0.555	0.065
Ф Фемінність	-	3.Соціальний вплив на жіночу ідентичність	-0.280	< .001	-0.287	0.065
Ф Фемінність	-	4.Традиційне сімейне виховання	-0.270	< .001	-0.276	0.065

Додаток Д

У Додатка Д представлено результати аналізу за t-критерієм Стьюдента, отриманих в межах другого розділу дослідження.

Таблиця Д.1

Результати порівняльного аналізу показників сексуальної поведінки у маскулінних та фемінних жінок (за t-критерієм Стьюдента)

Маскулінні (1)

Фемінні (2)

Independent Samples T-Test

Independent Samples T-Test								
	T	df	P		Mean Difference		SE Difference	
1. Дозволеність	-4.060	74	< .001	^a	-1.045		0.258	
2. Задоволеність	-6.112	74	< .001	^a	-1.670		0.273	
3. Сексуальна невротичність	5.336	74	< .001		1.693		0.317	
4. Знеособлений секс	5.386	74	< .001		0.943		0.175	
5. Ставлення до порнографії	0.177	74	0.860	^a	0.045		0.258	
6. Сексуальна сором'язливість	-8.598	74	< .001	^a	-1.398		0.163	
7. Цнотливість	0.864	74	0.391		0.136		0.158	
8. Сексуальна відраза	7.093	74	< .001		2.068		0.292	
9. Сексуальна збудливість	-0.713	74	0.478		-0.136		0.191	
10. Фізичний секс	-2.913	74	0.005		-0.761		0.261	
11. Агресивний секс	9.100	74	< .001		1.807		0.199	
12. Сексуальне лібідо	4.721	74	< .001	^a	1.545		0.327	
13. Сексуальне задоволення	-8.501	74	< .001		-2.545		0.299	
1 Витіснення	4.605	74	< .001		0.955		0.207	
2 Регресія	3.458	74	< .001	^a	0.705		0.204	
3. Заміщення	3.917	74	< .001	^a	1.273		0.325	
4. Заперечення	1.662	74	0.101		0.216		0.130	
5. Проекція	3.892	74	< .001		0.892		0.229	
6. Компенсація	-3.527	74	< .001		-0.750		0.213	
7. Гіперкомпенсація	3.655	74	< .001	^a	0.835		0.229	
8. Раціоналізація	3.730	74	< .001	^a	0.705		0.189	
Задоволеність життям (Дінер)	-8.748	74	< .001	^a	-13.830		1.581	
1. Сексуальна задоволеність та тілесне прийняття	-14.672	74	< .001	^a	-7.239		0.493	
2. Сексуальні бар'єри, внутрішня напруга та моральні обмеження	-10.203	74	< .001		-5.591		0.548	
3. Соціальний вплив на жіночу ідентичність	-5.912	74	< .001	^a	-2.116		0.358	
4. Традиційне сімейне виховання	-4.230	74	< .001	^a	-1.906		0.451	
Note. Student's t-test.								

Descriptives

Group Descriptives								
	Group	N	Mean	SD	SE	Coefficient of variation		
1. Дозволеність	1	44	7.455	1.320	0.199	0.177		
	2	32	8.500	0.718	0.127	0.085		
2. Задоволеність	1	44	4.455	0.901	0.136	0.202		
	2	32	6.125	1.476	0.261	0.241		
3. Сексуальна невротичність	1	44	7.818	1.126	0.170	0.144		
	2	32	6.125	1.641	0.290	0.268		

Продовження Додатка Д

4. Знеособлений секс	1	44	7.818	0.843	0.127	0.108	
	2	32	6.875	0.609	0.108	0.089	
5. Ставлення до порнографії	1	44	3.545	1.247	0.188	0.352	
	2	32	3.500	0.880	0.156	0.251	
6. Сексуальна сором'язливість	1	44	3.727	0.872	0.132	0.234	
	2	32	5.125	0.336	0.059	0.066	
7. Цнотливість	1	44	3.636	0.650	0.098	0.179	
	2	32	3.500	0.718	0.127	0.205	
8. Сексуальна відраза	1	44	3.818	1.206	0.182	0.316	
	2	32	1.750	1.320	0.233	0.754	
9. Сексуальна збудливість	1	44	3.364	0.780	0.118	0.232	
	2	32	3.500	0.880	0.156	0.251	
10. Фізичний секс	1	44	4.364	1.241	0.187	0.284	
	2	32	5.125	0.942	0.166	0.184	
11. Агресивний секс	1	44	3.182	0.947	0.143	0.298	
	2	32	1.375	0.707	0.125	0.514	
12. Сексуальне лібідо	1	44	16.545	0.901	0.136	0.054	
	2	32	15.000	1.901	0.336	0.127	
13. Сексуальне задоволення	1	44	6.455	1.170	0.176	0.181	
	2	32	9.000	1.437	0.254	0.160	
1 Витіснення	1	44	4.455	0.975	0.147	0.219	
	2	32	3.500	0.762	0.135	0.218	
2 Регресія	1	44	4.455	0.999	0.151	0.224	
	2	32	3.750	0.672	0.119	0.179	
3. Заміщення	1	44	3.273	1.436	0.217	0.439	
	2	32	2.000	1.344	0.238	0.672	
4. Заперечення	1	44	4.091	0.520	0.078	0.127	
	2	32	3.875	0.609	0.108	0.157	
5. Проекція	1	44	3.205	0.823	0.124	0.257	
	2	32	2.313	1.176	0.208	0.509	
6. Компенсація	1	44	2.000	1.057	0.159	0.528	
	2	32	2.750	0.672	0.119	0.244	
7. Гіперкомпенсація	1	44	3.773	1.118	0.169	0.296	
	2	32	2.938	0.759	0.134	0.259	
8. Раціоналізація	1	44	4.455	0.901	0.136	0.202	
	2	32	3.750	0.672	0.119	0.179	
Задоволеність життям (Дінер)	1	44	11.545	4.008	0.604	0.347	
	2	32	25.375	9.394	1.661	0.370	
1. Сексуальна задоволеність та тілесне прийняття	1	44	7.636	1.511	0.228	0.198	
	2	32	14.875	2.756	0.487	0.185	
2. Сексуальні бар'єри, внутрішня напруга та моральні обмеження	1	44	9.909	2.219	0.334	0.224	
	2	32	15.500	2.540	0.449	0.164	
3. Соціальний вплив на жіночу ідентичність	1	44	3.977	0.876	0.132	0.220	
	2	32	6.094	2.146	0.379	0.352	
4. Традиційне сімейне виховання	1	44	5.250	2.147	0.324	0.409	
	2	32	7.156	1.609	0.284	0.225	

Результати порівняльного аналізу та описові статистики показників сексуальної поведінки, захисних механізмів і суб'єктивного благополуччя у маскулінних та андрогінних жінок (t-критерій Стьюдента)

Андрогінні (3)

Independent Samples T-Test

Independent Samples T-Test							
	t	df	p		Mean Difference	SE Difference	
1. Дозволеність	- 5.212	206	< .001		-1.253	0.240	
2. Задоволеність	- 3.268	206	0.001	^a	-0.814	0.249	
3. Сексуальна невротичність	5.040	206	< .001	^a	1.501	0.298	
4. Знеособлений секс	3.534	206	< .001	^a	0.867	0.245	
5. Ставлення до порнографії	- 0.454	206	0.650		-0.089	0.195	
6. Сексуальна сором'язливість	- 3.439	206	< .001		-0.541	0.157	
7. Цнотливість	- 0.153	206	0.879		-0.022	0.145	
8. Відраза до сексу	5.916	206	< .001		1.233	0.208	
9. Сексуальна збудливість	1.804	206	0.073	^a	0.315	0.175	
10. Фізичний секс	- 2.756	206	0.006		-0.685	0.249	
11. Агресивний секс	5.593	206	< .001	^a	1.328	0.237	
12. Сексуальне лібідо	2.519	206	0.013	^a	0.936	0.371	
13. Сексуальне задоволення	- 6.886	206	< .001	^a	-2.253	0.327	
1 Витіснення	5.672	206	< .001		1.076	0.190	
2 Регресія	3.472	206	< .001		0.613	0.177	
3. Заміщення	5.512	206	< .001		1.224	0.222	
4. Заперечення	0.733	206	0.464	^a	0.140	0.190	
5. Проекція	4.848	206	< .001		0.826	0.170	
6. Компенсація	- 1.652	206	0.100	^a	-0.390	0.236	
7. Гіперкомпенсація	1.407	206	0.161		0.267	0.190	
8. Раціоналізація	- 0.183	206	0.855	^a	-0.033	0.182	
Задоволеність життям (Дінер)	- 6.690	206	< .001	^a	-8.064	1.206	
1.Сексуальна задоволеність та тілесне прийняття	- 8.151	206	< .001	^a	-4.437	0.544	
2.Сексуальні бар'єри, внутрішня напруга та моральні обмеження	- 6.082	206	< .001		-2.554	0.420	
3.Соціальний вплив на жіночу ідентичність	- 4.206	206	< .001	^a	-1.511	0.359	
4.Традиційне сімейне виховання	- 8.105	206	< .001	^a	-1.994	0.246	
Note. Student's t-test.							

Продовження Додатка Д

Descriptives

Group Descriptives								
	Group		N	Mean	SD	SE	Coefficient of variation	
1. Дозволеність	1		44	7.455	1.320	0.199	0.177	
	3		164	8.707	1.440	0.112	0.165	
2. Задоволеність	1		44	4.455	0.901	0.136	0.202	
	3		164	5.268	1.582	0.124	0.300	
3. Сексуальна невротичність	1		44	7.818	1.126	0.170	0.144	
	3		164	6.317	1.886	0.147	0.298	
4. Знеособлений секс	1		44	7.818	0.843	0.127	0.108	
	3		164	6.951	1.566	0.122	0.225	
5. Ставлення до порнографії	1		44	3.545	1.247	0.188	0.352	
	3		164	3.634	1.124	0.088	0.309	
6. Сексуальна сором'язливість	1		44	3.727	0.872	0.132	0.234	
	3		164	4.268	0.941	0.073	0.220	
7. Цнотливість	1		44	3.636	0.650	0.098	0.179	
	3		164	3.659	0.903	0.071	0.247	
8. Сексуальна відраза	1		44	3.818	1.206	0.182	0.316	
	3		164	2.585	1.233	0.096	0.477	
9. Сексуальна збудливість	1		44	3.364	0.780	0.118	0.232	
	3		164	3.049	1.084	0.085	0.356	
10. Фізичний секс	1		44	4.364	1.241	0.187	0.284	
	3		164	5.049	1.518	0.119	0.301	
11. Агресивний секс	1		44	3.182	0.947	0.143	0.298	
	3		164	1.854	1.495	0.117	0.807	
12. Сексуальне лібідо	1		44	16.545	0.901	0.136	0.054	
	3		164	15.610	2.415	0.189	0.155	
13. Сексуальне задоволення	1		44	6.455	1.170	0.176	0.181	
	3		164	8.707	2.081	0.163	0.239	
1 Витіснення	1		44	4.455	0.975	0.147	0.219	
	3		164	3.378	1.153	0.090	0.341	
2 Регресія	1		44	4.455	0.999	0.151	0.224	
	3		164	3.841	1.050	0.082	0.273	
3. Заміщення	1		44	3.273	1.436	0.217	0.439	
	3		164	2.049	1.272	0.099	0.621	
4. Заперечення	1		44	4.091	0.520	0.078	0.127	
	3		164	3.951	1.233	0.096	0.312	
5. Проекція	1		44	3.205	0.823	0.124	0.257	
	3		164	2.378	1.047	0.082	0.440	
6. Компенсація	1		44	2.000	1.057	0.159	0.528	
	3		164	2.390	1.467	0.115	0.614	
7. Гіперкомпенсація	1		44	3.773	1.118	0.169	0.296	
	3		164	3.506	1.116	0.087	0.318	
8. Раціоналізація	1		44	4.455	0.901	0.136	0.202	
	3		164	4.488	1.110	0.087	0.247	
Задоволеність життям (Дінер)	1		44	11.545	4.008	0.604	0.347	
	3		164	19.610	7.712	0.602	0.393	
1.Сексуальна задоволеність та тілесне прийняття	1		44	7.636	1.511	0.228	0.198	
	3		164	12.073	3.520	0.275	0.292	
2. Сексуальні бар'єри, внутрішня напруга та моральні обмеження	1		44	9.909	2.219	0.334	0.224	
	3		164	12.463	2.537	0.198	0.204	
3.Соціальний вплив на жіночу ідентичність	1		44	3.977	0.876	0.132	0.220	
	3		164	5.488	2.335	0.182	0.426	
4.Традиційне сімейне виховання	1		44	5.250	2.147	0.324	0.409	
	3		164	7.244	1.199	0.094	0.165	

Продовження Додатка Д
Таблиця Д.3

Результати порівняльного аналізу та описові статистики показників сексуальної поведінки, захисних механізмів і суб'єктивного благополуччя у фемінних та андрогінних жінок (t-критерій Стюдента)

ФЕМІННІ (2)

АНДРОГІННІ (3)

Independent Samples T-Test

Independent Samples T-Test								
	t	df	p		Mean Difference		SE Difference	
1. Дозволеність	-0.794	194	0.428	a	-0.207		0.261	
2. Задоволеність	2.831	194	0.005		0.857		0.303	
3. Сексуальна невротичність	-0.538	194	0.591	a	-0.192		0.357	
4. Знеособлений секс	-0.271	194	0.787	a	-0.076		0.281	
5. Ставлення до порнографії	-0.637	194	0.525		-0.134		0.210	
6. Сексуальна сором'язливість	5.081	194	< .001	a	0.857		0.169	
7. Цнотливість	-0.936	194	0.350		-0.159		0.169	
8. Сексуальна відраза	-3.466	194	< .001		-0.835		0.241	
9. Сексуальна збудливість	2.215	194	0.028		0.451		0.204	
10. Фізичний секс	0.274	194	0.785		0.076		0.279	
11. Агресивний секс	-1.770	194	0.078	a	-0.479		0.270	
12. Сексуальне лібідо	-1.348	194	0.179		-0.610		0.452	
13. Сексуальне задоволення	0.760	194	0.448	a	0.293		0.385	
1 Витіснення	0.574	194	0.567	a	0.122		0.212	
2 Регресія	-0.473	194	0.636	a	-0.091		0.193	
3. Заміщення	-0.197	194	0.844		-0.049		0.248	
4. Заперечення	-0.341	194	0.733	a	-0.076		0.223	
5. Проекція	-0.317	194	0.751		-0.066		0.206	
6. Компенсація	1.357	194	0.176	a	0.360		0.265	
7. Гіперкомпенсація	-2.757	194	0.006	a	-0.569		0.206	
8. Раціоналізація	-3.627	194	< .001	a	-0.738		0.203	
Задоволеність життям (Дінер)	3.727	194	< .001		5.765		1.547	
1.Сексуальна задоволеність та тілесне прийняття	4.253	194	< .001	a	2.802		0.659	
2.Сексуальні бар'єри, внутрішня напруга та моральні обмеження	6.193	194	< .001		3.037		0.490	
3.Соціальний вплив на жіночу ідентичність	1.360	194	0.176		0.606		0.446	
4.Традиційне сімейне виховання виховання	-0.356	194	0.722	a	-0.088		0.246	
Note. Student's t-test.								

Продовження Додатка Д

Descriptives

Group Descriptives								
	Group		N	Mean	SD	SE	Coefficient of variation	
1. Дозволеність	2		32	8.500	0.718	0.127	0.085	
	3		164	8.707	1.440	0.112	0.165	
2. Задоволеність	2		32	6.125	1.476	0.261	0.241	
	3		164	5.268	1.582	0.124	0.300	
3. Сексуальна невротичність	2		32	6.125	1.641	0.290	0.268	
	3		164	6.317	1.886	0.147	0.298	
4. Знеособлений секс	2		32	6.875	0.609	0.108	0.089	
	3		164	6.951	1.566	0.122	0.225	
5. Ставлення до порнографії	2		32	3.500	0.880	0.156	0.251	
	3		164	3.634	1.124	0.088	0.309	
6. Сексуальна сором'язливість	2		32	5.125	0.336	0.059	0.066	
	3		164	4.268	0.941	0.073	0.220	
7. Цнотливість	2		32	3.500	0.718	0.127	0.205	
	3		164	3.659	0.903	0.071	0.247	
8. Відраза до сексу	2		32	1.750	1.320	0.233	0.754	
	3		164	2.585	1.233	0.096	0.477	
9. Сексуальна збудливість	2		32	3.500	0.880	0.156	0.251	
	3		164	3.049	1.084	0.085	0.356	
10. Фізичний секс	2		32	5.125	0.942	0.166	0.184	
	3		164	5.049	1.518	0.119	0.301	
11. Агресивний секс	2		32	1.375	0.707	0.125	0.514	
	3		164	1.854	1.495	0.117	0.807	
12. Сексуальне лібідо	2		32	15.000	1.901	0.336	0.127	
	3		164	15.610	2.415	0.189	0.155	
13. Сексуальне задоволення	2		32	9.000	1.437	0.254	0.160	
	3		164	8.707	2.081	0.163	0.239	
1 Витіснення	2		32	3.500	0.762	0.135	0.218	
	3		164	3.378	1.153	0.090	0.341	
2 Регресія	2		32	3.750	0.672	0.119	0.179	
	3		164	3.841	1.050	0.082	0.273	
3. Заміщення	2		32	2.000	1.344	0.238	0.672	
	3		164	2.049	1.272	0.099	0.621	
4. Заперечення	2		32	3.875	0.609	0.108	0.157	
	3		164	3.951	1.233	0.096	0.312	
5. Проекція	2		32	2.313	1.176	0.208	0.509	
	3		164	2.378	1.047	0.082	0.440	
6. Компенсація	2		32	2.750	0.672	0.119	0.244	
	3		164	2.390	1.467	0.115	0.614	
7. Гіперкомпенсація	2		32	2.938	0.759	0.134	0.259	
	3		164	3.506	1.116	0.087	0.318	
8. Раціоналізація	2		32	3.750	0.672	0.119	0.179	
	3		164	4.488	1.110	0.087	0.247	
Задоволеність життям (Дінер)	2		32	25.375	9.394	1.661	0.370	
	3		164	19.610	7.712	0.602	0.393	
1. Сексуальна задоволеність та тілесне прийняття	2		32	14.875	2.756	0.487	0.185	
	3		164	12.073	3.520	0.275	0.292	
2. Сексуальні бар'єри, внутрішня напруга та моральні обмеження	2		32	15.500	2.540	0.449	0.164	
	3		164	12.463	2.537	0.198	0.204	
3. Соціальний вплив на жіночу ідентичність	2		32	6.094	2.146	0.379	0.352	
	3		164	5.488	2.335	0.182	0.426	
4. Традиційне сімейне виховання	2		32	7.156	1.609	0.284	0.225	
	3		164	7.244	1.199	0.094	0.165	

Таблица Е.1

Контрольна група (1)
Експериментальна (2)
Independent Samples T-Test

Independent Samples T-Test							
	t	df	p	Mean Difference	SE Difference		
1. Дозволеність	- 1.657	42	0.105	-0.636		0.384	
2. Задоволеність	- 0.755	42	0.454	-0.364		0.482	
3. Сексуальна невротичність	4.383	42	< .001	1.364		0.311	
4. Знеособлений секс	3.515	42	0.001	0.909		0.259	
5. Ставлення до порнографії	0.343	42	0.733	0.091		0.265	
6. Сексуальна сором'язливість	3.266	42	0.002 ^a	0.773		0.237	
7. Цнотливість	1.780	42	0.082	0.545		0.306	
8.Сексуальна відрaza	3.591	42	< .001	1.091		0.304	
9. Сексуальна збудливість	- 0.501	42	0.619	-0.136		0.272	
10. Фізичний секс	0.274	42	0.785	0.091		0.332	
11. Агресивний секс	- 0.892	42	0.377	-0.318		0.357	
12.Сексуальне лібідо	- 4.741	42	< .001	-1.773		0.374	
13.Сексуальна задоволеність	- 5.674	42	< .001 ^a	-2.636		0.465	
1 Витіснення	4.805	42	< .001	1.318		0.274	
2 Регресія	4.075	42	< .001	1.045		0.257	
3. Заміщення	3.071	42	0.004	1.000		0.326	
4. Заперечення	4.215	42	< .001	1.000		0.237	
5. Проекція	2.447	42	0.019 ^a	0.682		0.279	
6. Компенсація	- 3.884	42	< .001 ^a	-1.091		0.281	
7. Гіперкомпенсація	- 1.390	42	0.172	-0.409		0.294	
8. Раціоналізація	- 3.751	42	< .001	-0.727		0.194	
Задоволеність життям (Дінер)	- 4.448	42	< .001 ^a	-8.955		2.013	
1.Сексуальна задоволеність та тілесне прийняття	- 4.759	42	< .001 ^a	-4.727		0.993	
2.Сексуальні бар'єри, внутрішня напруга та моральні обмеження	3.580	42	< .001 ^a	2.818		0.787	
3.Соціальний вплив на жіночу ідентичність	1.390	42	0.172	0.682		0.490	
4.Традиційне сімейне виховання	1.387	42	0.173	0.727		0.524	
Note. Student's t-test.							

Продовження Додатка Е

Descriptives

Group Descriptives								
	Group	N	Mean	SD	SE	Coefficient of variation		
1. Дозволеність	1	22	8.091	1.231	0.262	0.152		
	2	22	8.727	1.316	0.281	0.151		
2. Задоволеність	1	22	5.227	1.602	0.341	0.306		
	2	22	5.591	1.593	0.340	0.285		
3. Сексуальна невротичність	1	22	4.818	1.097	0.234	0.228		
	2	22	3.455	0.963	0.205	0.279		
4. Знеособлений секс	1	22	7.455	0.858	0.183	0.115		
	2	22	6.545	0.858	0.183	0.131		
5. Ставлення до порнографії	1	22	3.227	0.869	0.185	0.269		
	2	22	3.136	0.889	0.190	0.283		
6. Сексуальна сором'язливість	1	22	3.773	1.020	0.218	0.270		
	2	22	3.000	0.436	0.093	0.145		
7. Цнотливість	1	22	3.864	1.082	0.231	0.280		
	2	22	3.318	0.945	0.202	0.285		
8. Відраза до сексу	1	22	3.318	1.249	0.266	0.376		
	2	22	2.227	0.685	0.146	0.308		
9. Сексуальна збудливість	1	22	3.545	1.011	0.215	0.285		
	2	22	3.682	0.780	0.166	0.212		
10. Фізичний секс	1	22	4.591	1.141	0.243	0.248		
	2	22	4.500	1.058	0.226	0.235		
11. Агресивний секс	1	22	2.500	1.263	0.269	0.505		
	2	22	2.818	1.097	0.234	0.389		
12. Сексуальне лібідо	1	22	14.909	1.306	0.278	0.088		
	2	22	16.682	1.171	0.250	0.070		
13. Сексуальна задоволеність	1	22	7.318	1.783	0.380	0.244		
	2	22	9.955	1.253	0.267	0.126		
1 Витіснення	1	22	3.500	0.859	0.183	0.245		
	2	22	2.182	0.958	0.204	0.439		
2 Регресія	1	22	3.909	0.921	0.196	0.236		
	2	22	2.864	0.774	0.165	0.270		
3. Заміщення	1	22	2.500	1.371	0.292	0.549		
	2	22	1.500	0.673	0.143	0.448		
4. Заперечення	1	22	4.000	0.756	0.161	0.189		
	2	22	3.000	0.816	0.174	0.272		
5. Проекція	1	22	2.864	1.125	0.240	0.393		
	2	22	2.182	0.664	0.142	0.305		
6. Компенсація	1	22	3.136	1.207	0.257	0.385		
	2	22	4.227	0.528	0.113	0.125		
7. Гіперкомпенсація	1	22	3.636	0.953	0.203	0.262		
	2	22	4.045	0.999	0.213	0.247		
8. Раціоналізація	1	22	4.500	0.740	0.158	0.164		
	2	22	5.227	0.528	0.113	0.101		
Задоволеність життям (Дінер)	1	22	18.591	9.174	1.956	0.493		
	2	22	27.545	2.241	0.478	0.081		
1. Сексуальна задоволеність та тілесне прийняття	1	22	11.409	4.295	0.916	0.376		
	2	22	16.136	1.807	0.385	0.112		
2. Сексуальні бар'єри, внутрішні обмеження та тілесне прийняття	1	22	12.318	3.153	0.672	0.256		
	2	22	9.500	1.921	0.410	0.202		
3. Соціальний вплив на жіночу ідентичність	1	22	5.091	1.688	0.360	0.332		
	2	22	4.409	1.563	0.333	0.355		
4. Традиційне сімейне виховання	1	22	5.818	1.943	0.414	0.334		
	2	22	5.091	1.509	0.322	0.296		

Таблица Ж.1

До експерименту (1)
Після експерименту (2)
Independent Samples T-Test

Independent Samples T-Test							
	t	df	p	Mean Difference	SE Difference		
1. Дозволеність	- 2.024	42	0.049	-0.773	0.382		
2. Задоволеність	- 1.226	42	0.227	-0.591	0.482		
3. Сексуальна невротичність	5.207	42	< .001 ^a	2.955	0.567		
4. Знеособлений секс	3.515	42	0.001	0.909	0.259		
5. Ставлення до порнографії	0.343	42	0.733	0.091	0.265		
6. Сексуальна сором'язливість	4.737	42	< .001 ^a	1.136	0.240		
7. Цнотливість	1.243	42	0.221	0.364	0.293		
8. Відраза до сексу	2.947	42	0.005	0.864	0.293		
9. Сексуальна збудливість	- 1.251	42	0.218	-0.318	0.254		
10. Фізичний секс	- 0.412	42	0.682	-0.136	0.331		
11. Агресивний секс	- 1.111	42	0.273	-0.409	0.368		
12. Сексуальне лібідо	- 3.545	42	< .001	-1.318	0.372		
13. Сексуальна задоволеність	- 4.085	42	< .001 ^a	-2.227	0.545		
1. Витіснення	4.803	42	< .001	1.455	0.303		
2. Регресія	4.278	42	< .001	1.136	0.266		
3. Заміщення	2.029	42	0.049 ^a	0.727	0.358		
4. Заперечення	3.705	42	< .001	0.909	0.245		
5. Проекція	1.577	42	0.122	0.455	0.288		
6. Компенсація	0.480	42	0.633	0.182	0.378		
7. Гіперкомпенсація	- 1.325	42	0.192	-0.409	0.309		
8. Раціоналізація	- 3.716	42	< .001 ^a	-0.864	0.232		
Задоволеність життям (Дінер)	- 4.033	42	< .001 ^a	-8.364	2.074		
1. Сексуальна задоволеність та тілесне прийняття	- 4.038	42	< .001 ^a	-4.227	1.047		
2. Сексуальні бар'єри, внутрішні обмеження та тілесне прийняття	3.228	42	0.002 ^a	2.636	0.817		
3. Соціальний вплив на жіночу ідентичність	1.390	42	0.172	0.682	0.490		
4. Традиційне сімейне виховання	1.387	42	0.173	0.727	0.524		
Note. Student's t-test.							

Продовження Додатка Ж

Descriptives

Group Descriptives								
	Group		N	Mean	SD	SE	Coefficient of variation	
1. Дозволеність	1		22	7.955	1.214	0.259	0.153	
	2		22	8.727	1.316	0.281	0.151	
2. Задоволеність	1		22	5.000	1.604	0.342	0.321	
	2		22	5.591	1.593	0.340	0.285	
3. Сексуальна невротичність	1		22	6.409	2.482	0.529	0.387	
	2		22	3.455	0.963	0.205	0.279	
4. Знеособлений секс	1		22	7.455	0.858	0.183	0.115	
	2		22	6.545	0.858	0.183	0.131	
5. Ставлення до порнографії	1		22	3.227	0.869	0.185	0.269	
	2		22	3.136	0.889	0.190	0.283	
6. Сексуальна сором'язливість	1		22	4.136	1.037	0.221	0.251	
	2		22	3.000	0.436	0.093	0.145	
7. Цнотливість	1		22	3.682	0.995	0.212	0.270	
	2		22	3.318	0.945	0.202	0.285	
8. Відраза до сексу	1		22	3.091	1.192	0.254	0.386	
	2		22	2.227	0.685	0.146	0.308	
9. Сексуальна збудливість	1		22	3.364	0.902	0.192	0.268	
	2		22	3.682	0.780	0.166	0.212	
10. Фізичний секс	1		22	4.364	1.136	0.242	0.260	
	2		22	4.500	1.058	0.226	0.235	
11. Агресивний секс	1		22	2.409	1.333	0.284	0.553	
	2		22	2.818	1.097	0.234	0.389	
12. Сексуальне лібідо	1		22	15.364	1.293	0.276	0.084	
	2		22	16.682	1.171	0.250	0.070	
13. Сексуальна задоволеність	1		22	7.727	2.229	0.475	0.288	
	2		22	9.955	1.253	0.267	0.126	
1. Витіснення	1		22	3.636	1.049	0.224	0.288	
	2		22	2.182	0.958	0.204	0.439	
2. Регресія	1		22	4.000	0.976	0.208	0.244	
	2		22	2.864	0.774	0.165	0.270	
3. Заміщення	1		22	2.227	1.541	0.329	0.692	
	2		22	1.500	0.673	0.143	0.448	
4. Заперечення	1		22	3.909	0.811	0.173	0.208	
	2		22	3.000	0.816	0.174	0.272	
5. Проекція	1		22	2.636	1.177	0.251	0.446	
	2		22	2.182	0.664	0.142	0.305	
6. Компенсація	1		22	2.909	1.342	0.286	0.461	
	2		22	2.727	1.162	0.248	0.426	
7. Гіперкомпенсація	1		22	3.636	1.049	0.224	0.288	
	2		22	4.045	0.999	0.213	0.247	
8. Раціоналізація	1		22	4.364	0.953	0.203	0.219	
	2		22	5.227	0.528	0.113	0.101	
Задоволеність життям (Дінер)	1		22	19.182	9.465	2.018	0.493	
	2		22	27.545	2.241	0.478	0.081	
1. Сексуальна задоволеність та тілесне прийняття	1		22	11.909	4.566	0.973	0.383	
	2		22	16.136	1.807	0.385	0.112	
2. Сексуальні бар'єри, внутрішні обмеження та тілесне прийняття	1		22	12.136	3.314	0.706	0.273	
	2		22	9.500	1.921	0.410	0.202	
3. Соціальний вплив на жіночу ідентичність	1		22	5.091	1.688	0.360	0.332	
	2		22	4.409	1.563	0.333	0.355	
4. Традиційне сімейне виховання	1		22	5.818	1.943	0.414	0.334	
	2		22	5.091	1.509	0.322	0.296	

У додатку 3 подано розгорнутий опис авторського методу символічної реконструкції симптома, теоретико-методологічні засади якого викладено у підрозділі 3.1.

1. Показання до застосування методу (у роботі з жінками з вираженими маскулініними рисами гендерної ідентичності)

Метод символічної реконструкції симптома доцільно застосовувати у роботі з жінками, у яких спостерігаються особливості внутрішньопсихічної організації, пов'язані з напруженою взаємодією між афективними потребами, тілесністю та інтеріоризованими заборонами.

Зокрема, показаннями до застосування методу є:

- наявність внутрішнього конфлікту у сфері тілесності та сексуальності, що проявляється у вигляді сорому, напруги, амбівалентного ставлення до власного тіла або труднощів у переживанні сексуального задоволення;
- підвищений рівень сексуальної невротичності, зокрема переживання тривоги, провини або внутрішньої напруги, пов'язаних із проявами сексуальності;
- знижений рівень тілесного прийняття та сексуальної задоволеності, що супроводжується труднощами у встановленні контакту з власними афективними та тілесними переживаннями;
- виражені внутрішні обмеження та заборони, пов'язані з інтеріоризованими нормами, які обмежують прояви чуттєвості, вразливості та емоційної близькості;
- домінування примітивних і невротичних механізмів психологічного захисту (витіснення, заперечення, проекція, заміщення), що ускладнюють усвідомлення та переробку афективного досвіду;
- труднощі в афективній регуляції, зокрема схильність до пригнічення емоцій або їх непрямого вираження;
- наявність симптомів (емоційних або поведінкових), що виконують регулятивну функцію та пов'язані з уникненням внутрішнього конфлікту, зокрема у сфері тілесності, сексуальності та гендерної ідентичності;
- особливості гендерної ідентичності, пов'язані з домінуванням маскулініних рис, які можуть виконувати захисну функцію та супроводжуватися утрудненням прийняття фемінних аспектів, тілесності та залежності;
- амбівалентне ставлення до близькості та міжособистісних стосунків, що проявляється у поєднанні потреби у контакті з одночасним уникненням емоційної вразливості;
- знижений рівень суб'єктивної задоволеності життям, пов'язаний із внутрішньою напруженістю та неузгодженістю психічного функціонування.

Метод є доцільним у випадках, коли симптом розглядається як значущий елемент внутрішньої динаміки, а психокорекційна робота спрямована не лише на його редукцію, а на глибинне опрацювання пов'язаного з ним внутрішнього конфлікту та інтеграцію афективного досвіду.

2. Обмеження та протипоказання до застосування методу

Метод символічної реконструкції симптома передбачає роботу з несвідомим матеріалом, афективними переживаннями та внутрішньопсихічними конфліктами, що потребує достатнього рівня психічної стабільності та сформованості рефлексивної здатності.

У зв'язку з цим його застосування має такі обмеження:

- гострі психічні стани (зокрема психотичні епізоди, тяжкі афективні розлади у фазі загострення), при яких порушується здатність до критичного осмислення реальності та символізації досвіду;
- виражені когнітивні порушення, що ускладнюють участь в асоціативній роботі, розуміння інтерпретацій та вербалізацію внутрішніх переживань;
- низький рівень розвитку рефлексивної функції, що проявляється у труднощах усвідомлення власних емоцій, мотивів і внутрішніх станів;

Продовження Додатка 3

- висока інтенсивність афективної дезорганізації, коли контакт з афектами призводить до різкого зростання тривоги, дезорієнтації або імпульсивних реакцій;
- схильність до декомпенсації при актуалізації травматичного досвіду за відсутності достатніх внутрішніх або зовнішніх ресурсів для його утримання;
- виражений опір до психотерапевтичної роботи, зокрема заперечення психологічних труднощів або відсутність мотивації до дослідження внутрішнього досвіду;
- неможливість дотримання терапевтичного формату (регулярність зустрічей, правила групової взаємодії, конфіденційність).

Водночас навіть за відсутності прямих протипоказань застосування методу потребує індивідуальної оцінки психологічного стану клієнтки, рівня її готовності до глибинної роботи та наявних ресурсів для опрацювання афективного досвіду.

Метод рекомендовано застосовувати в умовах, що забезпечують психологічну безпеку, поступовість опрацювання матеріалу та можливість індивідуального супроводу, особливо у процесі групової роботи.

3. Формат і умови реалізації методу

Метод символічної реконструкції симптома реалізується як комплексне психоаналітично орієнтоване психокорекційне втручання, що поєднує групову та індивідуальну форми роботи. Такий формат забезпечує одночасне опрацювання внутрішньопсихічних процесів і міжособистісних патернів взаємодії, що є принципово важливим для реконструкції символічного змісту симптома.

Психокорекційний процес організовується у змішаному форматі, який включає:

- групові сесії як основний простір актуалізації об'єктних відносин, переносних і проєктивних процесів, а також розгортання асоціативного поля;
- індивідуальні сесії як простір поглибленого осмислення особистого досвіду, інтеграції переживань і опрацювання матеріалу, що актуалізується у груповому процесі.

Таблиця 3.1

Організаційні параметри методу

Параметр	Характеристика
Формат роботи	Змішаний: групові та індивідуальні сесії
Групові сесії	Основний простір роботи; актуалізація переносів, проєкцій, об'єктних відносин
Індивідуальні сесії	Інтеграція досвіду, аналіз симптомів, робота з афектами
Загальна тривалість	4 місяці
Загальна кількість сесій	16
Групові сесії	10
Індивідуальні сесії	6
Частота зустрічей	1 раз на тиждень (групові)
Тривалість групової сесії	90–120 хвилин
Тривалість індивідуальної сесії	50–60 хвилин
Кількість учасниць	6–10 осіб

Організаційні умови реалізації методу

Ефективність застосування методу передбачає дотримання таких умов:

- регулярність і сталість зустрічей, що забезпечує формування стабільного терапевтичного простору;
- конфіденційність як базова умова групової роботи;
- дотримання меж і правил взаємодії (утримання від оцінювання, нейтральність, повага до висловлювань інших, недопущення переривання);
- створення психологічно безпечного середовища, що дозволяє вираження вразливих і суперечливих переживань;

Продовження Додатка 3

- наявність індивідуального супроводу для опрацювання інтенсивних афектів, що можуть актуалізуватися у групі.

Роль групового процесу

Груповий формат створює умови для актуалізації ранніх об'єктних відносин у міжособистісній взаємодії та формування асоціативного поля, в межах якого відбувається символічне розгортання симптома.

У процесі взаємодії між учасниками можуть проявлятися:

- ідентифікації;
- проєкції;
- переносні реакції;
- типові сценарії взаємодії (контроль, дистанціювання, суперництво, пошук підтримки).

Ці прояви розглядаються як психодинамічно значущий, що підлягає подальшому усвідомленню, інтерпретації та включенню у процес символічної реконструкції симптома.

Роль індивідуальної роботи

Індивідуальні сесії виконують інтегративну функцію та спрямовані на:

- осмислення переживань, що виникають у груповому процесі;
- аналіз симптомів та їх символічного змісту;
- опрацювання переносних і контрпереносних реакцій;
- підтримку процесу афективної регуляції.

Поєднання групового та індивідуального форматів забезпечує більш глибоке та стійке опрацювання внутрішньопсихічних конфліктів і сприяє інтеграції досвіду у психічну організацію.

4. Роль психолога у методі символічної реконструкції симптома

Психолог у межах методу символічної реконструкції симптома виконує функцію організації, утримання та осмислення психічного процесу, спрямованого на актуалізацію, символічне розгортання та інтеграцію внутрішньопсихічного конфлікту.

Його роль не зводиться до прямого впливу або надання рекомендацій, а полягає у створенні умов, за яких симптом може бути досліджений як носій індивідуального смислу та включений у процес символічної реконструкції.

Основні функції психолога у методі узагальнено подано у Таблиці 3.2.

Таблиця 3.2

Функції психолога у методі символічної реконструкції симптома

Функція	Зміст діяльності психолога
Створення та утримання безпечного простору	Забезпечення стабільності терапевтичного середовища, дотримання меж і конфіденційності, формування атмосфери прийняття та утримання афективної напруги
Сприяння актуалізації матеріалу	Стимулювання вільних асоціацій, підтримка вербалізації переживань, фокусування на афектах і тілесних відчуттях
Робота з груповими процесами	Відстеження проєкцій, ідентифікацій і переносів, аналіз міжособистісних сценаріїв у груповому полі
Інтерпретація та символізація	Виявлення зв'язку між симптомом, внутрішнім конфліктом і попереднім досвідом
Підтримка афективної регуляції	Контейнерування афектів, допомога у витримуванні та усвідомленні емоцій
Сприяння інтеграції досвіду	Узагальнення змін, підтримка формування більш цілісного образу Я

Продовження Додатка 3

Деталізація функцій психолога

1. Створення та утримання безпечного терапевтичного простору

Психолог забезпечує стабільність і передбачуваність терапевтичного середовища, що є необхідною умовою для актуалізації афективного досвіду. Це включає підтримання чітких меж і правил взаємодії, забезпечення конфіденційності, формування атмосфери прийняття без оцінювання та здатність утримувати емоційну напругу без її передчасного зниження. Такий простір сприяє поступовому зниженню опору та відкриттю доступу до витісненого матеріалу.

2. Сприяння актуалізації несвідомого матеріалу

Психолог створює умови для прояву симптомів, афектів, асоціацій і фантазій, пов'язаних із внутрішнім конфліктом. Це здійснюється через стимулювання вільних асоціацій, підтримку вербалізації переживань і фокусування на тілесних та емоційних реакціях. Важливою умовою є утримання від передчасних інтерпретацій, що дозволяє матеріалу розгорнутися у повному обсязі в межах асоціативного поля.

3. Робота з груповими процесами

У груповому форматі психолог виконує функцію осмислення міжособистісної взаємодії як простору відтворення об'єктних відносин. Він відстежує проєкції, ідентифікації та переносні реакції, фіксує повторювані сценарії (контроль, дистанціювання, суперництво, пошук підтримки) та переводить їх у площину усвідомлення. Група виступає як середовище, у якому формується асоціативне поле та розгортається символічний зміст симптома.

4. Інтерпретація та символізація досвіду

Психолог здійснює інтерпретацію латентного змісту симптомів, афектів і поведінкових проявів. Інтерпретації спрямовані на встановлення зв'язку між симптомом, внутрішнім конфліктом, захисними механізмами та попереднім досвідом. Вони подаються у формі гіпотез з урахуванням готовності учасниці до їх прийняття і сприяють переходу від безпосереднього переживання до символічного осмислення.

5. Підтримка процесу афективної регуляції

Психолог допомагає учасницям витримувати та усвідомлювати афективні переживання без їх витіснення або імпульсивного розрядження. Це включає відображення, вербалізацію і нормалізацію емоцій, підтримку контакту з афектом та попередження афективної дезорганізації. У цьому процесі психолог виконує функцію контейнера.

6. Сприяння інтеграції досвіду

На завершальних етапах роботи психолог сприяє інтеграції усвідомленого матеріалу у психічну організацію. Це передбачає узагальнення досвіду, осмислення змін у самосприйнятті та підтримку переходу від симптоматичного реагування до більш усвідомленого переживання.

Загальна позиція психолога у методі

Психолог займає нейтральну аналітичну позицію, що поєднує уважне спостереження, емпатичне залучення та інтерпретаційне осмислення. Його роль полягає у створенні умов для внутрішньої трансформації через розгортання асоціативного поля, символізацію досвіду та реконструкцію симптома.

5. Етапи реалізації методу символічної реконструкції симптома

Реалізація методу символічної реконструкції симптома здійснюється як послідовний, структурований процес, що відображає динаміку переходу від первинної актуалізації симптома до його символічного опрацювання та інтеграції у структуру Я.

Кожен етап має власну мету, завдання та психодинамічну функцію, забезпечуючи поетапне розгортання внутрішньопсихічного матеріалу та трансформацію способів його переживання.

Загальна логіка процесу представлена у Таблиці 3.3.

Продовження Додатка 3
Таблиця 3.3

Етапи реалізації методу символічної реконструкції симптома

Етап	Мета	Основні завдання	Методи	Критерії завершення
Діагностичний	Виявлення структури симптома та внутрішнього конфлікту	Ідентифікація симптомів, захистів, особливостей афективної регуляції	Інтерв'ю, психодіагностика, первинні асоціації	Усвідомлення симптома, зниження опору
Аналітико-рефлексивний	Усвідомлення внутрішнього конфлікту та формування асоціативного поля	Виявлення захистів, образів Понад-Я, асоціативних зв'язків	Вільні асоціації, групова робота, інтерпретації	Набуття симптомом символічного значення
Етап символічного опрацювання	Реконструкція симптома та трансформація психічної регуляції	Інтеграція афектів, послаблення жорсткості Понад-Я	Метод символічної реконструкції симптома	Поява нових способів переживання
Інтегративний	Інтеграція досвіду у структуру Я	Узгодження психічних інстанцій	Інтерпретації, рефлексія	Стабілізація змін

1. Діагностичний етап

Мета: виявлення особливостей внутрішньопсихічної організації, структури симптома та домінуючих механізмів психологічного захисту.

Завдання:

- ідентифікація симптомів, що проявляються у сфері тілесності, сексуальності та гендерної ідентичності;
- аналіз внутрішнього конфлікту (взаємодії Я, Понад-Я та несвідомих потягів);
- визначення провідних захисних механізмів;
- оцінка особливостей афективної регуляції;
- дослідження рівня контакту з тілесністю та здатності до переживання задоволення.

Процес роботи

Психолог займає переважно спостережну та утримуючу позицію, мінімізуючи інтерпретаційне втручання. Робота спрямована на створення умов для вільного прояву матеріалу та включає опис симптомів, вербалізацію досвіду і первинні асоціації. Особлива увага приділяється не лише змісту, а й формі висловлювань: паузам, униканню тем, раціоналізаціям, тілесним реакціям, що дозволяє виявити дію захисних механізмів.

Методи:

- структурне інтерв'ю;
- психодіагностичні методики;
- первинна асоціативна робота;
- групове обговорення;
- спостереження за груповою динамікою.

Роль психолога

Утримання безпечного простору, фіксація проявів захистів, відстеження переносних реакцій без форсування процесу.

Критерії завершення:

- здатність учасниці описати симптом;
- поява первинних асоціацій;
- зниження опору;
- формування інтересу до внутрішнього досвіду.

2. Аналітико-рефлексивний етап

Мета: усвідомлення внутрішнього конфлікту та формування асоціативного поля навколо симптома.

Продовження Додатка 3

Завдання:

- виявлення захисних механізмів;
- усвідомлення внутрішніх заборон і образів Понад-Я;
- формування асоціативного поля;
- встановлення зв'язку між симптомом, афектами та особистісною історією;
- зниження інтенсивності опору.

Процес роботи

Робота переходить від опису симптома до його глибинного осмислення. Через вільні асоціації та групову взаємодію симптом розгортається як багаторівнева структура, що включає афекти, образи та смисли.

Психолог утримує асоціативне поле, забезпечуючи накопичення матеріалу без передчасних інтерпретацій. Інтерпретації вводяться поступово у формі гіпотез.

Методи:

- вільні асоціації;
- групова асоціативна робота;
- аналіз переносних реакцій;
- первинні інтерпретації.

Роль психолога

Утримання афективної напруги, робота з опором, дозування інтерпретацій.

Критерії завершення:

- симптом набуває символічного значення;
- знижується ригідність захистів;
- з'являється здатність витримувати афекти;
- встановлюється зв'язок між симптомом і внутрішнім конфліктом.

3. Етап символічного опрацювання

Мета: символічна реконструкція симптома та трансформація способів психічної регуляції.

Завдання:

- переведення симптома у символічну площину;
- реконструкція його несвідомого змісту;
- інтеграція афектів;
- послаблення жорсткості Понад-Я;
- формування більш зрілих способів регуляції;
- інтеграція витісненого досвіду у структуру Я.

Процес роботи

Цей етап є центральним у методі та реалізується як послідовність мікропроцесів: актуалізація симптома, розгортання асоціативного поля, виявлення захистів, інтерпретація та афективне проживання.

Симптом втрачає виключно захисну функцію і набуває символічного значення, що відкриває можливість його інтеграції.

Методи:

- метод символічної реконструкції симптома;
- асоціативна робота;
- робота з образами і метафорами;
- інтерпретації.

Роль психолога

Контейнерування афектів, підтримка символізації, утримання процесу без дезорганізації.

Критерії завершення:

- симптом набуває смислу;
- знижується його захисна функція;
- послаблюється жорсткість Понад-Я;

Продовження Додатка 3

- з'являються нові способи переживання.

4. Інтегративний етап

Мета: інтеграція отриманого досвіду у структуру Я та стабілізація змін.

Завдання:

- узгодження взаємодії психічних інстанцій;
- інтеграція нових способів афективної регуляції;
- формування цілісного образу Я;
- перенесення змін у повсякденне життя.

Процес роботи

Відбувається осмислення, вербалізація та закріплення змін. Психолог сприяє інтеграції досвіду у функціонування Я

Методи:

- інтерпретації;
- рефлексивні обговорення;
- інтеграційні вправи.

Роль психолога

Підтримка узагальнення досвіду та інтеграції змін.

Критерії завершення:

- стабілізація емоційного стану;
- підвищення інтегрованості Я;
- зниження внутрішньої напруги;
- покращення якості самосприйняття та взаємодії з іншими.

6. Процедура застосування методу символічної реконструкції симптома

Метод символічної реконструкції симптома реалізується у межах окремих сесій як послідовний процес роботи із симптомом, що забезпечує його переведення з рівня несвідомої регуляції у площину символізації, осмислення та подальшої інтеграції.

Процедура застосування методу включає такі послідовні кроки.

1. Актуалізація симптома у груповому полі

Учасниця описує симптом, переживання або внутрішній стан, що супроводжується напругою, дискомфортом або повторюваністю. Симптом актуалізується у форматі «тут і тепер» та стає доступним для спільного дослідження в межах групового процесу.

2. Формування символічного образу

Симптом переводиться у символічну форму через образ, асоціативне означення або метафору. Це дозволяє відокремити переживання від буквального рівня та зробити його доступним для подальшого психічного опрацювання.

3. Розгортання асоціативного поля

Навколо симптома формується багатошарове асоціативне поле: учасниця пропонує власні образи й асоціації, а група доповнює їх своїми відгуками. Це створює множинність значень і відкриває доступ до несвідомого матеріалу, пов'язаного із симптомом.

4. Актуалізація афекту

У процесі асоціативної роботи актуалізуються афекти, пов'язані із симптомом, зокрема сором, тривога, агресія, вразливість та опір. Завдання психолога полягає в утриманні цих переживань без їх передчасного зняття або інтелектуалізації.

5. Символічна реконструкція симптома

Психолог поєднує образ, афект та індивідуальний досвід учасниці, внаслідок чого формується зв'язок між симптомом і внутрішнім конфліктом. На цьому етапі симптом починає розкриватися як символічне утворення, пов'язане з особистісною історією, захисними механізмами та інтеріоризованими заборонами.

Продовження Додатка 3

6. Усвідомлення функції симптома

Учасниця поступово усвідомлює, від чого симптом захищає і яку регулятивну функцію він виконує у її психічному житті. Симптом починає сприйматися не лише як джерело труднощів, а як смислова структура, що відображає спосіб утримання внутрішнього конфлікту.

7. Трансформація ставлення до симптома

На завершальному етапі змінюється позиція учасниці щодо симптома: від уникнення до дослідження, від страху до розуміння та від злиття до усвідомлення. Симптом послаблює жорстку захисну функцію і стає доступним для інтеграції у психічну організацію.

Ознаки ефективності процедури

Ефективність процедури виявляється у тому, що учасниця:

- усвідомлює власні реакції та їхній зв'язок із симптомом;
- здатна витримувати афекти без залучення жорстких захисних механізмів;
- змінює ставлення до себе, власної тілесності та способу взаємодії з іншими.

7. Структура сесії у межах методу символічної реконструкції симптома

Реалізація методу символічної реконструкції симптома відбувається у межах сесій, що мають відносно стабільну внутрішню структуру. Вона забезпечує послідовний перехід від актуалізації симптома до його символічного опрацювання та інтеграції.

Важливо розрізняти загальну процедуру застосування методу та структуру окремої сесії. Якщо процедура відображає внутрішню психодинамічну логіку роботи із симптомом, то структура сесії визначає організацію цього процесу в межах конкретної терапевтичної взаємодії.

Структура сесії є гнучкою, однак включає кілька основних етапів.

1. Актуалізація досвіду та входження у процес

На початку сесії психолог створює умови для включення учасниць у роботу та актуалізації їхнього внутрішнього досвіду. Цей етап включає вербалізацію актуального стану, фокусування на переживаннях, звернення до тілесних відчуттів та відображення емоційного фону групи.

Завдання психолога: підтримати вільне висловлювання, не структурувати відповіді надмірно жорстко, зафіксувати емоційно насичені теми. На цьому етапі важливо утримуватися від передчасних інтерпретацій.

2. Виділення симптома або проблемного переживання

Психолог допомагає учасниці сфокусуватися на конкретному переживанні, що викликає напругу. Це може бути тілесний симптом, емоційний стан або поведінковий патерн.

Завдання психолога: уточнити переживання, локалізувати симптом і допомогти утримати фокус на ньому.

3. Формування асоціативного поля

Симптом переводиться у символічний простір через вільні асоціації, образи та метафори. На цьому етапі формується індивідуальне та групове асоціативне поле.

Завдання психолога: не оцінювати асоціації, підтримувати множинність образів та утримувати процес символізації. Саме тут активується несвідомий матеріал, пов'язаний із симптомом.

4. Виявлення захисних механізмів і опору

У процесі роботи можуть проявлятися уникнення, раціоналізація, знецінення, гумор як захист та інші форми опору.

Завдання психолога: м'яко відображати ці процеси, пов'язувати їх із переживанням та не руйнувати захисти різко, зберігаючи здатність учасниці до утримання афекту.

5. Інтерпретація та реконструкція символічного змісту

Психолог поєднує симптом, асоціації, афекти та життєвий досвід учасниці. Інтерпретація спрямована на виявлення внутрішнього конфлікту, усвідомлення функції симптома та встановлення його зв'язку із заборонами, страхами та попереднім досвідом.

Продовження Додатка 3

Інтерпретації подаються у формі гіпотез і відповідають рівню готовності учасниці до їх прийняття.

6. Афективне проживання

На цьому етапі посилюється контакт із переживаннями, зокрема сумом, злістю, соромом, вразливістю та іншими афектами, які раніше утримувалися симптомом.

Завдання психолога: підтримати контакт з афектом, не переводити процес передчасно у пояснення та забезпечити контейнерування емоційного досвіду.

7. Інтеграція досвіду

Завершальний етап сесії спрямований на усвідомлення змін, вербалізацію досвіду та встановлення його зв'язку з реальними життєвими ситуаціями.

Завдання психолога: допомогти учасниці осмислити отриманий досвід і включити його у більш цілісне самосприйняття.

8. Особливості індивідуальної роботи у методі символічної реконструкції симптома

Індивідуальні сесії у межах методу символічної реконструкції симптома виконують інтегративну та поглиблюючу функцію і спрямовані на опрацювання внутрішнього матеріалу, що актуалізується у груповому процесі.

На відміну від групового формату, де симптом розгортається у просторі міжособистісної взаємодії та асоціативного поля, індивідуальна робота зосереджується на більш детальному дослідженні внутрішньопсихічної динаміки клієнтки.

Основні завдання індивідуальної роботи:

- поглиблення розуміння симптома та його символічного змісту;
- аналіз афективних переживань, що виникають у груповому процесі;
- опрацювання переносних і контрпереносних реакцій;
- дослідження індивідуальної історії об'єктних відносин;
- підтримка процесу афективної регуляції при інтенсивних переживаннях.

Особливості процесу

В індивідуальних сесіях більша увага приділяється:

- вербалізації афектів;
- інтерпретації внутрішніх конфліктів;
- встановленню зв'язку між актуальними переживаннями та попереднім досвідом;
- поступовій інтеграції символічно опрацьованого матеріалу.

Робота в індивідуальному форматі має менш динамічний, але більш глибокий характер і дозволяє опрацювати ті аспекти досвіду, які не були повністю усвідомлені у груповому процесі.

Роль психолога в індивідуальній роботі

В індивідуальному форматі психолог займає більш фокусовану аналітичну позицію та:

- здійснює глибші інтерпретації;
- відстежує індивідуальну динаміку змін;
- допомагає клієнтці інтегрувати досвід, отриманий у групі;
- забезпечує контейнерування інтенсивних афектів.

9. Реалізація методу символічної реконструкції симптома на рівнях психічного апарату

Реалізація методу символічної реконструкції симптома передбачає послідовну роботу на ключових рівнях внутрішньопсихічної динаміки: рівні захисних механізмів, взаємодії Я і Понад-Я та Я і Несвідоме. Така організація процесу забезпечує переведення симптома з форми несвідомої регуляції внутрішнього конфлікту у площину символізації, усвідомлення та інтеграції.

Продовження Додатка 3

Метод спрямований не лише на редукцію симптоматики, а на трансформацію способів психічного функціонування через опрацювання латентного змісту симптома та перебудову взаємодії психічних інстанцій.

1. Робота із захисними механізмами

На початковому рівні симптом розглядається як результат дії захисних механізмів, що забезпечують регуляцію внутрішнього конфлікту. У процесі роботи здійснюється їх поступове виявлення, усвідомлення та диференціація.

Робота на цьому рівні включає:

- актуалізацію симптома як значущого елементу внутрішнього досвіду;
- формування асоціативного поля через образи, метафори та вільні асоціації;
- виявлення захисних механізмів (витіснення, заперечення, проєкція, раціоналізація, реактивне утворення, заміщення);
- диференціацію захисту та витісненого змісту;
- інтерпретацію функції захисних механізмів як способів підтримання психічної рівноваги.

Усвідомлення подвійної природи захистів (як адаптивної, так і обмежувальної) створює передумови для переходу до більш зрілих форм психологічної регуляції.

2. Робота на рівні взаємодії Я і Понад-Я

Важливим напрямом реалізації методу є трансформація жорстких і караючих аспектів Понад-Я, що обмежують прояви тілесності, чуттєвості та емоційної близькості.

У процесі символізації Понад-Я набуває образної форми, що дозволяє:

- зробити його доступним для усвідомлення;
- відокремити його від Я;
- знизити його ригідність та абсолютність.

Робота на цьому рівні передбачає:

- виявлення інтеріоризованих заборон і вимог;
- усвідомлення їх походження у системі об'єктних відносин;
- поступове послаблення їхнього караючого характеру.

Механізмами пом'якшення Понад-Я виступають:

- асоціативна робота (вільні асоціації, формування образів);
- символізація внутрішніх заборон;
- групове віддзеркалення альтернативних позицій;
- інтерпретація функції Понад-Я;
- використання метафоричних образів як засобу зниження ригідності.

У результаті Понад-Я трансформується з жорсткої контролюючої інстанції у більш гнучку та диференційовану структуру.

3. Робота на рівні взаємодії Я і Несвідоме

Асоціативна робота у груповому та індивідуальному форматах створює умови для актуалізації витісненого матеріалу та його поступового включення у свідомий досвід.

На цьому рівні відбувається:

- виявлення витіснених бажань, афектів і фантазій;
- встановлення зв'язку між симптомом і несвідомим змістом;
- формування символічних репрезентацій внутрішнього конфлікту.

Роль психолога полягає у:

- підтримці процесу символізації;
- обережному висвітленні можливих смислів без їх нав'язування;
- встановленні зв'язку між образами, афектами та життєвим досвідом.

У результаті несвідомий матеріал стає доступним Я у символічно опосередкованій формі, що створює можливість для його подальшого психічного опрацювання.

Продовження Додатка 3

Загальна динаміка змін

У процесі реалізації методу відбуваються системні зміни на різних рівнях психічного функціонування.

На рівні захисних механізмів:

- зниження домінування примітивних і невротичних захистів;
- формування більш зрілих способів психологічної регуляції.

На рівні Понад-Я:

- зменшення жорсткості та каральності;
- підвищення гнучкості та диференційованості внутрішніх вимог.

На рівні Я:

- посилення інтегративної функції;
- розвиток здатності витримувати амбівалентні переживання;
- підвищення цілісності самосприйняття.

На рівні психічного апарату загалом:

- гармонізація взаємодії Я, Понад-Я та Несвідомого;
- зниження внутрішньої напруги та невротичної тривоги;
- формування більш адаптивних способів переживання і реагування.

У процесі психокорекційної роботи симптом поступово втрачає функцію жорсткої регуляції внутрішнього конфлікту, набуває символічного значення та стає доступним для усвідомлення і психічного опрацювання. Це створює умови для інтеграції витісненого досвіду у структуру Я та формування більш узгодженого способу переживання себе.

Таблиця 3.4

Узагальнення роботи на рівнях психічного апарату

Рівень	Основний процес	Результат
Захисні механізми	Усвідомлення і диференціація захистів	Перехід до більш зрілих форм
Я і Понад-Я	Символізація та пом'якшення заборон	Зниження внутрішнього тиску
Я і Несвідоме	Актуалізація витісненого матеріалу	Доступ до афектів
Психічний апарат загалом	Інтеграція	Гармонізація психічної структури

10. Критерії ефективності методу символічної реконструкції симптома

Оцінка ефективності методу символічної реконструкції симптома здійснюється на основі комплексного аналізу змін у внутрішньопсихічному функціонуванні, афективній регуляції, ставленні до тілесності та сексуальності, а також рівні суб'єктивної задоволеності життям.

Критерії ефективності визначаються з урахуванням теоретичних положень психоаналітичного підходу та емпіричних даних і відображають як зміни у внутрішньопсихічному функціонуванні, так і трансформацію способів переживання та регуляції

1. Зміни у сфері захисних механізмів

Психодинамічний критерій: зниження домінування примітивних і невротичних захисних механізмів та формування більш зрілих способів психологічної регуляції.

Емпіричні індикатори:

- зниження показників витіснення, заперечення, проєкції, заміщення;
- зменшення вираженості реактивних утворень;

посилення ролі більш зрілих механізмів.

Методика оцінювання: опитувальник психологічних захистів (Р. Плутчик та співавт.).

2. Зміни у сфері тілесності та сексуальності

Психодинамічний критерій: зниження внутрішнього конфлікту між афективними потребами та інтеріоризованими заборонами.

Емпіричні індикатори:

- зниження сексуальної невротичності;
- зменшення сорому, провини, внутрішньої напруги;
- підвищення сексуального задоволення;

- покращення тілесного прийняття;
- зниження сексуальних бар'єрів.

Методики оцінювання:

- методика Установки щодо сексу (Г. Айзенк);
- авторський опитувальник.

3. Зміни в афективній регуляції

Психодинамічний критерій: розвиток здатності до усвідомлення, вербалізації та витримування афектів без їх витіснення, ізоляції або імпульсивного розрядження.

Особливості оцінювання: зазначений критерій не оцінюється за допомогою прямих психодіагностичних показників, а інтерпретується опосередковано на основі змін у структурі психологічних захистів і динаміки переживань.

У психоаналітичному підході механізми психологічного захисту розглядаються як способи регуляції афекту, що дозволяє використовувати їх зміни як індикатор трансформації афективної регуляції.

Емпірично-інтерпретаційні індикатори:

- зниження вираженості примітивних і невротичних захисних механізмів;
- зменшення тенденції до витіснення, заперечення та проєкції;
- підвищення здатності до вербалізації переживань у процесі роботи;
- зростання толерантності до афективної напруги;
- зниження потреби у непрямих формах розрядки афекту.

Джерела оцінювання:

- показники за методикою психологічних захистів (Р. Плутчик та співавт.);
- психологічне спостереження та аналіз психодинаміки участі у груповому процесі.

4. Зміни у функціонуванні та інтегративних можливостях Я

Психодинамічний критерій: посилення інтегративної функції Я та підвищення його здатності до узгодження суперечливих психічних тенденцій.

Особливості оцінювання: зазначені зміни не підлягають прямому кількісному вимірюванню і оцінюються на основі психодинамічного аналізу динаміки переживань, самосприйняття та поведінки учасниць у процесі психокорекційної роботи.

Психодинамічні інтерпретаційні індикатори:

- зниження жорсткості внутрішніх заборон і нормативних вимог;
- підвищення гнучкості самосприйняття;
- зменшення внутрішніх суперечностей;
- розвиток здатності витримувати амбівалентні переживання;
- більш узгоджене переживання різних аспектів власного досвіду.

Джерела оцінювання:

- якісний аналіз відповідей за авторським опитувальником психосоціальних чинників сексуальності та гендерної ідентичності жінок
- психодинамічне спостереження;
- аналіз динаміки участі у груповому процесі.

5. Зміни у сфері гендерної ідентичності

Психодинамічний критерій: інтеграція маскулінних і фемінних аспектів та формування більш гнучкої і диференційованої гендерної ідентичності.

Особливості оцінювання: зміни у сфері гендерної ідентичності оцінюються опосередковано на основі поєднання кількісних показників авторського опитувальника та їх клініко-психологічної інтерпретації.

Емпірично-інтерпретаційні індикатори:

- зниження ригідності маскулінних установок;
- підвищення прийняття фемінних аспектів;
- зменшення амбівалентності щодо жіночності;
- формування більш цілісного та узгодженого самосприйняття.

Продовження Додатка 3

Джерела оцінювання:

- показники авторського питувальника психосоціальних чинників сексуальності та гендерної ідентичності жінок;
- якісний аналіз відповідей;
- психодинамічне спостереження.

6. Зміни у рівні задоволеності життям

Психодинамічний критерій: зниження внутрішнього конфлікту та розширення здатності до переживання задоволення.

Емпіричні індикатори:

- підвищення загальної задоволеності життям;
- зменшення внутрішньої напруги;
- підвищення відчуття цілісності.

Методика: шкала задоволеності життям (Е. Дінер).

Узагальнений критерій ефективності

Ефективність методу визначається як наявність комплексної позитивної динаміки, що проявляється у:

- зниженні домінування примітивних захисних механізмів;
- пом'якшенні жорсткості та каральності Понад-Я;
- розширенні можливостей символізації афективного досвіду;
- розвитку здатності до усвідомлення, витримування та опрацювання афектів;
- інтеграції тілесності та сексуальності у структуру Я;
- формуванні більш цілісного та узгодженого самосприйняття;
- підвищенні рівня суб'єктивної задоволеності життям.

Таким чином, ефективність методу проявляється не лише у редукції симптоматики, а у глибинній трансформації способів психічного функціонування та інтеграції внутрішнього досвіду.

Приклади застосування методу символічної реконструкції симптома

Нижче наведено узагальнені клінічні приклади, що ілюструють застосування методу символічної реконструкції симптома у груповому форматі. Приклади відображають типові варіанти симптомів, їх символічного розгортання та психодинамічної інтерпретації.

Приклад 1. Симптом: напруга і блокування у сфері сексуальності

Вихідний опис переживання: учасниця описує стан неможливості розслабитися у ситуаціях близькості. Переживання супроводжується вираженою тілесною напругою, відчуттям внутрішнього контролю та труднощами у включенні в процес.

Продовження Додатка 3

Формування асоціативного поля: у процесі групової асоціативної роботи навколо симптома поступово формується поле, що включає такі асоціації, образи та значення:

- «захист»;
- «холод»;
- «дистанція»;
- «контроль»;
- «недоступність».

Асоціації мають переважно характер відмежування та утримання дистанції.

Інтерпретація: симптом розглядається як спосіб підтримання контролю та уникнення переживання вразливості. Тілесна напруга виконує захисну функцію щодо афектів, пов'язаних із близькістю, залежністю та можливістю відкидання.

Продовження Додатка 3

Психодинамічний зміст:

- маскулінні установки виконують функцію захисту від вразливості;
- сексуальність переживається як потенційно загрозлива сфера;
- домінує жорстке та караюче Понад-Я, що обмежує тілесне переживання.

Приклад 2. Симптом: відраза до власного тіла

Вихідний опис переживання: учасниця повідомляє про стійке неприйняття власного тіла, що супроводжується відчуттям відрази, сорому та прагненням дистанціюватися від тілесності.

Формування асоціативного поля: у процесі асоціативної роботи формується поле, що включає:

- «сором»;
- «заборона»;
- «осуд»;
- «небезпека прояву»;
- «потреба у приховуванні».

Асоціації мають виражене морально-нормативне забарвлення.

Інтерпретація: відраза до тіла розглядається як наслідок інтеріоризованого осуду та заборон, пов'язаних із тілесністю і сексуальністю. Симптом відображає внутрішній конфлікт між тілесними імпульсами та жорсткими нормативними вимогами Понад-Я.

Психодинамічний зміст:

- тілесність виступає носієм забороненого змісту;
- активізується караюче Понад-Я (сором, осуд);
- витіснені афекти повертаються у формі відрази.

Приклад 3. Симптом: потреба у постійному контролі

Вихідний опис переживання: учасниця відзначає труднощі з відпусканням контролю у міжособистісних стосунках. Це супроводжується постійною напругою, перевантаженням відповідальністю та переживанням необхідності утримувати ситуацію під контролем.

Формування асоціативного поля: у процесі роботи формується асоціативне поле, що включає:

- «напруга»;
- «відповідальність»;
- «самотність»;
- «відсутність опори»;
- «необхідність контролю».

Асоціації вказують на дефіцит внутрішньої підтримки.

Інтерпретація: контроль розглядається як спосіб уникнення переживання залежності та вразливості. Він виконує компенсаторну функцію щодо внутрішнього досвіду нестабільності та ненадійності об'єктних відносин.

Психодинамічний зміст:

- маскулінні риси виконують компенсаторну функцію;
- присутній страх залежності та близькості;
- внутрішній досвід пов'язаний із відсутністю надійного об'єкта.

Приклад 4. Симптом: порушення здатності до переживання сексуального задоволення

Вихідний опис переживання: учасниця повідомляє про труднощі з переживанням сексуального задоволення. Переживання супроводжується відчуттям «відключеності» від процесу та домінуванням когнітивного контролю над тілесними реакціями.

Продовження Додатка 3

Формування асоціативного поля: у процесі роботи формується поле, що включає:

- «дистанція»;
- «контроль»;
- «відключення»;
- «неможливість бути в процесі»;
- «страх втрати контролю».

Інтерпретація: знижене задоволення розглядається як наслідок гіперконтролю, що обмежує можливість повноцінного тілесного переживання. Контроль виконує захисну функцію, але водночас блокує доступ до афективного досвіду.

Психодинамічний зміст:

- порушений контакт із тілесністю;
- домінування контролю Я над афективним переживанням;
- труднощі у дозволі собі спонтанності та втрати контролю.

Таблиця 3.5

Узагальнення прикладів застосування методу

Симптом	Асоціативне поле	Домінуючий рівень внутрішньопсихічного конфлікту	Функція симптома
Напруга і блокування у сфері сексуальності	контроль, холод, дистанція	Я і Понад-Я та Я і Несвідоме	Захист від переживання вразливості, залежності та можливого відкидання
Відраза до власного тіла	сором, осуд, заборона	Я і Понад-Я	Уникнення контакту з тілесністю як носієм заборонених імпульсів і афектів
Потреба у постійному контролі у стосунках	відповідальність, самотність	Я і Несвідоме	Компенсація внутрішнього досвіду нестабільності та відсутності опори
Порушення здатності до переживання сексуального задоволення	дистанція, контроль, відключення	Я і Понад-Я та Я і Несвідоме	Захист від втрати контролю та пов'язаних із цим афектів (вразливість, залежність, інтенсивні переживання)

Слід зазначити, що наведені інтерпретації мають узагальнений теоретико-клінічний характер і відображають можливе розуміння внутрішньопсихічної динаміки з позиції психолога. У безпосередній роботі з учасниками інтерпретації подаються у м'якій формі, з урахуванням індивідуальної готовності до їх прийняття, та формулюються як гіпотези, що відкривають простір для самостійного осмислення і інтеграції досвіду.